DE
B E L L O
COSTANTINOPOLITANO
Et
IMPERATORIBVS
Comnenis
PER GALLOS, ET VENETOS RESTITVTIS
HISTORIA
Pauli Ramnusij.

Editio Altera

Ad Eminentissimum Cardinalem
DVCEM DE RICHELIEV
Parem Franciæ &c.

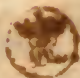

V E N E T I I S,

Apud Marc. Ant. Brogiolum. M DCXXXIV.
Superiorum Permissu.

Pisa

EMINENTISSIMO PRINCIPI

S. R. E. Cardinali.

DVCE DE RICHELIEV

Pari Franciæ &c.

DVm tot beatæ populorum acclamationes immortalis Tuæ Gloriæ, Decus, & Splendorem ad Cęlum euehunt, Votaq; solemni ritu pro tua incolumitate concipiunt, CARDINALIS EMINENTISSIME, ego qui nulli vmquam mortalium obsequio in te concessi, publicæ me letitiæ libenter hactenus immiscui, conuentusquè hominum acutè prudenterq; de rebus grauissimis sentiētium ambitiosè frequentaui, vt quanti Galliam Nostram in Regē Fortissimo, & Inuictissimo, Regem verò in te Sapientissimo, Fortunatissimoque, orbis vniuersus æstimaret, præsens explorarem. Verùm cùm in illis & Nomen Tuum vtramque paginam facere, & omnes fermè in eius laudibus, aut legendis, aut efferendis eloquentes euadere conspicerem, puduit me tandem, qui Tibi varijs antea quidem occasionibus innotui, meque totum Tibi deuoui & addixi, non instar aliorum facere symbolamque quam omnes boni ad Te

meritis laudibus ornandum conferunt, tandiù apud me præmere inutilem. Atque dum hæc mecum ipse reputo, ecce commodum obtulit præsens Rhamnusij Historia, quam vt statim Typographus meo suasu denuò parauit in publicum, certè illam quoque multis nominibus dignam iudicaui, quæ sub Felicissimis Augusti Tui Nominis auspicijs velut postliminio, in lucem, ac hominum existimationem rediret; meque simul culpa absolueret tam diuturni & intempestiui silentij. Et sanè cum res præclarè gestas contineat tot Galliæ Heroum, qui non Orientem modò, sed Orbē Vniuersum fama sui Nominis impleuerunt, cuinam potius deberetur quam Tibi Heroum Maximo, qui antiquam illam Gallorum virtutem rursus excitas, eamque incendis, & inflammas ad præclara quæque facinora & omnium expectatione maiora perpetranda? Mirabitur enim posteritas cum audiet, aut leget, quam multa omnibus in munijs, quæ Regum Fidelitati Tuæ commisit Maximus, aut prouisa prudenter, aut acta constanter, vel responsa sapienter à te fuerint; diuina magnitudine animi Tui, nouaque stupescet Consilij dignitate. Si namque Princeps ille Iustissimus omnia quæ tumultibus plena erant, omnia quæ bellorum ardebant incendijs, gloriosis paccarit armis: Si Hæreticorum mentes conceleratas, & nefarias, quas nec sanare potuerat, nec vlla linire mansuetudo, prostrarit: Si Rebelles quibus extorquere gladios, & eripere de manibus faces hardum erat, penitus debellarit. Si proprios reliquerit Penates, Alpiumque inaccessa pertransierit iuga, vt Italiam nouo metu, nouo periculo, nouoque terrore perculsam, liberaret: Si in expugnandis Vrbibus, aut ad deditionem cogendis, vsque adeò excelluerit, vt si cum omnium Gentium, omnium sæculorum, omnis memoriæ Regibus conferatur, paucos pares habuerit, superiorem certè neminem: Si in Rupellæ expugnatione, in quam tot Rebellium

furores,

furores, tot curæ, tot vires conuersæ fuerant, ita fortiter se gesserit, vt non vrbem vnam quæ obsidebatur, sed propinquos omnes Angliæ Regiones, ac Populos; ipsam etiam Naturam, inaudito aggere, Occeani fluctibus adlabentis iniecto (mirabile futuris sæculis miraculum!) vicerit: Si suis æternum efflorescentibus Lilijs quod deesse videbatur ad Gloriam, ita adiecerit, vt omnem vincat Immortalis Heros Maiorum industriam, nullaque Successorum arte, Marteque superetur in posterum: Si denique pacti fœderis nuperrime castigatis violatoribus, totum ita Regnum paccarit, vt verè ipsi redeant, ac reuiuiscant aurea sęcula; nihilque desit, quod ad Egregij Principis imaginem faciat, ac veluti Polycleti canonem proponendum omnibus, qui Christianam Rempublicam sunt administraturi; Nonne id omne Tuis Eminentissime Cardinalis, Salutaribus egit consilijs? Ijs namque profectò, nihil non est modò aut metu quietum, aut bello domitum, aut pietate deuinctum, Ijs etiam ad Aequitatem, ad Religionem ad Regni Gloriam semper cuncta referri, vel ipsi fateri coguntur Inimici; qui non sine animi stupore Tuæ Immortalis admirantur Gloriæ Monumenta, tot iam Historijs constituta, decorata, diuulgata. Et sanè quis tam felix, tamque facundum Ingenium; Quis tam maturum Iudicium; Quis tam excellentem rerum Diuinarum, & humanarum cognitionem non suspiciat, non admiretur? Quis eas, quibus ad Dei Optimi Maximi benignitatem proximè videris accedere virtutes, non omni ratione colendas sibi existimet? At quod hisce Tuis maximè proprium est dotibus, quodque sine vlla adulationis suspitione, liberè noscunt omnes, omnisque memorabit Posteritas, Te Fundatorem Academiæ, Collegia Aedificatorem, Antiqua Sorbona Instauratorem, Calamitosa Paupertas Erogatorem, Litterarum studia Mecœnatem, atque Parentem agnoscunt, &

præ-

prædicant. Quæ cum ita sint Purpuratorum Principum Sydus, ac decus, Supremum Numen obsecramus, vtam præclarum, tamque diuinum omnis virtutis, nostrique sæculi Ornamentum, diutius Te Regi, Te Galliæ, Te Litteris seruet incolumen; quod quidem communi pietatis desiderio summisse Voueo,

Venetijs 29. Septembris MDCXXXIV.

Æternum Tibi Deuotissimus

Iac. Gaffarellus.

Iacobus Gaffarellus.

LECTORI·

S.

Via iam PAVLVS RHAMNVSIVS in prima huius Operis Editione, nonnullos annotauerat Auctores, ex quorum Lucubrationibus, & Monumentis, quamplurima à Vill-arduino derelicta, excerpserat, suamq; hanc hauserat de Bello Constantinopolitano Historiam; opere pretiũ esse duxi, Humanissime Lector, *Tibi eos denuò ob oculos ponere, vt ijs, tanti operis dignitatem, illiusq; maximam percipere valeas vtilitatem. Auctores autem hi sunt: Georgius Acropolita; Nicephorus Gregora; Nicephorus Calistus Xanticus; Paulus Aemilius; Polydorus Virgilius; Speculum Historiale Vincentij; Niceta Choniata; Ioannes Zonara; Guilielmus Antistes Tyrius; Beatus Antoninus; Ioannes (vel si mauis) Bartholomaeus Platina; Joannes Villanus Florentinus; Marcus Antonius Sabellicus; Publicum Tabullarium; Georgius Chodinus; Marinus Sanutus Patritius Venetus; Chronica Anonymi; Benuentendius Reipubl. Venetae à Secretis; Blondus Flauius Foroliuiensis; Annales Flandriae, tùm Meyeri, cùm Anonymi, paulisper Meyero Vetustioris; Annales Franciae Ægidij, seu Vulgò, Gyllij; Andreas Dandulus Venetiarum Princeps, cuius Chronicon M.S. vetustissimum, misi nuper ad Clariss. Virum,* Ioannem Bourdelotiũ; *cuius amicitia gaudeo, gloriorq; Chronica Caroldij; Bernardus Iustinianus; Claudius Paradinus Gallus, ex cuius Chronico Rhamnusius exactè huiusce suae texuit filum Historiae, praesertim verò, ex superiùs commemoratis Vill-arduini Lucubrationibus, quas ad vnguem est sequutus, vt ex codice eiusdem Autographo, quem prae manibus habeo, obseruare licuit; sequutus pariter nonnullas (vt vocãt) Relationes, tũc tẽporis receptas, quarũ aliquas sanè curiosas, Tibi quamprimùm edendas destinamus, vt & Geographiã illam Arabicam Principis Syrij Abilfadae Ismaelis, quã ex Rhamnusij Heredibus mihi cõparaui, quamq; secũ ex Aphrica alterius nominis, nõ tamen cognominis, Io: Baptista Rhamnusius, secum Venetias attulerat; de quo sic ille in Praefatione Voluminis Secundi Nauigationum, ad commendationem eiuscemodi tam admirandi Principis, qui planè immortalitate dignum opus illud sua lingua, in lucem edidit Geographicum, circa annum Egirae* 715. Sapeua (*inquit*) molto bene le cose di Filosofia, e d'Astrologia,

& volse

& volse ancora egli far al modo delle Tauole di Tolomeo vna particular descrittione di tutte le parti del Mondo, che al suo tempo si conosceuano: & a questo effetto ridusse come in vn Compendio tutto quello che già haueano scritto molti Autori Arabi de' gradi delle longitudini, e latitudini di dette parti. *Et paulò post.* A far gran beneficio al mondo sarebbe necessaria la liberalità di qualche gran Prencipe, che lo volesse far venir in luce fornito, che non gli apportaria forse minor gloria e più stabile e fissa, negli animi degli huomini, e di tutta la posterità, di quella che puo nascere da grandi Imperij, e trionfi acquistati coll'armi. *Interim Lector humanissime Librum hunc verè Princeps dignum, cum alijs, quos tibi propediem ex illa Supellectile ditissima, quam Eminentissimi Cardinalis Richelij iussu, ex omnibus tum Italiæ, tùm etiam Orientis partibus conquisiui, vertendos instituimus, æquo exspectes animo, nostrisque libenter faueas laboribus. Vale.*

PAVLI RHAMNVSII VENETI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO

LIBER PRIMVS.

ENETI, post Gothicum, atq; Hunnicum tumultum, sub ipsum Longobardorum in Italiam aduentum, vt primum in Insulas se collegerunt, & classem aliquam, vt tum eius sæculi opes erant, comparare potuerunt; ex eo tempore ad hoc ferè pugnis naualibus, & terrestribus, fato quodam iactati, vel cum propinquis, vel cum longinquis gentibus vario euentu rem gessere. Hoc primum Histrico, & Dalmatico, vt minora omittam, hoc etiam Pipini Regis bello patuit, qui Clodiæ potitus, ciuitate tum propè nascente, necdum Ducali sede in Riuoaltum translata, Venetis Medoacum incolentibus, oblatus simul, & classe deuictus est. Hinc animi candore, pietate, & perpetua vitæ innocentia, summa virtute coniuncta, per honestas artes in eas opes, & potentiam, quam hodie omnes summoperè admirantur, peruenerunt; non enim luxu, non voluptate, non desidia, quibus vitijs nationes, & regna multa concidisse scimus; sed labore, patientia, vigilantia ab

initijs non admodum magnis, ad summam amplitudinem Rempublicam extulerunt. Quid ego hic bellum Normannicum apud Dyrrachium aduersus Guiscardum; Croaticum: Syriacum ad Tyrum; tùm pro focis, & finibus, Hunnicum ad Albiolam; Taruisiense aduersus Ludouicum Hungarorum Regem; tùm verò Proauorum nostrorum memoria Ligusticum ad Fossam Clodiam, omnium calamitosissimum, millies antea concertatum; Insubricum, Cameracense, cum postremo, dum hæc commentaremur, Turcicum commemorem? Ad Constantinopolitanum festinat animus: quo sanè mihi nullum, vel noua intuenti, vel vetera repetenti, aut apparatu magnificentius, & firmius, aut re ipsa difficilius, ac periculosius, aut omnino admirabilius administrasse Venetorum Respub. videtur. Quis enim singulis Venetis, & Gallis ducenos Græcos hostes oppositos, ne prælio quidem, sed oculorum acie disiectos, & dissipatos sine diuino numine existimet? Nunc quemadmodum res gesta sit, & quàm dilucidè fieri poterit, exponam. Henricus Dandulus, Venetiarum Princeps, anno salutis ducentesimo secundo supra Millesimum, Equites Francos, qui votiuæ in Syriam militiæ nomina dederant, Venetijs excipit; quos non modo fama, sed ipsorum quoq; promisso, ac fide pauciores, quod pleriq; Crucigerorum militum (vulgo Cruciatos appellant) diuersi alios, atque alios portus per causam commodioris nauigationis petierant, cum videret, nec satis à pecunia paratos intelligeret, vnà tamen vir maximè pius, ad sacrosancti CHRISTI, summi Regis, sepulchri recuperationem, maiorum exemplo, simul ad bellum in Noradinum, Sarracenosq; coniurat. Syriæ tum Noradinus vniuersæ, & Palæstinæ dominabatur. Pater eius Saladinus Aegypti Sulthanus, amplitudine Imperij, & claritate rerum gestarum, maximè memorabilis: omnium Imperatorum, ac Ducum callidissimus, audacissimusq;, & quod est in re militari potissimum, felicissimus, Guidonem Luscinianum, postremum Hierosolymorum Regem non multos ante annos viuum cępit, omni Christianorum exercitu sub iugum misso. Dandulus igitur cum multi Europæ populi Regesq; finitimi Reip. Venetæ amplitudini, & gloriæ inuiderent, omnibus tamen quiescentibus, & nemine ijs, qui pro religione pugnarent, negotium facessente; primo quoq; tempore summis viribus diurna, nocturnaq. cura bellum parat. Classem omnium ad eam diem ex omni memoria, & numero hominum, & virtute maximam, rebusq; omnibus, quæ bellorum vsui essent, ornatissimam, veteribus nauigijs refectis, nouis compactis, educit. Nemo

mo profectò Venetijs fuit, qui per ætatem arma ferre posset, qui non libentissimus eo bello se in Crucigerorum classe censeri vellet, aut stipem conferret. Id quidem consilio longè optimo: cum Dandulus summæ prudentiæ Princeps fore prospiceret, vt, nisi Aegyptio Sulthano fracto, & Sarracenorum rebus afflictis, Veneta Ciuitas (quæ rebus Syria, atque Aegypto inuectis, magis quidem quam reliquo terrarum orbe ditesceret) magnis afficeretur incommodis. Sic exquisito apparatu, nescio quis casus in itinere, Venetorum, & Francorum pium animum non tàm mutauit, quàm deflexit paululum, ac distulit, vel pietati potius successit pietas. Vtriq; enim votiuo Exercitui, impietas Alexij Angeli Comneni, in Isaacium fratrem Constantinopolitanum Imperatorem, & iuniorem Alexium Isaacij filium Cæsarem, vindicanda, per Legatos Philippi Sueui Theutonum Regis offertur. Deinde verò, piæ causæ suasor, Innocentius Tertius, Pontifex Max. pios milites hortabatur, vt Ecclesiam Græcam, eiusq; Patriarcham Constantinopolitanum, de sanctiore patrum curriculo deflectentem, in viam reducerent. Itaq; bellum Constantinopolitanum, quod sine summa impietate repudiari non poterat, à Veneto, & Gallo & summis opibus, & summa pariter alacritate susceptum. Et quamquam omnes, ea, quæ in præsenti bella geruntur, semper maxima ducunt, quod eos animi pendentes Mars communis tamdiu teneat, dum alterutram partem pignerauerit, quod tamen difficillimum, periculosissimum, & maximè admirabile fuerit, nisi re confecta liquidò iudicari non potest. Difficillimum certè bellum, & periculosissimum, aut cædes, & vulnera cuiusq; fortissimi Equitis, & classiarij, aut res nulla militaris arguit. quod si vllo in bello, in Constantinopolitano maximè vsu venisse constat. Nam debellatis Græcis, & Imperio ad Latinos translato, hinc in Mysos, & Triballos, homines barbarie ipsa barbariores; inde cum Theodoro Lascare, qui perditis Græcorum rebus, Pontum, & Bithyniam tenebat, bellum opinione exitiosius, & crudelius, terra mariq; commoueri necesse fuit: cuius exitus planè diri, & miserabiles fuerunt. Deinde, id sanè quidem tanto maioribus animis, quàm vllum antea gestum, quanto maior, ac præstantior victori merces proposita fuit. nempè Constantini Magni, atq; Orientis Imperium: tùm, quod pro aris, & religione, vehementius quàm pro finibus dimicatur: quod hæc in Deum pietas, primus est piæ, & iustæ fortitudinis gradus. Pulsi finibus, alias sedes quærere possumus, erepta religione, ne horam quidem spiritum ducere

velimus. Postremò, fama satis fidem fecerit, ad hunc vsque diem constans, à qua illud bellum maiorem in dies admirationem habet. Hæc nisi veritate niteretur, vetustate profectò, aut euanesceret, aut sensim extenuaretur. An non præter cætera admirabile videtur, quod multis ante sæculis vates prædixerunt; quod prodigijs insignitè notatum? cui deniq; conficiendo nemo homo Dux, sed Deus aliquis opus fuit? superiora bella ludi Martis, hoc, meræ ærumnę, & labores. At Constantinopolis, octauo, quàm oppugnata est, mense, post iuniorem Alexium restitutum, expugnata. Concedo, & verum est. Sed nimirum hoc belli periculum grauius ostendit. nam, quò citius bello finis imponeretur, eò magis nauibus, & equis connitendum erat. Præterea Gallum prælio magis, quàm bello studentem (quod aliquando euenisse audiuimus) semel omnia in aleam iacere, ipsi, Reiq; pub. Venetę periculosissimum. nec verò, quia vrbis obsidio, vel oppugnatio, longior & diuturnior est, idcirco periculosior existimanda, atq; operosior. Sed rei difficultatem, pugnę, cędes, detrimenta vtrinq; accepta, declarant, nisi verò, bellum Gallicum, quàm Hispaniense populo Romano minus asperũ fuit, quòd Galli decem annis victi, & in Prouinciam redacti sunt, Hispani ne centum quidem annis domiti, stipendium, aut tributũ populo Romano dependerunt. Sed aliter se res habet. Bellum id periculosissimum, ęrumnosissimum, & difficillimũ existimare debemus, quod strenuissimos quosq; fatigauerit, aut extinxerit: quod victori Veneto post tot sæcula, Maritimi Principatus nomen laudemq; pepererit. At titulum maris Imperij, Sebastianus Zianus Reipub. Princeps, Othone Cæsare Federici Aęnobarbi filio ad Salborium Histrię promontoriũ classe superato, ac memorabili illa parta victoria, adeptus est. Fateor, & speciosus sanè hic titulus fuit; sed, nihil ad Danduli appellationem, quam eius virtus, quarta cum dimidia Imperij Constantinopolitani parte Reipub. adiecta, armis expressit. Ea demum solida Imperij appellatio: & iusto marte quæsita fuit. Quid amplius argumentis vtor, qui Gotthofredum Villharduinum, Campanię Mareschallum, ob eximiam virtutem summę apud Gallos existimationis, testem in primis verum, & religiosum, atq; huius historiæ, & scriptorem, & actorem affero? nec enim ei bello solùm interfuit, sed etiam præfuit. Quamobrem, quæ tum Venetorum, & Francorum virtus fuerit, quæ animi præstantia, ex eiusdem Gallicis Commentarijs licet agnoscere. In quo equidem vereor, hoc nostro labore, ne huius sæculi hominibus ignauiam, & imbecillitatem

expro-

exprobrare videar. Has tamen ego partes mihi nunquam sumpsi; sed patrij splẽdoris desiderio incensus, vt gloriam ex rebus ad Constantinopolim gestis optimè partam, ad perenne Veneti nominis decus, etiam post tot secula extra omnem inuidiam obuenientem, cum exteris hominibus communicarem; hoc vnum studui, vt nostri æui mortales, sese à Villharduino moneri, & fortasse dormientes ad maiorum virtutem, & gloriam excitari, æquo animo ferant: cum præsertim magni numinis præclaro instinctu à Christianis fracta superioribus annis ad Echinadas, & ad internecionem deleta Selymi Turcarũ Imperatoris classe, ipsoq; Selymo omni maritimo honore spoliato, Christianæ Reip. fata viam aperuerint, eundemq; Deum mox aspiraturum procul dubio speremus, vt à Christianis capta iterum nostro æuo Constantinopoli, subacta Græcia, & Macedonia, Asiæ, Africæq; maiore parte, sed ipso potissimum CHRISTI, summi Regis Sepulchro, & Hierosolymorum Regno, qui verus erit pij belli fructus, in Christianorum potestatem redacto, Christiana gens, deleto hoste communi, parta per summam victoriam pace, perfruatur. Sed hoc Deus Opt. Max. pro nostra in se pietate præstabit. Nos verò, nè longiore lectorem oratione teneamus, his paucis contenti, iam hinc ab ipsa Hierosolymitani Regni inclinatione, qua sacrum bellum instauratum est, Constantinopolitanam ordiemur Historiam.

CVM multa singularia sunt nostræ religionis decreta, tum illud diuinitus de iure belli institutum, nullam Christianis inter se, nisi, vt sua tueantur, bellandi iustam causam esse posse: esse autem aliquod bellum pium; quo fit, vt id solum iustum existimetur, quod pium sit. Pium verò, quod in impios religionis nostræ hostes, præcipue pro CHRISTI Sepulchri repetitione in amplificationem Ecclesiæ, Pontifice Max. tanquam feciali, authore gereremus. Romanus enim Pontifex, ex vna hac re, pietatis laudẽ maximam capere studet, si Ecclesiæ hostes, qui sanari non possunt, in vltimas terras exterminat; si religionem amplificat, & quod caput est, si sacrum CHRISTI Sepulchrum vindicat. Nam Deus, ex toto orbe terrarum vnam Solymorum regionem, vel ipsius Dei voce, lacte, & melle fluentem, & patribus millies promisit, & testamento sui cultoribus reliquit: quam, ab impijs Christiani nominis hostibus detineri turpissimum est. Ad hæc, quò Dei cultorum numerus maior est, eò hominum in ipsum pietas illustrior, & proinde Pontificia dignitas auctior. Pontifici verò in primis facile est, piorum in impios mentes colligare, atq; arma

coniungere, quòd sacerdotes soli ius ea de re concionis ad populum habeant; quodq; apud eos cuncti fidem, quam Deo habent, stato anni tempore profiteantur. Nam, præter belli præmia, votiuis militibus ab scelere expiationem indulgeri, mortuis quidem in pugna à Deo certum locum in cælo assignari, superstitibus autem in diem fati seruari, publica ad hanc vsque diem persuasio est. Sic Vrbanus II. Pontifex omni laude beatus, Christianæ salutis anno Millesimo nonagesimo quinto, ad Claromontem Auernorum Galliæ oppidum, Petro Ambiano Eremita in primis pio, populum grauissimis concionibus adhortante, Hugonem Magnum, Philippi Francorum Regis fratrem, Robertum Flandriæ Comitem, Robertum item Normannum, Guilielmi Anglorum Regis filium, Stephanum Carnutum, & Blesentium Comitem, senioris Theobaldi Comitis Patrem, Ademarum Podiensem, Guilielmum Arausiensem Episcopos, Raymundum Tholosatium, & Sancti Ægidij Comitem, Gotthofredum Bullionem, Eustachij Bononiæ Belgicæ Comitis filium, Lotharingiæ Ducem, complures Regulos, & Barones, peditesq; ad ducenta millia, equites, tùm cataphractos, tùm galeatos, ad centum millia, qui votiuæ militiæ, ad recuperanda Hierosolyma, nomina darent, honoris Dei causa, Europa in Asiam elicuit. Sic Lucius II. sic Eugenius; sic Gregorius; sic Clemens; & quisquis deinceps iusti Pontificis nomine dignus fuit, ad Hierosolymitani Regni tutelam, & præsidium, non modò Equites, Barones, Regulos, sed Reges etiam summos, & Imperatores pietatis causa excitarunt, tanta omnium populorum approbatione, & plausu, tanto omnium concursu, vt omissis liberis, vxoribus, & quæ ipsis charissima erant, ad CHRISTI Sepulchrum recuperandum exirent. Regnauerant Hierosolymis duos de nonaginta annos post receptam Vrbem, & Christianorum Regnum à Gotthofredo Bullione in Syria constitutum, nouem pij continuata serie Reges, Balduini, Falcones, Almarici, reliquiq; post Almaricum, Balduini. ex his, Guido Luscinianus, nouissimus Hierosolymorum Rex, Vrbano III. Pontifice Max. à Saladino Ægypti, Syriæq; Sulthano, Christiani nominis in Syria, & Iudæa extinctore, non multos ante annos fatali prælio ad Tiberiadem, captus est; hinc iuniore Raymundo Tripolitano Comite, turpiter se dedente, inde Bohemundo Antiocheno, omni principatu exuto: Ptolemaide etiam, Biblio, Gaza, Beritho, Ascalona Ioppeq; oppidis non sine Christiani nominis ignominia, & clade, direptis, & dirutis: Et malo quodam Christianorum fato euenit, vt quemad-

quemadmodum ab Vrbano II. Pontifice Max. auſpicia Hieroſolymitani Regni cœperant, ſic anno ſalutis Millesimo centeſimo octuageſimo ſeptimo, Vrbano III. Pontifice ſedente conciderent. Nunquam poſtea Sacroſancta Ciuitate (vt ſunt dira inter ſe noſtrorum hominum diſsidia) à Chriſtianis recepta. Iam tum Aenobarbus Imperator, & ſecundum eum Philippus Auguſtus Galliæ, & Richardus Angliæ Reges, in Syriam traiecerant: cum eodem Veneti, Ligures, Piſani, ingentes copias, & claſſes parabant, accisis noſtrorum rebus opem laturi. Sed diro, inſanoq; Richardi, & Philippi Regum in Syria diſsidio, piorum conatus in nihilum reciderunt. adeò, vt re infecta, Regibus in Europam, aliјsq; aliò dilabentibus, Guido Hieroſolymorum Rex carcere elapſus, Palæſtina, & Syria diſcedens, Ptolemaidis, Regniq; recuperandi deſperatione, quam de Equitibus qui Templarij nominabantur, paulo ante emerat, Cyprum ſe recipere cogeretur. Quæ Innocentius III. Pontifex Max. ſuo animo ſollicitius reputans, ſimul & Chriſtianæ Religioni, atq; Europæ metuens, quod eò Saladini, & Sulthanorum Aegyptiorum claſsis de improuiſo inuolare conſueſceret (quandoquidem Sarraceni inopinatam Siciliam, & eam Italiæ partem, quæ inter Locros, ſinusq; Scyllacæum, & Tarentinum interiecta eſt, à veteribus magna Græcia dicta, inuaſerant) maximam vim pecuniæ vndecumq; gentium cogere, indeq; votiuum Exercitum per diſertiſsimos Concionatores (qua Chriſtianæ religionis initia caperentur) quam copioſiſsimum facere conſtituit. Siquidem Europa, non modò veteris, ac diuturnæ pietatis ſtudio, ſed etiam recentis ita flagrabat, vt maiorum ſuorum gloriam ſuperatura videretur, ſi ducem, & ſigniferum haberet. Ille, ex omnibus populis, vnos primum Gallos, vt natura bellicoſiſsimos, ita religioni deditiſsimos, etſi ſponte currentes, legationibus incitat, & eò celerius, quod certior eſſet factus, ea tempeſtate Fulconem, Virum qui ſe in hominum admirationem, & gratiam, antiqua illa religione inſinuaſſet, Francis iam bellicum in Syriam canere.

ANNO igitur à natali die CHRISTI Milleſimo centeſimo nonageſimo octauo, eodem Innocentio III. Pontifice Max. & Philippo Auguſto in Francia; in Britannia autem Richardo, qui cor Leoninum dictus eſt, regnante, Fulco, cognomento Nuyllianus, vir ſingulari ſanctitate, & idem Nuyllij Parœciæ Curio (id oppidum inter Latiniacum ad Matronam, & Lutetiam Pariſiorum interiectum) non in Francia modò, ſed apud finitimos, de cultu Dei, & religione MCXCVIII.

aſſeren-

afferenda ferè quotidie conciones habebat. aiunt, hominem per totam fermè Galliam, instinctu diuino, afflatuq; concitatum, mirifica diuinitatis exempla edere solitum, ita vt hominis fama Innocentius incredibiliter commotus, ei, Crucis signum, singulare ad bellum sacrum incitamentum (Cruciatam appellant) omnibus denuntiandum mandaret. Id, quod Vir sanctus, & religionis colens passim per vrbes habitis concionibus, purè & castè Dei numini facilè tribuit. nec ita multò post, eò Pontifex Petrum Capuanum Cardinalem, dextro humero Crucis rubræ insigne auspicatò gestantem, legauit, qui diploma delictorum gratię à Sede Apostolica proponeret, & concionatores selectos tota Gallia promulgare iuberet. in eo disertè perscriptum erat, qui annum in votiuo Exercitu militauerit, eum, modo criminum humana fragilitate præter instituta legis impiè commissorum, pœnitentiam ageret, Christiano ritu confitentem, omnibus delictis exolui. Hic, complures tanta Pontificis indulgentissimi gratia illecti, & Fulconis persuasionibus excitati, rubram crucem amiculo, quo dexter humerus tegitur, certatim consuere. Anno verò proximè insequente, nonagesimo nono supra millesimum atq;
MCXCIX. centesimum ludi equestres indicti sunt, in Circo spacioso Agrij (quod Castellum in Campania Briæ apposita, situm) constituto, circiter Kal. Decembris, quod tempus, Aduentum Natalis, Pontifices in fastis nominant, maximo Equitum conuentu diuinitus euenit, vt Theobaldus Campaniæ, & Briæ Comes Palatinus (hic Comitatus in fide Regum Franciæ positus hodie, quem definiunt Bria, Remi, Lingones) viginti duos annos natus, Ludouicusq; Blesensium, Carnutum, & Claromontanorum Comes, viginti septem, ambo regiæ prosapiæ iuuenes, cruce egregia voluntate insignirentur. Hos insequuti sunt permulti Franciæ Barones, veterani omnes, & bellica laude, & studio, erga Campanum, & Blesensem admodum illustres. In his, Symon Monfortensis, & Reginaldus Monmirallus, inclyti inter Principes nominis: ijdemq; cùm nobilitate, tùm virtute supra cæteros commendabiles. Illico de talibus, & tantis Viris fama in finitimos dissipatur. qui, quòd rubræ crucis insigne humero affixum gestarent, Crucigeri appellabantur. In Campania Theobaldi Principis exemplum secuti, Garnerius Tricassium Episcopus, Gualterius Comes Brennæ, Gotthofredus Ioinuilla Campaniæ Seneschallus, cum Roberto fratre; Gualterius Guignorus, Gualterius Montis Beliardi, Eustachius Confluentinus Rhenanus, Guido Plesseius cum fratre; Henricus Ardilierius, Odgerus Sancleron, Villa-

nus

nus Nuylliacus Eques in primis bellicosus, cum Guilielmo fratre; GOTTHOFREDVS VILLHARDVINVS Campaniæ Mareschallus, qui huius belli Commentarios, illos quidem veros, sed nudos, nec omnia complexos conscripsit, eiusdemq; ex fratre nepos, Gotthofredus; Gualterius Fuilimesus, Conradus Montiniacus, qui nulla lucri cupiditate, sed cęlestis tantum vitę prӕmio ferebantur, arma cupiunt, & ęquata pietate vestibus rubram crucem miscent. Mox Manasses Insulanus, Macarius Sanmanechaus, Milo Brabantius, Guido Chappiacus, Clarambaldus eius nepos; Reginaldus Dampetra, Ioannes Fisnones, alijq; quamplurimi ex finitimis gentibus nobiles, viri fortes, ac bellicosi, & qui per aduersos simul, & prosperos vitæ successus singulari virtute arma tractarunt, citatis animis deuotisq; corporibus in Crucigeris habentur. Lodouici Blesensis, & Carnutum Comitis clientes, & familiares, neq; animi magnitudine, neq; Christianæ pietatis studio Campanis Equitibus inferiores, ad accipiendam belli tesseram conueniunt, quum sacrum bellum vnum omnium, & iustè susceptum, & certis Innocentij Pontificis Max. auspicijs in Syriam ad victoriam proficisci vniuersi persuasum esset. Hos, quòd virtutis opinionem, aut generis commendationem haberent, silentio Villharduinus prætereundos non putauit. Crucigerorum igitur ex Blesensi parte principes censent, Geruasium Castellanum, Heruillum eius filium, Ioannem Virsinum, Oliuerium Rochefortem, Henricum Montrolianum, Paganum Aurelium, Petrum Braiaquellum, Hugonem eius fratrem; Guilielmum Sanioannem Striasenum, Gualterium Gandeuillanum, Hugonem Cormeriacenum, Gotthofredum eius fratrem germanum; Heruillum Bellouisum, Robertum Froeuillanum, Petrum eius fratrem; Aurium Insularum Equitem præstantissimum, Robertum Quadrigarium. magna pręterea Nobilium multitudo, qui admirabili virtute præstabant indumentis rubra cruce obsignatis, ad pium bellum conspirant, & consentiunt, quorum nomina, vt conticescat Villharduinus (erant enim Crucigeri ex Bellouacis, Rhemis, Carnutibus, & omnibus ferè partibus Comitatus Blesensis innumerabiles) lex Commentarioli admonet, vel potius iubet. Tantum omnium ad bellum studium fuit, vt omnes vndiq; populi, voto suscepto, arreptis armis rubras cruces nulla spe stipendij, sed ne prædæ quidem, pro sua quisq; pietate, caperent. quinimò qui votiuæ militiæ, vltro nomen non daret, apud omnes vti deses, & parum pius, quòd sacro bello minimè interesse vellet, ignominia notaretur. In Francia peninsula, ad transmari-

nam militiam nomen dantes, Cruce signati voluntarij confluunt: Nubiionus Suessionum Episcopus, Matthæus Monmorentiacus, Guido Castellanus, Cocyacus eius fratruelis, qui Equitum alas nobilitate, ac cultu omnium lectissimas, atq; ornatissimas ducebant. Hos præter, Robertus Maluicinus, Drusius Cressonessarus, Bernardus Montroliensis ad confluentes Sequanæ & Ionæ; Enquerardus Bonnensis, cum Roberto germano fratre, splendidè armis, atq; equis instructi, subsequuntur. Hic multi Franci homines magni animi, si Villharduinum Annalium legi morigeratū intelligent, sese non iniquo animo, hac recensitione exclusos ferent. Cęterum appetentibus quadragenis verni ieiunij diebus, anno post CHRISTVM natum
M CC II. millesimo ducentesimo secundo, eo die qui Cineralia consequitur, VI. Kalen. intercal. prior. & Diui Matthiæ honori addictum diem præcedit; Balduinus Flandriæ, & Hannoniæ Comes, vnà cum Maria Vxore, quæ Henrici Largi, Campaniæ, & Briæ Comitis Palatini filia fuerat, Theobaldi Campani Comitis soror, pari pietate, sed feliciori, quàm quisquam fato, Brugis in Belgij finibus notam Crucigerorum accipiunt. Mox, Henricus Balduini frater, deinceps Theodoricus ipsorum fratruelis, qui Philippi Namurcensis, & Louaniensis Comitis filius fuerat, maxima piorum lętitia, in Votiuorum numeris censentur. Balduinus insignitum se nota illa vt indicauit, omnibus ad benè de votiuo bello sperandum, certum signum sustulisse visus est. Itaq; eius partes cupidissimis animis vltro sequuti, ex Arthesio, Guilielmus Aduocatus Bethuniensis (is Bethuniæ magistratus est amplissimus, sic dictus, quia tenuibus contra potentiores ad opem ferendam aduocaretur) cum germano fratre Conone Viro eloquentissimo; Ioannes Nigellanus Brugarum Castellanus, Balduini Comitis cliens, quòd ab eodem Brugensem Castellaniam, Feudum Flandriæ, homagio, vt loquuntur, cliens fiduciarius tenebat; Raynerius Traiectensis ex Aduaticis, qui Brabantes sunt ad Traiectum Mosæ, Raynerius eius filius; Matthæus Valencurius ex Namurcis, Iacobus Auennes, Balduinus Bellouisus, Hugo Bellinensis, Gerhardus Machortius, Odo Hamus, Hami Castelli in Veromanduis Toparchus; Guilielmus Gominius, Drusius Belramus, Rogerius à Marchia, Eustachius Sambruicus, Franciscus Colomensis Agrippinas, Gualterius Busierus, Raynerius de Monte, in Hannonia ad Castrilocum; Gualterius Strombenus, Bernardus Soubrenchenius, plurimiq; alij familiares, beneficiarij, & clientes Balduini, qui cum ingentibus armatorum copijs ad repentinum Comitis Edictum conueniunt,

niunt: quorum nomina in tanta multorum fortium Virorum copia, in silentio iacere necesse est: Omnes tamen Crucem rubram, pij animi signum & notam, sibi aptare; qui non idem faceret, is sibi sacer, & alia quàm votiua militia inexpiabilis, videbatur. Sic, in ciuitate Principum virtus, non ipsis solùm ornamento est, sed exemplo etiam reliquos ciues ad pij belli studium cohortatur. Comes enim suis ciuibus, tanquam exemplar antiquę pietatis, ad imitandum proponitur. sic mirabiliter Flandriæ, & Hannoniæ vniuersa nobilitas ad Hierosolyma, & Palæstinam Noradini seruitute liberandam pietate exarsit, vt cęptam simul, & conflatam belli transmarini coniurationem diceres. Postea Crucem amplectuntur Hugo Comes Sancti Pauli, in finibus Attrebatum, & Morinorum, Petrus Ambianus ad Somonam eius nepos, Eques ditissimus, optimus, fortissimus. Eustachius Canthellus, Nicolaus Mayllius, Anselmus Leodiensis, Guido Aesdinensis, Gualterius Nigellanns, Petrus eius frater germanus; & complures alij, quorum nomina memoria non tenentur. Subinde Gotthofredus Comes Perticensis (is autem Comitatus, qui apud antiquos in Vnellis fuit, penè vndiq; confines habet populos Carnutes, Cœnomanos, Andes) eiusq; frater Stephanus Crucigeri, tanquam familiam ducunt. Robertus Monfortensis, Iuo Vallensis, Antimericus Villaregius, Gotthofredus Bellomontanus, super Isaram in Belgis; necnon pleriq;, quos nominatim appellare, ne, si cupiam, quidem possim, in numeros referuntur. Tantus deniq; vniuersa in Gallia omnium ad pium bellum ardor erat, vt qui nouissimus militiæ votiuæ nomen dedisset, tanquam Christiana proditione infamis, nunquam sibi posthac lucem aspicere fas putaret. Horum verò nomina potissimum Villharduinus edidit, quod omnes ferè ipsi ex Baronum ambactis, familiaribus, clientibus, suæq; factionis hominibus, equestres, pedestresq; copias ad Crucem rescriptas cogerent. quos idem non ita nominibus notos, tacitos relinquit. Nec verò quenquam fastidiendum duxit, cuius nomen in memoria hæreret; quòd omnes pro eo ac dignum ordinibus militem decet, animatos iudicabat. Barones igitur Conuentum Suessiones indicunt, vt de die profectionis, quaq; iter commodum facerent, de communi sententia constitueretur. Verùm multis dictis dicendo consumptis, Conuentus producunt, eosq; Compendium (id oppidum in finibus peninsulæ Franciæ situm est) reijciunt; vt quæ ad eos retulissent, deliberatius concoquerentur. Comperiebant etiam, eorum, qui nomina dedissent, recensu habito, numerum opinione pauciorem esse.

Ita, necessariò coniurati Comites, Barones, Equites, singulis bimestribus totius anni, Compendium conueniunt. Ibi, Legatos, qui ex omnibus ei rei maximè idonei viderentur, quosq; singuli Comites de suis proferrent, creandos censent; vt quibus domi fidem maximam haberent, ita his, foris summam rerum omnium potestatem facerent. Quo factum est, vt Theobaldus Campanus, Gotthofredum Villharduinum, Campaniæ Mareschallum, virum solertem, & maximè cautum, cuius ingenio magnoperè confidebat, & Milonem Brabantium delegerit. Balduinus porrò Flandriç, & Hannoniç Comes, Cononem Bethunium, & Alardum Macharellum. Ludouicus Comes Blesensis, Ioannem Friasçum, & Gualterium Gandeuillam edunt, quos vbiq; suo loco esse iubent. Iam tum sex Legati Comitum litteras quibus videretur auferunt. Sed cum nusquam Exercitui traijciendo opportuniores portus, nusquam maiorem nauium numerum, quàm Venetijs esse cognouissent, consensu communi Masilia, Genuaq; omissa, quàm maximè possint itineribus, per Alpes Cottias & Cinesium montem, Venetias petere contendunt. eoq; circiter idus Februarij, prima Quadragesimalis jeiunij hebdomade perueniunt. Ea tempestate Henricus Dandulus vsu rerum, & patriç charitate præstantissimus, Venetæ Reipub. præerat. Vir in senectute, supra quàm dici potest, pro annis viridi, & viuida; fortitudine verò iuxta, ac sapientia magnus, ita, vt sapientia, quç propria senum est, animum aleret, atq; augeret. Is, cum suis Ciuibus aduenientes Legatos, perdiu admiratus, humaniter, ac liberaliter suscepit, & in genua procumbentes hilari osculo excepit, atq; alleuauit. De his percunctati, quæ causa, tàm longinquæ ex Belgio ad Senatum Venetum peregrinationis esset. Villharduinus Legationis princeps, litteras à Comitibus Dominis suis tradit, quæ ipsum rerum omnium certiorem facerent. Litteræ autem erant fide publica munitæ, vt quicquid Legati cum Veneto pacíscerentur & transigerent, Barones amplecterentur; quarum sententia hæc fuit. Quamcunq; fidem nuncij quos mittimus cuiq; dederint; quæcunq; egerint, gesserint, fecerint, ea ipsa nos Comites, pro ratis, & sanctis, omnia inuiolabili fide habituros, Deum Opt. Max. peierantium Vindicem, hominesq; testamur. Dandulus ad hæc respondet, se lectis Comitum litteris planè intelligere, Comites quum à Regibus discederetur, omnium esse fortissimis, ac præstantissimis animis, illos quidem mittere, vt quicquid eorum verbis sibi referrent integram fidem adhiberet, & stabile, firmumq; quicquid agerent existimaret. Ad hæc Villharduinus

duinus, suppliciter petere, vt sibi Senatum in crastinum dare velit, apud quem suorum Comitum mandata bona fide perorent. Ab eo die, quartus à Dandulo dictus est, quo frequenti Senatu audirentur: ad constitutum Legati adsunt, & in Principis Palatium magnificentissimum (quæ tum Vrbis opulentia fuit) omni rerum copia, quæ hominis, arte & ingenio ad ornatum comparari possunt, ingressi; Principem vna cum Concilio offendunt: & præ cæteris Vilharduinus stans, ita mandata exposuit. Nos, ad te Dux Dandule, Barones Galli, genere quidem omnium nobilissimi, sed animi magnitudine multò nobiliores, veræ pietatis, atq; immortalis gloriæ stimulis excitati, ad CHRISTI iniurias vindicandas, ad Hierosolyma, & Palæstinam, in quibus ipsius Dei, & Incunabula, & Sepulchrum, sine cultu, & honore, quem tamen diuinum certè ei haberi oportebat, ex Sulthani Ægyptij, & Sarracenorum manibus, pio marte recuperanda, allegarunt. quandoquidem Vos nauali scientia præstantissimi, rebus benè, gnauiterq; gestis. Federici Ænobarbi Cæsaris classe fusa fugatáq;, Othone filio cum Illustribus Viris captiuo Venetias adducto, maris Imperium, ad perennem Veneti nominis gloriam, vobis iampridem peperistis. Oppudeat verò nos eius, testamento hæredes scriptos, Hierosolyma, ac Palæstinæ maximam partem, hæreditatem paternam, per Sarracenum hostem, non tàm sua virtute, quàm nostra oscitantia, atq; ignauia potentem, non cernere. Et quoniam Venetus, & Gallus pari pietate inflammati, ex superioris sæculi memoria, virtutis opinionem terra, mariq; (quod vtriq; Deum benè fortunare velim) præter cęteras nationes, maximo merito, vel soli habent, perfacile factu esse in patrum vestigijs insistentes, cum Tyro, ac Ptolemaide maritimis Vrbibus benè munitis, & copiosis, recens captis potiamur, Palæstinam recipere. nec dubium esse, Ægyptios, & Sarracenos, homines molles, magisq; tumultibus, quàm bellis exercitos; magisq; scientia, & artificio, quàm virtute pugnare assuetos, non acie fortissimorum ordinum, sed oculornm; non materum intentione, sed clamore ipso militum, aut instructione, aspectuq; signorum pellamus & fundamus. Quandoquidem cunctis Galliæ viribus in vnum collatis, totius Europę accessura sint non modò equitatus, & peditatus perampla auxilia, sed suos etiam magni roboris Equites ipse Templariorum Magister religionis, atq; virtutis nomine contra Sarracenos pugnare solitus; atq; item Americus Luscinianus Cypri Rex nulla interposita cunctatione sint adducturi, vt de explorata iam propè victoria minimè sit dubitan-

bitandum. Gallico verò robori, semel Veneta prudentia condito, & directo, quæ tandem gens non concedat? ad id huc opem, nauesq; ad traijciendum, à te petitum venimus. Hæc summa est. cuius spem si nobis præcidis, perijmus. Naues transportandis ex Adria in Syriam copijs, eisdemq; alendis commeatum, vt suppedites, rogamus. Princeps collaudata Baronum virtute, quòd domesticam Bullionis pietatem æmularetur, quonam (inquit) mox pacto Barones res tantas petunt? eo, per Deum immortalem, Legatus Villharduinus respondit, quod tu pro tua sapientia, pro rei naualis vsu, & scientia, pro tua, & Venetæ Ciuitatis, quæ erga Christianam Rempub. insignis admodum semper fuit, pietate, huic sanctissimæ coniunctioni, & amicitiæ propones; Veneto nomine dignum, & Galli viribus non impar. Rem certè magnam (ait Dandulus) à nobis petunt, ac nescio quid ingens moliri mihi videntur; de vestris postulationibus Legati amplius considerandum est. neq; enim solus suscipere, neq; terminare consilium posse reor: quum in re longè grauissima Senatum omnino consulendum putem. Idcirco vos octaua post die, bono animo adesse cupio, responsum accepturos; quod nimirum commodo Reipub. fieri potest, nos id vobis indulturos sperate. Ad diem reuertuntur, suisq; postulatis responsum petunt. qua de re, multis verbis vltro citroq; habitis, quæ, ne si placeat quidem, & si id operam demus, omnia memoriæ mandari possunt, hoc tantum Dandulus respondit, quid sibi, & VI Viris pro re visum esset, relaturum. Is VI Viratus, ex domesticis Ducis Consiliarijs, vt nunc quoq;, constabat; & hi tunc Legationes primum audiebant, & postulata expendebant, & considerabant; tum quid sibi videretur, exponebant: horum omnium calculis, vel certè complurium, Senatusconsulta fiebant. Itaq; suam, & VI Virûm sententiam esse, si ita magno Concilio XL Virûm Populoq; Veneto placeret, Gallis hippagogas ad quatuor millium, & quingentûm equorum numerum mare traducendum ministrare: ad scutatos pedites, nouem millia, naues præterea equitibus ad quatuor millia, & quingentos, transportandis: ad hæc deniq; viginti peditum millibus deuehendis. In equites autem & armatos frumentum commeatusq; reliquos, quantum in annum sufficiat comportare, ab eo die quo soluturi essent è portu Veneto, Hierosolymarum recipiendorum causa quemcunq; in locum delati essent. At verò, vt emptionis labore leuarentur, in singulos equos, quaterna Agrippina talenta, idest marchas argenti puri puti, & viritim bina; hoc enim argenti commutationis genus eo seculo à

lo à Colonia Agrippina ad Rhenum, Venetijs in vsu erat. Idq; ex die quo ad bellum votiuum Veneto portu soluent, in annum ipsum dependere. Ita, in Classem argenti marcharum octoginta quinque millia insumpta. Hoc amplius religionis propagandæ studio, idq; maiorum exemplo, libentibus animis, quinquaginta biremes pugnę nauali idoneas, quamdiu belli transmarini societas tenebit, gratuitò subministrare; ea conditione, si prędę manubiæq;, terra mariq; partæ, æquis portionibus diuidantur. rem considerare Legatos iubet: &, qui sensus ipsorum sit, renuntiare. Illi, ne quid temporis ad maturandum deperiret, re diligenter tota nocte deliberata, nec vlla quidem conditione reiecta, protinus in societatis conditiones inclinant. Postridie igitur omnes Senatum adire, Principi dicere, se conditiones non recusare, seq; in eas iurare de illorum sententia paratos, ipsius numine Dei, per quem iurent, cuiusq; Religionis causam tota mente, totoq; animo tuendam suscipiant, dignissimas. Ad ea Dandulus, vt in re permagni momenti suorum animos triduo pertentaret, respondere; se ad Senatum primo quoq; tempore relaturum, & quod Patres conscripti, cęteriq, Ciuitatis ordines censuissent, iussissentve, continuò ea de re Legatos certiores facturum. Ita, tertio post die, summo diluculo, XL Viros conuocat, qui Senatorum erat consessus consilio, iudicio, sententia, authoritate pręcellentium. ij, hodie capitales causas cognoscunt: ad eos inquam, Dux de summa rei refert, ij postulationes ratas habere. Deinde centum alios Patres, seorsum seuocat. Mox ducentos: exinde mille. Cuncti eius consilium laudare, & probare. Postremò vniuersos ad decem millia, ad Diui Marci cogit: iubet, vt Missæ sacrificio intersint, quod Spiritui sancto nuncupatum est. Deumq; precarentur, vt mentem eis immittat consilij in præsens capiendi. Hęc Ædes operibus omnium, quas Venetiæ Deo, Diuisq; dicatas celebrant, magnificentissima, & ornatissima Ducum sumptu exædificata est: ex quo, Ducum Sacellum vulgò nominatur. non tamen quod in Vrbis vmbilico recens constituta sit, vtpote Ducum vsui destinata, Metropolitana est; quando Vrbis Antistes Oliuolensi in regione, extrema Venetiarum parte (quam Castellum vulgò appellant,) ad Episcopalem Diui Petri Ædem, quę Nicolai V. Pont. Max. beneficio annis centum viginti amplius nunc Patriarchalis sedes est, atq; eadem Metropolitana Dalmatię, Venetęq; ditionis, Marciana Aede longè vetustior, cum collegio Canonicorum resideat. Missa sancti Spiritus Marciano in Templo celebrata, quæ more nostro sanctissima rerum auspicandarum ceremonia est, eò Legati,

gati,

gati, Ducis mandato admissi, à Venetis admirationi inspectati omnium ora oculosq; in se conuertebant. Primum capite leuiter inflexo concionem supplices consalutant. loquutus est sociorum voluntate Legationis Princeps Gotthofredus Villharduinus, Campaniæ Mareschallus. Barones Franciæ, Viri Veneti, animi altitudine, & virtute antiquis Heroibus proximi, sed pietate, qui omnium rerum honestarum fons est, priores, nos huc opem vestram, & fidem suppliciter imploratum, & obsecratum miserunt, vt parietum Hierosolymorum misereścatis; vt memoria Sepulchri, in quo diuinæ Religionis parens, & conditor CHRISTVS Dominus situs fuit; cui nunc Ægyptius Sulthanus hostis importunissimus, tota ferè Iudæa, & Palæstina de nostris capta, insultat, Vos, vt par est, moueat; simul & omnibus precibus à Vobis contendunt, vt per vos votiuæ omnium Christianorum peregrinationi tutæ esse liceat. Sepulchrorum iure nihil, neq; antiquius, neq; sanctius; aut magis religiosum mortales habent. quanti monumentum in quo diuinæ religionis conditor situs fuit, faciemus? agite dum Recuperatores fortissimi, & eius numinis contumeliæ, tàm diuturnæ vindices esse velitis: ne've belli sic pij, socij esse recusetis. erit enim Vobis, & ad Veneti nominis immortalitatem expectandam maximè decorum, si religionis causam, vt maiorum vestrorum mos fuit, pijs animis respiciatis: &, ad cœlestis quoq; vitæ præmia promerenda incomparabile facinus, si Ægyptium Sulthanum, ac Sarracenos Christiani nominis hostes, iterum armis socijs Palæstina, & Syria exterminetis. Persuasum omnes habent, solos Venetos mari, Gallos terra præpotentes esse. Id quod superiori sæculo Bullionis auspicijs res à Venetis, & Gallis in Syria, & Palæstina fortiter, ac feliciter gestæ declarant. Idcirco Barones, vt piè inita consilia suscipiatis, & iustæ gloriæ, atq; victoriæ spem votis ritè nuncupatis complecti velitis, nos ad vestros pedes iacere supplices iubent, id quod flentes nunc facimus, nec antè exurgere, quàm id à vobis impetrauerimus; simul & societatis, post hominum memoriam honestissimæ, & iustissimæ spem feceritis, vt coniunctis animis, atq; opibus, coniunctis armis, atq; neruis, pietatis certamen longè pulcherrimum concertemus. Continuò, integra tota concio plausu, nec eo exili, & raro excitato, flens etiam, & manibus passis gratias agens, & præ gaudio lachrymans beneuolentiam in Gallos, & misericordiam declarare, simul & acclamare: Volumus, Iubemus. atq; ita, vt senes, neq; præ lætitia clamores, nec præ misericordia fletus maiores vnquam meminerint. Simulac Vil-
lharduinus

lhardiunus Legatus perorauit, Dandulus priscæ virtutis, & probitatis Princeps, suggestum ex quo festis diebus Euangelica historia recitatur, ascendit, atq; in hanc fermè sententiam, graui constantiq; facundia locutus est. Dei erga Vos benignitatem (Veneti) quæso agnoscite; nec enim sine numine, Gallum gloria belli præstantem, nunc iterum vestram societatem appetijsse auguror: vt cum Barones Franciæ solo nominis terrore, rebus præclarè gestis, toti Asiæ, atq; Orienti formidabiles sint, cum socios (vt videtis) aut Massilienses, aut Pisanos, aut Genuates sibi nullo negotio asciscere possent; Vos tamen ex omnibus præcipuè Europæ partibus vnos, in societatem tam gloriosi facinoris appetunt. Vos eosdem, per nobilissimos Legatos orant. quod si acciderit, non dubitant quin breui Hierosolymorum, & ipsius Sepulchri (vnde pij mortales in ærumnis positi, & cruciatibus, in angore, & doloribus singulare solatium capiunt) sint potituri. Quare gratias Deo Opt. Max. vniuersi agamus, quòd vobis hodierno die mentem, atq; animum aduersus pios benignum dederit, eundemq; precemur, vt qua mentis sagacitate Gallum in optima causa iuuandum, & ornandum decreuistis, pari animi fortitudine decreta vestra confirmetis. Postero die, iubet pactorum conuentorum tabulas confieri: cumq; de Sacro bello, ac militum Votiuorum in Palæstinam transmissione agitatum esset, in Ægyptum rectà Cayrum, quam rudis sæculi vocabulo Babylonem appellant, mouendum in sermonibus dictitare, vt Memphim expugnarent: Babylonem petendam, vt Sarracenos, & Ægypti Sulthanum in angustijs haberent, ne in Syriam Damasci Sulthano, atq; Iconiensibus Turcis Palęstinam maximè infestantibus, opitulatum descenderent. Hac vna ratione, Turcam hostem Hierosolymis depelli posse. perfacilè esse, ea parte res Sulthanicas infestare: Sulthano verò Babylonis debellato, Turcicum bellum in Syria facilius tradi. Legati vnum instare, de pactionibus perscribendis. Is omnium consensus fuit, vt Barones, Equites, simul & votiui milites, ad VIII. Kalend. Iulij, qui dies natalis Diui Ioannis Baptistæ festus est, sequenti anno, qui millesimus ducentesimus secundus à partu Virginis foret, Venetias appellerent, ad quem diem, nauigia transmissioni idonea, Classemq; Venetam instructam offenderent. Itaq; Dandulus Dux Concilium duplex (maius & minus vocant, XL. Viris, & VI. Consiliarijs constabat) cogit, inq; omnium oculis supplex, & flens Euangeliorum libris manus admouens, iurat pacta conuenta omnia, litteris in medium prolatis, descripta, bona fide

ſeruare. idem facit vtrunq; XL. VI Virûm Senatorum Collegium. Deinceps Legati conditionibus à Veneto in membrana Baronum Franciæ cereis ſignis impreſſa, deſcriptis, alacriter ſubſcribunt, & ſuos Barones pacta omnia in eorum albo comprehenſa, ſeruaturos, jureiurando confirmant. Extemplo Dandulus, & Legati de communi conſilio, Oratores Romam ad Innocentium III. Pont. Max. rogatum mittunt, vt pactorum author eſſe velit: id quod ab eo libentiſsimo exorant. Inde Legati Venetijs duobus millibus marcharum argenti de menſa Riuoaltina ſumptis, eiſdemq; Duci ad claſſem conſtruendam & ornandam repreſentatis, & amicorum ſalutationibus more peractis, in reditum ad ſuos accinguntur. Paucis diebus vnà omnes per Inſubres Placentiam, Æmiliæ Vrbem, ſuperato Pado, perueniunt. Exinde, Gotthofredus Villharduinus Campaniæ Mareſchallus, & Alardus Macharellus per Subalpinos, recta in Franciam commeant: collegarum, partim per Apenninum Piſas, litoralis Hetruriæ ad Liburnum Portum deflectentes, partim Genuam petierunt: reſcitum, quid opis ſibi tranſmarina petentibus ferrent. Villharduinus Cottias Alpes, ad montem quem Cineſium, vel Cinerium, à terræ cineratiæ colore nominant, tùm pedibus, tùm equis tranſmittens, Gualterium Brenenſem Comitem offendit; qui in Apuliam cum magno Armatorum Equitum numero, dotalem Siciliam receptum ibat. Nam is poſtquam ſe Cruciatum profeſſus eſſet, Regis Siciliæ Tancredi, qui poſt Guilielmum bonum regnauit, & Sybillæ filiam, opulentiſsimo Regno Siciliæ eius doti dicto, vxorem duxerat. Comitis auſpicia, Gualterius Mombeliardus Confluentinus Rhenanus, Robertus Ioenuilla, amicitiæ, & fidei cauſa ſequuntur. atq; vnà non pauci valentes, & ſtrenui Campaniæ milites, in Crucigeros relati. Mareſchallus Comiti, obiter, quę Venetijs egiſſet, & tranſegiſſet, quoq; in ſtatu res communis eſſet, nunciat. Ille, re feliciter geſta, vt erat maximè pius, vehementer animo gaudere, manuſq; in cęlum tollere. Quando iam (inquit) Patriæ Barrorum finibus exceſsimus, cum in tempore Venetias conueneritis, nos in Apulia, non ita longo interuallo diſiecta præſentes, & ab omni re, quæ ex vſu militiæ ſit, ad nauigandum paratos offendetis. exin Villharduinum dimittit. Sed, cum nemo Dei ſolidum fauorem certò ſibi ſpondere queat, ſæpe hominum ſpes, vel luculentæ, paruo temporis momento conteruntur. quod cùm aliàs cognitum, tùm hoc maximè tempore palam factum eſt; fato enim neſcio quo, miſero certè & funeſto, tot, taleſq; viri,
&

& viribus, & rei militaris vsu, post homines natos præstantissimi, vniuersi nunquam postea sese nostris coniungere potuerunt. Mareschallus tandem eadem qua antea Venetias venerat celeritate paucis diebus per Allobroges, & Sequanos, Tricassium Campaniæ Metropolim, ad Theobaldum reuertitur. qui tametsi ægra valetudine iaceret, quod cibi potusq; fastidio, grauem stomacho languorem contraxerat, reditu tamen Mareschalli, vehementer gaudere, sed vehementius rei Venetæ ex animi sententia transactæ, nuncio lætari; ita, vt nimia voluptate gestiens, ad suos clamitaret, equum citò scutati, citò scutati, equum. cum iam multo tempore in equo non sedisset, grabato tamen, puerorum & familiarium adminiculo surrexit, atq; in equum ab ijsdem, vel inuitis sublatus, quasi esset repentè Venetias moturus, & in hostes traiecturus aliquantulum itineris decurrit. Ita Baronem optimum Equitem, in equum tollere, vt nunquam posthàc adequitaret. nam, vt is dies Theobaldo omnium lætissimus, ita supremus fuit. Morbo in dies ingrauescente, testamentum facit. eo, pecuniam quam bello transmarino destinatam, secum Venetias importare constituerat, ambactis, clientibus, amicis, ducibus, centurionibus, equitibus, peditibus, quorum numerum maiorem, nec minus strenuum, quàm quisquam Baronum habuit, partim legat; vt quos in vita mirificè amasset, eisdem supremis vitæ diebus amicitiæ fructus, quàm maximos posset, dispertiret: partim ad castra perferri, & vsui Christianæ Reipub. insumi iubet. Egregia sanè voluntas, & stemmate Francico, atq; Britannico (vnde illi genus) dignissima. Ille, fortunas suas, quas diuino cultui, ac votiuæ militiæ viuens, iampridem dixerat, amicis idem iter tenentibus, pari felicitate distribuit. Eodem testamento, vetuerat quenquam legata antè capere, quàm manibus Euangelia capiens, quod Sacramentum apud Christianos augustissimum, & religiosissimum habetur, expromitteret, se Venetijs ad diem Venetorum, sexq; Legatorum voluntate delectam, sub signis præstò fore. multi dicto minùs audientes, atq; aduersus Testatoris sententiam indeuoti, vulgo equitum, peditumq; malè audire. Non multo post testamentum conditum, Theobaldus excessit. Iuuenis omnibus corporis, atq; animi, quæ conferri à natura possunt muneribus totius Galliæ Procerum ornatissimus; quo nemo inter sui sæculi mortales felicius, ritu Christiano, de vita exijt. Certè quidem Comitis morte Religionis causa, incommodum opinione luculentius accepit. amplissimo funere effertur, tota ferè Campana nobilitate exequias prosequen-

te: ad quas decorandas, ſtatim vt nuncius mortis allatus eſt, conuenerat; & Tricaſsij in Diui Stephani iuxta Patrem in Maiorum monumento, conditur. Cum verò in vita, morum ſuauitate, magnificentia, præcipuè bellica virtute, omnium generum, atq; ordinum amicos ſibi paraſſet, mortuus ſummo luctui, & acerbitati omnibus fuerit neceſſe eſt. Vt verò corporis ſpecies, totiuſq; oris dignitas hominum blanda conciliatrix prætermittatur, ecquis regios iuuenis ad domeſticam, atq; hæreditariam gloriam ſpiritus, cùm ex plurimis rebus, quæ Francis Equitibus notæ ſunt, tùm verò ex vna hac de Sacroſancto CHRISTI ſummi Regis Sepulchro, deq; Hieroſolymis Religioni Chriſtianę recipiendis cogitatione ſingulari, & cura planè diuina, non agnoſcit, atq; ęſtimat? quem omnes exteræ nationes, quæ Orientem, Occidentemq; incolunt, animis & linguis celebrant, eum quo tandem ore Galli ſilentio, atq; obliuioni mandent, & tradant? Hoc debet præſertim Gallia Theobaldi Campani manibus, vt cum etiamnum illius memoriam mente teneat, hanc immortalem ſi poſsit, reddat. Sic vita fuit liberalitate, & iuſtitia erga omnes, virtute in hoſtem, vnde Viri nomen, vnde præcipuè Franci Equites decus ſibi quærunt, & fide juuenes, ſeneſq; anteſtetit. Is tamen vnicus ſuorum amor, hoſtiumq; terror fuit: & quod maximi faciendum, penè adoleſcens votiuorum militum Imperator longè digniſsimus. Egregiam verò ſpem, quam de eo iam puero, Barones & Equites cœperant, continuò ſingulari ſapientia, & eò magis admiranda, quòd ſenectutis propria eſſe putatur, incredibiliter ſuperauit. qui Imperium non ambijt, factus eſt tamen, & id ætatis Baro, Cruciati Exercitus planè cœleſtis, Dux, & auſpex. Theobaldo vtraq; origo ab Regibus fuit. paternum enim genus à Gerlone Daniæ Principe, & Victore Neuſtriæ veteris (quę hodie Normannia dicitur) ortum. hinc Henricus pater, Campaniæ Comes, Largi nomen ob ſummam in omnes liberalitatem adeptus. indidem Comes Palatinus, idemq; Campanæ & Briæ Comes Regis Ludouici iunioris auſpicijs, Diuo Bernardo Viro morum ſanctimonia commendabili, velut claſsicum Gallis canente, militatum adijt. Exin Henricus Theobaldi maximus natu frater germanus, Campaniæ Comes, in Aſiam votiuo bello profectus, Philippo Auguſto, & Richardo Anglo, Imperatoribus, eius Auunculis, virtutis ergò Hieroſolymorum Regnum Deo, hominibuſq; approbantibus cœpit. ne've ab Aui Theobaldi latere Regij ſtemmatis virtutem abſuiſſe homines ignorent, Stephanus Comes Boloniæ
noſtri

noſtri Magnus Patruus, Henrico Auunculo Rege mortuo, Rex Angliæ fuit. Stephanus quoq; eiuſdem Proauus paternus, primum votiuum bellum, vt erat maximè pius, religionis cauſa cum Petro Eremita in Syriam ſuſcepit. vbi campis Ramulanis, fato hęreditario, ſed eo plus ſatis glorioſo, pro CHRISTI ſepulchro pugnans cecidit. Materna porrò Theobaldi origo, à Francorum Regibus ducta; cum Ludouicus VII. Francorum Rex, Mariæ Theobaldi Matris pater fuerit. Mortuum luxit Blanca Vxor, femina benè morata, atq; in primis venuſta, Sanctij Regis Nauarrorum Filia: quę cum Theobaldo filiam peperiſſet, etiamnum vtero marem poſthumum geſtabat, qui patris nomine III. Theobaldus Campanus, poſtea nominatus eſt, & in Campaniæ, ac Briæ Comitatu Patri; in Regno autem Nauarrorum Auunculo ſucceſsit. Iuſtis igitur mortuo perſolutis, Matthæus Monmorentiacus, Symon Monfortis, Gotthofredus Ioenuilla Campaniæ Seneſchallus, & Villharduinus Campaniæ Mareſchallus, homines prouidi, & prudentes, ad cauſam piorum, curam conuertunt; atq; in primis ad Odonem tertium Burgundionum Ducem in Sequanis adeunt. erat is Campani nepos, Hugone Burgundiæ Duce Theobaldi Amitino fratre genitus, quo cupidius omnes hominem expetebant: eiq; oſtendunt quanta calamitas, Cruciatis omnibus, morte Campani acciderit. per Deum, cuius religio ageretur, orant, atq; obſecrant, tranſmarinæ Cruciatorum Claſsis Imperium, vt ſuſcipiat, quòd eo tanti nominis Imperatore, totius Auſtraſiæ, atq; adeò Franciæ Barones, ac Equites libenter militaturi ſint. Idcirco ipſum vno omnium ore expetitum, & delectum. Ad hæc, Oratores dicere, ſe curaturos, quæ Theobaldus teſtamento in eum vſum legarat, omnia illi primo quoq; tempore repræſentari: ſimul, omnem operam daturos, vt Cruciati ad vnum omnes, ipſi ſacramentum dicerent; pariq; fide nauarent, & parerent: ſperare, quamplurimos cùm horum exemplo, tùm præſertim Burgundionis authoritate, quæ ſumma eſt, & familiæ nomine, quam gente Capeti Franciæ Regis, amplißimam duceret, excitatos, Ducis nutum non modò Imperium facilè ſequuturos: vt, qui in ore omnium cum ſumma ſpe vigeret, & ingenium, quod in ipſo planè regium elucebat, hominum opinione reſponderet. Ille, pudore vel ignauia incertum, negat ſe tantum munus obire poſſe: eaq; de cauſa adirent, qui oneri pares eſſent. Verùm tantæ rei, tàm neceſſario tempore repudiatio, multum Burgundionis honori derogauit. Ioenuilla Vir acri ingenio, & ſingulari rerum vſu præditus, Legatis author eſt,

Impe-

Imperij Theobaldo Comiti Barleducio (Barrhos veteres dixerunt) qui Theobaldi Campani frater amitinus erat, demandandi. vt iussi, faciunt. Homini exponunt, quàm lubrico in loco res Deuotorum militum versetur: opem imploratum venisse, ac ipsum obnixè rogatum, summæ rei præesse vellet: sed, is molli animo, quem neq; meditando, neq; agendo corroborasset, sed maiorum imaginibus pasceret, sine metu periculosi muneris, sine imbecillitatis conscientia, Legatorum precibus nullum reliquit locum; ita, vt omnium sermonibus nomen degeneris facilè inueniret. Sed eheu, mores, ingenium, vt dicitur in suam potestatem non difficulter perducunt. Ita enim tanti honoris contemptu, otij quàm negotij cupidior habetur. vnde effeminati, atq; auari suspitione, vix caruit. quod vnum erat remedium luctus Deuotorum, & mœroris, quem de morte Campani cœperant, vel tollendi, vel attenuandi. Concilium in Suesiones, de more, in mensis sequentis exitum, pronunciant. eo conueniunt Balduinus Flandriæ, & Hannoniæ Comes, Ludouicus Comes Blesensis, & Gotthofredus Comes Perticensis, vnà Hugo Comes Sancti Pauli, necnon maxima Cruciatorum Equitum multitudo, frequentissimo conuentu. Villharduinus, Legationes ad Burgundionem, & Theobaldum Barleducium Comitem, renunciat: &, quid pro tempore sui sit consilij, ostendit. Bonifacium Marchionem Monferratensem in Insubribus, & Transpadanis, virum in re ex tempore explicanda virtutis spectatæ, atq; in dando consilio, sapientiæ, & fidei prædicabilis, & quod maius est, res transmarinas non modò doctum, verùm etiam nobilibus factis expertum, accersendum esse. non dubitare se, quin is cùm pro necessitudine, quæ ipsi cum Baronibus intercedit, & fraternæ mortis vlciscendæ desiderio, tùm pro sua in Deum pietate, Crucem libenter sumpturus sit, atq; onus militaris Imperij subiturus. Multi multa de re dicere, sed ea paulò altius ponderata, Villharduini Mareschalli sententiæ assentiuntur. Bonifacius Baronum & Equitum vocatu, traiectis Alpibus, quos Cottias appellant, per Noualesiam, atq; Ferreriam, Franciam, & Campaniam in equis emetitus, à Philippo Augusto Francorum Rege, ad quem diuerterat, prout Marchionis, & Consobrini honor, atq; amor postulabat, acceptus est. Inde, Suessones ad diem peruenit. Eodem Comites, magnaq; Baronum, & nobilium multitudo; itemq; gregariorum, qui Crucem insigni humero professi essent, fama Bonifacij excitata coierant. Vniuersi, portis vrbis effusi, aduentanti obuiam ire, & salutare. Postridie manè, omnes in Diuæ Mariæ Suesionensis hor-

ſis hortos conueniunt. hìc Proceres, hominem per Dei numen, quo Franci afflati Crucem rubram humeris conſuiſſent, orare, vt idem faceret, ac Cruciatorum Reip. gubernacula eo iure capeſſeret, quo Theobaldus Campanus antè tenuiſſet, & idem pro ſua prudentia & æquitate tractaret. tùm eius pecuniam omnem caperet, tùm deniq; clientes, equites, pedites transmarinæ peregrinationis ſocios duceret. Hunc multitudo maxima ſupplex, & flens obteſtari, honorem, ſi ſua in religioſos merita recordaretur, iure optimo debitum, ſin eorundem deſiderium reſpiceret, vltrò delatum ne recuſaret: ne've ſe, quod in ipſo eſſet, deſertos, terras, & maria ſine duce, & auſpice palantes emetiri ſineret. Ille, generoſo quodam pudore, ſe tanto muneri imparem aliquandiu profeſſus, pro ſua mox pietate, magnitudineq; animi, tanti Exercitus indignam ſortem miſeratus, contra, omnibus penè ſupplex, & flens ſe ſubmittere; ſed pro tempore Imperium ſuſcipere profitetur: nec commiſſurum, Deo iuuante, vt Cruciatorum Procerum, ac piorum de ſe mortalium opinionem fallat. ita, vtrinq; lachrymis verius, quàm verbis, peroratum. quod omen maturè accipientes Nubilonus Epiſcopus Sueſsionum, & Fulco ille pietatis omnis Antiſtes, vnà & duo Ciſtercienſes Abbates, vt vocant, candidis Syndonibus amicti; alter Lucedij, alter Clareuallenſis Cœnobiarcha, iidem Marchionis ab Italia, & Tranſpadanis in Galliam comites, ipſum in ſacratarum Virginum Diuæ Mariæ Sueſsionenſis Templum deducunt; & ad Aram maximam conſiſtentes, Crucem rubram tranſmarinæ nauigationis inſigne, eius humero aſſuunt. Sic Bonifacius Monferratenſis Marchio, ſummæ authoritatis, atq; peritiæ Dux, ſumpta Cruce, copiarum Cruciatarum Imperator deligitur; vir prudentia certè, Imperatorijſq; artibus nemini ſuæ ætatis ſecundus, ſed priuato, & quidem pernobili voto omnibus anteferendus, quando ingenti pietate, de Sarracenorum manibus, Chriſtiano nomini Hieroſolymis receptis, Conradi Fratris mortem vlturus eſſe diceretur: hunc enim Tyri in foro agentem Arſacidæ (genus Sicariorum ſunt) paucis antè annis crudeliter obtruncaſſe dicebantur. Ibi, de ſumma rerum conſultatur: dieſq; dicitur ad quem omnes præſtò eſſent. Concilium dimittitur, & Marchio poſtridie ſalutatis Baronibus, per Sequanos domum, ad res neceſſarias explicandas, redit: inde Venetias ad Exercitum in tempore profecturus. Idem omnes facere iubet. Ex itinere domum, Conuentus Ciſtercianos, quos eius ordinis Archimandritæ (Abbates vulgò dicunt) XVIII. Kal. Octob. qui dies Crucis exaltationi dicatus eſt, ſub Autumni initium, Comi-
tiorum

tiorum causa agebant, votiuæ militiæ cogendæ gratia Cistercium inuisit: vt adeundis interim Lugdunensis Galliæ Vrbibus, appellandisq; Regulis, ac Præsulibus, & Sacratis Viris, Cruciatorum copias, & magnum auri pondus ad sacrum bellum eliceret. Cistercium, monasterium est, in finibus Cabillonensium Galliæ Lugdunensis syluis, & his, in magna planitie, aquis irrigua, sed solitudine maximè deuia, vndiq; circumseptum. sicuti post, eodem omnes eius ordinis sodales ab hominum cœtibus, rerumq; omnium, quæ prima mortales ducunt, cupiditate, atq; ambitione instituto suo remoti, precibus aduersus Deum castius dies, noctesq; vacant. Id, Robertus quondam Cœnobiarcha Molismensis, in Lingonibus, odio vitiorum sui ordinis hominum, pietatis ergò condidit, Odone primo Burgundiorum Duce liberaliter suffragante. Hinc Regula sodalitatis Cisterciensis fluxit, quam reliqua eius ordinis Cœnobia sequuntur. Ibi, Bonifacius magnum numerum Abbatum, ac Baronum, qui ad generalia Cistercianorum Comitia conuenerant, Crucibus insignium videt; & in his Fulconem illum Nuylliacum summè pium, qui eò religionis causa Bonifacium anteuerterat, vt ad Crucem populum cohortaretur: nec eum fefellit opinio. Fulcone enim vehementissimè concionante, Odetus Campanus Chiamlites, magni nominis Eques, Guilielmus eius frater; Ricardus Dampetra Burgundus, Odetus eius frater; Guido Lessinensis, ad Tenaram in Hannonia, Anselmus eius frater; Guido Confluentinus Rhenanus, multiq; alij Viri fortes, ex Sequanis, & inferioribus Germanis rei militaris peritia, magnitudine animi, & rerum gestarum gloria insignes; quorum nomina memoriæ prodita non sunt, Cistercij facilè persuadentur, vt Crucem gestent, & se cum cæteris coniungant. nec ita post, eadem ibidem rubræ Crucis nota, tanquam sacris initiantur, Episcopus Augustoduni in Heduis, Guido item Comes Foresti, Hugo Coloniensis, Vrbe Agrippina ad Rhenum ortus, Valemius Narbonensis, vir egregiè fortis, Petrus Bromontius, consimiliterq; alij innumeri, quos nominatim Villharduinus non recenset. Interea dum pleriq; Deuoti, tota Gallia equos & arma parant, sublatis dum vexillis in agmen coguntur, Gotthofredus, Comes Perticensis, malo quodam Reipub. Christianæ fato, in lethalem morbum, Martio mense, primis jeiuniorum diebus, incidit. Is, testamento Stephanum fratrem fortunarum magis, quàm virtutis, aut pietatis hæredem instituit, iussum, copias ipsius Venetias ad Exercitum ducere. Vt de eius morte ad Deuotos alla-

tum

tum est, statim luctus, & dolor tantus cepit, vt Ducis commutationem, haud ægrè laturi viderentur, si Deus Comitem adeò dilectum superesse voluisset; hominem virtute in armis spectata, imprimisq; equestrium pugnarum scientia memorabilem. ita morte eius res Cruciatorum, valdè afflictatur. quam autem Gotthofredus charus fuisset, vniuersus Perticensis Comitatus, vestibus generatim mutatis, abundè indicauit. Idem Deuoti in Exercitu maximam partem facere. Cæterum CHRISTI Dei Resurrectionis solennibus peractis, circiter Pentecostes festos dies, Kalend. Iunij, appetente æstate, omnes viatica, equos, arma comparare, sublatisq; signis abitum Venetias adornare. Sedibus autem abeuntes, tantus dolor, clamor, eiulatusq; vxorum paruulos liberos gestantium, liberorum, parentum, tantus etiam luctus prosequebatur amicorum, vt eorum de patria discessu, ipsi iam, iamq; hostibus prodi sibi viderentur. Homines, nec ij ferrei, quanquam dolorem vultu simularent, sic tamen afficiebantur, vt solent, qui caput pro religione vouent, quibusq; omnem ad Penates reditus spem, transmarina nauigatio, & ea omnium periculosissima tollebat. Ergo itinere quamuis difficili & impedito, per Sequanos, atq; Allobroges superatis Alpibus Cottijs, ad montes, & Iuniperum dictum, quòd ea arbor inibi vberrimè succresceret, & quem Cinesium accolæ vocant, per Taurinos in Insubres penetrant: qua mollius pedibus, & equis Venetiam emensi, hodie Marchiam Taruisinam appellant, in Venetorum insulam, portumq; qui ad Orientem Vrbi accubat, Diui Nicolai nomine dictum, quòd eo loco Fanum religione sanctissimum, sub ipsius Vrbis primordijs ei dedicatum est, adnauigant. eius Diui reliquias corporis, à Græcia olim auectas, Vitalis Michael, eius nominis primus, Venetiarum Princeps, ad amici numinis honorem, quòd à nauigantibus frequens vocaretur, condidisse dicitur: quæ ædes sodalium Casinensium Cœnobio hodie inseruit. Per idem tempus, Flandrorum maxima multitudo, qui sese transmarino bello deuouerant, in naues imposita ex Belgarum litoribus, Flandro quidem Imperatore traducitur: Ducibus autem Ioanne Nigellano Brugarum Castelli custode (Castellanum vulgò nominant) Theodorico, Philippi Comitis Namurcensis filio, & Nicolao Mayllio, iterq; secundum Iccium portum, quem hodie Caletum dicimus, & Armoricum ciuitates litoris Oceani Gallici facientes, per Oceanum veladant. ij, Balduino fidem, & iusiurandum dederant, se Gaditano freto, nostroq; mari enauigato, recto cursu Venetias petituros, &

quocunq; ipsum delatum rescilscerent, eodem fine mora velificaturos. Ea spe Balduinus Comes, itemq; Henricus eius frater, suas naues veste, commeatu, cęterisq; rebus bello necessarijs onustas, ventis permittit. Copiæ reuera ab armis, & diuitijs, militariq; instrumento benè habitæ: ita, vt his Comes Flandriæ, vnà & Deuoti Equites admodum fiderent, quòd sui Flandri, qui rerum maritimarum vsu, & virtute pollerent, maximam partem nauibus illis deueherentur. verùm duces Imperatoris spem fefellerunt, veriti diuturnę Venetias nauigationis pericula. Sic, Augustoduni in Heduis Episcopus, Guido Foresti Comes, Petrus Bromontius, quos summo studio Crucem Cistercij paulò ante suscepisse memorauimus, compluresq; alij à fide discedentes, & fędam proditionis notam subeuntes, dum Venetias condicto die non adsunt, in Baronum tamen sermones, atq; in omnium magnam vituperationem veniunt. aliò enim turpem fugam, vt suspitio fuit, sibi consciuerant: Sed fluctibus vehementer conflictati, nec vbi portu consisterent, nacti, debitas postmodum perfidiæ pęnas dederunt. Franci nominis Equites, & hi perfidiosi, cum his desiderati sunt, Bernardus Moruillus, Hugo Caluomontius, Henricus Arramæus, Ioannes Villarius, Gualterius Sandionysianus, Hugo eius frater, multiq; alij, qui sinum Adriaticum periclitari refugerent, ad Narbonensem oram, Massiliam, appellunt; nec hi dedecus fugerunt, cum ab omnibus fugerentur. Siquidem vulgo Massiliensium, transfugæ, digito ad insignem contumeliam designabantur, simul & deuotorum Exercitui, malos sermones dabant: posthac in publico non conspectos dicunt, magna deinde perpessos detrimenta. Sed eos mittamus. Deuoti, siue Peregrini Milites (sic enim ex professo militiæ instituto nominabantur, quod Christianæ Religionis cultores, & milites Hierosolyma ad Dei Sepulchrum recipiendum, & inuisendum, domo peregrè proficiscerentur) magnam partem Venetos portus iam tenebant. Iam Balduinus Belgio recens Venetias venerat. ad eos, nuncius adfertur, magnas copias Peregrinorum militum postquam essent Cottias Alpes transgressi, varijs itineribus aliorsum portus petere: & partim, rectà per Apenninum ad Ligurum, & Hetruscorum maritimam oram iter extendisse: partim, ad Cisapenninos Ligures, & Galliam togatam deflectentes, per Vmbros, Senones, Samnites, & Præcutinos in Apuliam descendisse, vt inde Syriam peterent. quæ res Barones, ac deuotos milites vehementer (vt par erat) angebat, quod suorum paucitate, nec fidem de mili-

tum numero Venetis datam liberare, nec mutui soluendi nummaria paucorum corrogatione, aut tributo, facilè possent rationem inire. quibus malis, vt obuiam irent Barones, publico consulto confestim delecti Oratores, Hugo Sancti Pauli Comes; Vir eximio rerum vsu, ac ipsius senectutis honore venerabilis, & Gotthofredus Villharduinus Campaniæ Mareschallus ad Peregrinos, Ludouicumq; Blesensem, & Carnutum Comitem, qui nondum Venetias venerat, in Taurinas, & Subalpinas gentes, cum his ferè mandatis leguntur: monerent, orarent, cohortarentur, ad pietatem, ad Hierosolyma, & in ea vrbe Dei Sepulchrum recuperandum: nominatim deniq; docerent nusquam vllos opportuniores portus esse, quam Venetijs. Legati, Ludouico Blesensi, Equitibusq; non paucis, virtutis profectò suspiciendæ viris, Papiæ ad Ticinum in Insubribus obuiam fiunt, mandata exponunt, de votiuo bello suscipiendo, identidem actum esse, ac coniuratum: quod bellum à maioribus affectum esset, id nunc conficere per Deum ne refugerent. terram non modò natalem CHRISTI summi Regis, sed eius sepulturam sanctam repeti. Scirent præterea se Innocentium III. Pont. Max. authorem inceptis rebus propensum habere, eumq; ipsum omnibus benè precari, ac victoriæ vota facere. quinimo ex Cardinalibus Legatum destinare, qui ipsius exemplo probè ad Dei cultum admonitus, præclarum innocentiæ, fortitudinis, constantiæ, atq; omnium virtutum specimen daret. Cumq; hæc nauigatio ad laudem, & memoriam pietatis maximè insignis esset, ne recusarent, via à maioribus trita, ad gloriam maiorem ingredi, inconstantiæ, ne dicam periurij, famam fugientes. Et, si hoc Francorum proprium semper fuit, vincere, non victoriæ quæstum sectari, Venetum qui nos accipiat, nostri nominis amicissimum, & fęderum quę semel fecerit tenacissimum, disciplinæq; naualis peritissimum, se nobis coniungere, qui in Italia instructissimum hoc sæculo, atq; ornatissimum nauale habeat. prælio sacro mortuos, & superstites ritè expiatos, iuxta omnes post mortem in cęlo beatas sedes adepturos. horum bonorum sponsorem eundem Innocentium Pontificem Max. habere. Oratione Legatorum adducti, rectà Venetias contendunt; non modò qui id vnum peruellent, sed etiam nonnulli, qui iter aliò in animo habebant. nec enim tantum dicendo efficere potuerunt, quin pleriq; vilis animi homines, vagi dispalatiq; per Æmiliam etiam & Flaminiam, in Apuliam adproperarent, inde in Syriam traiecturi. In his Villanus Nuylliacus, eximiæ virtutis, sed incertæ fidei Eques, Hen-

ricus Argillerius, Raynaldus Dampetra, Campani quondam clientes; Henricus Longocampus, Egidius Trasidius, Eques Hannonius, Balduini Flandriæ, & Hannoniæ Comitis Ligius (quæ vox Gallicè clientem exprimit) eiusdem quoq; Balduini obęratus; ducentos enim, & quinquaginta solidos nomine viatici acceperat, ita desertores Christianos plurimi quoq; Equites, & Centuriones comitantur, quorum nomina, tollendi, vel attenuandi studio, à Villharduino memoriæ data non sunt. Ii magnas in Syria clades perpessi, à Turcis partim cæsi, partim capti, vt paulò post dicemus, Deo Diuisq;, & Campani sui domini manibus, cuius auspicijs notam Crucigerorum acceperant, debitas perfidiæ pęnas dederunt: ita horum aliorsum dilapsu, copiæ cæteræ, quæ se Venetijs ad Exercitum aggregare volebant, valde attenuatæ sunt; quæ res Barones non mediocriter solicitos reddebat, quod ea fidei honorisq; sui, ac summæ rei, iacturam allatura esset. Ita, ab his penè desertus Blesensis, cum reliquis Venetias ad litus insulæ, vnde Diuo Nicolao litoreo nomen est, (vt diximus) applicat. exceptus est clamore militari, tubarum clangore, & quibus alijs castrensis lætitia significatur. hoc sanè in confesso est, hunc Exercitum inuictisimum, fuisse collectum ex fortisimis equitibus, & peditibus, omnibus ferè veteranis & multorum bellorum vsu iactatis. Cęterum Veneti, qui in Diui Nicolai insula casas palustri calamo, ac cęmentitias innumerabiles, mansionum ac hybernorum loco, Galli quò equites, peditesq; diuerterent, mira celeritate construxerant, continentiaq; equilia perpetuis contignationibus protecta, vniuerso litore excitarant. Scaphis quoq; & lintribus diligenter ad suburbanum litus conuehere ingentem commeatus copiam, & promercalis tritici, in vsum tùm equorum, tùm equitum cataphractorum. Sic vt Cruciatos Barones nullius rei satagere oporteret, quando vrbana esculenta, & vini dolia innumerabilia abundè aduecta, Exercitum luculenter recrearent. Naues prǽterea biremes, hyppagogas educere, armamentis atq; ornamentis sic instructas, vt tutiores, ornatioresq; vsquam portuum visas, in omni memoria fuerit inauditum. Quarum tanta copia fuit, vt trium Exercituum Gallico parium traiectioni sufficeret. ea de causa, incommodius cum Deuotis actum, qui transuectionis causa, non minore de via lasitudine, quàm periculo, portum Masiliæ, aut Genuæ, aut Labronis petierunt. si quo Galliæ meliore fato Venetias conuenissent, nec Barones fidei datæ puderet: deinde quanto res Christiana auctior, & florentior in Syria & Palæstina, tanto Turcica deterior,
atq;

atq; abiectior foret. Ita Venetum ipsum pactis stetisse res ipsa loquebatur. Is, subinde Francos Barones, vt discessum admaturarent rogare: quandoquidem ineunte iam Autumno matura hyems subesset, quæ procelloso mare omnium gerendarum rerum occasionem intercideret. testari deniq; ac naulum condicere: seq; de repente è vestigio soluturum dicere, simul ac sibi mercedes numerarentur. Barones, quorum aures quorundam voces perculserant, qui vecturas exolui Veneto non posse iactabant, nisi Comites, Baronesq; de suo, sumptus insumerent, vulgo militum mercedulas rogare, vnde voluntate soluerentur, eas accipere. Hanc pecuniam de paucis collectam, cum nec pro omnibus satis, pro paucis parum soluendo esse intelligerent, Comites, Barones, Equites ad colloquium vocantur. Ostenditur Venetum, qui per integrum ferme annum naualem apparatum nunquam intermiserat, & onerarias naues, pluraq; alia in bellicos vsus fabricata nauigia exædificauit, ac iam quinquaginta rostrata armauerat, pactiones bona fide seruasse: Exercitum autem in ordinibus eo numero non esse (quod incommodum ab his datum esset, qui seorsum sibi nauigationis consilium ceperunt) vnde solidum exactum Venetis solueretur. Præstare, ipsos omnibus se fortunis nudare, quàm Veneto præsertim fideli, datam fidem frangere; vnde etiam quæ iam impedissent, magna totius Exercitus iactura pacti lege non seruata, committerentur. ipseq; adeò Exercitus, soluti repetundi spem amitteret, simul in recuperationis Hierosolymorum, & Syriæ desperationem veniret. nec illi iam opinione falsi: ingens enim omnium animos desperatio occupauit, quæ Barones cum reliquis Cruciatis militibus propè committeret. nec mirum. nauicularijs enim mercede minus persoluta, & cuiusq; viatico, & facultatibus longa mora consumptis, quid aliud quàm fames morte ipsa miserior sperandum erat? aut (quod nostris ominari nolim) sociorum importunissima violatio? nonnulli summa quidem arrogantia dicere, se mercedulas, quas pacti essent soluisse: si se Veneti nauibus tollere velint, naues libenter conscensuros; sin abnuant, se sibi consulturos, portusq; Ligurum, Pisanorum, Hydruntinorum, Brundusinorum in Italia reperturos: vnde velis in altum datis, Syriam & Palæstinam tenerent. quod, eò in medium ab aduersa Baronibus parte iactatum est, ne res à desperatione ad spem reuocaretur: quin potius semel Exercitus dissiparetur. alijs, & quidem plus prouidis, qui fide & virtute præstabant, nullo pacto committendum videbatur, vt Exercitus dissociaretur,

qui

qui posthac vix diuina ope in vnum locum cogi posset; potiusq; omnes omnium fortunas, atq; opes in transuectionem effundendas esse;. sperare, Deum Opt. Max. sub cuius signis verissima spe militarent, abundè stipendia suppeditaturum, & expensas cumulatiore mensura, redditurum. horum vicit sententia; nec infeliciter: protinus enim fieri quædam ad meliorem spem inclinatio uisa est. Ille ipse Comes Flandriæ, & Hannoniæ Balduinus, mente veluti fatorum præscia, ac gnara, quæ sibi nihil tale expectanti, totius Orientis Imperium portenderent, vasa, vestes, aurum, argentum, factum infectum, margaritas, gemmas, gazam deniq; omnem; item, quæ fide sua aliunde corrogare potuit, in medium prolixè profert. Consimile faciunt Comes Blesensis, Bonifacius Marchio, Hugo Sancti Pauli Comes, ac reliqui Barones, & Equites, qui illorum partes sequebantur, tanto studio, vt nihil iam veteris argenteæ supellectilis, apud eos vsquam repereretur. quod ipsum non tantum boni est Principis recta & honesta facere, quantum illud, permultos sui imitatores voluntarios habere. tum vasa preciosè, & affabrè cælata, aurea, argentea, quibus nobilitas abacos ornare solita est, ad Dandulum Ducem, in Palatium Marcianum summo studio comportari videres, vnde redacta pecunia Venetis exolueretur. æris tamen alieni reliquum triginta quatuor millia marcarum, fuit. qui soluere detrectarant, sibiq; pecuniam comparserant, Christianæ militiæ, & Patrij decoris euersores, gaudere; quòd proculdubio motum in castris futurum suspicarentur: immò ipsi reliquatores breui sperarent Cruciati Exercitus à socijs disiunctionem, qua demum exoptatam discedendi occasionem arriperent. Sed Deus, quem par est, credere piorum voluntate, & facto placatum, optimæ causæ in ipso articulo citius voto fauisse, Veneti cum Gallo societatem se teste initam, idem ille præsenti numine confirmauit. Quis enim sperasset, aut Gallos Barones procul domo in extremam Italiam suas omnes pecunias, diuitias, opes fuisse prouecturos; aut Venetos, suum alieno condonaturos? quod consilio humano explicari non potuit, id certè Dei immortalis vi, mente, numine perfectum esse meritò credendum est. Dandulus enim confestim in Concilium coactis Patribus, dixit, intelligere se Francum ne nummum quidem amplius solutioni addere posse, atq; Reipub. solutum; ex pacto iam esse commissum: se tamen censere, cum supremæ nobilitatis, & virtutis Baronibus, summo iure non agendum, immò exactione acerbiore se, ipsosq; Venetos malè audituros. In memoriam Ciuibus redigit, Tergestinos,

nos, & Muglenses, veteres tributarios, cum tota ferè maritimæ Histriæ ora, vsq; ad Liburnos rebellasse. Iadertinos postea Histrorum exemplum sequutos, non multis ante annis, contra ac fides & fas postulant, ad Belam III. Hungariæ Regem quartò defecisse; propterea quòd ipsi Veneto Magistratui parere, Ecclesiam verò Iadertinam, atq; vnà Archiepiscopum, in ijs, quæ ad sacra attinent, ex Lucij III. Pontificis Max. decreto, Patriarchæ Gradensis authoritatem respicere, nollent. Horum Vrbem munitissimam, ab ipsis sæpe omnibus viribus oppugnatam, necdum tamen receptam: paulò ante, Dominicum Michaelem Reipub. Legatum, cum ingentibus copijs in terram expositis obsessum missum, re infecta redijsse: quum valida Pannoniæ Regis præsidia, Vrbem tenerent. se quoq; prospicere ab vnà Gallorum gente bellicosissima recuperari facilè posse. Idcirco rogandos, vt communi Marte Iaderam, Tergestinos, reliquamq; Histriæ oram oppugnatum adeant: Rempub. ipsis gratia referenda, solutionem reliquorum triginta quatuor millium talentorum (tantum enim erat æs alienum Francorum) in diem expugnationis Iaderæ, reliquorumq; oppidorum rebellium libenter prorogaturam. Ad hęc, Barones Venetorum in se voluntate cognita, qui honoris ne minimam quidem iacturam facere vellent, vtilitatum autem, vel maximarum, nullam recusarent, conditionem accipiunt. quod eos opinione ægrius habuit, qui Exercitum dissipatum, & Christianæ militiæ tempus impletum mirè concupiscebant. Itaq; continuò ad VI. Idus Sept. qui Deiparæ Virginis dies natalis est, atq; idem festus, ciuitas in Diui Marci conuocatur. eodem Barones, ac cæteri Cruciati concurrunt. Dandulus Princeps ante sacra cum egregio consilio, vt Venetos alloqueretur suggestum ascendisset, ex quo Euangelica historia recitatur, in hanc ferè sententiam locutus est. Fœdus Viri Veneti, & belli transmarini societas vobis est, cum gente orbis terræ, vt maximè aperta, & simplici, ita pugnacissima; ea ne soluatur, danda est opera. &, quanquam ego id ætatis, qua videtis obsitus annis, debilis, ac penè membris captus, qui ne huius quidem lucis vsuram capio, à vobis quietem, & tanquam rudem emerita ætate impetrare meritò possim, statui tamen Patriæ, quæ me genuit, educauit, aluit, & ad amplissimum honorem euexit, vitæ reliquum spiritum dependere: vt ei potissimum, quæ dedit reseruatus videatur. Nunc igitur quod summæ Reipub. conducere arbitror, vt liberè dicam, in animum induxi. qui nauis clauo hoc tempore admoueatur, vtiliorem me (quod tamen nulla arrogantia

dictum

dictum existimari velim) certè puto neminem. Nam mei Ciuis domi in pace regendi, & continendi, scientiam plurimis senibus concedens, quod est Prætoris classis proprium, nihil quod maris acerbitate, atq; tempestatibus, accidere possit, æquitatis communis cogitare, propria pericula, citius quàm publica subire, classem in tempore committere; Verbum deniq; illud nimium quam odiosum, non putaram, declinare, quoniam in eo Reip. causa, tota vita iactatus sum, id si mihi, tàm duris temporibus quibus inuidia conticescit, sumo, videor certè meo iure quodammodò vendicare. Quare, si permittitis, vt Crucis notam mihi accipiam, classiq; præsim, & imperem, simul & Raynerium filium meo loco esse iubetis, omnia domi, & militiæ felicia vobis, & auspicata polliceor. nec enim fas est putare, qui patris auspicijs Ciuitatis, tanquam clauum, cęperit, eum alijs quam paternis gubernaturum. hoc inquam, si mihi pro hoc meo erga vos studio, ne dicam merito, indulgetis, iam iamq; gubernacula accipio. Idem vobiscum, & vnà cum omnibus Deuotis, apud Hierosolymas, & Sacrosanctum CHRISTI Sepulchrum, victoriæ, aut mortis decus petiturus, & in patriam reportaturus. In Danduli voce vniuersa Ciuitas acclamare, nunc ades, ades ad Imperandum, oramus. spectaculum pietate in Deum, ac Patriam insigne Principis, & senis, & cæci, simul atq; Ciuium vim lachrymarum effundentium egregia voluntate. Dandulo vulnus in capite acceptum, oculorum aciem imminuerat, sicuti Villharduinus tradit; annalibus tamen Venetis proditum est, eundem Reipub. ad Emanuelem Constantinopolitanum Imperatorem Legatum, eiusdem iussu, contra ius gentium, candenti ferro oculis admoto, luminibus priuatum. Sed animi tanta vis inerat, vt ipse non senectute fretus, sed magnitudine animi, & grauitate, sed pietatis studio, mortis, dolorisq; contemptionem maiorem indueret; & ita, vt in periculis, in reflantis fortunæ minis, hoc Duce nihil quidquam despondendum esset; eoq; nostros suorum pudebat, & miserescebat, qui vt scopulosum Adriam, & infestum vitarent, turpiter aliorsum diuerterant. è vestigio Dux, cum concione descendisset ad Aram maximam lachrymans in genua procumbit. huic præsto affuere primarij Templi Sacerdotes linteati, qui de vetere consuetudine ex sacratis Pontificiarum ceremoniarum libris, in ipsius summo pileo (id erat xilinum) nullo tum Venetis Ducibus holoserici, purpuræ, & auri vsu, ita optimi & frugi mores ferebant, Crucem rubram insuunt, vt in vertice, toti ciuitati esset conspectior. Veneti maximo

numero

numero, ea die Dandulum sequuti, rubra Cruce humeros honesto certamine insignibant. Et quanquam nulla diei pars, Crucis acceptione vacua esset, tamen pauciores Ducis voluntate videbantur. Ea re, Galli flere, simul & gaudere: atq; eò vehementius, quod Principem tanta sapientia, atq; animi robore præditum insigni Crucis nota præter cæteros conspicuum, nacti essent: quodq; tum demum Venetos, quod maximè cupiebant, Cruciatos ad pium bellum sibi coniunctos videre viderentur. Iam fermè Autumno appropinquante, Veneti qui per integrum annum, & amplius, naualem apparatum nunquam intermiserant, classem ad nauigandum paratam, atq; omnibus rebus instructam educere, & Baronibus tradere. Habuit autem Classis vniuersa, vt Annales Veneti traduntnaues CCCCLXXX. Nam præter Biremes numero quinquaginta, Venetis classiarijs militibus, remigibusq; refertas, quas ab initio Dandulus Gallis liberaliter, pietatis studio, pollicitus fuerat, CCCX. onerariæ instructæ dicuntur, in quarum CCXL. quæ sine remigijs quadratis velis agebantur, externus miles est impositus; reliquis septuaginta commeatus, & cætera impedimenta deportabantur, quum hyppagogis centum & viginti omnis Cataphractorum equitatus deueheretur. Interim sub ipsam Classis in Syriam solutionem, Constantinopoli res noua planè & luctuosa, & in hac memoria inaudita, ad misericordiam, & calamitatem notabilis, accidit. Isaacius Angelus Comnenus Constantinopolitanus Imperator, Alexium Germanum natu grandiorem habuit, quem à Turcis captum redemerat, & amplissimis quibusq; honoribus ornatum, Seuastocratorem creauerat, cuius prima secundum Isaacium fratrem in Imperio erat authoritas. Is, vt erat peruerso ingenio, Regni flagrans, per summum scelus, Imperatorem fratrem, qui nondum decem annos regnauerat, luminibus orbauit, eumq; in carcerem coniecit; vnà etiam eius filium Alexium Porphyrogenitum Adolescentem custodiebat, quòd Patris successor esset destinatus. Is aliquot post annos maiores spiritus gerens, quàm commutata fortuna pateretur, Tyranno erepta penè diuinitus mente, Patris & amicorum consilio, atq; ope, carcere euasit: animo agitans quibus consilijs, ac viribus pulso Patruo Patrem in Regnum restitueret. Dum verò fugam animo volutaret, non defuit Fortuna extremis mortalium casibus succurrere solita. Oblatus est enim Pisanus quidam onerariæ nauis Dominus, qui fortè instructis duabus nauibus in Italiam nauigabat. ab eo siquidem magnis promissis, & precibus impetrauit, vt in Italiam traijceretur. Athyræ igitur quæ

ad Propontidem Vrbs eſt, infra Conſtantinopolim, latina veſte clanculum induta, & coma in orbem raſa, vt in turba magna obuerſans Tyranni inquiſitores, & ſatellites lateret, nauigium, quod ex condicto puerum expectabat, conſcendit, & Ægeo, Ionioq; emenſis, miſerrimus Adoleſcens Anconam in Picenum defertur. Inde ad Philippum Sueuum Germanorum Regem, fratrem ſororium; nam ei Iſaacius Irenem filiam nuptum collocarat, quæ defuncto Rogerio Tancredi filio Siciliæ Rege, qui à Patre inauguratus fuerat, vidua erat, cum paucis neceſſarijs, atq; amicis pergit. In itinere, Veronæ, quæ Gallorum Cęnomanorum vetus Colonia fuit, aliquot dies commoratus, conſilium Tridenti Rhæticis Alpibus petendi cępit, quò commodius, & tutius in Germaniam adiret. Ibi comites Adoleſcentis fugæ, quotidie aliquot Deuotorum turmas, qui ex Alpibus per Inſubriam Venetias ad Exercitum concurrebant conueniunt: Ab his, Alexio Cæſari refertur maximas equeſtres, pedeſtreſq́, copias Gallia profectas, Venetias coiſſe, atq; ibi reliquas manus operiri, dum bona fortuna aggregati, vela in Syriam, & Palæſtinam faciant. Illi eidem Adoleſcenti Cæſari conſilium dant, vt eò ad Bonifacium Marchionem Monferratenſem propinquum, penes quem conceſſu Procerum, ſacro bello, militaris Imperij poteſtas eſſet, & Barones, ad Exercitum mittat (quod inde Venetias ſpatium millium paſſuum circiter ſexaginta eſſet) qui ipſi Barones concilient, ſi calamitate Adoleſcentis, & atrocitate iniuriæ, Patri atq; Filio per ſummam impietatem factę, commouere queant: ſin minus res precibus procedat, quacunq; ratione ad opem ferendam incitent; &, ſua obſequentia, illorum conditiones ſuperent: ſe, magnam ſpem de Gallo concipere, quem natura omnium maximè exorabilem eiſe prædicant. Deliguntur confeſtim qui cum Baronibus de Adoleſcentis conditionibus agerent. cum in Vrbem veniſſent, conſilijs Alexij detectis, Barones obſecrant, obteſtanturq; per ſanctiſsimæ amicitiæ fędera, & propinquitatis, atq; affinitatis iura, quæ Alexio Adoleſcenti, cum Monferratenſi Marchione intercedunt, ne in ſumma rerum occaſione deeſſe velint. docentq; demum quanta ipſis Baronibus, quanta Chriſtianæ Reip. & Hieroſolymitanæ expeditioni emolumenta, Iſaacio Patre in Imperium reſtituto emanatura ſint. Crucigeris porrò copijs in Græciam tranſmittere, atq; aduerſus Alexium Tyrannum fatale bellum Barones ſuſcipere non dubitarent, quando non homines ſolùm, ſed ipſi propemodum Tyranno infeſti ſacroſancti Cælites fauerent. Approperarent modo,

dò, atq; omnem ſpem in celeritate ponerent. Siquidem ab amicis, & paternis clientibus adipiſcendi Imperij ſumma ſpes Adoleſcenti eſſet propoſita, ſi armata claſſe, & terreſtribus copijs nuſquam interpoſita nauigatione Conſtantinopolim accedat, prius quàm Tyrannus patruus imparatus, nihil tale veritus, Græcos mercenarios milites conſcribere, ac propoſitis præmijs, contracta finitimorum auxilia, ex Aſia in Græciam traijcere poſsit. Ad ea pro Bonifacio Marchione, qui nondum Venetias aduentarat, Balduinus Flandriæ, & Hannoniæ Comes, coram Dandulo, Legatis reſpondit: & poſtulata ipſorum audiſſe, atq; imis ſenſibus mandaſſe: cæterum, ſe ad Philippum Sueuum Germanorum Regem Adoleſcentis fratrem, certos homines, qui reſtitutionis conditiones dicerent, cum ipſo allegaturos; ſi Alexius authore Sueuo, in recipienda Syria, & Palæſtina, Gallis auxilia polliceatur, ſe quoq; pro viribus Cæſarem in Regnum reſtituturos. Scire enim Iſaacium Angelum Patrem contra iura Diuina, atq; humana, Imperio ſpoliatum, & luminibus orbatum, ſqualore, ac ſordibus, teterrimo in carcere vitam traducere. Ipſum porrò miſerrimum Adoleſcentem, vagum, exulem, luctuoſam, ac maximè miſerabilem vitam agere. quum interim immitis, atq; atrox Tyrannus ſolus regnet, & dominetur. Cæterum Alexius ſi Hieroſolymitanæ expeditionis iuuandę deſiderio, perſcriptis conditionibus, integra conſtantiq; fide Baronibus Palæſtinam euntibus ſtudium ſuum, atq; opem præſtaret, non laturos Barones, quod Chriſtiana pietate dignisſimum exiſtimatur, Iſaacium, erepto Imperio ac libertate, diutius torqueri. Ipſos enim terreſtribus, & maritimis prolatis auxilijs, Byzantium petituros, atq; Iſaacium ab Alexij fratricidæ manibus vendicaturos; qui nec Deum ſcelerum vltorem timeret, nec parricidij nomen apud homines vereretur. Interim Baronibus, ac ſocijs ingens calamitas incidit, acerbisſimum fatum Fulconis Nuylliaci, ſanctisſimi, ac integerrimi viri, vt quod in prima laude ponendum eſt, huius militiæ inceptoris, & ſi tanti progreſſus ſpem propè exploratam faciunt (ſicuti certè faciunt) etiam perfectoris, Venetias allatum. id enim verò dicunt, Virum bonum & caſtum facilè Deum populo propitium impetrare, quem contra impij ſupplicijs, ac precibus infenſum, atq; infeſtum reddant. Is, in re tenui natus, vnius cohortis Sacerdotum, Epiſcopo Pariſiorum facientium fuit. quæ res nonnullorum hiſtoricorum errori cauſam præbuit, vt eum Pariſium fuiſſe memoriæ traderent. Hoc etiam eſt, quòd illę ſemper in orę habuit. nihil numi-

ni Diuino, ac menti acceptius esse, quam eius cultum factis, ac sermonibus retinere; atq; eundem, vbiq; gentium, vel persuadendo, vel cogendo, propagare. ex quo ille habitare in concionibus dictus. ita Franciæ mirabiles pietatis amores excitabat, vt nihil ei longiùs esset, quàm vt Ducem videret belli signum sustollentem. Duo antea viri sanctitate inprimis celebres, Petrus Eremita Ambianus, & Bernardus Clareuallensis Cœnobiarcha, Europa quieta, & in maxima pacis tranquillitate, hanc viam inierunt; Sed Fulco Nuylliacus, in intestina Christianorum omnium Regum discordia, belli Syriaci Concionator & instigator, arma ciuilia atq; odia, in Impios vertere ausus est. quæ mysteria qui initiati sunt, eos religionem, purè & castè Dei numini tribuere, populoq; aperire, decet. qui, etiam satis profecisse videantur, si concionibus ad eam populum cohortati, commouerint. Tanta autem Fulconem in sermonibus eo rudi sæculo, eloquentia fuisse constat, vt vulgò in concionibus, vitiorum securis diceretur; ac iure id quidem. permultas enim mulieres infames, quæq; Parisijs corpore quæstum fecerant, à voluptate ad religionem facilè retraxerat, ac reuocarat. quarum is numerus fuit, vt eis alendis, hospitia publicè constituerentur, quòd eæ sese vulgo reliquarum separare vellent, ne contagione inficerentur. Ea de causa, Fulco stipe publicè emendicata, Cœnobium exædificat, Diuoq; Antonio Campestri, non procul Lutetia Parisiorum, dicatum, mulieribus vtendum fruendum dedit. Nostros tamen, in hac fortuna, mala certè & afflicta positos, complurium fortißimorum Theutonum in Vrbem Venetam aduentus, recreauit, atq; refecit. Hi admirandæ virtutis nomine inter Germanici Imperij Proceres apud Cæsarem in honore habiti, Germanorum Baronum superioris æui exemplo, auxiliares Cruciatorum equitum copias, vel robore, vel militari vsu præstantes, Venetias adduxerant; Gallo equitatu minimè inferiores, si Equitum nobilitatem, ac famam, aßiduis quæsitam bellis, & priuatæ virtutis decora, animo reputemus. Siquidem Fulcone concionante superioribus annis, Occidentales Germani, qui dextram, & sinistram Rheni ripam incolunt, ad sacri belli famam, Pontificij Diplomatis indulgentia excitati, rubra Cruce humeros, Gallorum æmulatione, religiosè obsignarant; tanto animi ardore, dum omnes fermè Reguli, liberæq; Ciuitates, & earum Antistites, opibus & authoritate præcellentes, de Palæstinæ recuperatione vehementer soliciti, certatim religione, ac pietate contendunt, vt paucorum mensium spacio innumerabiles equestres, pedestresq; copias armarent.

rent. Itaq; vna expediti consilij celeritate, non Cisrhenana modò Germania, sed & Transrhenana, & ea quæ intra Albim, & Visurgim amnes incolitur, ingentes fortissimorum Equitum turmas sub Crucis vexillum, incredibili alacritate, conflarant. Nobiliores verò fuere, Conradus Episcopus Halberstadiensis, ex inferiore Saxonia, qui cum supra amplissimi Sacerdotij opes, plurimorum Clientum præsidio validissimus esset, maximas equitum copias, & ingentem ad bellicos sumptus pecuniam, Venetias attulerat. Eodem etiam ex veteribus Cattis Bertoldus Catzenellenbogensis Comes in Hassia, ad Rhenum, descendit, exemplo Hermanni Hassiæ Comitis, & Thuringiæ Landgrauij, proximè in Syriam profecti, Ludouici IIII. Landgrauij Thuringiæ filij, Conradiq; Imperatoris ex filia nepotis, & Caroli Magni ex Lotharij filia paterna Auia, sanguine progeniti; cuius Hermanni alter frater Ludouicus, sine prole, non ita pridem sacro bello ad Hierosolyma gloriosè occiderat. Bertholdum sequuti sunt. Garnerius Borlandus Brabantius, Theodoricus Losius, Henricus Aramæus, Theodoricus Dietzensis, ex Dietza; Rogerius Suicrensis, Alexander Villaregius, Oldouicus Thonæus. Viri eximiè bello fortes, & qui Christianæ pietatis minimè obliti, pro antiquo inuictæ gentis decore, maiorum exemplo, ad maturè in Syria Christianis rebus opem ferendam; vndiq; cum Cruciatis auxilijs conuolarant; non inanibus omnino votis, quum secum pleriq; ex tota Germania nobiles, strenuiq; equites, qui antea in Syria turmales præfecturas obierant, spectarentur. existimabant enim se ignominia copertos iri, si vti desides, & parum pij, sacram militiam subterfugissent. Hic è vestigio Veneti educta classe, in quam nautici panis, & commeatus, prout ex fœdere debebant, ingentem copiam attulerant, Baronibus nauigia, atq; hyppagogas tradunt, quas ijdem, Equitibus, ac Centurionibus seorsum attribuunt, rebus omnibus summo studio administratis. Igitur viris, & equis, ac Centurionibus, in naues impositis, nauicularij scutis, quę antiquæ, ac ob id summę nobilitatis insignia ingenuarum gentium propalam habentur, ipsas naues, earumq; castella prætexere, signis Comitum, & Baronum expansis vexillis, atq; affixis. Postremò deniq; tormentorum omnis generis numero amplius CCC. magno quoq; numero Scorpionum, Catapultarum, ac cęterorum, quæ ad defendendum, ac ostendendum ex catastromatis, seu nauium tabulatis, parari solent, magna copia, omniq; armamento nautico, & instrumento debellationi, atq; expugnationi Vrbis necessario in naues illato. nam tantus

erat,

erat, Arietum, ingentium Baliſtarum, Tollenonum, & Onagrorum, qui rudi ſæculo in vſu erant, bellicarum machinarum, & muralium tormentorum apparatus, Mangana appellabant, quibus grandiora ſaxa & lapides, fulminis in morem, longiſsimè iaciebantur, quantus antea nuſquam belli fuerat. Bombardarum artificio (quibus à ſonitu nomen eſt inditum) quod apud Germanos à Chymiſta Monacho, caſu quodam, centum quinquaginta poſt annis innotuit, nondum reperto. Hic claſsis ornatus, atq; præclara inſtructio, vt militi gratiſsima, ſic ſpectatori iucundiſsima fuit, & quod Gotthofredus Villharduinus ſuis Commentarijs affirmat, tàm opulentiſsima, atq; firmiſsima, quàm ſpecie præclariſsima. Cæterum VIII. Idus Octob. ex die Diuo Remigio dicato IIX. qui Venetijs ſtata quotannis Marcianæ Ædis Deo dicatę memoria, feſtus eſt, Chriſtianæ ſalutis anno ſupra milleſimum, & ducenteſimum ſecundo, nauigationis Illyricæ ſignum datur. Dux Venetus Henricus Dandulus, toti nauali negotio Præfectus, Prætoriam conſcendit, remigibus lanea veſte, & epibatis omnibus veſtibus, ac armaturæ cultu plurimum exornatis, quum reliquæ Biremes veterano, expertoq; remige, ac magnoperè peritis gubernatoribus, vterentur; eo ſæculo nondum Triremium vſu, quæ ternis aguntur remis, comperto. Hamiralis claſsis, Vitalis Dandulus, Eques magna virtute, & idem regendæ claſsis, & in acies inſtruendæ; pugnarum præterea naualium, nulli ferè ſecundus: is cum præſentiendi tempeſtates, naturamq; maris, & cęli, nubiumq; eſſet peritiſsimus, atq; omnes noſtri maris oras, ſtationes, inſulas, portus, egregiè doctus, munus Hamiralis, ſupra cæteros ſuæ ætatis Venetos, conſtantiſsimè tuebatur. Nauigiorum verò, & onerariarum nauium, quæ carcheſia in malis ferrent, & velis tamen agerentur, in quibus equeſtres, pedeſtreſq; copiæ, commeatus omnis, machinæ, machinationeſq; & bellica tormenta deportabantur, Nauarchus Gabriel Superantius: Vir ætatis ſuæ ſummis honoribus, naualis militiæ geſtis, longè clariſsimus. Trierarchi autem Duces roſtratarum Biremium, (nam cum Danduli Prætoria L. numerum complebant) quæ Venetis militibus claſsiarijſq; refertæ, gratuitò propagandæ religionis ſtudio Baronibus attributæ erant, à Dandulo ob eximiam rei bellicæ peritiam, & naualis militiæ vſum delecti: Iacobus Iuſtinianus, Dominicus Maurocenus, Vitalis Michael, Andreas Iacobæus, Petrus Delphinus, Andreas Barocius, Ioannes Contarenus, Petrus Zianus, Dominicus Bonaldus, Nicolaus Nauaioſus, Thomas Faledrus, Petrus Superantius,

Bertucius Contarenus, Alexander Bracadenus, Petrus Zopolus, Hieronymus Zane, Bartholomæus Maurocenus, Ioannes Basilius, Otho Quirinus, Petrus Salamonius, Antonius Orius, Marinus Dandulus, Dominicus Syluius, Constantinus Faledrus, Matthæus Iustinianus, Ioannes Iulęus, Bernardus Sanutus, Raynerius Permarenus, Rogerium quidam volunt; Ioannes Michael, Dominicus Pantalæus, Laurentius Theupulus, Ioannes Zenus, Panthaleon Barbus, Andreas Dandulus, Vitalis Istricus, Nicolaus Maistropetrus, Leonardus Fradellus, Dominicus Memmius, Raynerius Polanus, Iacobus Baduarius, Ioannes Gradonicus, Petrus Celsus, Franciscus Vionus, Ordelaphus Faledrus, Franciscus Georgius, Ioannes Bolzanius, Aurius Gatulus, Blasius Casulus, Petrus Cornelius. Itaq; cum in anchoris, ad Diui Nicolai Litorij insulam per multos dies fuissent, idoneum soluendi tempus expectantes, quoad procellosum mare deferuesceret, traiecto Illyrico (Tergestinum sinum appellant) vt antea constituerant, in Istros, & Tergestinos, veteres Reipub. tributarios, læsæ Maiestatis rebelles, mouent. Classe Tergestum versus adnauigante, Tergestini, & Muglenses numerosæ classis aduentu terrentur. Naues enim, Biremes, Hyppagogæ, Celoces, pręter ingentem nauigiorum copiam, frequentibus exornatę vexillis conspiciebantur, quæ speciem æquo maiorem, & terribiliorem hostium oculis prębebant. Verùm, id rebellium animos magnoperè perturbauit, quòd alij, atq; alij minoribus nauigijs pręcurrentes renunciabant, pro certo Dandulum ipsum Venetiarum Ducem, tantæ clasis Imperatorem adnauigare, tantasq; secum Gallorum equitum, & peditum, in Palæstinam euntium copias auxiliares ducere, vt nemo qui arma ferre posset, in Gallia relictus esse videretur. his copijs Histrorum Piratarum, qui fidem fefellerant, defectionem vltum Dandulum venisse. quam ob rem Tergestini, & Muglenses, vt plerunq; accidit, ex timore deteriora quæq; exspectantes, ad primum Clasis in terram appulsum, missis ad Ducem Legatis, sine vlla mora deditionem faciunt. Dandulus autem venientes ad se Legatos, tanquam indignatione vehementer commotus, ita turbido infestoq; supercilio excepit, vt fractam fidem, & Venetæ Reip. læsam Maiestatem, armis vindicandam exprobraret. Aliquot dies post, deditionis leges dixit, his conditionibus, vt Muglenses, quinquaginta vini dolia, vrnas vocabant, Tergestini totidem, annua Veneto Duci pensitarent. Missi igitur ea gratia Venetias, qui suos in perpetua fide mansuros iurarent, & quotannis pacta tributa soluturos,

turos. His rebus confectis, ac fine vulnere Histrorum defectione vindicata, Dandulus vnà, & Barones, præmissis nauibus, Hyppagonibusq; ex Illyrico, Flanaticum sinum præteruecti (Quarnerium dicunt) Iaderam versus cursum intendunt, & Iadertinum fretum ingrediuntur. Pridie eius diei, quem Martinalia appellamus, diem Diuo Martino sacrum, classe Iaderam appulsa, IV. Id. Nouembris, recognoscunt Vrbem, cui aliquot in tempore ab Hungariæ Rege Equitum auxilia superuenerant, muris, & turribus, opinione munitiorem. Centuriones, & ij in vsu militari benè versati, inter se colloqui, eam nulla vi, nulla ope, nisi diuina, capi posse. Hęc Vrbs, in Illyrico diues, virisq; & equis potens, olim populi Romani Colonia, decem & octo passuum millibus, veteri Iadera procul sita est, cuius vrbis vestigia adhuc inter rudera, ad litus cernuntur; ab Vrbe Veneta ducenta passuum millia abest. Adriatico nauigantibus Ionium, ad læuam constituta; ad Septentriones portu, reliqua mari scopuloso circundata, nisi qua ad hybernum ortum in continentem via est. Itaq; Classiarij ad Vrbem anchoras iaciunt, reliquam classem præstolaturi: quibus postera dies, luce propè peculiari serena, ad socios prosperum cursum fecit. coniuncti, catena effracta, quæ aditum intercludebat, propugnantibus acriter Iadertinis è superioribus turribus, & pinarum coronam, sagittas, lapides, missilemq; ignem in ollis testacijs immittendo; Veneti, & Galli portum occupant: dein sedulò exeunt, & ad veterem Diuorum Philippi, & Iacobi Ædem, quam munitionis loco haberent, castra ponunt. Hæc inter & Vrbem qua sol meridiem obit, portus erat interiectus. hìc innumerabiles Equites festinare, itemq; Centuriones in terram emicare, equi Hyppagogis celeriter produci, arma proferri, vasis, instrumentoq; omni castrensi, & supellectile, pellibus ad tentoria naues omnes exhauriri. Exitus adeò felix, omnium animos mira voluptate (vt parerat) suffudit. Veneti igitur simul & Galli, die quem de more poculis genialiter ad mensam considentes domi celebrare consuessent, nunc in maxima rerum perturbatione omnibus copijs Iaderam obsidentes, iaculis, ac machinis petunt. Ex Transpadanis, & Cisalpina Gallia, nondum Bonifacius Marchio Monferratensis, ad quem bellicarum rerum summa respiciebat, suos consequi potuerat, necessario negotio retardatus; & hic nonnulli Barones desiderabantur. Stephanum quoq; Perticensem, & Matthæum Monmorentiacum, duos eius ætatis Duces longè clarissimos, morbus Venetijs desidere cogebat: quo recreati, Monmorentiacus naui cursum

Iaderam versus celeriter intendit: Sed Perticensis ad fallendum, colligendi sui causa (vt dicebat) prima nauigatione, quæ appetente vere Martio mense in Syriam adsolet, in Apuliam proficiscitur: sibiq; complures adiungit. in his Rodericum Monfortensem, Iuonem Insulanum, ac nonnullos alios. vnde rumorem non satis bonum collegerunt. Postridie Martinalium Prid. Id. Nouemb. Iadertini continenti duorum dierum oppugnatione in summas difficultates coniecti, cum nulla Hungariæ Regis auxilia propediem ad se ventura prospicerent, neq; Croatiorum equitum turmas, secus ac Hungarici Regni Proceres paulò ante polliciti fuerant, ad se maturare intelligerent, & aduersus tantos Venetorum, & Gallorum conatus infirmissimas Ciuitatis vires etiam conspicerent, animum despondent. Itaq; ab Vrbe diuisis nostrorum copijs circumsessa, nec tàm rerum suarum, quàm vitæ trepida, per maritimam Diui Chrysogoni portam, superato portu mittuntur ad Dandulum, qui deditionem Vrbis, agri, fortunarumq; omnium facerent, salutem corporibus suis tantum orantes. Ille respondit, se nihil Baronibus inconsultis, salua fide agere posse. Mox itaq; cum Baronibus colloquitur. Rem Iadertinorum sui arbitrij esse noluisse, sed pro suo in eos amore, illis integram seruasse, quid ipsis placeret, rogare. nihil enim neq; hoc tempore, neq; aliàs, nisi de eorum sententia constituturum. Illi Ducem collaudare, ac rogare, deditos, quibus conditionibus ei videretur, in fidem reciperet. Concilio misso, Dux in tabernaculum redit. ibi, discit sceleratam illam conspirationem, quæ Exercitum dispergi cupiebat, clandestina cum Iadertinorum Legatis colloquia habuisse, falsaq; pietatis specie suasisse, ne deditionem facerent: Deuotos milites Francos, eò perduci non posse, vt in Christianos arma vertant. Ita solos Venetos oppugnaturos, quos Vrbi capiundæ impares, non semel periclitati essent. Proinde ab his vix, aut ne vix quidem, sibi metuendum esse, multis antè documentis cognouissent: si se audiant, armis libertatem defendant: Vna hac ratione haud dubiè sartam tectam manere. Legati, Robertum Bonnensem ex Deuotis militibus comitem sibi adsciscunt, qui militaris sacramenti immemor, quæ à socijs tumultuantibus, ac maximè seditiosis paulò ante edoctus erat, Iadertinis diceret; atq; ita ad suos pleni spe, redeunt. Quinetiam, illi idem factiosi homines quos modò posui, continuò Abbatem Clareuallensem, Cisterciensis Sodalitatis hominem, turbarum, ac seditionis mirum artificem adornant, qui Deuotis, authore summo Pontifice, Christianæ vrbis oppugnatione, interdiceret.

ceret. eos ſacramento rogatos tantum Sarracenos Hieroſolymorum Palatinæq; occupatores, terræq; Syriæ Tyrannos vltum veniſſe, non miſeros Iadertinos, ſecum ijſdem Chriſtianis ſacris initiatos, in gratiam Veneti debellatum. Quibus rebus Dux grauiter commotus, cum iam ira, & dolore exarſiſſet ad Comites, Baroneſq; aduolat. In Procerum tentoria ingreſſus, perturbato pro re animo, conſpectu eorum primo tacitus, mox rem indignatione remittente, exponit; fędus & ſocietatem, quàm maxima ceremonia ictam, niſi diuino numine violato imminui non poſſe. Præterea Gallorum colloquia cum hoſtibus clandeſtina, & flagitioſa conſilia mirificè contecta edocet, nominatim autem Proceres appellat, atq; obteſtatur. Franci, Comites, & Barones re inter ſe communicata reſpondent: ſcire ſe, æmulos eſſe quoſdam nobiles ex ſuis, nullius penè ſanitatis homines, Chriſtiano nomini infenſos, qui Exercitum mirificè conſentientem palmis florere iniquo animo ferrent. Nec dubitare quin ij, ſi Legatos commodum nacti fuerint, victoriæ propè exploratæ moras (ne grauius dicam) inijcerent. nec quenquam Venetum ex eo, plus doloris, quàm ſe capere, quod in factioſis, nonnullos amicos, & neceſſarios habeant; ſeſe tamen, ſic fidem, & militare ſacramentum more patrio colere aſſueuiſſe, vt quod mox vidiſſet, iam factione paucorum contempta, boni omnes iam è veſtigio ad delendam ignominiam toti, & mente, & animo Iadertinæ oppugnationi alacriter inſiſterent. Prima igitur luce, motis caſtris propius portas, qua Vrbs ad Orientem hybernum aſpicit, cum tota mole copiarum incumbunt, & caſtra locant, prolatiſq; tormentis quæ Mangana appellant, catapultis, & ſcorpionibus crebro ingentium ſaxorum, & ſagittarum miſſu, Oppidanos opprimunt, muros diſturbant, domos, munitioneſq; magno ciuium incommodo labefactant. Iadertinis in ſummas anguſtias deductis, noſtri ſagittis, ſimul & iaculis, velut grandinis nimbo, ingeſtis, defenſores muro deijciebant; vnà etiam cuniculis oppugnabant, vno tempore. ſed qua ad Aquilonem mare alluit, Veneti nauibus turres excitant: erectiſq; Tollenonibus, qui gradarij vocantur, quod eis velut gradibus miles in hoſtilibus muris, nullo negotio, integer ſtatueretur, mutuo inter ſe ſubleuare conantur. partim aſcenſu ſcalis tentare, partim lapides in Vrbem iactare, atq; arietibus muros verberare; nullum quinq; dierum ipſorum tempus, continenti, maritima, atq; terreſtri oppugnatione vacuum fuit. Iam fundamentis vnius turris fermè ſubrutis, & exciſis, Iadertini ſecundò deditionem faciunt: ijſdem planè legibus, quibus priorem

rem

rem conceperant. Ita Iadera Galli auxilio capta, solius Veneti prędaex pacto, fuit. Dandulus Venetiarum Princeps ad Comites, Baronesq; gratulatum venit. demonstrat, mare propè clausum, nec satis ante Paschales dies, Aprili mense, tempestiuum futurum. Deinde ipsum mare Syriam, & Ægyptum versus, longa atq; hyemali præsertim nauigatione, non satis portuosum, ac tutum. Postremò ciuitates maritimas, omnis propè commeatus inopes esse. propterea suam esse sententiam, Iaderæ hyemandum, quòd Vrbs copiosa esset, & Iadertina regio rebus omnibus, quæ bello vsui sint, abundaret. Commodè Gallo Vrbis partem, quæ continenti innectitur; partem quæ mare ad Aquilonem, & Septentrionem spectat, Veneto attribui posse. Hoc spectauit Dandulus; sed illud multò magis, quòd Vrbem infidam, quæ rebellionem quartò fecerat, & cuius fluctuantes animi nondum à bello satis resederant, non tàm citò relinquendam putabat, quoad rem Venetam composuisset, & stabilijsset. Danduli consilium dictum, simul & probatum. Itaq; motis castris Gallico equitatu, & Cruciatorum militum copijs in Vrbem introductis, omnibus pro cuiusq; ordine, & dignitate hospitia, designata. Breui autem spatio inter Venetos, & Gallos, vna & eadem Vrbe interiecto, multa lasciuè vicinitas ipsa patrabat. Nam tertia post die ex promiscuo cętu, cum Barones, & Dandulus hincinde suorum licentiam castigando, iubendoq; cohibere volunt, sub vesperum maxima seditio militaris inter Venetos, & Gallos exorta est; quum Veneti superbas insolentium Gallorum voces, & minaces vultus ferre non possent, vno eodemq; tempore ad arma, ex omnibus partibus concurri cęptum. Quo die Deuotorum res in summum penè discrimen adducta est, quando irarum causæ mutuis cędibus creuissent, & à Votiuis militibus, prout erant partium studia, in auxilium suorum armatę acies accurrere properarent. Tum inter se Fortuna iniquiore commisi, per omnia Vrbis compita, cominus ensibus, cæsim, & punctim ferire: tum eminus, maiores balistas intendere, telaq; & iacula ita emittere, atq; remittere, vt hastis etiam multis vtrinq; cęsis, pluribus fędè vulneratis, res non incruenta gereretur. Sed Veneti numero impares tandem Gallorum incursionem, & impetum nimis incitatum, ac vehementem, vix ferre potuerunt. Acerbum sanè vtrorumq;, & sociorum, & Fęderatorum spectaculum, ipsis etiam hostibus, miserandum. Eò armati Duces, Tribuni, Centuriones concurrere, si authoritate, si jmperio, si vi motum sedare possent. Dolebant, florentissimum Exercitum intestina seditione funditus interire: do-

lebant, nihil quicquam à fide, & jureiurando, ſanctum eſſe. eoq; propria pericula non refugiebant, quin ſe armatos armatis interponerent, ac manu conſertos, vel contumelijs, vel Imperij authoritate dirimerent. Sed Fortuna quæ nullius propriam potentiam, ac felicitatem eſſe vult, hoc vtriſq; potiſsimum incommodabat, vt ſi quo in loco tumultuantes pacarent, nihilo alibi minus ira Martis & furor, pugnam redintegraret; Sic, obſtinatis vtrinq; animis, ſæpius ad tertiam circiter vigiliam tumultuatum & pugnatum. Baronum, ac Comitum ſuperuentu, qui benignè, ac comiter appellando, deprecandoq; ne tantum facinus in Venetos ſocios admitterent, certamen iam multorum cæde, ac vulneribus cruentum, dirimitur. Tanta tamen vtrinq; detrimenta accepta ſunt, vt omnes antè erratorum vehementer pœniteret. Eo in tumultu, præter gregarios cæſos quamplurimos, Ægidius Landaſus Belga magni nominis Eques, moritur. Tumulto autem paulum ſedato, Dandulus cum Baronibus per integram hebdomadam toto pectore in partium inter ſe reconciliationem incumbere, nec antè conquieſcere, quàm Venetus cum Gallo in gratiam redijſſet. Decima quinta die, quam Iaderę tumultuatum, Bonifacius Monferratenſis Marchio, cui Barones militare Imperium attribuerant, ex Inſubribus; Matthæus item Mon, morentiacus, Petrus Braiaquellus, multiq; alij fortes Viri ex Gallia. Illyrium appulſi, in Vrbem ingrediuntur. Altero tanto poſt tempore, Legati qui ex caſtris ad Philippum Sueuum Germanorum Regem, cum Alexio Cæſare adoleſcente profecti erant, Iaderam ad Proceres reuertuntur. eos continuò Dux cum Baronibus domum ſuam, quo omnes conuenerant, intromitti iubet. Princeps Legationis dixit; Philippus Rex, vnà & Iſaacij Angeli Conſtantinopolitani Imperatoris Filius Alexius, Irenes Philippi Vxoris frater, vt ex ipſorum litteris cognoſcetis, nos cum mandatis dimittunt. Primùm Deo Opt. Max. Alexium Cæſarem Philippus dedicat: Deinde, veſtræ fidei commendat, totumq; vobis de manu (vt aiunt) in manus veſtras, cùm Victoria Iadertinorum, tùm æquitate, ac iuſtitia præcellentes, tradit. Cum Adoleſcente Fortuna certè rerum domina iniquè commutat, vt (quod ipſum cum nos à ſe dimitteret, vehementer oppudebat, & tædebat) vobis prius oneri, quàm honori, & vſui, in hoc Syriaco bello eſſe cogatur. quem felicem naſci quidem voluit, vtpotè Porphyrogenitum, ad tanti Imperij faſtigium natum, nimium quàm diu verſat, vt eum tandem in temporis puncto euertat. At ille infelix, patria extorris, qui vel ipſi Fortunæ

teter-

teterrimum, & luctuosissimum spectaculum præbet; tamen sic egregia est de vobis, & Christianis omnibus aliquando benè merendi voluntate, vt quanquam neq; aditum neq; causam auxilij rogandi iustam haberet, Vos tamen iustitiæ, & pietatis laude præter cæteros insignes, nostro supplicio, atq; ore sibi precari audeat. Quoniam verò bellum insignitè pium ad Sarracenos, & Ægypti, Syriæq; Sulthanos, impios Hierosolymorum, & Sacrosancti Sepulchri occupatores vindicandos coniurastis, Alexij Angeli Tyranni impietatem cæcato fratre, & eodem cum filio in vincula abrepto nobilem, qui fratris, à quo ille mancipium Turci hostis pridem redemptus esset, oculorum cruciatu, oculos, exaturauit; eiusdemq; sordibus, & squalore etiamnum quotidie pascit; ex itinere vos Philippus Rex, vestri amantissimus per Deos orat, vlciscamini: socerumq; Augustum, cum filio Cęsare exule, & supplice, in auitum, atq; omni iure debitum Orientis Imperium, restituatis. Huic immortali beneficio nullam satis dignam gratiam, Alexius Cęsar adolescens inuenire se confitetur; quandam tamen nouam, & ante hoc tempus inusitatam, & præsenti votiuo bello conficiendo accommodatissimam, referre constituit. Disertè enim mandauit, vt Constantinopoli vestra virtute recuperata, seq; cum Isaacio Patre in Regnum restituto, vobis polliceremur ipsos, Orientis Imperium, vnà & vniuersam Ecclesiam Græcam, dicto audientem Romano Sacrosancto Pontifici Max. traditurος: cuius iure, ac mancipio sese iampridem subduxerat. Hoc Alexius probè intelligit, vos procul patria, parentibus, necessarijs, amicis, & religionis causa exulibus proximos, innumerabilem vim pecunię effudisse; inde adeò ab re nudos vitam trahere. Idcirco, ducenta millia argenti pondo, liberaliter daturum, commeatusq; vberrimos toti Exercitui in annum; Deinde peditum decem millium, vobiscum, si vsus erit, auxilium aduersus Sarracenos missurum: qui annum continuum Imperante Bonifacio Marchione mereant. Ipsum præterea Alexium CCCCC. Equites sub signis in Iudæa, Syriaq;, tota vita habiturum; eisq; stipendium quotannis persoluturum. Huius fidei æquiorem sponsorem, nec esse, nec forè, quàm Philippum Sueuum fratrem sororium, accepti beneficij insignitè memorem. cuius nulla in vtriusq; pectore, vel futura est obliuio, ob id præsertim, quod ingrati nomen Isaacius Pater, & Filius iampridem execrentur: perenniq; amicitia Latinorum, adeò propinquis ex Syria, Palæstinaq;, præsidijs, confirmari suas opes, & Asianorum studia conciliari, Alexius adolescens non ignorat. Has conditiones Philippus Germanię

Rex,

Rex, & Alexius Cæsar suo nomine, vt fide, & jureiurando sanciamus, certò animi iudicio voluerunt, iusserunt. Id vtriq; in animo est planè perficere, si ita vobis cordi est. Equidem sic existimo, qui his conditionibus refragetur, vnis pietatis fontibus longè augustissimis, eum nihil elato animo, & regio, de gloria, & honore cogitare. Antiquitas, Regum nomen semper sanctum habuit, quòd Dei munere, ac dono, terris dati essent; qui vt ille nutu, ac mente mundum; sic Reges populum legibus, atq; armis tuerentur: nunc, si quid eorum afflictę Fortunę (vt solet) vos ad misericordiam alliciunt, pietatis laudem, Patre, & Filio in auitum Imperium restituendis, supplices rogamus ne repudietis. quandiu ij, posteriq; eorum stirpis, Orientis Imperio potirentur, tandiu accepti apud eos immortalis beneficij memoriam duraturam: futurumq; esse, vt si Venetis, & Baronibus maturè opem ferentibus in Orientis Imperium restituerentur, expulsoq; hoste firmarentur; Alexius Adolescens, posteriq; omnes Venetum Principem, & Gallos, tanquam præcipuos Patronos, ac tutelares Dominos studiosissimè colerent. Legatis respondent, inter se deliberaturos. in diem crastinum reuerterentur. Postridie eius diei, Concilio conuocato, Cęnobiarcha Clareuallensis, quod Cęnobium in Cistercienfium sodalium religione tenetur, cęteris turbidior, & eloquentior, seditiosissimo quoq;, eius factionis equitum incitante, cum reliquis qui Exercitum Bonifacij sacramento rogatum, dilabi atq; euanescere volebat, concionabundus omnia in castris miscere, pręcisè etiam negare, sese de Cæsaris Alexij restitutione, consensuros: quòd Constantinopolis iaminde ab Diuo Constantino Magno, bonorum omnium qui Christiani nominantur, thesaurus esset. non passuros Christianorum Exercitum votiuum & Barones, thesaurarium furem esse, & prædonem, cùm ad Franciæ ignominiam, tùm verò ad sempiternum Christiani nominis dedecus; quos certò scirent, initio ad Hierosolymorum, & Palæstinę recuperationem, sacramento Theobaldi Campaniæ Comitis addictos, coisse. Idq; se Barones testari: summumq; Pont. Innocentium III. vnà Hierosolyma petentibus benè precantem, ijsdem oppetentibus, præsentem in cęlum aditum, solenni carmine, à Deo certè propitio, pollicitum. Altera pars & ea circumspectior, nec vllo in benè consulentes odio infuscata, atq; omni gratia vacua contradicere, in Syria & Ægypto hyeme, nihil memorabile bello proponere: Indicare tot signorum desertores, qui sine commeatu palati alios portus turpiter petierunt. Illud eruditorum hominum, atq; expertorum fide constare,

stare,

ſtare, Iudæam & Syriam nulla via, niſi per Babylonem, & Ægyptum, aut Aſiam, prout antea auxiliaribus Conſtantinopolitani Imperatoris copijs, Petri Eremitæ temporibus, inuadendam eſſe. hinc, gradus in Syriam propriè iaci: cui conſilio, niſi tota mente adhæreſcant, omnibus ludibrio fore. Hæ partium ſingularum ſtudio, de induſtria diſſentientium conciones habebantur; nec mirandum. Monachi enim Syndonis candidæ, Sodales Ciſtercienſes, qui in caſtris erant, inter ſe valdè diſsidebant. Verùm Archimandrites, Abbatem dicunt, Lucedij (Lucedium Ciſtercienſe Monaſterium, Diuæ Mariæ dicatum, in Padanis Mediterraneis, ſub Lepontijs Alpibus, inter Seſsitem, & Duriam fluuios interiectum, à Monferratenſibus Marchionibus magnificentia, quàm maxima potuit, conditum) homo incredibili ſapientia, optimarumq; artium ſtudijs excultus, cum pluribus Cœnobiarchis Ciſtercienſibus, qui Bonifacium ex Tranſpadanis, honoris cauſa, in Syriam ſecuti erant, in Baronum ſententiam pedibus ire: idemq; mirum in modum Principes hortari, vt Exercitum in concordia retinerent, nec piam Alexij reductionem, eiuſq; liberalitatem negligerent. Illis neruis & opibus, Conſtantinopolis, modico labore bellum Syriacum profligari poſſe. Contra Clareuallenſis Cœnobiarcha, & qui cum eo ſentiebant, concionabundi in Exercitu conſilium Baronum identidem reprehendere, & vellicare, eorumq; fidem ſugillare, qui iureiurando ſe Hieroſolyma recuperaturos confirmaſſent. Idcirco, rectà in Syriam contendendum, protinuſq; portu exeundum. Tum Bonifacius Marchio, Balduinus Comes, Ludouicus Comes Bleſenſis, Hugo Comes Sancti Pauli, & qui earum partium erant fautores, & adiutores, ſeorſum conueniunt. atq; vti erant cauto, grauiq; ingenio, & eo quidem cum Chriſtianæ pietatis, & decoris cauſa, rerumq; neceſsitas accederet, flagranti, atq; expedito, demonſtrant ſuæ dignitatis eſſe, Alexio Cæſari, prout à Baronum æquitate, & virtute ſupplex, & exul ſperabat, fidem porrigere. Eum, in tàm optima pietatis cauſa, cuius tutores eſſent, deſeri ſine maximo ſuo flagitio, & dedecore non poſſe: nec, ſi Viri modò haberi vellent, Alexium fratricidam, Tyrannum Conſtantinopolitanum, Dijs hominibuſq; infenſum, impunè de piorum manibus elabi oportere: propterea ſe libenter omnes conditiones de Legatis ſtipulari. rectà ad Dandulum concedunt. eò, Legatis accerſitis, & in Principis domum introductis, reſpondent, ſe ex litteris ſigno Alexij obſignatis, omnia intellexiſſe, quæ in Concilio Legati pronuntiaſſent, omnibus libenter aſſentire. Ita Baronibus, & Dandulo,

Lega-

Legatisq; vtrinq; adstipulantibus, & recipientibus, restitutionis conditionibus disertè præscriptis, tabulisq; confectis, pacta iureiurando sanciuntur. Tempus nauigationis, post vernum æquinoctium, quo maris est tempestiuitas, constituitur: ad quod tempus Alexius Cæsar, ex Germania circiter XI. Kal. Maij, decima quinta post Pascha die in castra accederet. Ita, dimittuntur Legati. Francus verò Exercitus, adeò partium factionibus flagrabat, vt iam res, nec modo, nec ratione, sed vi paucorum, & impotentia agitarentur. Quod tunc maximè cognitum fuit. siquidem non plures duodecim pactiones iurarunt. Marchio Monferratensis: Comes Flandriæ, & Hannoniæ; Blesensium, & Carnutum Comes, Sancti Pauli Comes, ac reliqui octo Franci, qui se Principibus modo nominatis, sponte addixerant. Iaderæ Barones hybernare constituunt, Vrbem atq; agrum contra Hungarorum Regem propugnaturi; sed nondum partium studia conquieuerant; Alteri hoc vnum studere, paucorum potentiæ inuidentes, vt Exercitus dispergeretur; alteri, contra niti, vt incolumis; complures tamen gregarij clàm elabi, & onerarias prę ternauigantium naues conscendere, quę naufragium fecerunt, quingentis vectoribus submersis; aliquot maris nauseam, & diuturnæ nauigationis incommoda reformidantes, per Liburnos, Illyrios, & Dalmatas, Macedoniam, Syriam pedibus petere contenderunt. Quorum partim ab Illyricis montanis latronibus cæduntur, partim cæde elapsi, Iaderam ad Exercitum reuertuntur. Ne si vlterius progrederentur, persimili casu inter accliues, atq; arduas rupium crepidines, fędissimè ab ijsdem interficerentur. Illyrici enim montani latrones (Martelosios vocant) feritate, pernicitateq; insignes, speluncis, & cauis arborum pro domo vtuntur: & parua secure, clauaq; armati, Illyricis montibus latrocinia exercent, ac viatoribus insidiantur: quum longissimis itineribus, per asperrimas rupes, paruo tempore emensis, incautos obruunt, & captiuos trahunt, vt vel breui spiculo transfigant, vel ceruices abscindant, Numidarum more. Cæterum nulla ferè dies intercessit, quin ea rerum perturbatione, alicuius fuga dolentius audiretur. Exercitum quotidie rariorem, atq; exiliorem fieri deplorabant. Per eosdem dies, Garnerius Borlandus, Theutonus, homo non minoris calliditatis, quàm audaciæ, in Syriam cogitat. Is, breui in nauem onerariam irrepsit. quæ res homini insignem ignominiæ notam inussit. Eodem tempore ex Francis Baronibus, vir summæ authoritatis, Reginaldus Monmirallus, magnis precibus legationem de Dandulo, ac Baronibus, in Syriam impe-

impetrat. Erant eo tempore in Syria, Hierosolymitani Regni reliquiæ, Christiani nominis Principes, Boemundus III. Antiochenus, Raymundi Pictauiensis filius, & Raymundus junior Tripolitanus Comes, quem recutitum appellarunt, quod in Sarracenorum gratiam, ad Mahometis sacra defecisset, nonnulliq; Barones. hi, præter Antiochiam, & Tripolim, pauca quædam oræ maritimæ Oppida, Issicum versus, quem hodie Agiacium sinum nominant, ab Damasci Syriæq; Sulthanorum incursionibus, non latis admodum finibus, fortiter tuebantur. Ad Antiochenum igitur, & Tripolitanum Monmirallus periculo territus, Legationis munus petens, honestę fugæ specie diuertit, Ludouico Blesensi Comite (qui eius frater amitinus erat) deprecatore vsus. Eo, nauem classiariam sumit, iuratq; dextra Euangeliorum libros tangens, qua jurisiurandi religione nihil more Christiano sanctius habetur, se, cum Henrico Castellano nepote, Guilielmo Carnutum Vice Domino, Gotthofredo Bellomontano, Ioanne Froeuillano, & Petro eius fratre, multisq; nobilibus (quos comites secum veheret) decima quinta die, qua apud Francos Principes, in Syria Legationis munus obijsset, in castra remeaturum. Verùm fidem jusiurandumq; neglexerunt. non enim periculi metu reuersi sunt, nisi in sequenti anno, postquam suos Orientis Imperio iam potitos intellexerunt: vt eorum honor statim omnium sermonibus carperetur, & fodicaretur. Cæterum sub idem temporis, Exercitui iucundissimus nuncius adfertur, classem Flandrorum, quam suprà, Balduino Comiti jureiurando dato, Belgio soluisse diximus, ex longa Oceani Armorici, & Cantabrici nauigatione in portum tandem Massiliensium appulsam. Ioannes Nigellanus, Castellanus Brugarum, Classis pręfectus; Theodoricus qui Philippi Namurci, & Louanij Comitis filius fuerat, Nicolaus Mayllius, ad Balduinum Comitem, suum dominum, paulò ante litteras dederant, quibus significabant se Massiliam ad maritimam oram Narbonensem, cursum inflexuros, vt eo portu hybernarent: ea propter quid se agere, quo've prima nauigatione accedere vellet, certiores faceret. Balduinus Comes, de Baronum, & Danduli Venetiarum Principis sententia (nihil enim inconsulto Dandulo maris, & nauigationis peritissimo Imperatore, neq; ea re, neq; alijs faciebat) rescribit, vt Martij mensis exitu, aduersum se mouerent, & in Peloponneso Methonæorum portum peterent. Sed homines natura obstinati, & peruicaces, & seipsis fatali superbia elatiores, & pertinaciores facti, è veteri sua sententia cum nullo modo dimouerentur, jurisiurandi iampridem

G dati,

tes, Cruciatorum multitudinem, vt signa desererent, seditiosis sermonibus consternauerant, ne Cruciati in vnum locum cogerentur, quò iusto Exercitu conata perficerent, vosq; eò adactos, vt cùm Venetis creditoribus depaciscendum esset: Cui calamitati iam illachrymatus esset. vix dum etiam dolorem quem animo maximum concepisset, imminutum esse. Eadem ferè Baronibus in vniuersum rescribit, ad quos breues illas quidem, sed amoris plenas litteras dat. quibus Balduino, Blesensi item, Monferratensi, reliquoq; votiuo Exercitui incolumitatem benè precatur. ijs respondit, Baronibus, reliquoq; Exercitui se veniam dare, delictisq; omnibus ceu filios amanter absoluere. Iisdem litteris Comites, ac Barones orat, ne defatigentur, iubetq; Exercitum in fide contineant, neu vincula concordiæ, quibus coniunctissimos inter se merere intelligit, laxare velint. sine iusto Exercitu Hierosolymorum, & Palæstinæ recuperationem, quam Deo per sua, liberorumq; capita vouissent, desperandam esse. Quamobrem redeuntibus in castra Nubilono Suessionum Episcopo, & Ioanni Nouiodunensi Theologo, quem magistrum Franci appellant, in Deuotos ligandi, soluendi potestatem tantisper dedit, dum intra paucos, dies suprema authoritate attributa, Cardinalem ad Exercitum legaret. Hyberna Barones Iaderæ exegerant. Inde omnes post VI. Id. Aprilis. Resurrectionis Dei CHRISTI peractis solennibus, moturi, rem nauticam diligenter apparant. Itaq; classe instructa, paratoq; & in naues omnis generis commeatu abundè congesto. VII. Id. Aprilis, postridie Paschatis, Deuoti priores Vrbe egressi, motis castris, ad portum hospitantur. Venetis in Vrbe relictis, qui vt Iadertinos humiliores, infirmioresq; redigerent, muros cum turribus complanare cupiebant. Eodem tempore quæ maxima calamitas fuit, Symon Monfortensis (quem Principibus proximum numerare possis) quò deficeret, occasionem turpissimam nactus, neglecto Cruciatæ militiæ sacramento, castris digreditur, & per Illyricos montes clanculum cum Hungarorum Rege, nostrorum hoste, concilium init. Cum prius, Guidoni Monfortensi Fratri, Symoni Nealfensi, Roberto Maluicino, Drusio Cressonessaro persuasisset, vt secum ad Regem, opima apud quem forent stipendia proficiscerentur. Quinetiam Cęnobiarcha Clareuallensis, Sodalitati Cistercienſi (vt dictum est) dedicatus; alijq; complures seditiosi, castris propter ingenij leuitatem, præclara malignitate cumulatam, abeunt. Sub eorum abitum, Enquerardus Bonnensis, ex Bonna olim Vbiorum oppido, multi inter Deuotos equites nominis,

cum germano fratre Roberto, cumq; suis Clientibus, & popularibus, æterno ignominiæ probro notatis; quos ad hoc facinus perducere potuerunt, eodem ad hostes in Hungariam perfugiunt. Talium, tantorumq; virorum defectio, vt Exercitui incommodum attulit, sic flagitij plena, & dedecoris fuit. Dandulus tamen Baronesq; tot incommodis perturbati, ne rerum gerendarum occasio elaberetur, ne've Iaderę æstatem consumerent, bellumq; in Autumnum producerent, maturius quam vellent, discessum accelerare, nullamq; eius rei causa, moram interponi cupiebant.

PAVLI RHAMNVSII VENETI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO LIBER SECVNDVS.

ODEM die, qui VII. Idus Aprilis (vt diximus) & à partu Virginis, millesimus ducentesimus tertius fuit, pacato mari, nactiq; certam nauigandi tempestatem velificantur. Antecursores iussi Corcyræ portum capere, iactisq; anchoris nouissimos præstolari. Imperio paritum. sed paulò antè quam Dandulus Venetiarum Princeps, & Bonifacius Marchio portu Iadertinorum cum reliqua classe soluerent, Alexius Isaacij Imperatoris Constantinopolitani filius, modico familiarium, ac propinquorum comitatu per Iulias Alpes ex Germania, à Philippo Sueuo Theutonum Rege, in Castra Iaderam peruenit. Dandulum Principem, ac Monferratensem suppliciter cum salutasset, deposita grauitate, tanquam pristinæ fortunæ oblitus, ab omnibus hilarè, simul & honorificè excipitur. Dandulus porrecta manu Cæsarem complexus, naues quæ ipsi, atq; eius cohorti prouehendæ satis essent, administrat. Adolescens pugnæ auidus, & nihil preter alacritatem pugnacis animi ad paternam MCCIII.

vin-

vindictam afferens, Classem conscendit. Mox portu promoti, ad maritimam Ionij oram deflectentes, in quam Adriæ nauigatio ad lęuam terminatur, enauigato sinu, Dyrrachium occiduæ Macedoniæ Vrbem, euehuntur: portumq; Dyrrachinorum summa voluntate subeunt. Id oppidum, à Romanis, abolito priori Epidamni nomine, quòd inauspicatum esset, deducta Colonia, Dyrrachium appellatum fuit: cum præsertim ab Chersoneso, vbi constitutum est, nomen sortiretur. Oppidani, Alexium Imperatoris filium salutant, atq; vt in officio semper fuisse, neq; se fidem fefellisse, aut ab amicitia ipsius Patris Isaacij discessisse confirmarent, cum portum intraret, vrbis claues, ad declarandam antiquæ propensionis fidem, celeriter obtulerunt. Cæterum quia Dandulæ gentis clypeus, siue scutum, vt nunc loquuntur, supernè album fuerat, infernè rubrum, & idem sed inuersum, Marchio Monferratensis Bonifacius cum haberet, qui cum suis Transpadanis, Campanorum etiam Franciæ maximam manum, suis vexillis ducebat; Henricus Dandulus Venetæ Reip. Dux, quò Veneta, & Franca classis inter se dignosceretur, prætoriæ naui eo tempore clypeum supernè album, infernè cæruleum prætexuit, ac lilia cærulea in albo, candida in cæruleo sparsit; idem omnibus suis vexillis appinxit: vt vel eo militari ornatu, quale esset erga Francos Proceres, & Barones studium, vsurpatis gentis insignibus, testaretur: ea forma omnibus nauibus vexilla Iaderæ affixit. Id verò insigne post, toti Danduli soboli gentile fuit, ac nonnullis Dandulis à Sancto Luca, eiusdem agnatis, & in his, Andreæ Dandulo Principi, eiusq; posteris vsurpatum, quæ tota ad vnum familia nunc extincta est, cum reliqui omnes eius gentis vetustum insigne hactenus retinuerint, hodieq; gestent. Interim classis, recto cursu Corcyram venit. Corcyra & insula, & vrbs eiusdem nominis in Ionio est, ad Adriatici sinus os, Thesprotis aduersa: ab Acroceraunijs quinquaginta passuum millium interuallo distante; Oppidum verò eiusdem nominis ad montis radices, ingentibus propugnaculis peritissimè constructis, hodie muro ita ad mare ducto circundatum, vt duæ ingentes rupes, in quibus Castella constituta sunt, includantur; cum vetustę vrbis situs eiusdem suburbijs contineatur. Nonaginta septem millium passuum totius Insulæ longitudo est, Homeri poemate, & Vlysis quondam hospitio notæ. Phæacia Insula antiquis dicta; vini, segetum, fructuum omnis generis, sed olearum in primis ferax. Ex quo Alcinoi Regis horti ob miram soli fęcunditatem, frequentiamq; & varietatem pomiferarum arborum, à Poetis fabulosè celebrati.

brati. Exercitum qui antecesserat, Castris ad Vrbem positis, offendunt. Ibidemq; ipsi tendunt, simul Hyppagogis equos in terram curatum deducunt. Vt fama totis castris increbuit Constantinopolitani Imperatoris Filium venisse, atq; in portu constitisse, eò repente Franci Equites, Tribuni, Centuriones, ac ferè omnes milites, spectatum & salutatum descendunt; tantoq; studio de iuuene honorando certatum, vt nihil potentiorum magnificentiæ, humiliorum, & tenuiorum voluntas, concederet. Adolescenti Cæsari in medio Castrorum tabernacula, quàm ornatissima collocant: proximè Bonifacius affinis tendit, penes quem concessu Procerum, eo bello militaris Imperij potestas erat, quòd eum suæ fidei, Philippus Sueuus commisisset: alia etiam de causa, sibi omnino Puerum tuendum susceperat, quòd Conradus Monferratensis frater, Theodoram Constantinopolitanam, Alexij adolescentis amitam, duxisset. Corcyrenses tantæ classis, pręsentis instructiq; Exercitus aduentu perterriti, in arcem recepti, omnibus enim cædem, atq; ignem tectis ni extemplò Imperatoris Filio Alexio sese dederent, Barones renunciabant: desperata defensione, quoniam suis rebus consulere non possent, animos ad deditionem inclinant, & Alexio Cæsari, Insulam atq; arcem tradunt. Dum Corcyræ Exercitum recreant, ibiq; dies circiter viginti quinque in magna rerum copia agitant (Insula enim frugum est, vini, oleiq;, ac cæterorum fructuum, vt modo dixi, vel ad delicias, copiosa) factio de qua sæpe mentionem feci, quæ Bonifacij Marchionis, Baronumq; concilia, & conatus omnes carpebat, quæq; Exercitum miserè dissipari volebat, sua contagione illis ipsis diebus, multò maximam partem Exercitus, contaminauerat. hi, concilio in vallem quandam remotam indicto, quum inexpiabili odio aduersus Barones deflagrarent, quæruntur se maris insuetos quotidie nouis nauigationibus periclitari, & consenescere: Venetis ex fędis consilijs, & malignis pactionibus, inhumana feritate, satellitum ritu, & Græcis exulibus mercede operam nauare: nec ipsos satis in vita ex fatali nausea, & naufragijs vexari, nisi etiam mortui cruciarentur: nempè insepultos in mare proijci, cum hominum corporibus humus (vnde illis nomen) tanquam portus debeatur: expectandum omnino, cum ita sors ferat, dum Bonifacius, Barones, Equites, & Centuriones, velut quædam Græcorum mancipia Corcyra moueant, & in Syriam nauigent. Ipsi interim tot itinerum, ac nauigationum incommoda perpessi, diuturnis lachrymis suas ærumnas lugerent. Quod nunc peropportunum foret consilium, ac maximè

salutare

salutare Gualterium Brenæ Comitem, qui Brundusij esset, rogandum, vt miseros ad se in proximam Apuliam, & Calabriam, quo transuerso Ionio, atq; Adriatico in Salentinorum litus Corcyra, & Græcia nauigatio recta est, suis nauibus tollat: eo enim tempore Gualterius, quem supra dotali iure in Apuliam penetrasse docuimus, maiorem iam eius Apuliæ partem subegerat, quæ Calabria dicitur, & Apulia Daunia, ac felici Campania fermè tota potiebatur, Casertæ, Soræ, Celani, Aquini, Cereti, & Sancti Seuerini Comitibus, atq; omnibus Regni Neapolitani Regulis domitis, & penè deuictis: ipsos, interim ne inutili, ac ignobili otio tempus terant, Gualterij signa ad Hierosolyma recuperanda secuturos: pugnaturosq; intrepide vti voto piè concepto ipsis ab initio fuerat constitutum. & aut opima parta victoria, aut honesta morte, perennis famæ decus in terris, & cęlestis post mortem vitæ præmia consecuturos. Quo iam potentiæ hæc secta processerat, vt intelligatur, Principes factionis Villharduinus recenset. Odetus Campanus Chiamlites, Iacobus Auennes, Petrus Ambianus summi nominis Eques, Guido Castellanus Cocyacus, Odgerus Sancleron, Guido Chappiacus, Clarambaldus Metis Mediomatricum ortus, Guilielmus Lanoius, Petrus Cocyacus, Guido Pessinensis, Richardus Dampetra Burgundus, omnes seditionis duces, & signiferi, multiq; alij antea pudore partium tectiores, nunc, factioni apertè fauebant. hac parte in dies crescente, atq; ita, vt iam in maximam multitudinem copiaretur, & nunc conuenticula seditiosius agente, Bonifacius, Balduinus, Blesensis, Comes Sancti Pauli, cęteriq; Barones, qui sua auspicia sequebantur, vt tumultuantium intempestiuas voces compescerentè vestigio concilium cogunt: conditionem suam miserantur: ijdem commemorant, multorum antè discessu Exercitum ad eam, quam viderent, paucitatem redactum; facilius esse seditiosorum licentia Exercitum distrahere, quàm contrahere. hinc euenire perincommodè rerum cæterarum more, quòd citius apta dissoluantur, quàm dissipata connectantur. Nunc tot, talibusq; viris, seorsum ducem, & consilia capientibus, votiuum Exercitum, manipuli instar futurum, omnibus iniurijs proiecti. hanc belli societatem, plenam pietatis, & veræ gloriæ: vt pote quę Isaacio Constantinopolitano in Imperium restituto, Palæstinæ quoq; restitutionem, & publicum Christiani nominis decus, publicamq; omnium Christianorum causam respiceret; igitur rebus omnibus postpositis, ad retinendam cùm publicæ dignitatis, tùm priuatis nominis existimationem, pacis, & amicitiæ petendæ
causa

causa, nihil intentatum relinquant. orandos, aliquem discordiæ finem faciant. nec vnus aliquis reconciliator ad seditiosos mittitur, vniuersi Barones, mutata veste, & sordidati, cum ipso Alexio Cæsare Adolescente, vniuersi etiam Sacerdotes, Episcopi, Abbates, & sacrati viri qui in castris erant, prælata Cruce cum jnfulis, & verbenis in vallem concedunt, vbi Conuentus agebant. Ibi procul, equos sustinent, dum descendunt. Illi ex aduerso, idem ad suorum tam miserabilem conspectum faciunt, atq; alteri alteris, flentes flentibus obuiam coeunt. Barones ad omnium pedes accidunt, nec se prius surrecturos obtestantur, quàm illi spoponderint, se ab exercitu non recessuros. Illæ voces audiebantur, si minus pietate in amicos, affines, & consanguineos, quibus ferè totus constaret Exercitus, tenerentur; at sui ipsorum misericordia mouerentur: tot enim tantaq; nobilitatis lumina, si semel castris sua pertinacia se subduxerint, non modò spes pulcherrimas de Syria, Iudæa, totoq; Oriente exinaniri, sed etiam vtrosq; Christianæ religionis hostibus prodi. nimirum hæc ciuilis discordiæ pretia omnes manent, vt qui Dei Sepulchrum quærimus, insepulti volucrum, canum, ac piscium, esca iaceamus. His vocibus vulgò iactatis, cùm pudore perfusi, tùm natura optima hominum inter se conciliatrice victi, tandem non passi sunt Barones, & Comites, suos dominos, suos amicos, affines, consanguineos, & ciues supplices iacere. Ad pedes stratos attollunt, ac vberius ipsi quoq; collachrymantes, diuino afflati numine, tanquam attoniti, emolliti manus dant, & se confestim consideraturos respondent. Tum, sine intermissione re seorsum inter se communicata, vno omnium ore pronunciatur, ipsos in Exercitu sub signis ad III. Kalend. Octobris, diem Diuo Michaeli festum, insequentis Autumni ea lege staturos, si Barones Euangelij libris manus admouentes, verbis conceptis iurent, quoties ipsi post eum diem in Syriam velificare volent, nauigia in quindecim proximis diebus, bona fide administraturos. ita vtriq; fidem dant. fœderis recentis fama totis castris voluptate debacchantur. ita paulò post rebus compositis, omnes in naues coguntur. equis, pontibus in hyppagogas impositis, & tormentis, machinisq; in naues comportatis. Pridie Pentecostes. IX. Kalend. Iunij, tertio supra ducentesimum, atq; millesimum à partu Virginis anno, portu Corcyreorum soluunt, ne nauicula quidem desiderata, vnà complures, mercatorum naues commeant, & (quod optandum) secundissimis ventis vsi, passis velis prouehuntur. Hæc Villharduinus noster, qui omnibus rebus interfuit, plerisq; etiam præ-

fuit, omnia suis Commentarijs ex veritate testificatur. Res sanè spectanti magnifica, & admirabilis visa. Viri magnitudine corporum ingenti, & virtute animi, atq; oris habitu antiquis Gallorum Ducibus, qui C. Cæsaris arma exercuere, persimiles. Ibi videre erat, prægrandes equos ferreis bardis protectos, ingentia virorum corpora, fulgentibus munita armis, atq; ora bellicum vigorem spirantia, quales antiqui Belgæ, Menapijq; fuisse ex litterarum memoria referuntur; neq; enim gregarios equites ex clientibus, & obæratis Campanus, Blesensis, & Balduinus, ac Sancti Pauli Comes, dum notam Crucigerorum accipiunt, sed maximè generosos, & fortibus factis illustres, ex omni nobilitate conspicuos, cum certatim studio, & pietate excellere cuperent, ad votiuum bellum deduxerant. Nam quicquid in Belgico solo, aut exquisiti roboris, aut delecti floris fuit, à Sequana, & Francia peninsula ad Scaldem, atq; inde ad Rhenum, tàm latè, quàm litora lambit Oceanus ad Occidentem solem in Atrebatibus, & Septentriones, Sequanis montibus, atq; Arduena sylua concluditur, id totum, aut iussu Principum suorum dominorum, nomina dederat, aut sponte Crucigeris amicis agnatis, atq; affinibus adhæserat: quando nihil tale in Europa centum ante annos à Bullionis memoria contigisset, vt consensu vno Belgica omnis Gallia, & proxima Germaniæ pars trans Rhenum, suis sedibus excita, pro Hierosolymis, Syriaq; recuperanda arma capesceret. Itaq; tot equorum, armorumq; politia splendore iucundissima, omnes omnium palmarum spes facilè dabat. quacunq; oculis intentis circumspexisses, vela vidisses, & stratum innumeris nauibus mare, hac illac celoces, veloci remigio incitatæ in altum vndiq; volitantes, quæ classem cum insigni ornatu vexillorum anteirent: ita, vt ab re noua & mirifica, non mediocris voluptas animos omnium caperet. Itaq; nautæ lenissima vsi tempestate tantum remis, velisq; contendunt, vt Cephaleniam, Zacynthumq; Ionij Insulas præterue cti, supra Strophadas, Gallo capite, quod antiquis Acritas, & Tænario promontorio, quod Metapanium fuit, superatis, Maleas applicent. Id Peloponnesi promontorium, inter Laconicum, & Argolicum sinum, multum in mare porrectum, propter aduersos ventorum flatus, naufragijs nobilitatum, etiam prouerbio, sermone nauiculatorum trito, homines terrere putatur. aiunt enim Maleas deflectenti: domesticos in obliuionem venire. Sed periculum Malearum, occursus duarum nauium, quæ complures Deuotos Equites, Centuriones, per Pamphylium, & Charpathium ex Syria in Patriam reueherent,

herent, subleuat: reliquiæ eius clasſis, vt mox compertum fuit, quę Duce Ioanne Nigellano, Brugarum Caſtellano, Flandriæ finibus egreſſa, in curſu Maſsiliam flexerat, atq; prænternauigato Adria; inde Orientem verſus vela fecerat. hi, procul claſſem noſtram, numero, atq; ornatu longè pulcherrimam ſpeculati, ſe ſtatim pudore in naues abdunt. ea re animaduerſa, Balduinus Comes Flandriæ, & Hannoniæ, aduerſum prænternauigantes, ſuæ nauis ſcapham repentè mittit; ſcitatum vnde gente, & religione, quó ve loci vela panderent. qui miſſus erat, Flandros eſſe, ipſorum indicio, renunciat. ventis quocunq; ferentibus vela dediſſe; ſed quidam Centurio ad Balduini nomen naue expeditus, in ſcapham deſcendit, ſuarum ſarcinarum cura certis vectoribus mandata. mihi (ait) in animo eſt, ad iſtos me recipere: videntur enim regna armis quærere. Is recipitur fauſtis Exercitus ſalutationibus. Ita, verum eſt vetus verbum: haud facilè homini in viam redire. ſuperata autem Malea, claſsi Eubœam, vſq; Inſulam, bona nauigatio fuit. Ea Ægæi Inſula eſt, Bœotię auulſa centum quinquaginta millium paſſuum longitudine, ab Attica ad Theſſaliam prætenta: ſuam latitudinem vltra quadraginta millia non extendit, nec infra viginti contrahit: eius circuitus trecentorum ſexaginta quinque millium paſſuum; propter anguſtam formam, longitudinemq; veteres Macram appellarunt. Duo habet promontoria Gereſtum ad Atticam vergens, & Capharæum ad Helleſpontum. multis vrbibus olim clara: nunc, nulla ferè alia præterquam ſola Chalcide, è regione Aulidis ad Euripum, reciproco curſu notum ſita, quæ Inſulę Metropolis eſt, eadem Ariſtotelis morte clara: quanquam Chalcidis nomen toti Inſulę olim fuiſſe ſcriptores tradant. Chalcidenſes ne Alexij animo vlla defectionis ſuſpicio oriretur, aduentanti ſuppliciter occurrunt, & imperata facturos pollicentur. Ex Vrbe Chalcide, quæ valdè opulenta eſt, Barones de Andro proxima Inſula capienda, quæ oculis omnium adiecta, ſpecie & nomine victores inuitaret, decernunt. Eo Bonifacius Marchio, Balduinus Comes cum Alexio Cæſare Hippagogis, ac Biremibus actis, Inſulam capiunt. Andrus, Ægæi Inſula eſt Eubœæ proxima, Cycladarum prior, cum oppido Antandros. patet circuitu nonaginta tribus paſſuum millibus. Equitibus latè loca perluſtrantibus, & populantibus, incolæ Cæſaris filio Alexio ſupplices obuiam pacem petitum veniunt. Data fide, imperata faciunt. Exinde omnes ſedulò in naues conſcendere, & per Ægæum Conſtantinopolim verſus agere. Eo ferè tempore Guidonis Caſtellani

H 2 Cocia-

Cociaci, viri illustris in cursu mortui cadauer, vt fit, in mare proijcitur. Hoc primum qui mare antè non experti erant, vt maximè insolens, ita Exercitui luctuosissimum, ac acerbissimum videbatur Virum nobilem, eundemq; Matthæi Monmorentiaci affinitate, & bellica virtute clarissimum, insepultum, pisces suo corpore pascere. Iam cęteræ naues quę Andron appulsæ non erant, Propontidis angustias ingressæ, in aduersum Hellespontum, Villharduini quoq; sæculo à nautis Sancti Georgij Brachium dictum, quòd in id mare eius Diui Brachium, (reliquiæ non mediocri religione colendæ) vectoribus naue, excidisset, secunda tempestate Abydum adnauigant. Abydus Hellesponti vrbs est, ad Troadem pertinens, Sesto ad triginta stadia distans ad litus Asiæ minoris, à Milesijs condita, qua angusti maris freto Asia dirimitur ab Europa. Quo in loco Xerses Persarum Rex strato nauibus mare, qua septem stadiorum Hellespontus in arctissimas fauces coarctatur, in Græciam transijsse dicitur. Vrbs, in summo Asiæ litore, subiecto portu, natura, & situ, atq; ædificiorum pulchritudine spectabilis. Iactis anchoris portum alacriter occupant, & in terram descendunt. Abydeni, repentino classis appulsu, Vrbis propugnandæ diffidentia, Alexio Cæsari statim portas aperiunt. Ibi, Exercitus in terram expositus, Tribunorum, Centurionumq; diligentia, sine maleficio & iniuria, octo dies commoratur, dum reliquam classem tardius nauigantem operiunt: nemine enim violato, nihil ademptum. Interim, in proximum Lampsacenum agrum, frumentatum eunt; quòd id tempus messis esset, frumento, quod nauibus aduexerant, penè consumpto. atq; illis octo diebus tota classis incolumis Abydenum portum appellitur. inde repletis omnium rerum copia naualibus socijs, cum secundi perflarent venti, Classis Abydeno portu educta, per aduersum Propontidem Constantinopolim versus cursum tenuit. Hæc classis, tàm firmissima, quàm speciosissima, omnibus vndequaq; in Propontidem intuentibus, terrori simul, & voluptati erat. Nunquam tot nauium, & tantæ classis apparatum, à priscis Græcorum vsq; temporibus, Propontis tulit. Erant naues ingentes omni tormentorum, & machinarum genere onustæ, cum Castellis supernè ædificatis, latioribus vexillis conspicuæ; quibus Superantium Venetum præesse memorauimus. Visebantur Hyppagogæ, & latiores rostratæ equorum agmina deferentes: cum nauigia propè innumerabilia tabulatis contecta, non Francis modò, sed externis militibus plena essent. præter hæc Venetum Biremes longo tractu remigibus

gibus Classiarijsq; refertæ, Danduli prætoriam erectam ad puppem ingentem laternam de more præferentem, iuxta quam Alexius Imperatoris Filius, & Monferratensis Marchio erant vecti, æqua nauigatione sequebantur: cum innumerabilis ex Ægæo, & Peloponneso, nauicularum suopte studio voluntateq; Alexium dominum comitantium multitudo quamplurima recenseretur. Itaq; secundis ventis Propontidem adnauigant: vt Diuum Georgium præsentem brachio illo extento, quod nautæ illis in regionibus sanctissimè venerantur, fauere nauesq; scopulis prohibere, ex quo votis omnibus tendebant, saluas ducere, crederent. superata Propontide, quæ centum septuaginta passuum millibus Abydo, ab Hellesponti faucibus ad Bosphori os, & ipsam Constantinopolim protenditur, cum appropinquaret Classis, admirabili ordine naues expandunt, & dirigunt in conspectu hostium ante Vrbem, decurrentibus cum insigni ornatu vexillorum Venetis Biremibus ad deterrendos Græcos. Inde ad VI. ab Vrbe lapidem, ad læuam deflectunt exploratis litoribus ad Sancti Stephani, quæ statio applicantibus commoda est, ad descensionem se comparant. Vicus est altioribus muris circumseptus, oppidulo similis, ab insigni templo eius Sancti, cui ara posita est, Cœnobij, Sancti Stephani nomen sortitus, in Thracio litore ad Propontidem constitutus, vnde tota Constantinopolis, quæ sublimi in specula, supra septem colles magna ex parte constituta, æstimari facillimè potest. Mirificè oblectabat vrbis aspectus, quæ tùm natura & situ, tùm ædificiorum magnificentia, omnium nobilissima, & potentissima esset: vt, quæ Vrbium Imperij mater haberetur. qui de eius vetustate, opulentia, & pulchritudine audierant tantum, vel legerant, oculis certè sic comedebant, vt famam veritate minorem facilè prędicarent. Murorum & turrium, quibus veteris Romæ instar, septem & ipsa colles complęctens, vndecunq; cincta est, altitudinem & speciem admirabantur: sublimes Columnas, ingentes Obeliscos, immensos Arcus, maximos Circus, quos Hippodromos appellant, Colossos, Aquæductus, maximum præterea templorum numerum Deo, Cælitibusq; dicatorum; atq; ipsum demum Sophianum templum, Iustiniani opus, generosi operis mole, sed excelsis potissimum plumbeis testudinibus, reliqua vrbis ædificia superans, maximum numerum Palatiorum, Thermarum, Basilicarum regiarum, & Xenodochiorum, quantum nemo nisi oculis subiectum, vnquam crederet, intuiti, ægrè inde lumina deijciebant: & Constantinopolim non Byzantium Pausaniæ Lacedæmoniorum Ducis, non magni

Con-

Constantini Vrbem, sed mundi mundum nominarent. tantæ Vrbis conspectu pluribus non instrenuis militibus cor amore (vt ferunt metu lepori) agitato palpitare, neq; id profectò mirum.; nullum enim bellum iam inde ab heroicis, vsq; temporibus, neq; maius, neq; difficilius, aut periculosius vnquam gestum. Itaq; Barones, & Comites, atque vnà Dandulus in terram descendunt, concilioq; in Diui Stephani aduocato, consultatur de rebus omnibus, quæ grauissimi essent consilij: tantum deliberationem quo potissimum frumentatum iretur, referam. Dandulus Princeps surrexit, nemini dubium est (inquit) Barones magnanimi, quin maiorem rerum notitiam, atq; vsum, quam quisquam vestrum, ætatis beneficio habeamus, quòd in his etiam regionibus magno nostro malo, ne dicamus fato, diu multumq; versati, & locorum opportunitates, atq; vtilitates, & Græcorum ingenia, ac mores, vt sciremus, & fideliter teneremus, iam inde ab adolescentia animum assuefecimus. Rem maximè arduam, & periculorum plenissimam aggressi sumus, sed eam consilio, quo nihil cùm in rebus humanis, tùm bellicis præsertim vtilius, atq; præstantius dari potest, qui solus fructus ab hoc sene non imperito fortasse, fidelissimo certè, ac vestræ dignitatis amantissimo speratur, facillimam vobis tradamus; nam labores deliberatè, & concoctè, vobis pro viribus indictos, quin egregiè, fortiterq; pro ista animi magnitudine, exantlaturi sitis, nunquam profectò dubitauimus. Primum, ne miles in continentem Thraciam frumentatum eat, censemus, quæ vt omnium rerum vbertate, ac copia, ita hominum multitudine abundat. in quo verendum est, in tanta pręsertim nostrorum paucitate, ne prædarum, ac manubiarum cupiditate, miles euagatus, deprehendatur; ac velut nauis in alto vesaniente tempestate abripiatur. Vobis præterea manubiarum satis, frumenti parum. neq; verò imparatis adhuc lacessendæ gentes videntur, quando tantum bellum gerentibus commeatus, non nisi multo nostrorum sanguine parari possit. Insulæ Propontidis sunt suburbanæ Byzantij, propius vestris oculis subiectæ, eas Protam, Chalcitim, Principis, Oxiam, Platim, Antigonon, seu Panormum dicunt, frumenti reliquiq; commeatus refertissimæ. primo aduentu, in vestram potestatem venturas pollicemur. vnde re frumentaria abundè prouisa vrbem postea terra, mariq; vno tempore expugnare adoriemur. commeatibus enim diligenter curatis bellum facilius confici. Barones Duci assensere. ita, ab consilio disceditur, & ad classem reuertuntur. miles in nauibus pernoctat. postridie diluculo, quo

Diuo

Diuo Ioanni Baptistæ maximos honores habemus VIII. Kalend. Iulias, à Nauarchis Biremes frequentibus exornantur vexillis: scutis etiam prætexuntur. omnes arma & ferramenta iubentur præ cæteris expolita studiosè inspicere, quæ cuiq; apta in tempore essent: malos erigi, anchoras euelli; tum secundis Dei Benignitate ventis, vt ad insulas contenderent, vela dari. Ita tres grauiori ventorum flatu propulsæ, sub ipsius vrbis oculos, vt propugnatorum telis, è propinquo incessentium ictus difficulter vitarent, tamen felici temeritate Propontidem enauigant. nam, in tam paruo traiectu, qui muros, turresq; compleuerant, tantus Græcorum numerus apparebat. vt nusquam vrbis quenquam hominem relictum putares. Sed his Deus mentem eripuerat, qui consilij modò de insulis petendis dati, perinde obliti essent, ac si ei non interfuissent, aut id ne ex leui quidem auditione accepissent. In Asiam subitò ad continentem dirigunt, portuq; Chalcedoniorum recta succedunt, ad Palatium Imperatoris fratricidę Alexij, cui nomen est Chalcedonium, ad Bosphorum, contra Constantinopolim Asię litore positum, qua Bosphorus quadraginta stadiorum interuallo Chalcedonem, & Byzantium interfluit, vndisq; rapidioribus in Propontidem desinit. Id veterum Græcorum Imperatorum Prętorium, operibus magnificum, regijs sumptibus, & supellectile ad luxum, & delicias plusquam Imperatoria, ædificatum, & Aulæis pretiosoq; rerum omnium apparatu luculenter instructum. Eo Comites & Barones exeunt, & totus Exercitus. hiq; magnam partem erectis tabernaculis circummetati, biduum ibi fuerunt, soli nauiculatores in nauibus mansere. Chalcedon, Bithyniæ Ciuitas nobilis, nunc Chalcidonia, vulgò dicta, à Saturni filio Chalcidone, Apollinis templo, atq; oraculo quondam insignis à Megarensibus condita, qui ob id cęci appellati sunt, quòd opportunè oppositum Byzantium litus non caperent; iterum & sæpius vastata; primò à Persis; iterum à Valente Imperatore muris spoliata; deinde à Gotthis euersa, quam post Cornelius auitus aliqua ex parte restituit, sexcentorum amplius patrum Synodo, Marciano imperante nobilitata. Vicus admodum diues, & rerum quæ bello vsui sunt, plenissimus. Eo anni tempore segetum demessarum acerui in agris congesti erant, quo celeriter vulgò frumentatum itur, quòd frumenti, ac reliqui commeatus inopia nostri laborarent. atq; ibi Barones, & Veneti cum vniuersa Classe in proximam lucem manserunt. postridie mane in naues se recipiunt, Equitatus parte in terra relicta, qui classem litus lambentem antecedere-

ret,

ret, ac tertio die, quam Diui Stephani portu mouerant, qui dies est V. Kalen. Iulij, nauigant, ac secundo vento in superas fauces aduersi Bosphori, trium supra Constantinopolim passuum millium nauigatione ad Palatium Scutaricum ad Damalim, delati sunt; alterum Græcorum Imperatorum Prætorium: Chalcedonio, ædificiorum pulchritudine, laxitate, & magnificentia propè par. hunc locum vbi excitatum est Scutarium, antiquis Dianæ fanum fuisse, & à veteribus promontorium Damalicum, siue Bouem appellatum, volunt: idq; in Chrysopoli antiqua, ad Thracium Bosphorum constitutum. Bosphorum porrò à Boum meabili transitu dictum: quoniam non latius distent litora, quam vt tranari bobus interfluum mare possit, quando ab Io Inachi filia, quam fabulosè in buculam à Ioue conuersam scriptores tradunt, tranatum sit. etenim Bosphori, vbi fretum angustissimum est, duobus locis, non amplius quingentis passibus, duarum terræ partium litora discedunt. alitum quippe cantus, canumq; latratus inuicem audiuntur, vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti. adeò tenue illic interstitium est, quod Europam ab Asia disterminat. Interea equitatus, qui Chalcedonio palatio hospitatus erat, vrbem Asiatico sinuoso in litore obequitando, vt recognosceret, ad Scutarium peruenit, atq; in campo ad litus molliter accliui iuxta Bosphorum, tabernacula statuit: Francicus Exercitus editiore in tumulo ad Orientem versus, colles Ponti consedit. Scutarium porrò, vicus est Bithyniæ, qui idem Chrysopolis olim fuit, Chalcedonis Emporium: vbi, Græcos tradunt qui meruissent stipendia in Cyri expeditione Persica, mansisse dies septem, vendentes prædas, quibus essent potiti, non mœnibus quidem circundatus, oppidi instar, sed Vicus laxè habitatus, multorum ædificijs non continuis. ambitu milliaria complectens circiter duo, partim in valle, partim duobus in promontorijs, vallem cingentibus constitutus: quorum vnum quod in Bosphorum prominet, Damalicum appellatur. Portum profundum habet, in sinum mediocriter curuatum: sed longè maiorem habuisse olim ferunt. occupantem imam Vallis planitiem, cum Athenienses triginta biremes illic in præsidio tenerent, & esset Chalcedoniorum nauale. ferunt Philippum Constantinopolitanum Imperatorem Chrysopolim exædificasse, vt templum Deo Opt. Max. conderet, palatiaq; ad excipiendum Imperatorem, Imperatoriosq; Liberos, hortosq; struxisse, & piscium viuarium, piscinasq; insanis sumptibus ædificasse. Sed quoniam ad hunc locum

deuentum

deuentum est, vbi posthac de Constantinopolitana Vrbe sæpius dicetur, non alienum ab instituta serie erit, de tantæ Vrbis situ, & magnitudine, quæ veteris Romæ æmula, omnium Europæ vrbium semper clarißima fuerit, pauca recensere. Byzantium igitur, quam postea à Cæsare Constantino instauratore, qui trecentis amplius annis post natum CHRISTVM magnificè struxerat, & munierat, Constantinopolim appellant (quanquam ipse Constantinus nouam Romam vocari mallet, sed Principis gratia factum, vt suum, non vrbis Romæ nomen obtinuerit) à Pausania Spartanorum Rege conditum scriptores referunt, est Vrbs adeò opportuno loco sita, in Thraciæ, atq; adeò Europæ finibus, ad Thracij Bosphori fauces, vt Megarenses illi, quorum antè meminimus, Chalcedonis conditores, quam è regione Byzantij fuisse diximus, oraculo Apollinis, cęci sint iudicati, quòd tam locuplete ripa omissa, vbi postmodum Byzantium condendum foret, quò omnia ferè piscium genera è Ponto in Propontidem præcipiti agmine, & naues nulla ventorum vi, nullo remorum impulsu, secundo Bosphoro deferuntur, sterilem ędificandæ Vrbi locum captassent. Pisces etenim, ex Euxino per Bosphorum in Propontidem illati, vbi ad Chalcedonense litus incurrere, territi candicante saxo, quod à vado ad summa pelluceat, aduersum Byzantij Bosphoreum Promontorium, Chrysoceras appellatum, adeò præcipiti petunt agmine, vt vno reti viginti nauigia facilè compleantur; vnde omnis captura Byzantij, est Chalcedonensibus penuria. Vrbs ipsa, tribus partibus alluitur mari, quarta continenti Thracię iungitur. quandoquidem ab Aquilone, sinu, cornu nuncupato, quem in Europam insinuat Bosphorus Thracius: ab Oriente cingitur Bosphori extremis faucibus; à meridie Propontide; ab Occidente terra Thracia. forma illius est triangula, sed lateribus disparibus, cuius basis est pars continentis ad Occasum vergens; vertex autem, pars pertinens ad Ortum, idest ad initium peninsulæ, sed lateribus inæqualibus. Latus enim spectans ad Occasum, lunatam curuaturam ab angulo sinus admittit; deinde postquam longo spacio processit, ex Aquilone ad Meridiem flectitur. Latus verò ad Meridiem vergens, admittit flexum, ea latitudine, vt si ab angulo rectam lineam extendas, sinum maris intercipias, plus minus duobus stadijs latum. quod autem ad Septentriones, & sinum cornu nuncupatum latus pertinet, si ab angulo vno ad alterum linea duceretur, totum sinum cornu, & partem vrbis Galatæ, interciperet. sic enim litus curuatur, vt eius duo extrema cornua arcum quodam modo efficiant, duos arculos in

medio flexu habentem, adeò introrſum recedentes, vt duo extrema cornua arcus ſe includentis, impedimento non ſint, quò minus quis ex alterutro cornu proſpiciens, cernat vtrumq; cornu. magis igitur Conſtantinopolis tricornis, quàm triangula. tantæ vrbis ambitus, duo de viginti paſſuum millia complectitur. Sed in collibus, & editioribus tumulis accliuis conſtituta, aduenientes longiſsimè ſpeculatur, & viciſsim aduentantibus, vel procul occurrit. Vrbis mœnia partim lapidibus quadratis, partim coctilibus conſtant; ſed qua Vrbs in continentem Thraciam proſpicit, muro triplici, crebris turribus, atq; ingenti foſſa, munita eſt: qua verò mari alluitur humilioribus quidem quam ſint terreſtres, ſed ijſdem turritis, & craſsioribus circundatur. Maris circuitu vacantes muri, ſex portas habent. Conſtantinam videlicet, Adrianopolitanam, ſupra ſupercilium ſeptimi collis, Auream, Selymbriæ, & ſeptem turrium. ex parte ſinus Ceratini, Blachernæam, quam hodie Xiloportam dicunt, Cynigos, ſiue Palatinam, inde Phanariam, Agiam, Iubalicam, Farinariam, Lignariam, Seminariam, Piſcariam, Neorij portam, atq; Demetrij. ex parte Propontidis totidem fermè portis exornatur. habet Vrbs ad Septentriones Ceratinum, quem diximus, ſinum quinquaginta ſtadia, à Boſphoro ad Occaſum protentum: ad cuius aditum breui interuallo, hinc Byzantium, inde Pera: quam à breuiore traiectu, verbo Græco appellatam exiſtimant. Et cum ſe ex aduerſo intueantur, vtrinq; validiſsima Catena deducta, qua introrſum ſinus arctiſſimus eſt, impoſitoq; ad vtrunq; locum præſidio, ex quo, non modò tormentis bellicis ſaxa emitterentur ex vtroq; litore, ſed etiam machinis ignem liquidum profunderent Græci, aditum noſtris Alexius Tyrannus ademerat. Igitur noſtros Scutario in litore Vrbem æſtimantes, quaq; oppugnandi, & quatiendi cauſa Exercitum, & claſſem deducerent, ab Vrbe ſpeculatus Alexius, Exercitum educit, & Imperatorijs tabernaculis pro Galatæ mœnibus erectis, in Boſphori vlteriore Thracio litore extra Peram noſtris opponit, eo conſilio, vt nos appulſu, & in terram exitu prohiberet. Franci nouem dies commorati, reliquos Exercitui ad ſubleuandam inopiam commeatus diſpertiunt. atq; hic totus votiuus Exercitus. Ijſdem ferè diebus turma equitum longè optimorum tabernaculis ſpeculatum procedit. præmiſsi deſignatores, qui tabernaculis loca antecaperent. exierant autem, vt proxima explorarent loca, hoſtiumq; ſimul caſas & vicos occuparent, vſq; ad collium radices, vaſtatoq; agro & præda facta, præſidij cauſa pro caſtris agitarent. Sic eius turmæ

prin-

princeps Odetus Campanus Chiamlites, Guilielmus eius frater, Odgerus Sancleron, Manasses Insulanus, Crassus Comes, ex Transpadanis, cliens Marchionis Monferratensis, octuaginta Equites viros mirabiliter strenuos, ducebant. hi in excursione sex millium passuum, hostium tentoria ad collium radices speculati, aperiunt. ibi Megalodux Imperatoris Alexij (Græci Megaducam Imperij appellant) agmen equitum ad quingentos silentio continebat. nostri re intellecta, aciem instruunt: quatuor phalangibus institutis, eo consilio, vt cum hoste, si eius copia fieret, prælium committerent. Græci nostros conspicati, aciem instruunt. & aliquantum progressi aduersum nos in conspectu consistunt: nostri, ad hostis conspectum teneri non potuerunt, quin innato animi ardore prælium faciant. pugnatur acerrimè. primo impetu Græci in fugam conijciuntur. hos nostri Equites tria millia passuum consectati ad prædam, in castra redeunt. hic equorum, mulorum, phaleratorumq; magno numero opimisq; spolijs ditati, claris suorum plausibus, armorumq; strepitu excipiuntur. prædas & manubias inter se diuidunt. altera à prælio die, Alexius Tyrannus, vt Baronum, & Danduli Principis animum pertentaret, & quod plerunq; frequentibus colloquijs euenit, ad abdita eorum consilia, exploratius penetraret, Nicolaum Rufum origine Insubrem Italica vtentem lingua, quod à Dandulo, & Venetis, Baronibusq; id idioma Franco eloquio proximum acciperetur, ad Comites, & Barones trans Bosphorum in Scutarium mittit, qui suam cum Baronibus causam agat, sed amicè primo, atq; lenissimè, si fieri posset, negotium pertractet, neq; eorum vires quas satis amplas esse præsenti classe cognosceret, exagitaret. Palatium ingressus nostros communicatione de consilio capiendo occupatos, offendit. Omnes Alexij Imperatoris nomine salutat, & eiusdem litteras Bonifacio Monferratensi reddit, ad quem militaris Imperij potestas pertineret. litteræ in omnium oculis recitantur. erat autem hoc præter cætera litteratè scriptum. Alexium Imperatorem Nicolao Rufo singularem rerum suarum fidem habere. idcirco ipsos orare, vt ei, perinde, ac sibi, crederent. Rufus, quæ vellet, in concilio dicere iubetur. Exponit Alexium Angelum Imperatorem exploratum habere, Barones omnium, post reges, optimos, & potentissimos, inclyta Gallia ortos & oriundos; qua, nulla regio, in terris magis opulens, magisq; morata est. eandem de Veneto Principe opinionem concipere: ea de causa se mirari Venetos & Gallos, fines sui domini violatum aggressos: se ad Exercitum quæsitum venisse, quo facto

dicto've offensi, intempestiuè dominum bello lacesserent. prӕsertim eos, qui sine controuersia Christiani essent, eadem religione cum ipso constricti, quæ more maiorum legitima disceptatione per sacras Synodos, & Christianæ professionis Antistetes in vnum locum euocatos, de suis controuersijs, non armis contenderet, aut dimicaret. scire se, vno omnes consensu Barones, iampridem Cruce insignitos, ad transinarinum bellum, in Iudæam, & Syriam traijcere, constituisse; Hierosolyma & Sepulchrum sanctius repetitum, non Constantinopolim Vrbem, ad infamis auaritiӕ nomen, turpiter oppugnatum, venisse. Imperatorem Alexium administrandi Imperij non adeò imperitum, aut ignarum Christiani muneris, vt ipsi existiment, pari pietate in animum induxisse, beneficijs cum Baronibus, non maleficijs certare. si quid ipsius indigentes essent, & rerum copia premerentur, ipsum non modò commeatus, sed etiam suarum fortunarum, quæ Christiano orbe essent amplissimæ, partem maximam libenter impertiturum, si sine maiori iniuria, suis finibus protinus excederent. statuisse iniuriam iniuria (quæ est summi Augusti clementia) non repellere, quamuis hoc, & possit, & debeat. nam, si satis Constantinopolitani, atq; Orientis opes Imperij Baronibus cognitæ essent, pro explorato haberent, eum non tantum ad apertam vim, parem esse, sed superiorem etiam futurum. Illud quoq;, Exercitum vigesies copiosiorem, nisi fusum, Græcia vnquam discessurum. Conon Bethunius Belga, Guilielmi Bethuniensis Aduocati, frater. atq; idem Balduini Flandriæ, & Hannoniæ Comitis cliens, summæ authoritatis, atq; prudentiæ Eques, quum ad respondendum surrexisset, Procerum conuentu maximo, Baronum, Ducisq; Veneti nomine, hæc verba habuit. Imperatorem Rufe (inquit) mirari dixisti, quòd Barones prӕsertim nullo ipsius facto, sed ne dicto quidem læsi, vltro ipsi arma intulissent, atq; in suum Regnum inuasissent. quo (Rufe) hæc ore dicta in hoc adeò clarissimorum Principum consessu videris? Non tibi satis causæ est armorum inferendorum, Bonifacij Marchionis, vt cæteros mittam, illustris affinitas, cuius frater Conradus Theodoram Constantinopolitanam amitam Alexij adolescentis, quem inter nos sedentem conspicis, vxorem habuisset? nihil ne Philippus Sueuus Germaniæ Rex, Alexij frater (Irenem enim Alexij sororem duxit) quem belli socium omnium potentissimum exorauimus? si Imperium Constantinopolis, legibus ipsi delatum, aut his rationibus quibus sacrosancto iure, inter Christianos regna acquiruntur partum docuisses, non incolorate

coloratè fortaſsis iniuriam armorum expoſtulares; ſed tamen veritas ipſa, neq; propinquis Bonifacio, & Philippo ius ſuum adimeret. ſed tuus, vt appellas, dominus, inaudito antehac ſcelere, inexplebili auaritia, Dijs, atq; hominibus inuiſus, impietate poſt hominum memoriam maxima, Imperium adeptus eſt: nam cum is, non ſolùm à Turca hoſte communi, pia fratris pecunia liberaliter redemptus eſſet, ſed Seuaſtocrator factus, honoribus etiam omnibus ampliſsimis, & reditibus, domi, militiæq; auctus, tantùm non Imperatoris appellatione honeſtatus, Imperatorijs opibus, Imperatorem ipſum, & fratrem, nihil tale meritum inhumaniter oppreſsit. atrocitatem rei ex veritate dicere parantem lachrymæ impediunt. neq; enim regno ſceleratiſsimi hominis cupiditas ſatiari potuit, quin nouam, & ſummam crudelitatem adiungeret. Imperatori & Fratri (quod ipſa morte acerbius videtur) oculorum lucem à natura datam, ademit. Eandem Imperatoriam Coronam, atq; ipſaſmet fraternas veſtes, collachrymantibus præ miſericordia Conſtantinopolitanis Ciuibus, nefandæ impietatis teſtimonium, induit. Eundem confectum penè maximorum dolorum cruciatu, vexat, atq; etiam in carcerem rapit. atq; hic tuus bonus Rex, impietate dirus, & humani generis prædo, non ſolùm in Iſaacio Fratre, verùm etiam in Fratris Filio vnico Alexio, ad ſpem tanti Imperij lege nato, ſæuitiam inſatiabilem edidit. Nam Adoleſcentem in carcerem teterrimum coniecit, vt paulò poſt ſqualore, atq; angoribus conficeret: quem tamen Dei immortalis conſilio, de tui domini ergaſtulis elapſum, ſella inter Proceres auguſtiſsima ſedentem vides, ad tui Imperatoris (vt ſpero) breui perniciem non dubiam. Eum igitur potius mirari debemus, Auguſti Patris, atq; Alexij Cæſaris Regnum tyrannicè occupare, teq; eò impudentiæ iam prouectum, vt diceres tuum dominum more Chriſtianorum, ad Eccleſiam, tanquam in ius vocandum fuiſſe. Tyrannum ſcilicet aliquem, ſummæ perfidiæ, & crudelitatis, humani generis hoſtem atrociſsimum, tanquam tuum ciuem habeas, quo cum iure ciuili, decertes? in Chriſtianis etiam connumeres? qui per ſummum ſcelus, & impietatem, regnandi libidine, fratrem luminibus orbauit? nulla (mihi crede) tyranno cum Chriſtianis ſocietas eſt: neq; eſt contra naturam, ei tanquam veteri, impioq; hoſti, & vltima ſupplicia merito, ſpolia aliena detrahere, atq; eripere; quem honeſtum eſt (ſi poſsis) necare. declarant hoc, veterum tui Domini ſimilium exitus tyrannorum, vt iam Barones, & Veneti, in vitio ſint inexpiabili, niſi illius capite, hoc omne genus deteſtabile, & impium, cum
poſsint,

posſint, ex hominum ſocietate exterminent. Ea tamen ſunt manſuetudine, & clementia, vt tuum Dominum, per te, ſi æquum eſt, rogatum velint, ne iudicium armorum, ac Martis expectet: veniam potius ab Iſaacio Fratre ſtatim petat: eum in Imperium reſtituat. nec enim in cauſa, quam peroraſti, ſed in huiuſce Principis adoleſcentis fide, ſpes ſalutis poſita. Barones, Ducemq; Dandulum, omnem operam, atq; ſtudium Iſaacio Imperatori, Filioq; Cæſari placando, daturos pollicentur. his deprecatoribus non ſolùm veniam impetraturum confido, verùm etiam tantum facultatum, vnde ſe, ſuoſq; victu, & cultu ſua gente, ſiue Angela, ſiue Comnena digno, alere luculenter poſsit. tui igitur Domini partes erunt, vt primo quoq; tempore, ille ſibi Iſaacium cum Filio reconciliandum, atq; in integrum (quoad eius fieri poteſt) reſtitutum velit: tu verò ad tutiora reuerſus conſilia, ne breui, ſtultæ pertinaciæ, crudeli ſupplicio pęnas des, vt è veſtigio abeas, neq; ad nos, ſi ſanus es, niſi reſtitutionis cauſa poſthac redeas. Ita Rufus prægraui reſponſo Caſtris protinus excedere iuſſus, & cum pudore redargutus, ad Alexium dimittitur. Barones Alexij peruicaciam, & Oratoris Rufi audaciam ſtomachati, vehementiſsimè commoti ſunt: moxq; murmur tota aula eſt auditus, qualis apud indignantes, & offenſos Proceres eſſe conſueuit. Inde conſilio, priuſquam armis, omnia experirentur; nam in Syriam, ſi ſuos retinere vellent, nauigationem maturandam videbant; Alexium in ſublimi Biremis parte locatum vrbem circumuehere, ac ciuibus pro muris exhibere conſtituunt. Huiuſce rei cauſa Biremes omnes repentè armant. in vnam Dandulus, & Bonifacius Marchio cum Alexio adoleſcente conſcendunt: in reliquas Barones, & Equites. Ita placere expanſa, atq; directa in hoſtem Claſſe, Alexium Iſaacij Imperatoris filium, vt Conſtantinopolitanos ad defectionem elicerent, Græcorum oculis, qui frequentes mœnia propugnabant, ſubijcere. his noſtrorum vocibus omnia perſonabant. en, omnium veſtrûm iuſtum Dominum. en, cuius gratia veſtram libertatem propugnatum, non oppugnatum, venimus. Ad ea, Conſtantinopolitani nullam ſignificationem miſericordiæ dare: nemo ex Græcis ſe commouere: nulluſq; omnino, vel à timore, vel à ſeditione, vti futurum putabant, & ſperabant, in vrbe tumultus oriri: propterea quod ſi ſe indicaſſent, ſummum in cruciatum venturos videbant. deinde boni, & hi alicuius fortunæ, & rei homines, cuſtodes ſibi affixos verebantur. Noſtri re infecta, Scutarium ad Damalicum promontorium in caſtra remigrant. Imperij enim reſtitutione deſpera-

ta,

ta, nisi quam armis facerent, nihil commodum cum Tyranno decidi posse. Ex quo omnium animi ad bellum extemplò capescendum inclinati. postridie peractis sacris, & Deo Cęlitibusq; ritè vocatis, euulgata profectione, omnes Scutarij in campo armati, in equis, inter se colloqui, atq; militari more, concilium armatum habere. res verò spectatu digna, omnes citius jmperio ad aciem præsto esse. in tantis porrò non modò contentionibus, sed etiam altercationibus, tamen illud salutariter pro tempore deliberatum, vt copiæ omnes lustrarentur, atq; in sex omnino quadratas acies distribuerenrur. Primam aciem, Balduinus Comes Flandriæ, atq; Hannoniæ duceret, quod eorum maximum numerum haberet, qui scorpionibus, qui balistis manuarijs intentis, quales apud Gallos in more sunt & vsu, tela mitterent; qui ferè semper in prima acie collocari solent. Secundam porrò eius frater Henricus, Matthæus Valencurius, Balduinus Bellouisus, multiq; egregiæ nobilitatis, notæq; virtutis Equites, ductarent, quos suæ quisq; patriæ finibus eduxerat. Hos cum tertia phalange, Hugo Comes Sancti Pauli, Petrus Ambianus eius nepos, Eustachius Canthellus, Anselmus Leodiensis, multiq; alij fortes, & egregij Equites, Ducum conterranei, sequebantur. Quartam Ludouicus Blesensis, & Carnutum Comes, de suis ambactis, clientibus & familiaribus, quos pugnæ equestris scientes, & præsentis magnitudine animi non contemnendos, secum magno numero habebat, conscripsit. His, vel illis, vbi res posceret, auxilio futurus. In quinta ferè cunctæ nobilitatis Gallicæ flos censebatur. In his Matthęus Monmorentiacus præcipuus, & pleriq; Campani nobiles, Odetus Chiamlites, Villharduinus noster Campaniæ Mareschallus, Odgerus Sancleron, Manasses Insulanus, Milo Brabantius Priuinus, Macharius Sanmanechaus, Ioannes Fisnones, Ioannes Chappiacus, Clarambaldus eius nepos, Robertus Ronceius, qui singularem militiæ vsum habere dicebantur, curabant. Hanc etiam permulti Senones, Meldæ, & Aureliani Equites referserant. Sexta quam (maximam ex omni numero, veluti subsidiariam) Bonifacius Marchio Monferratensis, ab vltimis Allobrogibus, qui Lugdunenses ad Rhodanum attingunt, contractis auxilijs fecerat, Transpadanis, Insubribus, Thuscis, Theutonibus, Cisrhenanis, Transrhenanisq; refertam, postremum agmen tutissimè claudebat. Hæc ratio belli fuit, vt, si descensione ordines prohiberentur, ad Danduli Venetiarum Ducis Imperium, qui maritimarum pugnarum erat apprimè peritus, nauali prælio non disiecti passim, sed ordinatius dimicarent:

sin

ſin terreſtri prælio decernendum eſſet, in ſuis ordinibus diſpoſiti, commodius, atq; animoſius hoſtem adorirentur. Itaq; Exercitu luſtrato, naualibus turmis inſpectis, dies conſtituitur, qua omnes in naues ſe reciperent, mox ad ſignum traiecturi: atq; hic, tanta animorum alacritate obtemperatum, vt omnibus vincendum eſſet, aut oppetendum. Epiſcopi, Sacerdotes, & reliquus Clerus qui rei diuinæ cauſa Exercitum ſecuti erant, concionem ſtolati (vt in tali re neceſſarium) habent, de confitendis more Chriſtiano peccatis, deq; teſtamentis in procinctu faciendis, ac vita cum morte piè commutanda, quòd Deus optimos quoſq; in prælijs pignerare ſoleat. Franci etenim, Belgæ, Theutones, Ciuitatum Antiſtites, Cęnobiarchę etiam ex ſacris reditibus valde opulenti, patrio more, tanquam Regni Proceres, ſummo ſtudio certatim alere equites, & nobili exemplo in Syriam ductare aduerſus Sarracenos ſolebant; cum valdè decorum putarent Religionis cauſam, à ſacratis maximè Ducibus defendi. Itaq; pietatis honore, Deo, Cęlitibuſq;, caſta mente habito, delecti omnes arma induunt, equos phaleris conſternunt, exornantq;, &, vt imperatum erat, naues conſcendunt, qua profluens Boſphorus ſedatior eſt. reliqui militum numeri non ita prælio idonei, in naues onerarias imponuntur; ſimul Biremes Venetæ inſtruuntur; tanta animorum alacritate ab omnibus obtemperatum, vt ipſis perſuaſum eſſet, aut vincere, aut oppetere. Traiectioni dies lætus illuxit. Imperator Alexius animo vehementer perculſus, atq; anxius, inſtructa acie, noſtros propè Galatam (ea Pera eſt) iam diluculo expectabat, quo deſcenſionem prohiberet. Noſtri, protinus claſsicum canere, ſingulisq; Biremibus ſingulas Hyppagogas admaturandæ traiectionis cauſa alligare. traiecto Boſphoro, non longè ab Hermæo promontorio, vbi ex Aſia anguſtiſsimus Boſphori traiectus eſt in Europam, quo loco Darius Xerxis Pater in Græciam moturus, copias ponte tranſuexit, ad Galatæ maritimam planitiem appellunt. alij alios, ſtudio pugnæ in litus anteuertere, atq; ita, vt eques Hyppagogis eductus ſine jmperio in prima ęſtuaria armatus inſiliret, tanta velocitate, vt vmbilico tenus maritimis vndis ablutus, brachia tantum, atq; humeri ad ſuſtinenda arma liberi eſſe poſſent. huc ſagittarij intentis arcubus, baliſtarij, libratores, Centuriones effundi; reliquus miles pari animi ardore conſequi. Alexiani quidem primùm litore, ſpeciem prohibentium oſtentare, ſed ad noſtrorum haſtas vibrantium aſpectum (in hoſtes enim repentino quodam velut fulmine, impetu animi, & pugnæ ardore

dore

dore incitati incurrerant) terga turpiter vertere. neq; enim nostrorum clamorem diutius perferunt, quin in fugam nullo contracto certamine protinus se darent: & repente tota vndiq; litora Græcorum agminibus nudarentur. Ita nostri superato Bosphoro, portum fortiter occupant. Eò nauiculatores celeriter equos pontibus in litus educunt, atq; actutum acies, vt præscriptum erat, ordinatim ingrediuntur. Balduinus Flandriæ, & Hannoniæ Comes, suorum primam aciem ducit. Cęteræ, suo quæq; ordine consequebantur. Castra Imperatoris Alexij (vnde ille Constantinopolim versus, cum fama accepisset Francos eò ruere in maritima ora, relictis tabernaculis excesserat) non procul à Cornu Byzantio, inuadunt, & diripiunt. Sed, vt situm cornu Byzantij (quem Peræ sinum hodie dicunt) cum locus ita postulare videatur, referamus, Bosphori sinus, Cornu antiquis nuncupatus, iuxta Byzantium duobus promontorijs, qui sinus, fauces, & initium faciunt, clauditur. Vnum à meridie, in quo Constantinopolis maritimus angulus situs est, appellant Bosphorium, cui nunc conuersa Græcorum fortuna, Othomanorum regia claustra insident: alterum verò ex aduerso à Septentrionibus, Metopum olim dictum, hodie Turcæ Acram Spadoninam vocant. Sinus ipse, ab ostio vsq; ad intimum recessum, ab Oriente in Occidentem vergit: longitudine, trium passuum millibus, latitudine verò, qua arctissimus est, paulò plus tribus stadijs, cornu ceruino perquam similis, quando in plures sinus perinde ac ramos, scindatur. hic sinus omnes portus maris commoditate applicandi præstat. in cęteros enim omnes portus, vi remorum, aut ventorum applicatio fit. in Ceratinum sinum, sine ventis, sine remis, naturalis & perennis Bosphori cursus, naues inducit, & reducit. Omnibus anni temporibus, omnis generis piscium piscationi commodissimus: qua præsertim vadosus est, ad intimum sinum, & incuruatur ad Septentriones, vsq; ad Ostia Cydari, & Barbysæ fluminum, palustris est, & lutulentus; frequentibusq; insulis exaggeratus, quas habet amplius quadraginta. huius in sinus altero in Septentrionem litore, Constantinopolitanæ vrbi aduerso, sita est, Sycena regio antiquis, Græcorum vulgò Galata Ciuitas siue Pera, rectius nominanda Peræa, idest trans sinum posita, partim in colle, partim in planitie colli subiecta, quem duę valles efficiunt, vna ab Oriente, altera ab Occidente. Collis deorsum à meridie in Septentriones procedit. vnde fit, vt vrbs sit prona triplici procliuitate, à Septentrionibus ad meridiem, altera ad solis ortum, tertia ad occasum. totum litus quod maritimam oram circundat, &

Cornu accubat, portuosum est, naues admittens. portas habet maritimas sex, quarum tres traiectum frequentem habent ad Constantinopolim. Turris erat Galatæ, Castellum Galaticum vocant, qua ad Ceratini sinus medium, vbi angustissimus est Bosphorus, in stadia paulò plus tria coarctatur, benè munita, qua pertinens Catena ad ipsam Constantinopolitanam Acropolim, naues intercludebat, cum aliâ portus ob secundum Bosphorum adiri non posset. nostro æuo adhuc Galatæ porta est, quæ appellatur Catena, ex eo quod ab Acropoli ad eam vsq; portam, catena extenderetur. De ea expugnanda inito concilio, nocte iuxta portum Galatæ, quod oppidum Vilharduinus Iudaicum vicum suo tempore Lesthanor appellatum scribit, non ignobili fortasse argumento à Lasthene Megarensi, qui proximo Lasthenio sinui nomen dedit, nuncupatum, quam proximè arcem tendunt: constitutis custodibus, qui excubias in stationibus, vndiq; agerent. postridie hora tertia animosè turris oppugnationem aggrediuntur, si primo impetu capere possint. Alexiani ex vrbe nauibus deuecti, Galatis certatim opem ferre. quæ res totum Exercitum ad arma excijt. Ibi Iacobus Auennes præsentis animi Eques, remoto equo, cum sua turma aduersus Græcos fortiter pugnans, graue vulnus aduerso ore accepit. penè de eo actum fuisset, nisi Nicolaus Iamlainus eius turmalis, ex equo opem domino opportunè tulisset. vnde coronæ ciuicæ honorem promeritus, magnam laudem à toto Exercitu, Auenne Equite, & Gallo seruato, consecutus est. nostri conclamatione ex omnibus partibus castris euocati, concurrunt. quorum præsentia compluribus partim cæsis submersisq;, partim etiam captis, reliquos Græcos in fugam conijciunt, ac terga vertere turpiter cogunt. Cęterum auxiliares, qui ex vrbe sinum prætervecti, in turrim inuadere nitebantur, sic à nostris per impressionem opprimuntur, vt porta claudi non potuerit, quin effractis valuis, & ipsi vnà subirent; multisq; cęsis, ac præ turba elisis, & exanimatis, eodem ferè temporis puncto, arx Galatarum cum præsidio capitur, portusq; Constantinopolitanus à Venetis, & Francis occupatur. cùm hac de re, tùm de Constantinopolitarum mœrore magna voluptas Exercitum cępit. continuò Episcoporum decreto, Deo Diuisq; pro victoria totis castris supplicatum. Insequenti die, classis Ceratinum in sinum, ceu in portum tutissimum, accepta est. Cæterum hic diu multumq; inter Venetos, & Gallos deliberatum de Vrbe, mari, an terra, obsidione, atq; vi oppugnanda. Venetis explorato Vrbis situ placebat mari, & quidem scalis è nauibus inuadere,

cadere, atq; inde catapultis, balistis, tollenonibus, & maioribus tormentis grauiores impetus futuros. circumductis enim in amplissimam coronam onerarijs nauibus, & ante eas Biremibus, magnam conuexæ vrbis partem, quam cornu cingit, se facilè complecti posse sperabant, fabricatisq; pontibus quos superstantibus armatis ex gradarijs tollenonibus, seu colligatis nauium antennis, muro submitterent, continuò vrbem adorirentur. Francis constabat, vrbem terra aggredi, tormentis, machinisq; murum petere, & introrsum irrumpere: se, naualis negotij, & maritimarum pugnarum rudes; quarum essent in primis vsu periti Veneti: se à maioribus, equo rerum omnium ad bellum aptissimo, Gallorum consuetudine, vti didicisse. præterea melius in equo, quam in naui hærere. Res approbationem consensumq; hunc habuit, vt Veneti mari, Franci terra oppugnationem agitarent. Classe igitur, equitibusq; recreatis, quinto die, Exercitus motis castris, rectà per Sycenas valles & Vineta, ad extremam ferè Ceratini sinus partem, Blachernio Palatio proximam contendit, & prout antè Scutario in campo præceptum erat, procedit: ita composito agminum ordine, dum sub suis quisq; ducibus, & vexillis incedit, vt duodecim passuum millibus (tantum enim circundato sinu ex continente ad vrbem iter est) parati ad pugnam, instructa acie, aduersus omnes insidias, incursusq; Græcorum, iter facerent. Ante Vrbem, non procul à Blachernia porta consistunt: ibi Prætorij vexillum erigitur. Classis verò vniuersa celeriter commouit, & portum præteruecta, in conspectu nostrorum constitit; idq; ad intimum sinum, qua Bosphoro aquis dulcibus sensim infuso, portus ferè circumcluditur. Illac Hydrales fluuius (quem hodie Turcarum accolarum quidam Belgradum, à Vico proximè ipsius ripas sito: quidam Camerarum à fornicibus, quibus Constantinopolim ducebatur) cum Barbyse, nunc Chartarico ab officina ostijs fluminum propinqua, vbi chartæ explanantur, vel Pectinacorio appellato, se coniungit, & in sinum Ceratinum influit. qui fluuius latè patens, frequentibus aquis auctus, lapideo ponte, qua tantum transiri potest, à Græcis Imperatoribus iunctus fuerat, quem hostis paulò antè exciderat. Is, Baronum iussu, militum labore diem, & noctem continenti, verùm alacritate singulari, vtpotè quibus Barones præsentes, ac indefessi adhortatores essent, tumultuario opere reficitur: quo nostræ acies prima luce, ex consuetudine progressę, propius vrbem effusæ, inde auso obuiam egredi nemine, tabernacula constituunt. Id, quod nostros in summam admirationem traduxit.

ſatis enim conſtabat ex captiuorum ſermone, ſingulis Gallis ducenetenos Græcos (tanta hominum multitudo, qui arma per ętatem ferrent, vndiq; in vrbem circumfluxerat) opponi potuiſſe. Itaq; Barones, inter Regiam Blachernæ, interq; Diuorum Coſmæ, & Damiani Ædem, à Græcis Coſmidium eo ſæculo appellatam, caſtris poſitis, & erectis tabernaculis, ante vrbem tutiſsimè conſederunt. Id Cęnobium vaſtæ amplitudinis, cum viridarijs, altioribus muris circumductum, Ædem eorundem Diuorum in ſe continebat, quę ad extremum ſinus Ceratini, litori proxima, in loco arduo, & vehementer ſublimi, à Iuſtiniano liberaliſsimo Imperatore ſaluti reſtituto, Deo Diuiſq; pietatis cauſa fuerat conſtituta. Eum locum, tanquam Prętorium regalis fortunæ, inſtar arcis, editiore tumulo conditum, vulgò Boemundi caſtellum nominabant. Inde, Conſtantinopolis ſitum ad continentem ſpeculati (ea vrbis pars ad Occidentem vergit) ſex millia paſſuum ingentibus muris complecti videbant: quod illis ſpem ſimul & metum mouit. ſuam enim paucitatem vnius tantum portæ ex ſex, quæ à continente, in Thraciam ducunt, obſidione diſtineri poſſe, non ſine periculo cernebant. nam præter Blacherniam, quæ ab angulo vrbis ad ſinum incipit, quam eandem Conſtantinam dicunt, Adrianopolitana deinde ſuccedit; mox tertia, quæ eſt ſupra ſupercilium ſeptimi collis, deinde Aurea, poſtmodum Selymbriæ, ſiue Rhegij, & poſtremò ſeptem turrium, totum Occidentale latus claudunt. Dandulus Venetiarum Princeps, lunata claſſe ad ſemicirculi formam in ordines inſtructa, Imperatoriam in ipſius medio conſtituit, Dromonibuſq; in cornua conſtitutis, maritimam Vrbis oppugnationem ad Petrium adoriri, machinas & tormenta inſtruere, ex ſingularium nauium, & biremium prora, Syphones ſublimes ęre obtectos, ad ignem in hoſtes iaculandum apparare, ſupra Syphones, pſeudopatium ingens aſſeribus, & boum tergoribus circumtectum, in quo pugnantes conſiſterent conſtituere: molarium præterea lapidum, & manipularium grauis ferri, cuſpidatorum malorum, ingentem copiam, vndiq; cogere, ſcalas erigere, & iam murum verberare. Barones in Caſtris inter ſe cohortati, atq; cum animo ſuo reputantes, cum his ſibi dimicandum eſſe, qui longiſsimę pacis, & deliciarum luxu molles circumfluerent, quoſq; ex ſuperiore fuga, in hominis figura, cor leporis gerere explorauerant, baliſtas, fundas, tollenones, cæteraq; militaria tormenta diligenter curant. Nunquam antea ab vlla memoria, tantum obſidionalium tormentorum, ad vnam oppuguationem colla-

tum

tum fuit. Nam, à terra præter arietes, onagros, turres ligneas, & testudines CCL. à mari CCCCC. tormentis, vno vndiq; tempore, Constantinopolitanus murus est vehementissimè percussus. Minorum verò tanta vis fuit, Scorpionum, & Catapultarum, vt præ fragore, ac strepitu, in castris, & nauibus, quidquam exaudiri non posset. His rebus à nostris comparatis, propugnatores murorum sagittis arcu, saxisq; balista missis, inferiores petere, & affligere, ollas fumante calce, & parato Græco igne liquido plenas, in Venetas naues, & castra deijcere, ac nostros disturbare, omnia summa vi conniti. prorsus à nostris nihil reliquum fieri: ita, vt semper vna aliqua ex sex aciebus, dies & noctes ad Blacherniam vrbis portam, ibi enim statiua habebant, excubias, vigiliasq; continuarent, quo sibi ab hostis eruptionibus cauerent. Contra Alexiani in Vrbe festinare, necessitati prospicere, rebusq; omnibus Gallos arcere, & fatigare, modò machinis labefactare, modò eruptionibus, cum Blachernia porta ad quam consederant, tùm verò Adrianopolitana, vel Selymbriana, inopinantes percellere, vt quotidie ferè totis castris septies ad arma conclamaretur. Blachernium Palatium in angulo vrbis, in continentis parte, quæ ad Thraciam vergit, iuxta portum constitutum est, ab Anastasio Cæsare conditum scriptores tradunt, & Palatium Blachernium, atq; idem nouum Comnenorum, atq; Angelorum Augustorum temporibus dictum, quod non multis ante sęculis constructum esset. Blachernarum autem nomen, ob id, loco, vbi situm est, inditum ferunt, vel à quodam Rege qui ibi regnasset, vel quòd ibi sinus palustris esset, proptereaq; obrutus illis temporibus, quum Pulcheria, Arcadij filia, Marciani vxor, pia Imperatrix ea vrbis parte, magnum Deiparę templum erexisset. nam Græci vulgò in hanc diem palustrem locum, ob vadorum aggerationem, quam deferunt ostia fluminum, Blachas appellant. Ibi enim maris marcidi extremus Ceratini sinus, locus paludis appellabatur, quòd ijs stagnis lutulenta fluminum secessio subsideret. non enim maris vadum arena, sed cęno & luto tectum est, quod ab ijsdem fluminibus in Ceras sinum erumpentibus defertur. In tantas nostri angustias cibariorum penuria adducti erant, vt ad perquirendos commeatus, vix extra quatuor balistæ iactus prodire liceret. quæ res molestiam non mediocrem nostris importabat, in maxima penè rerum omnium inopia positis. Siquidem præter farinam, quam ex Chalcedonensi frumentatione comparauerant, parum erat suillæ, & bubulæ salitæ, sed nihil omnino carnis, à lanij cultro recentis, nisi quam equi:

con-

concisi suppeditassent. ac diligenter, commeatuum quicquid in castris erat, ratione inita, compertum fuit, id Exercitui vix tres hebdomadas duriter tolerando, satisfore, quanquam paucorum Exercitus erat, & eo grauiore periculo, quod tanta vrbs, tamq; copiosa, à tam paucis ex omni memoria circumsessa non fuisset. Eodem tempore Veneti è turribus super naues impositis, omnium generum machinis Græcos aggrediuntur: eòq; festinantius, quò ipsis gloriosius esset, si qua vna re Gallis, bellatoribus eximijs anteuerterent: Vrbemq; primo impetu antecaperent. Barones, vt Exercitum si minus ab inopia, at ex labore, quem cauendis Græcorum irruptionibus die, noctuq; capiebat, reficerent, castra per gregarios interim munire instituunt, fossaq; & vallo circundant, & irrupturis hostibus opponunt. Id quod Francos ad id tempus duabus de causis neglexisse videmus; laboris primum insuetos, & operarum hominum infimorum fastidientes; deindé per se præfidentes, vt alia vi, quam cęli ruina se oppressos iri, nunquam reputent. His igitur rebus Gallus Blachernia terrestri Vrbis porta, penes quam castra posuisse memorauimus, repentinos hostium impetus sustinebat, & reprimebat: quos tamen semper nostrorum virtute depulsos, solus murus tutabatur: simul & tutius quietem corporibus dabat, vt refectis viribus, cum vsus erat, redintegrato in nostros prælio, decertarent. Quadam die Burgundiones pro vallo excubabant. hi Græcorum maximum numerum, ex Blachernia porta ad se erumpere conspicati, celeritate, & fortitudine iuxta admirabili, vix confirmatos, & in ordinem redactos adoriuntur: atq; in vrbem, priusquam certamen tentassent, in longè turpissimam fugam coniectos, magno ipsorum detrimento compellunt. subq; ipsam Blacherniam portam fugientes, ne retentare conglobareq; suorum acies possent, tanto animi ardore insectantur, vt quum ingentia saxa à Gręcis, in grandinis morem deijcerentur in nostros, & Burgundiones acriter incumberent, Guilielmus Chiamlites lapide de muro in brachio ictus, magno omnibus luctui esset, quòd Eques præsenti consilio, & manu efficax haberetur. eodem casu plures nostrorum saucij, plures grauiter vulnerati perierunt. Burgundiones interim multis ea pugna captis, atq; in his Constantino Lascare Theodori fratre, equo hærente, viro ea tempestate apud Græcos insignis virtutis, & famæ, Imperatoria affinitate clarissimo, quem Gualterius Nigellanus suum mancipium iure belli fecerat, sese ad stationes recipiunt. Cæterum antequam pugna dirimeretur, Eustachius Eques spectatæ virtutis, atq; idem

Hen-

Henrici fratris Balduini Comitis, cliens, quem Marchionem appellabant, à chirotecis trilicibus, à caſside, & ſcuto de collo pendente benè paratus, eò ad conflictum communis martis accurrit tanta celeritate, atq; animi magnitudine (ſiquidem ſolus perpetratæ dimicationis gloriam tulit) vt quemadmodum hoſtium propriam fugam, ita ſuorum victoriam feciſſe diceretur, vt non modò fugati hoſtis, ſed probatæ virtutis opinionem, in caſtra reportaret. Et cum nullum ferè temporis punctum remitteretur, quin vel leuibus prȩlijs dimicaretur, Græci ſemper aliquid detrimenti accipiebant: cum tamen Francos miſerè coarctatos, tanquam planè captos glorioſè iactarent. Re quidem vera anguſtè continebantur, atq; ab omni commeatu intercludebantur; vt vix ſatis temporis quieti, curæq; corporum neceſſariæ daretur. Noſtri tamen in ſtationibus facilè cauebant, ne qua ſubitò irruptio vniuerſæ rei perniciem adferret. quinimo, ſi quando hoſtis quacunq; portis egreſſum ſpecularetur, confeſtim eò aduolabant. adeò, vt ne vnus quidem in dimicatione ad noſtras munitiones perueniret, nedum foſſam tranſiret, aut vallum reſcinderet. Ijſdem diebus irruptione ex Blachernia porta in Gallos facta, vbi Græci inſignem ea die cladem accepere, Guilielmus Giſnenſis concidit. Id incommodum fortis viri morte acceptum, Matthæus Valencurius, ex Namurcis, magni animi Eques, reſarcijt: qui amiſſo equo in ponte ante portam, incolumis tamen duplicatam laudem, & de hoſtis fuga, & de pontis tranſitu, in caſtra retulit. Sed ad eandem Blacherniam portam, quam ſupra Blachernio Palatio proximam fuiſſe memorauimus, vnde crebriores hoſtium irruptiones fiebant, Petri Braiaquelli virtus admodum enituit: qui proximus hoſti excubitor cum eſſet, & gloriæ auidus noua alia ſuper alia facinora edebat, gratiam & gloriam, haud immeritam cuſtodiæ caſtrorum ferens. Ita decem dies in ſumma rerum anguſtia, & maximo Gallorum incommodo, aſsiduè velitatum. Proxima Iouis die, XVI. Kalen. Auguſti, rebus omnibus, antelucano tempore apparatis, Galli terra, Veneti autem mari ad Vrbis oppugnationem ſe comparant. Quatuor itaq; ex ſex, quas ſupra memorauimus lectiores acies deliguntur, quæ ad pugnam prodirent, reliquis duabus, veluti ſubſidiarijs, opportunè diſpoſitis, ne noſtros pugnæ intentos à tergo hoſtis offenderet. Bonifacius Marchio Monferratenſis manu quæ numero maxima erat, planitiem cuſtodiebat. Campani, item Burgundiones, ſimul & Matthæus Monmorentiacus cum ſuis excubias agebant, prȩſidio Caſtrorum relicti. Balduinus Comes

mes Flandriæ, vna & eius frater Henricus, Ludouicus Comes Blesensis, Hugo Sancti Pauli Comes, castris egressi, cum suis copijs, oppugnationem alacriter aggrediuntur, binisq; scalis ad fenestram superioribus murorum pinnis subiectam (Barbacanem vocant) in vrbis angulo mari proximo, applicatis, nobiles quidam Galli, duoq; cum his Centuriones, genere quidem humili, sed eo saltu satis clari, maxima vi murum transcendunt, Britannis ac Danis propugnatoribus, ab Imperatore Constantinopolitano mercede conductis, qui arcubus ligneis ex disciplina Britannica sagittabant, fortiter loco pulsis, Francisq; militibus ad quindecim numerum scalas ascendentibus, iter faciunt. Omnes cominus cum Græcis pugnant, initumq; est certamen paribus primo animis, ac viribus, ac plures hincinde aduerso ore deformiter vulnerati; sed postquam noua manus militum Græcis subsidio aduenit, & murum conscendit, nostrosq; raros, & præterea neminem subsequi animaduerterent, subita spe elati, paucos facilè regredi compellunt, omnibus perturbatis, dissipatisq;, compluribus vulneratis, & duobus captis. quorum aspectu Imperator Alexius fratricida valdè exhilaratus est. Interea Dandulus rei naualis peritissimus Imperator, tubarum, & tympanorum signo sæpius dato, mari nihilo segnius agere, percussis muris Ceratino in sinu, Classem instructam ad Petrium promouere: ita vniuersæ classis diuisis ordinibus, vt Biremes inuicem succederent, & muris appellerentur, tensisq; balistis, atq; infestis arcubus Græcos lacesserent. Maiores verò, & onerariæ naues, celoces etiam, & Hyppagogæ statariæ, nempè ad anchoras in aciem ante muros constitutæ, erectis tollenonibus, vibratisq; ingentibus saxis, ex castellis prorarum, & puppium, & ab excelsis summi mali carchesijs, iugiter operam nauarent. ita omnibus tormentis defensores satis pro loco pugnaces muro submouere. Naues, Biremes, Hyppagogas, ad terram propellere, simul & his, quæ ad mali summitatem caueas haberent, scalas applicare, vt iam cominus certaretur. caueæ enim summis alligatæ malis, multos propugnatores continent, è quibus deni, & sæpè pro nauigij magnitudine, viceni homines, ferro & saxis, atq; missilibus propugnant. Ita classis acie instructa, vt turribus, atq; editioribus ex locis naues ab hostibus facilè numerari possent, ad tres manualis balistæ iactus, Ceratino in sinu Vrbem oppugnabat. tanti vndiq; clamores editi, tanto crepitu, adeòq; horribili machinarum, & tormentorum molares lapides ad auras supernè iactantium, fragore cuncta resonabant, vt cęlo mare, cę-

lum

lum mari misceri videretur. mare etenim, quod ipso Ceratino in sinu tranquillitatem, alioquin leniter profluentis Bosphori, introrsum ostendit, fluctuosius concitatum, Peræ litoribus ferventi spuma iactabatur; quum cęlum, superfusa tot excitatis fragoribus atra caligine, pugnantium oculis penè esset ereptum. quę res nautas eo incommodo territos, aliquantum conturbauit, atq; vt iam Biremes ad terram appellere dubitarent, effecit. hìc liquidò cognosci potuit, quantum sit momenti in Imperatoris virtute, & sapientia positum. Dandulus, quanquam senex, & cæcus, attamen ingenio ferox, præter senum naturam, quibus omnia alia magis, quàm bellum placet, sic animo militari capiundæ Vrbi excubabat, vt nihil ei inopinatum accideret: nullam quoq; rei benè gerendæ occasionem prætermitteret. proponit præmia singulis, qui spectatæ virtutis facinus ediderint: atq; omnes ad præstandam gnauiter operam hortatur. sed, vt suos paulum respectare, atq; hęsitare animaduertit, neq; in terram appellere; indignans, & stomachans, quòd Venetæ gloriæ multum splendoris, ea turpi cunctatione detraheretur, in puppim Prætorię (vt erat) fulgentibus protectus armis, conscendit; & ad accendendos animos, ante se alati Leonis vexillum præferri iubens (is Leo Diuum Marcum, Venetorum numen tutelare exprimit) quam clarissima posset, voce exclamans, remiges, & propugnatores nominatim appellat, terræ quamprimum exponerent. qui non obtemperaret, ei capitale fore. Ita, Principis grauitate, sapientia, authoritate, dignitate, voce; nautæ, gubernatoresq; commoti, Ducem, & seniorem, & cæcum gestantes, ante Vrbem in terra statuunt, simulq; Diui Marci Vexillum præferunt. Tantus primùm pudor, deinde ex conscientia ardor animi, ad Duci satisfaciendum, classicos milites, reliquosq; Trierarchos incessit, quòd Prætoria nauis prima ad terram appulsa sit, vt omnes suo sanguine erratum protinus luendum ducerent. omnium namq; oculos in se conuerterat, cum aperta galea viuidus senex, ac ferox adhortaretur suos, voce terribili, & seuero vultu intuens, minus fortiter pugnantes increparet. Itaq; Veneti specimen virtutis, aliud ex alio Principi suo, conscensis scalis per nauium rudentes, & in altum eductis, vt longè supra męnia eminerent, certatim edere non destiterunt. Villharduinus Mareschallus, Imperatori Dandulo, Classiq; Venetæ, Diui Marci Vexilli in turri Constantinopolis ante omnium oculos propositi, in suis Commentarijs Gallico sermone conscriptis, testimonium dicit. Idq; se de XL. Viris didicisse, qui suis oculis idem vidisse

confirmarent, sed à quo potissimum Classiariorum Venetorum duce, in turrim primum illatum fuisset, nescire. Certè quidem vulgò Græcorum in constanti fama erat, custodes territos de statione fugisse, simul ac Venetorum Vexillum à Venetis ad se formidandis copijs inferri prospexerunt. tantum porrò cuiusq; Veneti, & Remigis, & Classiarij, vel Trierarchi studium erat, gratiæ à Dandulo Duce ineundæ, vt non dubio periculo turribus propinquarent, murumq; subeuntes demolirentur: quo armatorum acies, patente aditu in Vrbem irrumperent. omnibus in mentem veniebat, Diuum Marcum Orienti infensum facilè Venetias euocatum (nam eius Diui corpus, Iustiniani Participatij Principatu, Alexandria in Vrbem aduectum) vt Venetos omnibus dubijs temporibus, certo tutelari numine conseruasset, sic eosdem præsenti fauore tueri, vt Iuniore Alexio in Imperium cum Patre restituto, insignis Veneto nomini ex eo bello, apud omnes gentes gloria pararetur. Ita, ad Petrium (Vicus Vrbis est Ceratino sinui proximus) viginti quinque turres Veneti XVI. Kalend. Augusti capiunt, & præsidio firmant. Dandulus victoriæ nuncium ad Barones scapha statim misit, se viginti quinq; turribus potitum: quas sine alterius adminiculis facilè tueri posset. Ea re, Barones gaudere, simul & mirari. nec ita solutè nuncio credere, nisi cum ab eodem Dandulo, equos, phaleras, ac multiplicem opimam prædam, nauibus ad se importatam cernunt. tot tantarumq; Vrbis turrium occupatio, & in Vrbem irruptio, Alexium Tyrannum virium suarum conscium, perplexum angebat, & ad fugæ consilium incitabat; eò tamen magnas repentè suorum copias immittit, quæ Venetum disijcerent, aut illi viam in interiorem Vrbem intercluderent. nostri, cum se tantæ multitudini impares viderent, tantum incendiorum inter se, & Græcos intermiscent, vt sui conspectu illis adempto, incolumes se in turres antecaptas facilè reciperent. Inde, ad Græcos, ignis continenti vento, quum fortè magno nostrorum adiumento flaret, tantus ferebatur, vt eorum oculos, Venetorum & Francorum in turres receptus, planè falleret. ferunt eius sæculi scriptores, nullum vnquam, vel obsessæ, vel bellica clade afflictæ vrbi, vno illo acerbius, ac luctuosius spectaculum extitisse. exurebatur enim continenti incendio, quicquid à colle Blachernio, vsq; ad Euergetæ monasterium pertinet; quod trium milliarium spacium complectebatur; flamma vltra Deuterum elata: miserias suas Græco populo, tota Vrbe magnis eiulatibus deplorante. Interim Tyrannus Aurea, Selymbriana, & septem turrium terrestribus portis, omnes

nes copias passuum duorum millium interuallo, ab his quas nostri obsidebant, Duce Theodoro Lascare genero Vrbe educit, quo inopinantibus pauorem inijceret. Eius Exercitum innumerabilem fuisse credibile est, qui omnium fama, & Græcorum sermone mundus ipse vocitabatur. Itaq; patentibus latè campis instructam aciem, expanso, & circundato equitatu, in Francos ingredi iubet. Ipse Imperator, vt suorum voluntatem promereri videretur, sublimis in equo fulgentibus armis protectus, quem ab Imperatorio pileo, & purpureo villoso serico, ad acutæ pyramidis instar turbinato, omnes vel procul noscebant, medijs legionibus longè conspicuus, huc illuc celeriter aduolans, districto gladio suos cohortans, & phalanges permouens, ea die omnia, solertissimi Imperatoris, & militis munia implere conabatur. Franci, vt primum ad se veniri conspexerunt, extemplò omnibus partibus, ad arma conuolant; ita quisq; arma confestim expedire, tela tentare, & spem victoriæ aliquanto maiorem capere, nempè spectaturi quos sæpenumerò vicerant. Quamobrem è vestigio in ordines suos quæq; manus restituunt. Eo die, Henricus frater Comitis Flandriæ custodias agebat, vnà ex Namurcis Matthæus Valencurius, Balduinus Bellouisus Hannonius, cum suis quisq; equitibus, ac manipularibus, qui in secunda acie constiterant. In hos, Alexius Tyrannus omnibus suis copijs, tribus Vrbis portis, vno tempore egressus, rectà pergit. simul castra oppugnari iubet. Contra Franci in valli morem firmissimo munimento castris hærentes, satis habere hostem exitu prohibere. Sex igitur Francorum turmæ, necessariò, vt in tanta paucitate eductæ, in acie, pro castris stare, ne hostium multitudine circumuenirentur. Sic aciem Villharduinus suis Commentarijs fuisse refert. In fronte sagittarij, & balistarij locantur; sed ita, vt magis alæ, quam frontis speciem pręberent. nam frontem propemodum equites ostentant, qui more Francico, aciei omnis caput, & pedes habentur. Pone equorum tergis, scutati, vel clypeati: post hos armigeri adhærent, pedibus pugnaturi, deinde Centuriones. His, valida & pugnæ parata manus adiungitur, quæ ex equitibus, ad ducentos conscripta, pedestri tantum prælio destinatur. qui contra Alexianorum Equitum, peditumq; nimbum Constantinopolitanis campis effusum, varia armatura effulgentem videbant, manus in cęlum tollentes, nostrorum miserescere, eoq; Deum palmam nostro paucorum Exercitui, vt Tyranno sceleribus tantis feroci, & præclaro, iustas pęnas, & debitas precari. Ita consistunt pro castris, idq; sapienter: ne, si se campo effudis-

 sent,

ſent tam pauci, hoſtium innumeris copijs, vno omnium cruentiſsimo prælio, circumuenirentur. apparebant campi, hoſtium copijs tecti, & gradu militari, in noſtros vadebant. Francorum in acie ſex tantum phalanges, Græcorum verò numero ad ſexaginta, & ſingulę ſingulis noſtrorum numero pares. ſed noſtri ita pro tempore inſtructi conſtiterant, vt nullicundè, niſi à fronte inuadi poſſent. Iam intra teli iactum vtraq; acies conſtiterat, & miſsilibus rem gerebant, cum Dandulus ad declarandum ſuum in Gallos ſtudium, turres deſerit, ſuoſq; ad vnum omnes ſub Diui Marci Vexillum laborantibus ſuppetias laturus, cogit. demonſtrat duo imprimis homini benè à natura informato ſemper declinanda eſſe, temeritatem, atq; dedecus; quod qui his maculis vel tinctus ſit, is Dijs hominibuſq; inuiſus habeatur. hęc eo die fugere, an ſequi velint, in ipſorum manibus eſſe. quibus, quò minus parcerent, eò tutius eas peſtes à ſuo capite amolirentur. animaduertant, Gallos ſibi coniunctiſsimos in acie collatis caſtris cum ſummo periculo ſtare, & quidem in Tyranni conſpectu, omnium hominum, quos terra ſuſtinet maximè impij: Græcis pariter, ac Ciuium omnium multitudine armata Vrbe effuſis. Se cum Gallis, vt ſcirent, belli ſocietatem iuraſſe, quos ſine impietatis ſcelere, deſerere non poſſent. increpans eos qui ad naues reſpicerent, quod ſaluti Dijs hominibuſq; infenſi conſulant. Ad extremum orat, ne committant, vt Galli glorioſè mortuorum nomen, Veneti turpè fugientium, & infidelium obtineant. Ita, ſplendidum thoracem quem induerat, palma crebrò pulſans, ſibi vti pio certè, & impigro Venetæ Reipub. Principi, & Imperatori conſtare, cum Deuotis, aut glorioſè vincere, aut victo honeſtiſsimè emori. Imperat, vt ſeſe in terram Claſsiarij Deo auſpice tranſmittant, quo votis vocato, nullam vnquam ignominiam admiſerint. Igitur non procul à Blachernis, cum auxiliaribus Venetorum copijs, in terram deſcendens, ad Exercitum contendit. Græci, vt modò poſui, innumerabiles, cum ferè toto die oculis noſtros comederent, & ſuo more non manu, ſed procacitate linguæ noſtros ad pugnam euocarent, cum noſtri pro caſtris conſiſterent, & ſapienter quidem, ne quid enim à tergo noceretur, caſtra occurrebant, & loco tamen æquo, prælij poteſtas fieret, ducenteni tamen cum ſingulis prælium committere, atq; in amplisſima planitie in fronte pugnare refugiunt. Ad extremum Imperator ſiue ſuis diffidens, ſiue conſcientia Deum præſentem hoc prælio, ſceleris vindicem veritus, vrgente fatali neceſsitate, Theodoro Laſcari genero, ferocis ingenij juueni, committendi cum noſtris prælij

maxi-

maximè auido potestate sublata, pedetentim regredi cępit, suosq́; omnes incolumes cum aduesperasceret in Vrbem reduxit. Nostri equites, pugnæ ardore, Græcos castrensi gradu insecuti sunt, sed quòd nusquam illi resisterent, & eruptione improsperè tentata, conuerso itinere ad Palatium, quod Castelli instar cum viridarijs perpetuo muro præcinctis, Philopacium exterius appellatur, se reciperent, in castra redeunt. Omnes credere, Deum Gallis, & Venetis victoriam eo die ex animi sententia conficere: aut, eos diuina mente homines esse, qui sine sudore, & sanguine, innumerabiles Græcorum myriadas cum suo Imperatore fugarent, ita ne posthac rebellarent; idq́; meritò gaudere. Imperator Alexius desperatis rebus, in Vrbem reuersus est. nostri, defatigati in castra redierunt, exuendis armis, curandisq́; corporibus prima vespera operam daturi: sed id cura militari parcius, quòd inopia commeatus laborarent. primis tenebris Alexius cum se in Palatium recepisset, per se pauidus, & ex merito insidias vndiq́; timens, destitutusq́; à Ciuibus ad fugam se parat, quasi de industria Vrbis afflictæ, & perditæ se absente exitium acceleratum vellet. Itaq́; compilatam omnem Imperatoriam Gazam, secum asportans, fugæ consilium cum paucis mulierculis, & cognatis turpiter communicat: omnes amicitiæ specie hortari, & monere, vt fortunæ cederet, extemploq́; profugeret. Ergo Irene filia, & decem auri centenarijs, cum alio ornatu Imperatorio, & pretiosarum gemmarum, atq́; vnionum loculis in nauem impositis, ne his demum hostis potiretur, Euphrosina Imperatrice familiaribusq́; in Palatio relictis, quum in mora (quod dicitur) periculum videret, sub primam noctis vigiliam, summo silentio, Debeltum, Euxini Vrbem contendit, deductisq́; omnibus qui voluntarij fugæ comites esse voluerunt, aduerso Bosphoro nauigans, clam Vrbe fugit, cui octo annos, menses tres, dies octo amplius imperauerat. neq́; enim diuturna sunt Imperia scelere quæsita. Hoc incontinenti rumore dissipato, Ciues, qui satis improsperè virium suarum periculum fecerant, partim obstupescere: qui, nullius culpæ sibi conscij videbantur, Euphrosina Imperatrice cum cognatis in carcerem coniecta, ad Isaacium Imperatorem, effracto carcere salutatum protinus aduolare, faustisq́; pariter acclamationibus (vt in tali re adsolet) exceptum, rectè sublimem suis manibus, vt in Blacherniam aulam gestarent, contendere, dominumq́; Imperialem trabeam induere, eumq́; gemmata thębena capiti imposita, in solio Augustali constituere. eo repentè populariter ex tota Vrbe ad rem, tam nouam vndiq́;

diq; accensis facibus, vel intempesta nocte concurritur. nemo tam vecors, atq; adeò ferox, quin hoc vno facto Deum Imperia, & Regna omnia largiri, & regere censeret. Isaacius Comnenus commutata fortuna, modò inops, cæcus & catenatus, hilaris nunc, eorum aduentu quos conspicere non posset, terrarum orbis Principum amplissimus, vniuersum populum hostem & amicum, eadem horula expertus est. Ita, cuius causam, homines neq; consilio, neq; vi dijudicare potuerunt, Dei nutu, & quidem sine puluere, & sudore, quòd præstantius est, finem habuit. Extemplò familiares suos ad Exercitum mittit, qui Alexium filium, Barones, & Dandulum Venetiarum Principem, de Tyranni fuga certiorem facerent: simul se in pristinam fortunam restitutum. Accepto patris nuncio adolescens excitatus, statim Marchionem Monferratensem ad se vocat: Marchio, eodem ad Alexij tabernaculum, accensis funalibus, Barones vndiq; accersit. eos rem omnem voluntate pueri edocet. ita, quæ de Deo non sperare, sed ne optare quidem auderent, libentioribus animis accipiunt. eoq; Deo ipsi Opt. Max. cæterisq; Diuis publicè congratulatum, atq; supplicatum est; quòd sine sanguine, ac tantæ Vrbis direptione victoria pararetur. Quod juuenem è miserrimo, repentè fortunatissimum, ac florentissimum effecissent: vt iam veritate verius, illud prouerbium habeatur, cui Deus adsit, ei neminem hominem obesse posse. Ita, noctem insomnem, nuncij vltroq; aduolante lætitia penè incredibili, omnes cumulauit. Iam cęlum inalbescebat, cum frequentes Græci, gens prona in adulationem, cognita Tyranni fuga, in castra ad Francos magnas insuitatæ lętitiæ significationes, manuum plausu, & crebra gesticulatione corporum, secundisq; acclamationibus edere, & Iuniorem Alexium dominum suum salutare. vt diluxit, Exercitus more in armis stetit, nec se Gręcis hominibus libenter credulum præbebat: sed in horas tàm certi, & locupletes authores certatim aduolabant, vt Barones cum Duce Veneto, quomodo victoria vterentur, in medium consultare non dubitarent. Decernuntur è vestigio, graui suscepto consilio, quatuor Oratores, Matthæus Monmorentiacus, Gotthofredus Villharduinus, Franci, cum duobus Venetis Patricijs Danduli Ducis nomine, qui si de re compertum haberent, continuò cum Isaacio de conditionibus, & pactis explendis, agerent, quas Alexius filius, authore Philippo Sueuo Theutorum Rege genero, Baronibus, Duciq; Veneto iureiurasset, vt easdem ratas haberet, coram pertractarent, aliàs Barones, se filij potestatem ipsi non facturos. Legati, aditu ad Imperatorem,

per

per præconem petito, inter Macherophoros, quod satellitium, Grifsonum vulgo Græcis nominatum, ex Anglis, & Danis, antiquo Græcorum Cęsarum more conscriptum, in stationibus erat, ab Vrbis porta, pedibus ad vicinum Blachernium Palatium deducuntur. Ibi Isaacium carcere eductum Augustali ornatu, & calyptra insignem, vnà Vxorem Margaretam Augustam, Alexij nouercam in primis venustam, Hungarię Regis sororem, salutant. Aula omnis gentilium & propinquorum Isaacij, proborum Ciuium, & principum Virorum, Seuastocratorum, Protoseuastorum, Contostephanorum, Chartulariorum, purpuratorum gratulantium, & illustrium Feminarum plenissima: quæ auro textile, & serico versicolore, pictas stolas indutæ, multoq; auro, margaritis, gemmisq; lucentibus exornatæ, spectantium oculos perstringebant. Qui modò Dominum armis insequebantur, eos ipsi momento temporis omnia obsequentes vidisses. multiq; ex ijs qui Imperatoris Alexij partes prius sequebantur, astuta dissimulatione accurrentium turbę admiscentur: tanto concursu, vt ea Ciuitatis in Augusteonum Palatium frequentiæ pompa, intermixto lachrymis gaudio, magni triumphi speciem adæquaret. Legati, se ab Alexio Filio, Dandulo Principe, & à Baronibus missos dicere, & arcanò cum paucis colloqui velle. In conclaue introducuntur: quo Imperator cum Margareta Augusta, & epistolarum scrinijq; Augustalis Magistro, quem Cancellarium dicunt, & quodam internuncio (Dragomanum Græci vocant) concesserunt. Itaq; Villharduinus cum Collegis ante illos stans, pauca in hunc fermè modum locutus est. Quantum Alexio Filio tuo, Imperator Auguste, tibiq; adeò Venetus Princeps, ac Franci Barones opitulati sint, nobis tacentibus, satis res ipsa loquitur. vt iam nemini dubium sit, quin fidem datam, dictis factisq; abundè liberarint. restat, vt is pactis maneat, tuq; præsertim qui belli confecti commoda prior sensisti, optima fide, & iureiurando nobis ea confirmes. Idq; Filium de te nostra voce flagitare, Deos, hominesq; testamur. Duci Veneto, Baronibusq; omnino deliberatum est, Alexium non ante huc dimittere, quàm initæ ad Iaderam pactionis, ritè confectis tabulis conceptas conditiones, te integra fide pręstiturum, iuraueris. Quas (inquit Imperator) conditiones? proloquar verò, inquit Villharduinus. Ecclesiam Græcam Romano Pontifici Maximo, atq; Ecclesiæ Latinæ obedientem fore, cuius de manu, & iure, iampridem sese, per iniuriam, an indignationem dicam, an potius vtrunq;, subduxit. Alexium Filium, teq; adeò, Romanos Pontifices, vti veros CHRISTI Vica-

Vicarios, & ſacrorum Principes, veneraturum. Secundo loco argenti pondo ducentena millia, rei nummariæ inopia preſsis Baronibus Alexium ſoluturum, vt tantorum ſumptuum incommoda compenſemus, & militibus ſtipendia ſeditioſè flagitantibus præſenti pecunia perſoluamus. Deinde aduectitium commeatum in annum continuum omnibus Crucigeris, vel infima fortuna hominibus, cuiuſcunq; modi ſuppeditaturum: peditumq; decem millia, ad augendas Baronum copias, ſuis nauibus Memphim aduerſus Ægyptium Sulthanum, nobis auxilio ſubmiſſurum; qui annum continuum, imperante Monferratenſe Marchione mereant. Ne verò aliquam Chriſtiani milites ex quotidianis ferè Sarracenorum incurſionibus calamitatem accipiant, Alexium quingentos equites ſub ſignis in Iudęa, Syriaq; ad Hieroſolymitani Regni præſidium, tota vita habiturum, eiſq; ſtipendium numeraturum. Habes Imperator conditiones, de quibus Alexius Filius, Philippuſq; Sueuus, Theutonum Rex, tuus gener, ac idem ſponſor, iuſiurandum iampridem dedit, eaſq; publico diplomate, & quidem ſigno ſuo pendente, idem Alexius teſtatus eſt. in hæc eadem vt conſentias, tabuliſq; conſignes, Dandulus & Barones flagitant. Rem ſanè perdifficilem (ait Imperator Iſaacius) Oratores poſtulatis, cui, diuturnis bellis ærario maximoperè exhauſto, recens Imperio potiti, ſoluendo non ſumus. quanquam ſi triplex Imperium quale hoc Conſtantinopolitanum, Filius vobis donaret, plura tamen vos promeritos liquidò iudicaremus. Itaq; quod immortalis collati beneficij magnitudo ſuadet, vt gratiſsima voluntate agamus, quæ Alexius Filius promiſit, ea omnia rata habemus, tenemus, & ex formula ęquiſsimi iuris comprobamus: Eademq; cum ingrati nomen abominemur, & exhorreamus, dare, facere, bona fide iuramus. Cæterum de meo in Barones, & Dandulum Ducem animo, ita illos exiſtimare velim; amorem meum, qui quidem erga illos eximius antea ſemper fuit, hac in me, filioq; meo in Imperium reſtituendo, & ornando mirifica voluntate, ita auctum, multiplicatumq; eſſe, vt Baronibus, Venetoq; Duci, nemo mihi Imperioq; Orientis, aut coniunctior futurus ſit, aut certè carior. Quarum rerum diplomate conſcripto, aureo quidem ſigno de veterum Gręcorum Imperatorum more pendente ablato, Legati in caſtra reuertuntur. Igitur in Vrbe, Deo, omnibus templis apertis, protinus congratulatum, qui Gallo & Veneto, victoriæ quidem inſignia, ſed Iſaacio Patri, Filioq; præſertim victoriam tribuiſſet. Barones, Iſaacij Auguſti reſponſo mirum in modum gaudere, Alexiumq; Filium, ad ipſum

in

in equis, solenni pompa è castris cum ornatissimo Trierarchorum Venetorum, Gallorumq; Pręfectorum, & Centurionum, equestri comitatu, vt quibus viribus pollerent, Græcis ostenderent, in Vrbem deducere: à quo omnino regiè excepti sunt. Bonifacius Monferratensis Marchio, affinitatis memoria, & honoris causa, cum Equitibus Transpadanis pompam anteibat. Adolescens pernobili incedens equo, inter Venetorum Primores, & Gallorum Equites, qui ornatui maximoperè studentes, fulgentibus armis conspicui, vetera victoriarum suarum insignia, galeati aureos torques, atq; prægrandes cristas desumpserunt, medius incedebat. Ita Vrbem Adolescens Augustus, triumphanti similis inuectus, magna frequentia, gratulationeq; populi susceptus est, cum tota Vrbs portis repentè egressa, intranti obuiam occurrisset. Sed cum Pater, & Filius sese mutuo complexu tenuerunt, penè alienata præ gaudio mente, lachrymas fundere, ac tenere se dubitare, quòd inter se tanto interuallo non vidissent, & è summa calamitate nunc felicissimi conspicerentur. Verùm Alexius Adolescens inprimis omnium oculos in se conuertit, quem decoræ frontis, & iuuentæ honore conspicuum, è miserrimo beatissimum repentè factum lætarentur: contraq; Tyranni fratricidæ, patrui spoliatam sortem, cum florenti Patris & Filij Fortuna conferebant. Luculenta nimirum, magni numinis Dei in vtramq; partem exempla. homines in puncto temporis, vel ad gloriam euehentis, vel deprimentis, atq; conculcantis. In Castris, Episcopi, minores Præsules, Cęnobiarchæ, & reliqui Sacerdotes, hymnos præcinere, victoriamq; vni Deo acceptam referre, quę humana ope pari non potuisset. ab eodem, parem in Palæstina, & Syria Fortunam sacro bello deuotis militibus petere. Postridie Imperator Isaacius cum Filio, Comites, & Barones rogat, vltra sinum Peræa in vrbe, sibi tabernacula locari velint: quòd periculum videretur, ne si in vrbe hospitentur, inter ipsos, & Græcos tumultuaretur: propterea à Græcis seorsum stationes haberent, ne ex promiscuo congressu, conciones & rixę subinde orirentur; quæ res Vrbem, aut funditus euerteret, aut labefactaret. Illi, se Imperatori ita addictos esse respondent, vt omnino parere semel ipsis imperatum sit. Dimenso apud Galatas loco, tendunt: omni commeatu, diligentia Augustorum, abundè prouiso; quinimò cæteris omnibus rebus, quæ ad ornatum, luxumq; satis essent, nostri à Græcis decenter excepti. Equites, peditesq; Vrbis inspiciendæ, amplissimorum Circuum, Hippodromorum, Regiarum domorum, Templorum

pulchritudine, præter cæteras nobilitatę desiderium cępit. quibus in templis, Reliquiæ Diuorum asseruabantur, vndiq; à Græcis Imperatoribus, eò ad honorem comportatæ, quantę nusquam Vrbium Græciæ ornamento esset. Iam nihil Græci, Franciq; & Veneti dissidere, sed omnia communibus auspicijs in medium deliberare. Hoc interim spatio, communiter decernitur, vt Alexius Adolescens, die quo Diuo Petro ex vinculis in libertatem restituto, Christianis mos est Kalen. Augusti, ferias agere, resignante Isaacio Patre, inauguretur, quæ cęremonia nostris eò maiorem lætitiam attulit, quò ipsis Augusti Kalen. incidisset, quò felici die, vt Augustus Cęsar, olim nutantis Romani Imperij nomen, Actiaca victoria confirmasset; ita Diuus Petrus Christianis vinculorum solutione plusquam diuina, festum diem dedit. In cuius victoriæ memoriam gnara posteritas, continuato more eum diem deinceps poculis, ad mensam genialiter considens, celebrare consuesset. Sed quoniam ad hunc locum est deuentum, operæpretium erit, quod ad rem pertinet, in historiæ studiosorum gratiam, paucis enarrare ritum, quo olim Orientis Imperatores Constantinopoli in Diuæ Sophiæ solennibus cęremonijs inaugurandi, gemmatam coronam induerent. Fanum est in Vrbe Diuinæ sapientiæ verbo, Diuæ Sophiæ appellant, omnium, quæ Constantinopoli sunt, vt augustissimum, ita & religione sanctissimum, ab Imperatore Constantino, magni Constantini filio, ligneo primùm opere concamerato ædificatum: mox à Theodosio magno, cum ob Arrianorum seditionem conflagrasset, cameris cylindricis textum: nouissimè demum in eam, quam hodie, videmus formam, à Iustiniano Imperatore pari religione, sed magnificentia longè maiori, vtpotè lateritio concamerato opere luculentius restitutum. Templi vastitas, & magnitudo ea est, cum in longitudinem ducentorum quadraginta pedum, latitudinem ducentorum, & tredecim, à suprema verò testudinum conuexura ad imum solum, centum quadraginta duorum pedum latitudinem protendatur, vt amplissimarum testudinum fastigia, crebraq; pinnacula, ad octingenta, & amplius stadia, per Propontidem Byzantium nauigantibus, inter eminentissima Vrbis ædificia occurrant. Vniuersa moles coctis lateribus constat, nulla lignea materia interposita, ne in posterum incendijs pateret. Parietes ab imo ad summum marmoreis crustis conteguntur. pauimentum tessellato distinctum opere, tabulisq; marmoreis non parui pretij pulcherrimè substratum. Columnarum verò quæ multiplici serie non vestibulum modò, sed & à fronte & à

lateribus omnia conuallant. Porphyritici lapidis, Thapſici, Parij, Spartani, tantus eſt numerus, vt in reliquo terrarum orbe vix parem reperias. Ædis ſuperior pars introrſus, ipſaq; teſtudinum conuexura, puriſsimo fulget auro, teſſellis vitreis aureis, non moſeaci operis ratione hodie peruulgata, ſed antiqua illa recóndita amuſsi, dimenſis egregiè, vndiq; intexta. Eo in templo, recens Imperio potitos inaugurare conſueuerunt: more per octingentos amplius annos iampridem à priſcis Imperatoribus ducto. Sed, vt apud Latinos nihil eſt Sacroſanctum, nihil Auguſtum, niſi quod Pontifex Max. ſanxit, quod in Romanis Cęſaribus euenire hodie perſpicimus; eos quamuis ſententia Senatus, aut ſuffragijs electorum Auguſtorum acclamatos, & deſignatos, non tamen prius Auguſti, aut Imperatoris titulum ſumere, quam ritè à Romano Pont. Max. coronatos: tum enim primùm reiectis Cęſaris deſignati titulis, appellationibus Auguſti, & Imperatoris vtuntur, cum more per quos oportet, vbi, ac quando oportet, Romani Imperij corona ipſorum capiti impoſita eſt. ſic, in Vrbe Conſtantinopoli Patriarchę ſoli jus erat, diem diademati imponendo deligere, diademaq; nouo Imperatori ponere, niſi pater vetus Imperator præſens adeſſet, qui vnà cum Patriarcha coronam Imperatoriam (calyptram Græci vocant) filio imponeret. De ſanciendo igitur ſolemni ex Græcorum monumentis, quorum próximis annis mihi copiam fecit Aloyſius Barbarus, Petri filius Venetus patritius, græcè & latinè doctiſsimus, pauca, ſed ea digna memoratu exſcribam, quo Latini homines ritus, moriſq; Græcorum rudes, Imperialis inaugurationis notitiam aliquam habeant. Pridie igitur eius diei, qui capiendo diademati præſtitutus eſt, futurus Imperator Auguſtus in magnum Palatium, Conſtantinopoli Auguſteonem nominant, celebritate Senatorum, & nobilium Aulicorum, domeſticorumq; quanta maxima poteſt, deducitur. Inde ſequenti diluculo, hora diei ſecunda, in Sophiæ Templum, initijs Imperialibus conſecratum, gemmata veſte deſignatus Imperator deſcendit. Gręci Proceres auratis trabeis, vel purpura, vel lato clauo, incedentis latus ſtipant. Ibi, quam de rebus diuinis habet perſuaſionem, apud Patriarcham Conſtantinopolitanum, hoc ritu, ſolenni ſacramento profitetur. ſi literarum peritus eſt, ſumpto calamo idipſum manu ſua in tabulas refert, præfatus ſe in CHRISTO Deo fidelem Imperatorem, & Auguſtum Romanorum eſſe. ſin verò Cæſari adhuc Cæſar pater ſuperſit, (vt erat Alexio Iſaacius) patris nomine præpoſito, ſacramentum filius exorditur. Auſpicatur autem Imperator

ab Symboli Apoſtolici recitatione, quod ad calcem accuratè deſcribit. Imperito autem literarum, Patriarcha voce præit, quod ſequatur. Apoſtolicas etiam & diuinas omnes traditiones ſancit: nominatim verò ſeptem Conciliorum Oecumenicorum, & Prouincialium decreta: itemq; priuilegia, ideſt iura ſingularia, & morem ſanctiſsimæ Dei magnæ Eccleſiæ, necnon quæ Sancti Patres rectè, & ordine ſuæ quiſq; Diœceſi præſcripſerunt. Præterea, omni tempore, vt Chriſtiani Imperij propugnatorem Auguſtum decet, Eccleſiæ conſtantiam, fidem, pietatemq; præſtiturum: pro cuius authoritate, maieſtateq; defendenda, ipſum quaſcunq;, licet grauiſsimas, contentiones ſubire, & ſuſcipere paratum, curaturumq; (vt filios amanter decet) quæ ad Eccleſiæ amplitudinem pertineant, vt Chriſtiana Religio ad firmiorem dignitatem inſtaurata, clariore nominis ſui authoritate potiatur. ea deniq; omnia cogitaturum, quæ ſuam veterem pietatem in Dei Eccleſiam, & Patriarchas Conſtantinopolitanos benignitate, atq; humanitate teſtentur. vt quantum in ſe ſit tanquam Pontificiæ dignitatis aſſertor, & vindex, non modò Chriſtianam Religionem defendiſſe, ſed etiam auxiſſe videatur. Adhæc operam daturum, vt vectigalia, reditus, incolumitas, & fortunę omnes Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ augeantur; nullumq; ipſo imperante detrimentum capiant: deniq; illud cogitaturum, & animo habiturum, vt Imperio adminiſtrando, à rectis juſtitiæ, & veritatis finibus nunquam recedat: Poſtremò ſe, Patriarcham ipſum, atq; Eccleſiaſticas perſonas, & bona, qua filios in parentes eſſe pietate par eſt, ſua obſeruantia amantiſsimè complecti, omniaq; illis, quæ quidem ad Eccleſiaſticum honorem, dignitatemq; Conſtantinopolitanæ Sedis confirmandam pertinebunt, quoad ſuæ rationes patientur, libentiſsimè polliceri. In formula & illa verba ſunt, eaſdem ſibi omnino execrationes, & anathemata fore, quæ Sancti quondam Patres deuouerint, & ſacrarint. toto deniq; corde, atq; animo ipſi Symbolo ſe fidem habere iurato promittit, & pollicetur. Eius rei ergò, ſacroſanctam ſe Dei Eccleſiam Catholicam, atq; Apoſtolicam, Deumq; ipſum Opt. Max. peiurantium vindicem teſtari. mox die, menſe, indictione, anno, quo hæc agerentur conſcriptis, ſeipſum, qui in CHRISTO Deo, fidelis eſt Imperator, & Romanorum Auguſtus, Patriarchæ, & diuino Patrum concilio penitus tradens, ſubſcribit. His peractis, ad Conclaue Thomaites appellatum, quod Auguſteonem Palatium ſpectat, reuertitur: vbi vniuerſus populus Exercituſq; adſtans, Imperatorem acclamare conſueuit. Hic ante-

quam

quam Imperator ab Exercitu perſpectus acclametur, miſsilia veteris congiarij loco (ea Græci nodos appellant) qui ſunt inuolucra, numiſmata tria aurea, argentea quoq; totidem continentia, ad multarum myriadarum numerum, ex Cæſaris voluntate, de ſuperioris Augusteonis gradibus, in vulgus iactant. quibus rebus confectis, ſcuto aureo impoſitus nouus Auguſtus ſublimè attollitur: ibiq; ſtans, Exercitui, & populo acclamantibus, exhibetur: & quidem ita, vt totus ab omnibus, de plano ſpectari poſsit. In fronte ſcutum, ſpecie ſuſtentatium, ſubeunt, vetus Imperator, noui pater, ſi ſupereſt, aut quiſquis reſignarit, & Patriarcha: aliàs ſcuti partes, aulicorum Magiſtratuum honoratiſsimi quiq; ſuſtinent, Deſpotæ, Seuaſtocratores, Prothoſeuaſti; quorum penuria, primarij ciuitatis Senatores id munus obeunt: ſin huic neq; Pater adeſt Imperij reſignator; qui dignitate Princeps eſt, Patriarchæ ſocius adiungitur. Poſtquam verò populus, vnà & Exercitus ſeſe eum pro Imperatore habere non ſemel lætis vocibus conclamarunt, è ſcuto humi ſtatuitur, atq; hominum celebritate, quàm maxima poteſt, ex apparitoribus maximo clamore atq; plauſu, in Diuæ Sophiæ templum deducitur, vbi mitratus Patriarcha, vnà & linteati ſacerdotes obuiam occurrunt, atq; Imperatorem ad rem diuinam in tabernaculum, quod è ligno pro tempore excitatum eſt, aureoq; panno atq; holoſerico vndiq; tectum, aſcendentem comitantur. Ibi amiculum Sacerdotes in formam propemodum ſacci inijciunt; deinde diadema, ab Epiſcopis dedicatum, eius capiti imponunt. quandoquidem eo loco nihil quod antea conſueuerat geſtare, ſed vel corolla, vel alijs rebus, vt libuerit, caput pro tempore velare, liceat. Abſoluta interim re diuina, & cęleſti pane ab Patriarcha communicato, ante ter ſanctiſsimum hymnum, Patriarcha ex adytis tabernaculum aſcendit, & cum eo, principum Eccleſiæ honeſtiſsimus quiſq; in infulis & ſtolis. Silentio verò magno, per vocatores Patriarcha interim Auguſtum vocat. Vt ad pulpitum acceſsit, & conſcendit; Patriarcha ad Imperatorem capite aperto auſcultantem, aliàs clara voce, aliàs ſubmiſsius, ſolenne eius precationis carmen effatur, quo Deum propitium, Auguſtis inungendis inuocare ſolent. Imperator, velamento capiti detracto, quod paulò antè impoſitum fuiſſe diximus, reliqua multitudo, quæ circunſtat, nudatis capitibus ſtare. Exin Imperatoris in caput, in crucis modum, ſacrum vnguentum inſtillat, ter effando, quàm clariſsima voce, Sanctus. Chorus qui circumſtat Symphoniacus, ter acceptam vocem obloqui, ac reliqua templi multitudo idem reddere. Continuò Calyptra

rudi

rudi multorum sæculorum vetustate venerabilis, quam magnum Constantinum quidam gestasse ferunt, paucis gemmis, atq; vnionibus exornata, non de sacra mensa, quod quidam putant, sed de loco infra sacrum tribunal excepta, à Sacerdotibus, ad pulpitum defertur, & noui Imperatoris capiti, per patrem Imperatorem, vnà & Patriarcham imponitur. Dum autem coronam imponunt, ter exclamat Patriarcha, dignus. qui proximè adstant in pulpito Sacerdotes, & Chorus Symphoniacus obloqui, & acceptam vocem dignissimum geminare. Idem vniuersus populus per ædem facere. deinceps Patriarcha iterum precationes recitat, & Augustum inunctum Deo, Cęlitibusq; suppliciter commendat. quibus peractis, acclamante populo, Imperator alia quam ascenderat, pulpitum descendit, dextra quidem Crucem, sinistra verò oblongum Euangeliorum volumen, manu gestans, & in pompæ morem, templo exit. Imperator Augustali trabea, margaritis atq; vnionibus longè conspicuus præit, armatis legionibus hinc inde stipatus; diaconi verò, & sacerdotes, aurea, atq; argentea sacrorum vasa deferentes, subsequuntur. templum de more circumeuntes; Solea porta superata, Patriarcham in Sanctis foribus stantem reperiunt. capita autem ambo inclinantes, Patriarcha intus, Imperator autem extra, specie gratulantium stantes, seq; inuicem salutantes, diuersis discedunt. Patriarcha templum, Imperator verò maximo tubarum tympanorumq; concentu perstrepente, Græcis proceribus, Seuastocratore, Prothoseuasto, Despota, cæterisq; aulicis Magistratibus, totoq; Exercitu comitante, magnum Palatium ascendit. & in eo conclaue sistit, in quo recens Imperio petitos, & diademate redimitos, ab vniuerso populo celebrari mos est. Ibi, Epulum coronationis supra luxum elegans, atq; opiparum, cunctis Magistratibus Imperialibus, & Senatoribus exhibetur: magno auri, atq; argenti pondere quamplurimis abacis exposito, dum insigni apparatu, & singulari comitate, qua tamen Regia Maiestas nulla ex parte corrumpitur, Imperator publicè cum Proceribus epulatur: quando interim nihilo segnius domesticis Imperatoris ministri, per reliqua Augusteonis conclauia, inferiorisq; Palatij partes, & proximas plateas, Vniuersum Exercitum, atq; vrbanam plebem collectam, cibariorum omni genere instructis mensis, insano sumptu lautè, & luculenter excipiant. Alexius Adolescens ita coronatus, pecuniam primis suscepti Imperij diebus, per Quęstorem Imperialium pecuniarum (custodem Græci appellant) cępit dependere, quę singulis Comitibus, Baronibusq; pro rata nauli Ve-

netijs olim Dandulo Principi repræſentati ſolueretur. Idem nullum ferè diem inuiſendi Exercitus, Danduli Principis, Baronumq́; ſalutandorum intermittere: ac præ ſe ferre, & prædicare, tàm diuina illorum erga ſe merita conſtare, vt cum omnia egerit, fecerit, quæ velit, tamen ne minimam quidem eorum partem aſſequi confidat. Quadam die, penè priuato habitu domum Balduini Comitis Flandriæ, & Hannoniæ, familiariter venit: eodem Dandulus, cæteriq́; Barones amicè vocantur. apud quos Imperator placidè, & benignè, ſimul hæc ferè verba fecit. Se Dei numine, & Baronum, Duciſq́; Veneti labore & vigilijs, legitimo Patri, & legitimo Imperio, reſtitutum: quo beneficio, nullum maius ante, cuiquam ope humana ab omni ſæculorum memoria partum fuiſſet. Verùm ſuborta inuidia creſcentis fortunæ ſemper comite, paucos Regno fideles eſſe. ei verò Regi omnes infideles, quem priſtina fortuna de gradu facilè deijci poſſe, docuit. Græcos præterea, tùm iniquo animo ferre, ſe Galli Venetiq́; quos peſsimè oderant, beneficio Imperium habere, tùm illud omnium indigniſsimè, Græcam Eccleſiam nouæ Romæ, à Veteri Roma iamdudum omni Imperij honore nudata, iura petere: Ea de cauſa, ſibi ad Clericorum populariumq́; voluntatem Imperium, quoad eius vires conſtabilitæ ſint, moderandum eſſe. His, vt finem ſtatueret, & cum Latinis, rectè ſentientibus conueniret, Græcamq́; Eccleſiam Latinæ dicto audientem, vt redderet, ſedulò operam dediſſe. Sed hæc, ab ſuo Conſtantinopolitano Patriarcha, Græciſq́; Sacerdotibus, multa & maximè liberali indulgentia diſsimulationeq́; earum rerum, quæ tot errorum cauſam reſpiceret, accuratè impetranda: multa deniq́; lenitate alliciendos Græcos. Sic enim, ab tot, quibus impliciti eſſent erroribus, Græcos auerti poſſe: ſic, quòd maximè expeteret, diſſolui eorum peruerſam de rebus diuinis perſuaſionem. Sed hęc nimirum, abſq́; aliquo temporis interuallo, à ſe fieri non poſſe dictitabat. proinde, ſi manerent, multa atq́; ea ampliora, auguſtioraq́;, quàm promiſiſſet, reſtitutæ libertatis, & Imperij munera, communis concordiæ cauſa conceſſurum. In his difficultatibus Regni, atq́; aſperitatibus, ſi diſcederent, juuenem ſe relinqui & deſeri, ſimul ac portu ſoluerint. illos, ſolos eſſe qui tantis incommodis ſua præſentia medicinam facere poſsint. Se quoq́; ſcire, iamdiem appropinquare, quo tranſmittere in Syriam, & Palæſtinam inter ſe conſtituerint. Societatem belli, quæ cum Venetis ſit, die, quo Diuo Michaeli cęleſtes honores habemus, ex pacti ſcriptione, ad III. Kal. Octobris,

ſolutum

ſolutum iri. ſe, intra tàm breue tempus ſatisfacere non poſſe. Idcirco orare Barones, vt ad Kalen. vſq; Martias ſecum hyemare velint. Hanc gratiam de Venetis non deſperare, vt ſtipendio totius hyemis in claſſem numerato, eam in id tempus non prorogent, vt ex die Diuo Michaeli ſacro, in annum, Claſſem communibus auſpicijs regant. Gallis verò, ſe omnia in diem Paſchatis ad VII. Kalend. Maij, affatim ſuppeditaturum, iam tum mari ad nauigandum tempeſtiuo. quæ, niſi pro ipſorum humanitate exoret, à Græcis externorum odio flagrantibus, non ſolùm Imperio, ſed ſuo etiam capiti, non mediocre periculum imminere. Cæterum intra id temporis, ſe ipſorum ope Regnum communire poſſe ac ſtabilire. Proinde, fidem (quę ſibi omnibus rebus charior eſſet) ex ſingulis prouincijs vectigalibus exactis, facilè liberaturum. quis enim dubitet quin ciuitates, quæ à Græcis rebellibus occupantur, ſub Veneti Franciq; nominis vmbra, quieturæ ſint atq; imperata facturæ? adhæc, naues paraturum, in quibus ſecum in Syriam traijciat, aut ipſos milites auxiliares in Syriam remittat, vtendasvè Gallorum ductui permitteret, ſicuti ſua fides poſtulat. His, Barones pro tempore reſpondent, deliberandum eſſe, quòd ea res non ſui præiudicij eſſet, ſed Exercitus; quanquam acutiores præſentirent, Alexij preces, oſtentui eſſe. Inde ille in Vrbem reuertitur. Poſtridie Concilium aduocant. Refertur de Alexij poſtulatis. Barones, Comiteſq; ad vnum omnes, maior pars Equitum, Tribuni, Centuriones, Alexio præſertim æqua petenti, indulgendum cenſent. Sed factio quæ Exercitum ſub vexillis ſtare dolebat, & Corcyræ ingentes motus excitauerat, diſcordias etiamnum obſtinatius quærere: Iuſiurandum Corcyrenſe teſtari, naues publica fide promiſſas poſcere, ſibi deniq; nihil quicquam certius, quàm Syriam petere & Palæſtinam. quorundam ad militum pedes procumbentium, eiulatus, & voces audiebantur, ne per Deum ſæuiſsima hyeme in Syriam ſeſe importuoſis litoribus perditum irent; Franciæ luctum, Syriæ & Sarracenis gaudium allaturi. vt æſtiuos dies bello, omnium gentium more dari, ita hybernos quieti. quandoquidem vaſto, & ſæuo mari, nequaquam ante Kalen. Aprilis, niſi inſano auſu, claſsis committi poſſe videretur. Præterea Venetos in animum induxiſſe, Alexium Cæſarem nulla in re, deſerere. Verùm ſi ad inſequentem Martium menſem morarentur, ipſos non modò Alexium ſuis rebus firmatis, in Imperio relicturos, ſed argentum ab eo commeatuſq; nauticos (quòd eſſet apprimè vtile) abundè ſecum ablaturos, & quòd commodum eſſet, Damiatam tùm demum

traie-

traiecturos, copijsq; in Sarracenos, & Memphitidis Sulthanum ductis, totaq; Ægypto, & Babylonis agro præda acta, dites futuros: siquidem votiui milites ab III. Kalend. Octobris, qui communis belli terminus est, ad Paschales dies insequentis anni, qui foret quartus supra ducentesimum, atq; millesimum, necessariò secum futuri essent, hyemis asperitate retardati. hanc vnam esse Palæstinæ acquirendæ viam, quam Exercitus concordia faceret. Ita discordia Diuina ope sedata, in Alexij Cæsaris petitionem, qui multa donando, largiendoq; Baronum, ac militum animos propensè redemerat, atq; deuinxerat, decretum fit. Ea de causa Dandulus Venetiarum Princeps vnà & Veneti, solennibus tabulis confectis, benè auspicatò, commune bellum, ab III. Kalen. Octobris, qui dies Diuo Michaeli consecratus est, in reliquum annum facere iuratò promittunt. Idem Barones Deuotorum Duces, interposito iuramento polliceri. Tam felicem partium consensum, Matthæus Monmorentiacus, vir fortis, atq; idem antiquissimæ stirpis nobilitate, ac animi magnitudine dux præclarus, illud modò Gallorum Equitum columen, morte sua, debita lætitia priuâuit. Luctus enim publicus, vnius hominis vita vniuersam salutem contineri, fortasse æquo ambitiosius indicabat. Ergo, funere quàm amplissimo, cuncta nobilitate exequias decorante, elatus, Constantinopoli in Hospitaliorum Equitum Diui Ioannis Hierosolymarij, situs est. Nec ita multò post, Alexius Imperator, Græcorum, Baronumq; sententia, cum parte copiarum Vrbe egressus, Imperij Ciuitates peragrat in fidem recepturus. ei se Comites præbent Bonifacius Monferratensis, Hugo Comes Sancti Pauli, Henricus Balduini Flandriæ, & Hannoniæ Comitis frater, Iacobus Auennes, Guilielmus Chiamlites, Hugo Coloniensis; Barones deniq; complures honoris causa sequuntur, quorum nomina, ideò Villharduinus non recenset, quòd nihil ad historiæ cognitionem conferrent. Castrorum præsidio Balduinus Flandriæ, & Hannoniæ Comes, Ludouicus Blesensis, magnusq; Deuotorum numerus relinquitur. Imperatori quocunq; Thraciæ, Macedoniæ, Ponti, Bithyniæ deniq; adeunti, Ciuitates supplices obuiam procedere. Vnus Ioannissa Rex Mysorum (is inferiorem Mysiam tenebat, quæ Valachiæ, & Bulgariæ prouincias complectitur) superbo contumaciq; ingenio, cuius opes, atq; audaciam finitimi magnoperè timebant, non deditionem, non officium vllum facere. Sed quoniam dehinc sæpius de Valachis, & Bulgaris dicendum erit, qui Mysiæ inferioris populi sunt, & funestas clades Francis intule-

N runt,

runt, prout suo loco dicetur, non alienum ab instituto operis futurum reor, antequam de Ioannissæ Regis aduersus Græcos Imperatores odio dicamus, si pauca de Mysiæ nomine, & regionis situ, vti multis hoc tempore fortasse ignota, quàm fieri poterit breuiter, referamus. vt, cum quibus atrox, ac calamitosum gestum sit bellum, quiq; nostrorum vires in Thracia vehementer attriuerint, posteris prodatur. Valachia & Bulgaria finitimæ regiones ad Istrum sunt. vno olim inferioris Mysiæ nomine contentę. nam Mysia omnis veteribus, in duas partes, duasq; prouincias distinguitur. altera, quam Seruiam dicunt, Antiquis Mysia Superior fuit, in qua est Dardania, hodie à Bosna Illyridis fluuio, in Sauum influente, Bosinam vocant. quę Auorum nostrorum memoria Regibus paruit. nec amisit nomen; hodieq; Bosnæ Regnum vocatur. cuius oppida permulta; sed celeberrimum, quod Hungari Sinderouiam dicunt, Regum Bosnæ, non ita pridem, sedes. ad Meridiem Macedoniæ proxima, & Scardois montibus; ab Occasu Dalmatia; ab Ortu autem Thracia; in Boream autem, & Septentriones, Dacia, qua non procul à Tauruno, quod Belgradum vocant, ad Danubij, & Saui confluentes pertinet, terminatur. Altera verò huic proxima, Valachia, à Flacco Pręside Romano, qui illustri virtutis argumento nomen suum prouinciæ reliquit, Flaccia appellari cępta est, & corrupta paulatim voce, in Valachiam abijsse perspicimus. Hæc, antiquis Mysia inferior fuit, atq; eadem Ioannissæ Regnum, ad veteres Triballos, Scythas, & Getas pertinet. Siquidem descendentibus Bolgę amnis accolis, & Mysiam ex Asia migratione facta ingredientibus, hęc Mysiæ pars ab amne Bolga ingenti fluuio Asiaticæ Sarmaticæ, quem Rhà veteres, Tartari autem recentiores Hedilûm nuncuparunt, mutato sensim Bolgæ vocabulo, Bulgaria dicitur. Is Fluuius, apud Scythas, ortum habet, loco trans Istrum versus Septentriones, Volga dicto, è magnis, vastisq; paludibus, qui candidi lacus appellantur, & gentibus antequam Istrum traijcerent, atq; inferioris Mysiæ partem Thraciæ proximam penetrarent, Bulgarorum nomen dedit: cum à prima origine Bulgari pariter, ac Valachi, inferiorem Mysiam incolentes (tanta est in rebus mortalibus vicissitudo) Scythæ omnes fuerint. huic inferiori Mysiæ, in quam Bulgari ex Sarmatia habitatum concesserunt, & Flacciam, & Bulgariam appellarunt. fines sunt à Meridie Thracia, atq; Hæmus mons; ab Ortu, qua maximè patet, Euxinum; vbi Danubius sex ostijs in Pontum Euxinum effunditur: ab Occasu Dacia; à Septentrione Europęa Sarmatia.

Tran-

Transalpina ad Moldauiam Regio, trans Hæmum, hæc, à nostris hodie dicta est; & Bogdania, quasi Bulgaria nunc à Turcis, siue Carabogdana minor vocatur. Regio agrorum, & pastionum amplitudine abundans: & quæ armenta, & militares equos perpetuo prouentu, vna omnium felicissimè alit. Mysi igitur inferiores, qui ex vetustis quondam Tryballis constant, Illirij, Poloni, Sarmatæ, eadem ferè inter se lingua vtuntur, ex quo facilè conijci potest, vnum atq; idem ferè hominum esse genus. Christianis sacris, Græcorum ritus vanissimè sequentes Bulgaros, cum Crumo eorum Principe initiatos ferunt, Michaele Theophili filio, & Theodora matre Constantinopoli Imperantibus. quæ certo fœdere cum ijs inito, vt pacem seruarent, & Christianam Religionem colerent, Thraciæ regionis particulam, qua asperrima est, in Boream, & Occasum, ad incolendum concessisse fertur. Nam, cum Hæmi angustijs Bulgari premerentur, Crumus eorum Rex per Legatos sedem in Thracia postulauit, perpetuam pacem Græcis Imperatoribus, & belli societatem, aduersus Barbaros pactus. annuit Imperatrix Theodora, & quicquid inter regionem, quæ ferrea dicebatur, ac prius Romanos, & Bulgaricos fines distinguebat, ac Deueltum ad Euxinum interiacet (ea Thraciæ regio est ad Septentriones, cui nulla frugum fertilitas est, ac ne cœlum quidem admodum clemens) perpetuum deinceps Græcis Imperatoribus belli seminarium, concessit. Eam regionem Bulgari cum accepissent, vernaculo sermone Zagoram appellarunt. Ternobo Hæmi Vrbe, Ternouizzam dicunt, totius Zagoræ, & inferioris Mysiæ Regia constituta; ac cum Imperatoribus Græcis societate, atq; amicitia firmata, fœdus percusserunt. nunc continuato nomine, Zagoriæ præfecturam Turcæ vocant. Ita, Valachiæ, & Bulgariæ, in inferiori Mysia Reges, Constantinopolitantis Imperatoribus finitimi, permultos annos, de finibus continenter bellum gesserunt, cum sæpius leui de causa variæ controuersiæ subinde orirentur, quæ vtrosq; magnis cladibus in bellum armarent: donec Basilius Porphyrogenitus, qui postea Bulgaroctonus appellatus est, Samuele Bulgarorum Principe, non Thraciam tantum, & Macedoniam, sed Græciam ipsam, & Peloponnesum vastante, ad Sperchium amnem, hodie Agriomelam appellatum, ingenti clade superato, pluribus castellis incensis, & dirutis, Bulgarorum in Valacchia opes euertit, & vehementer afflixit. Apud eos regnauerant Petrus, & Azan fratres, ex priuatis ciuibus Imperium adepti, corollam auream, & rubros calceos æmulatione Græcorum Augusto-

rum induti, belli artibus clari, & hæreditario iure, Græcorum Imperatorum hostes erant. Siquidem cum Thraciæ Vrbibus animum adiecissent maxima quotidie Græcis Imperatoribus detrimenta, auxiliaribus Scytharum copijs, eruptione in Thraciam facta, inferre non cessabant: quando Mysorum, & Bulgarorum dominatum, vti olim fuisse ferebatur, prolatis finibus in vnum coniungere statuissent. Ab Petro, qui Azani successerat, & ad Pristhlabam Hæmi Vrbem regnauerat, Ioannissa, quem diximus, fratrum postremus, Regnum accepit; vir ingenio militari, sed maximè turbulento, crudelitateq́, simul, atq; perfidia infami. Is Isaacio Angelo Constantinopolitano Imperatori Alexij patri, fraterno hęreditario Azanis iure, hostis erat, tùm quod montium angustijs, & Castellis fretus, quæ plurima in Hæmo habebat, præruptis saxis inędificata, Gręcos Imperatores contemneret; tùm verò, quod per causam abacti pecoris ab Isaacio, dum Hungaræ vxoris nuptias secundò celebrat, apertè secum frequentibus prælijs bellum exerceret. Ioannissa igitur Mysus genere, manu promptus, collectitio Scytha milite, Isaacio patri, patruoq́; Alexio Fratricidæ, iam viginti annos bellum constanter intulerat. Thraciæq́; Regni magnam partem ademerat, qnando maximis rebus gestis, Petro fratre mortuo, Rex à suis appellatus: idem secunda fortuna ditissimus, adhæc superbus, & insolens, occiduas Imperij regiones, quæ ex Propontide, & Hellesponto ad Hæmum vergunt, ferè omnes in suam ditionem redegisset, ex quo, magno Græcorum Cæsarum detrimento, sibi opes, & regnum opulentissimum parauerat. Sed, dum Imperator Alexius, Imperij Vrbes peragraret, Græci & Deuoti nominis Latinorum factio quædam, qui in Vrbe otij incertum, an negotij causa agebant, seditionem inter se concitant, atq́; quorundam nefariorum consilio, coniectis facibus, incendia in Vrbe iam secundò faciunt. Id incendium, sub mediam ferè noctem, cum exortum esset, atq; nocturni tumultus faciem ostenderet, adeò vastum, atrox & immensum fuit, vt cum omnibus tentatis remedijs restingui non posset, mulierum vlulatu, virorum, puerorumq́; ambustorum clamoribus horrisonum, atq́; terribile videretur. Matronæ enim, nubilesq́; puellæ, & sacratę virgines trepidæ è claustris, flammarum strepitu, & cadentium tectorum fragore, se in publicum proripiebant: atq́; pudoris oblitę, ab obuio quoq́; vt se trans sinum veheret, luctuosis vocibus exorabant. Ita enim latè serpebant incendia, vt non aqua, non alia re, nisi ruina restingui possent, sed latè ad Vrbis vastitatem grassarentur. Barones, qui se

Peræa

Peræa Iudaico oppido, quam Peram diximus, ex altera Ceratiui sinus parte continebant, neq; per tenebras noctis ad ferendam opem aduolare poterant, ripa Vrbem flagrantem conspicantes; vnum dolebant, se pulcherrimam vrbem, eandemq; opulentissimam, ab incendio, & flamma ex tanto interuallo liberare non posse. Incendium opinione maius, quo celeberrimorum Vrbis templorum, quo ędificiorum omnis generis, quo integrorum Vicorum, domus omnes, ipsiq; mediusfidius parietes, atq; ab ipso portu ab Aquilone in Meridiem inde, per interiorem Vrbis partem adusq; Diuæ Sophię, & amplius duorum millium spatio, ad inferiorem Propontidem regiones consumptæ. Nec cuiusquam ope tantus ignis, non dico extingui; sed, ne reprimi quidem potuit, quin integros octo dies continentia ędificia, populantibus incendijs latissimè grassaretur, vt sola materiæ defectio, eius restinctio fuerit. multis hominum millibus consumptis, è media flamma erepti cum paruulis liberis, atq; coniugibus, partim semiustulati ad quindecim millia, nostrorum Deuotorum ope, in aduersam Perąam scaphis enatantes, constituuntur. Huic tam luctuosæ Vrbis conflagrationi, omnes Latini, diuitesq; inquilini, qui Vrbem Constantinopolitanam inhabitabant, vndecunq; gentium collecti, incendio commigrare aliò coguntur, omnibus suis sarcinis, cum vxoribus & liberis, in naues impositis, portu Ceratino superato, Peregrinos petierunt, quorum ope & manu incolumes traijciunt. hęc calamitas Francos, & Græcos multum inter se alienauit: nec satis eius authorem, apud quenquam incusare poterant, quòd hoc tàm graue detrimentum omnes contingeret. Ad summum hoc incommodum, mors Abbatis, Diuæ Mariæ Lucedij cumulus accessit, vnde Barones magnum dolorem animo conceperunt; sed omnium maximum Bonifacius Marchio, quem Abbas amicitiæ causa ex Transpadanis (ibi enim Lucedij cum eximio templo Cęnobium situm diximus) peregrè secutus erat, vt non immeritò eius sapientia frui Marchio gauderet. Is enim suauitate morum, & sanctimonia, atq; optimarum artium studijs, in tantam prudentiæ opinionem, & gratiæ venerat, vt non tantum apud Cisterciense sodalitium, in quo authoritate planè princeps plurimum eminebat, sed apud omnes Barones in castris, nusquam ferè quisquam infimus, medius, summus repertus fuerit, qui hominis authoritatem refugerit. Ex quo omnium vno ore, discordiarum sedator nominabatur. Perluctuosum omnibus innocentis viri funus, qui viuens cum humeris Rempub. Cruciatorum portaret, eius morte Exercitus vniuersus

extrema

extrema omnia metuebat. Alexius Adolescens Imperator, rebus ex animi sententia compositis, & Imperij vrbibus, atq; oppidis, in deditionem acceptis, secunda peregrinatione vsus, cum Bonifacio, & Baronibus, die qui Diui Martini nomini festus est, & idem more genialiter vulgo agitur, Constantinopolim redit, totaq; Vrbe obuiam effusa, maximo Deuotorum, ac suorum Ciuium, omnis sexus, fauore, & plausibus excipitur. Imperator quidem in Blachernium Palatium se recepit, quod hodie Constantini dicitur. Bonifacius verò, reliquiq; Barones, in hyberna vltra Ceratinum sinum, Peram ad suos conueniunt.

PAVLI RHAMNVSII VENETI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO

LIBER TERTIVS.

MPERATOR, re foris ex animi sui sententia feliciter confecta, Imperij opes satis constabilitas ratus, quorundam aulicorum felicitati omnia assentantium sermone facilè immutatur. Itaq; solùm quo in gradu positus esset, identidem prædicans, sed per quos in eum prouectus esset penè oblitus, semper aliquid in dies de honorandi Exercitus consuetudine, atq; officio remittebat. Barones verò, Dandulusq; Venetiarum Princeps, cum eius adeundi indignitatem diu pertulissent, de pecunia per Legatos admonent. Ille procrastinationibus, minutioribusq; in dies pensionibus, græca fide ludere, & proinde Francis, & Venetis difficiles aditus prębere. rursum, ijdem honestissimos Equites mittunt, qui ipsum de fide appellarent, hos quoq; minutis pensionibus ducere, frigidaq;, & plena pudendæ dilationis responsa reddere. Sed, ad extremum, nostris nomen vrgentibus, impudenter inficiari. qua ex re, magna molestia Bonifacius Marchio afficiebatur; qui, vt in eum supra cęteros fra-

fraternæ affinitatis memoria gratiſsimus extitiſſet, ita adhuc amiciſsimus eſſe cupiebat; nec eum ab Danduli, Baronumq; beneuolentia, in quam illum inſinuaſſet, leuiter diſcedere. Ita Bonifacius frequens in aulam ad Alexium ventitare; Franci, Venetiq;, in illum merita commemorare, quanta homini ab homine nunquam ex omni ſęculorum memoria contigiſſent. Idcirco Imperatori ſuadere, honori ſuo, vt conſuleret, & ingrati ſuſpitionem potius omnibus Imperij opibus declinaret: dixerit enim maledicta cuncta, qui eum ingratum dixerit. Vt iam nimio præſtet diſpendioſum, quàm ingratum dici. Illum laudabunt boni, hunc etiam ipſum culpabunt mali. Sed vir ſapiens, & idem amicus, nihil juuenis animo Græco aſtu occupato, perſuadet. Barones, poſtquam ſe fraudatos liquidò vident, nec ius ſuum per diſceptationem obtinere poſſe, grauiter commoti, conſilio cum Dandulo Principe inito; per vim repetere conſtituunt. Extemplò ſex Legatos fęciales, Cononem Bethunium, admirabilis eloquentiæ laude clariſsimum, Gotthofredum Villharduinum, Campaniæ Mareſchallum, Milonem Brabantium Priuinum, Gallos; totidemq; Venetos lectiſsimos Patritios, quos Princeps in conſilium adhibebat, Danduli nomine in Vrbem mittunt; qui inficiatorem obteſtarentur, bellumq; (ſicuti ęquitas, iuſq; gentium, poſtulat) indicerent: quanquam ſuos vix ſatis omni iure tutos, inter gręcos homines aſtutos, & infides rebantur. Itaq; loricati gladios ſumunt, admotis repentè equis, terreſtri itinere, inter ſpem & metum Ceratino ſinu circundato, Vrbem ingrediuntur. Et ſcalas conſcenſi (Palatium enim Blachernium, quod Conſtantini vocant, ad vrbis portam pertinet) Bethunius cuius ſapientiæ, & facundiæ à cæteris conceſſum, in Regiam Blachernæ cum collegis introductus, apud Alexium Auguſtum imperiali in ſella ſedentem, iuxta Iſaacium Patrem, eiuſq; vxorem, Alexij nouercam, quam Hungariæ regis ſororem, paulo antè memorauimus, ab Iſaacio ſecundò ductam, magno procerum conſeſſu, aduocatæ concionis inſtar in Corona ſtans, ſic, vt circumfuſa totius aulæ turba audiretur, orationem huiuſcemodi habuit. Baronum, hodie, Dandulíq; Ducis Veneti iuſſu, huc tibi clarigatum, & res noſtras repetitum venimus, Imperator Alexi: immortalem Deum, hominesq; te ipſo audiente teſtantes, niſi pactiones iuratas ſerues, te indignum facinus conſciſcere. neq; enim eius animi ſunt, vt tibi vel minimum beneficium commemorent, nedum inſigne obijcere, aut exprobrare velint. Pactiones memoria omnium gentium tenentur: Illæ publicis litteris auro ſignatis, conſignatæ

ſunt,

ſunt, Deo primùm, mox etiam fratre tuo Philippo Sueuo Germano teſtibus. Et quanquam ſæpenumerò de fide interpellatus, necdum tamen, neq; pudore, neq; iure liberaſti. atqui non petunt Barones, & Dandulus, vt fidem, niſi illorũm ærumnis, atq; periculis ſeruatus præſtes: ſcis enim quo periculo aduerſus Alexium patruum, pro tua patriſq; ſalute, atq; potentia conflixerint. Ad iniquas porrò conditiones dolo inductum te, quì quæri potes? qui in omnium rerum egeſtate, quas ne priuatis quidem fortuna negat, exul, ſupplex, inops, pulſus regno, & ex calamitate ad Barones profugus, ijs Iaderam Legatos, cum Philippi Sueui Fratris litteris, ſupplicatum miſiſti, vt te per immortalem Deum, perq; Imperialem genium misererentur: hanc tandem non ſpontè traijcientibus, ſed rogatis, & tuis precibus impulſis, abrupta turpiter juriſiurandi fide, ſumma animi inconſtantia, ac leuitate gratiam refers? quos ſine vlla ſpe præmiorum, & emolumentorum, ſedes in Gallia reliquiſſe, & quod vnicum votum fecerant, Palæſtinam atq; Syriam, deſeruiſſe, cuius tandem aut impudentiæ, aut dementiæ eſt putare? quæ igitur iniuria eſt, iure pacta, iure belli vendicare? ſi fœdus, & amicitiam præoptas, iniquum eſt de pecunia cęteriſq; conditionibus recuſare; quas Pater, tuq; adeò his quas in medium prolatis tabulis vides, fide ac ſacramento ſanxiſtis. ac, ſi tibi Baronum, Danduliq; ope in Imperium reſtituto ſemel perſuaſum eſt, turpiter abiurare, violare juſiurandum, fidem prodere, ac pactorum conuentorum obliuiſci æquum, & regium putas, iam te nec Imperatorem, nec amicum, habemus. & quoniam ſic à maioribus didicimus, magis virtute quàm dolo contendere, neq; inſidijs niti, neminemq; bello, niſi ante indicto, atq; aperto laceſſere; Ideò tibi Baronum Duciſq; Veneti nomine (tametſi inuiti hoc faciunt) quàm clariſsima poſſum voce, ipſum bellum denuntio. æquitatem noſtrarum poſtulationum, ſi te, Patremq; audieris, ſi in conſilium adhibueris, vtriq; probatam iri ſpero: opto quidem certè, quò noſtrorum amicitiæ, quos tua ſalute, quam rectè illorum fidei commiſeras, expertus es, fructus ſperatos aliquando capias. Græci Proceres Oratoris fiduciam admirati (nam Conon cuncta graui concitatoq; ſermone, ore flagranti protulerat, eo exitu, vt Baronum & Danduli intimos ſenſus ardentiſsima facundia denudaret) inter ſe inſuſurrare Cononem Maieſtatis Imperij, Deiq; cuius augurijs conſtituta auguſtior eſſe debeat, contemptorem eſſe: quod in ipſius caput fortaſſe malè vertat. Itaq; Alexius grauiter commotus, cæteriq; Proceres, qui illi aſsidebant, quandoquidem nemo ab omni ſæculo-

rum memoria Orientis Imperatori intra domesticos parietes, bellum contumeliosis verbis denunciasse diceretur, cum infensi, seueriq; oris habitum omnes ostenderent, turbido vultu nostros Oratores, quos paulò antè mirificè coluerant, ne verbo quidem, honoratos dimittunt. Illi, per hunc modum indicto bello, prolatoq; Baronum decreto, reiectis Alexij excusationibus, conscensis equis reditum ad suos in castra sedulò admaturant; nec antè animum, non dubio perfusi mortis periculo, metu soluunt (quò enim susurri, qui ipsorum in pectus altius descenderant, reciderent, valdè laborabant) quàm se de Græcorum manibus Blachernio Palatio, atq; ipsa Constantinopoli elapsos, circumspiciunt. adeò præsens periculum sibi euasisse videbantur. nihil enim propius fieri videbant, quàm vt vel occiderentur, vel in vincula protinus conijcerentur. Ita periuro bellum committitur, pluribusq; locis subinde vtrorumq; concursu facto, Græci semper magnis incommodis acceptis, in fugam conijci. Elapso Autumno, quo minutis prælijs continenter certatum fuerat, iamiam hyems penetrauerat, quo tempore miles quieturus videtur, nisi lacessitus. Itaq; Græci cum virtute parum valerent, ideoq; ferè semper acie abstinerent, per brumales Solstitij longissimas noctes, Venetam Classem artificio quodam oppugnant: in spem enim venerant, nostris inopinantibus magno nostrorum detrimento, noctu incendi posse. Nauigia igitur maxima, decemseptem numero, arida omnis generis materia, accensis carbonibus, incendiario oleo, stupa, pice, sulphure, & bitumine, vinariorumq; doliorum maximo numero implent: deinde ex sententia ventum ad nos perflantem nacti, secundo Bosphoro profluente, qui in Ceratinum sinum influit, in ea, de media nocte, liquido igne, quem Græcum ex gentis inuentione dicunt, iniecto, qui vel inter fluctus ardere consueuit, vela, vnde flatus erat, dederunt. quo tanta inde latè refulgens flamma repentè emicuit, vt quum Bosphorus qui Cornu sinum influit, nitido vndarum æquore lucis splendorem exciperet, repercussuq; diffusum ad Sycenam, vsq; ripam diurno lumini persimilem euibraret, intempesta nocte, & ex nubilo cęlo perobscura tota Constantinopolis circumiectusq; Ceratinus sinus, atq; aduersa Chalcedon flammis in altum elatis, collucerent. Porrò autem ardentes naues, in Deuotorum Classem non procul à nostris iuxta Galatæ ripas in anchoris stantem ferri. tum rei insolentia, horrendi clamores, totis castris excitabantur, vt repentè ad arma, tanquam in diurno tumultu, vndiq; conclamaretur, atq; accurrentium auxiliorum accensæ faces, appropinquan-

quantiumq; Baronum funalia ſpectarentur. Veneti, qui magnum rei nanalis vſum habebant, tàm ſubito, quàm felici conſilio, nihil incendij flammas veriti, ſumptis facibus, ad Biremes, & nauium ſcaphas, celeriter aduolant; falces ferreas confixas longiſsimis contis capiunt, &, cum penè vndiq; flamma torrerentur, maximaq; telorum multitudine premerentur, iniectis pontibus incendiarias conſcendunt naues, haſtiſq; ferreo vnco præfixis, harpagones vòcant, tanto niſu, quanta humana vis ſufficere poteſt, in ore, atq; oculis hoſtium, portu paulatim trahere, atq; extra ſinum Cornu, in inferiorem profluentem Boſphorum committere. Iidem in continentem fumum flammaſq; ſeſe conijcere, tanto certè animo, vt penè his frui viderentur. ſiquidem ea ſuccenſa, atq; amiſſa claſſe, ſimul ſpem Paleſtinę, Hieroſolymorumq; & domum reditus, amittebant. Gręci maximo clamore inſecuti, quaſi parta iam atq; explorata victoria, nauigijs conſcenſis, noſtriſq; oppoſiti, Venetos reſtinguendis ignibus diſtrictos, eminus ſagittis, & telis petebant; nec ſolùm igniuomos globos, & ſaxa eodem iaculabantur, ſed etiam collatis nauibus, pluribus vulneratis, magnis detrimentis affligabant, ſcaphaſq; ne à noſtris occuparentur, ſuorum corporum pondere in profundum demergebant, quòd homines vrinandi ſcientes tutò poſſent emergere. tota ſuburbana Conſtantinopolis litora, Galatæ oppoſita (nam eo tractu quantum Vrbs mari alluitur, oblongum, nec ita latum litus extenditur) Græcorum refertiſsima, quos fortuna ſuæ calamitatis artifices, & ſpectatores, duplicato dolore, fecerat. Maximus vtrinq; clamor, cęlum terra, cęloq; terra miſceri videbatur. Vna tantum Piſana nauis oneraria, & ea varijs mercimonijs onuſta, quæ fortè in anchoris ſtabat, incendio abſumpta fuit; nulla noſtrarum deſiderata. Cęterum Veneti deſperatis pridem rebus incolumes ſeſe celeriter, ex incendiarijs nauibus explicantes, in terram ad noſtros ſe receperunt. Ita, Græcorum ignes, tanto artificio apparati, Venetorum virtute in nihilum recidunt. Nec verò Galli Equites ceſſare, qui ſomno dudum inſuetis clamoribus experrecti, in armis erant. Itaq; acie ex conſuetudine inſtructa, ne nocturno pręſertim tumultu Græcorum agmina noſtros Equites inuaderent, excubijs accuratius intentis, plana ſub Vrbe occupant, qua hoſtem ad ſe ingreſſurum ſuſpiciebant. ea de cauſa actis ſumma cura vigilijs, diſpoſitiſq; ad Galatæ ripam, & portas armatorum cohortibus, reliquam noctem inſomnem omnes ſub armis in lucem ſtetere. Poſthac Græci duces, qui ante in noſtros irruperant, ſpem pacis omnino exciſam videntes, inſidias

Alexio Augusto parant, vnum aliquem in eius locum consilio manuq; promptum allecturi, ne res Constantinopolitana Latinorum aduentu labefactata, turbari, aut vllis affici detrimentis ex opportunitate adolescentis, atq; adeò imperiti Principis posset: quum miseri Ciues toties capta, & direpta Vrbe, extremam cladem subirent. Alexius quidam Ducas, cui ob coniuncta supercilia, & veluti oculis imminentia, Murtzufli cognomentum, quod vernacula Græcorum lingua superciliosum exprimit, ab ęqualibus erat inditum, & Alexio Augusto author fuerat, belli aduersus Francos, & Venetos suscipiendi, vnus ex multis aptissimus visus est, qui facinus admitteret, quòd Prothouastiarij dignitate, & insignibus calceis ornatus, in altissimum dignitatis gradum, per Alexium Iuniorem euectus, ipsi insignitè carus esset: vt iam in Augusti cubiculum, intempesta etiam nocte, per custodias, ei familiaris aditus pateret. Concilio communi, modus insidiarum, simul & dies, circiter finem Ianuarij constituitur. quarta post vigilia, quo tempore Alexius altè somnum capiebat, Ducas Murtzuflus, Spadone, fisci præfecto, exquisitę auaritiæ homine, conciliatore, cum reliquis coniuratis, adapertis sensim foribus, in cubiculum per satellites introductus, per simulati colloquij speciem, quò ipsum ex tumultuantium Ciuium manibus eriperet, Imperatorem è lecto in tenebricosum carcerem abripi iubet, & calceos purpureos in pedes repentè induit. hoc calceamentum futuri Augusti insigne erat. Idem mox palam à coniuratis Imperator salutatus, in Diuę Sophiæ etiam infertur, atq; ibi Gręcorum Augustorum more inauguratur, Imperium per summum scelus adeptus. Sed Isaacius Pater, rumore de Filio Cęsare in carcerem coniecto, & Murtzuflo parricida Imperatore creato, vehementer perculsus, VII. restituti Imperij mense nondum exacto, in ægritudinem incidit, quæ ipsum paulò post acerbissimis curis agitatum, męrore animi, nondum quinquagenarium è medio sensim sustulit, cum ante expulsionem annos nouem, menses octo imperasset; obcæcatus verò carcere annos octo, menses tres exulasset. Fuit Isaacius, vt Græci eius sæculi tradunt scriptores, flammata facie, rufo capillo, mediocri statura, valido corpore, ac lacertoso; &, si ad animi virtutes spectes, non contemnendus Imperator. Interim Murtzuflus Ducas, Imperio ad hunc modum potitus, Alexio venenum bis ter've prębuit: sed dolo parùm procedente, quòd festinatione, nec scienter, nec suo tempore misceret, vel quod adolescens, tùm ætatis robore, tùm antidotis venenum præuertisset, ipsum VI. Idus Februarij (sex enim

menses,

menses, & octo dies imperarat) strangulat. Continuò fama spargitur à coniuratis adolescentem Imperatorem, non sine maximo Alexij Ducæ mȩrore, vi morbi interijsse. Regio itaq; funere elatum, summa in speciem pietate iustis persolutis, in vetus Græcorum Augustorum monumentum, ad Apostolorum, statuit; ac more luxit: ne, cui Imperium, & vitam abstulerat, supremos quoq; honores abstulisse videretur. Sed vt nihil homines sciant, suspicenturve facinus, quis Deum, mundi oculum, cȩlare potest? magnam vim famæ, in vtramq; partem, vel ad veras res, vel falsas, nemo est qui nesciat. Quæ modò adolescentem Imperatorem suo fato interijsse, sed falsò dixerat, eadem dolo Ducȩ Murtzufli necatum, constanter vereq; prædicat. Ad castra nostrorum protinus de morte Alexij certus nuncius adfertur. Barones, ac Dandulus, confestim tuba Concilium aduocant. Eodem Episcopos, minoresq; Prȩsules accersunt, præcipuè verò quos summus Pontifex Innocentius legarat, in Exercituq; Sacris prȩesse, ac vices suas implere iusserat, atq; ex his vnus ætatis honore, & eloquentiæ opinione cȩteros antecedens, grauissimam de iure belli sententiam apud Barones, & Dandulum dixit, eoq; attentius auditus, & promptius, quòd militum festinatio non solùm belli, sed etiam celeritatis auidissima, ius belli gerendi à fȩcialibus expectabat. Ille hortari, ad Dei parricidarum vindicis signum, torpescere non oportere. quibus iam licet, vel in hoc terrȩ solo, vel in cȩlo esse beatissimis. aliàs verendum de iustitia, huius belli dubitatio ne iniustitiam summam habeat. parricidia enim, vbiq; gentium, capite sanciri. Vt verò ius gentium sileatur, quòd parricidam peræq; apud omnes morte bonisq; mulctat, bellum quod gererent, iure belli, tàm æquum esse, quàm quod æquissimum. Siquidem pietas est prima, quæ impietatem è medio tolleret. scirent se, armis seruum persequi, qui dominum, iustum Regem, quem diuinis auspicijs Barones, Dandulusq; in solium restituerant, Dei in terris effigiem, è medio per summum scelus sustulisset, vt solus regnaret. Eum enim solum esse Imperatoris, & Regis nomine dignum, qui id voluntate Dei, cuius iustum interpretem Romanum Pontificem Max. non Constantinopolitanum Patriarcham crederent, auspicatò acceperit. Idcirco nihil addubitandum, nec cunctandum, quin importunissimo Tyranno, atq; hosti, cum quo nullum esset ab aduersa religione commercium, sceptrum protinus extorquerent. quem ipsi alieni Græcum propter Regium nomen saluum & florentem Imperio viuere volebant, inuentum esse seruum veneficum, qui eum acer-

acerbißima morte afficere voluerit. Itaq; viderent, ne reges post hac, & Imperatores, si à bello tam pio animus ipsorum refrixerit, nusquam, quod in ipsis est, tuti, nusquam sacrosancti futuri essent. Nec eos latere, cum in Constantinopolitanos arma inferrenr, cum hominibus sectarijs bellare: id quod lex, & fas iubent. Si Christianæ Religionis cultus, si Latinæ Ecclesiæ dignitatis propagatio, & Romani Pontificis Max. maiestas omnibus cordi, & pedibus manibusq; conandum. Vulgò notum esse, vt Patriarcha Constantinopolitanus Oecumenici nomine, de quibusdam Græciæ conuenticulis emendicatò, sectam iampridem fecerit, quorum leges sequeretur. Constantinopoli enim Græcorum Imperatorum ope, qui post Constantinum regnauerunt, vehementer adaucta, cum fortunæ beneficio inclarescere fama, & Imperatorum res in Oriente gerentium sedes esse cœpisset; factum esse, vt paulatim Ecclesia, & Episcopi eius Vrbis, contra fas iusq; dignitate eminere, & authoritate adeò præstare cœperint, vt veteri illam, ceu magistram disciplinarum: Episcopos autem Constantinopolitanos, vt Præsides, & patres honorare, vicinæ Ecclesiæ perrexerint: nec solùm, quòd in Ægypto Alexandria, in Syria Antiochia, in Palæstina Hierosolyma, hoc non in Thracia modò, vel Asia vicina, & Græcia propè omni Constantinopolitanus Patriarcha esse vellet, sed quòd nefandum est, cum Romana, eadem Apostolica beati Petri sede, de primatu vanißimè contendere auderet. Ipsum porrò Constantinopolitanum Patriarcham, sæpè ab Romano Pontif. Max. monitum, vt opinione desisteret, & omnium gentium, & Regum, qui non modò religionem, sed etiam Regum appellationes de Pontifice Max. beneficij loco haberent, consensionem sequi mallet, quàm seorsim vitæ rationem capere; in Italorum, in Gallorum, & Germanorum, & quod nullo sanguine expiabile est, in Dei Ecclesiæ Latinæ odia incurrentem. at hominem abhorrentis ingenij, & ad nullam pietatem informatum, noui delirij, & antiquæ leuitatis vestigijs insistentem, authoritatem, rationemq; Latinæ Ecclesiæ vt amplecteretur, nullo pacto persuaderi potuisse. His sectis, quæ, quòd sensim Religionem diffluunt, non ita obrepere intelliguntur, Christi, eiusq; sponsæ Ecclesiæ, honorem agi, qui vnus si quæretur, iusti belli fons est, & semen. His rebus Innocentium III. Pontificem Max. maiorem Christianæ Ecclesiæ motum expectantem, celeriter more Apostolico factum execrari, eumq; prauæ opinionis condemnare, omnesq; qui in eius hæresi essent, religionis nostræ inimicos, atq; hostes iudicare. Cumq; ipsi modò Barones, & Veneti, Isaacij, atq;

Alexij

Alexij Imperatorum capita tuebantur, idcirco iustum hoc bellum Ecclesiam censuisse, quòd pro his, qui ex fœdere in viam redibant, ac Maiestatem Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ sibi curæ, Græcámq; Ecclesiam in Romani Pontificis obsequentiam futuram esse, perpetuò fore iurabant, arma sumerentur. hos igitur alia mente, quam nunc, Græcos cum viderent Pontificis Romani colentes, sic victores Imperio fraudasse, meritò sacros, atq; intestabiles habitos iri. nunc, quum Gallo, ac Veneto bellum sit cum Græcis apertis sectarijs, atq; ex diuini iuris censura impietatis crimine damnatis, illud, Romano Pontifice Max. authore, iustissimum edicere; captaq; omnia in Victoris mancipio, iure quàm optimo fore. Illum tantum captiuorum animas, quibus Deum suis precibus propitium impetret, suę fidei reddi peteret. Ipsos verò Barones, & Venetos, eodem Pontifice Max. authore, Constantinopolitanam Vrbem Latinæ Ecclesiæ infidelem caperent, captamq; in eiusdem summi Pontificis fidem traderent, vsuq;, & fructu suam possiderent. Ita, acriter Barones, & Venetos hortari, irent, & Victoriam Deo, Diuisq; benè iuuantibus exploratam capesserent, Constantinopolimq; proprium ipsorum præmium, peterent, & Græcam Ecclesiam commune omnium commodum Romani Pontificis obedientiæ darent; & beatitatem, vel mundanam, vel cęlestem ipsius, Pontificisq; fide datam, tandiu expetitam amplecterentur. recordarentur deniq; bellum pro aris semper iustum, aut Gallica, & Veneta virtute perpetrandum esse, aut ipsis Christiani nomen relinquendum. Hæc eadem cęteri Antistites, & Sacerdotes totis castris concionabundi immiscere. quæ oratio penitus in memoria bonorum insedit, vt spontè currentes incitasse, atq; bellum inexpiabile protinus creasse videretur. Cæterum nostri impigrè dies ac noctes hostem, terra mariq; continentibus damnis afficiebant, aut lacessebant; quòd nulla re alia Deum, eiusq; Romanum Vicarium in terris, quàm hostis victima se placaturos sperabant. propterea nullum capitis periculum fugiebant, dum voluntati Diuinæ satisfacerent. Continuò Henricus, frater Balduini Comitis Flandriæ, partem copiarum educit. Iacobus Auennes, Balduinus Bellouisus Hannonij Equites, Odetus Campanus Chiamlites, Guilielmus eius frater, cum suis popularibus vniuersam Thraciam, sub eodem vexillo, populatum mittuntur. Itinere totius noctis multa luce Phileam, quæ Phinopolis antiquis fuit, ad Roxolanorum mare sitam, quod Euxinum est, peruenit. Euxinum porrò, quia ad læuam iam inde à Salmydesso litore, ad Istrum, & Scytharum deserta,

ſerta, magno litorum flexu retrocuruatum, in cornua ad Tauricam Cherſoneſum multos attingit populos, eorum ſinuum accolas, atq; in his non Getas modò Romanis olim Dacos dictos, Sarmatas Græcis Sauromatas, Hamaxobios, ſed Alanos mox, & potiſsimùm Roxolanos ſe in longum ad Tauroſcythas iuxta maritimam oram extendentes, Roxolanorum mare dicebatur. Ea propter Villharduinus Eques peregrinarum regionum non ſatis ſciens, & militiæ quàm Geographiæ peritior, proindeq; Euxini nominis ignarus, Pontum Euxinum in Gallicis Commentarijs, rudi eius ſæculi more, Roxolanorum mare, quod Euxinum erat appellauit, quando eo tempore Roxolani, ijdem Ruſsi, viribus pollentes apud omnes noti, tota Thracia, atq; Europa, ſed ad Euxinum potiſsimùm prolatis viribus, maximè formidabiles eſſent. Philea Thraciæ ciuitas eſt, in maritima Euxini ora, ad læuam iuxta Boſphorum in Aquilonem vergens, omnibus rebus refertiſsima, olim Phinei Regia, vt quidam volunt, quæ Iaſonem, cæteroſq; Argonautas excepit. Eam Vrbem primo impetu capiunt. tanta verò prædæ vis, manubiarum, & commeatus fuit, vt parte etiam ad Exercitum, qui infra collocatus erat, per Euxinum, & ſecundos perfluentis Boſphori anfractus nauibus inuecta, omnibus rebus in caſtris abundarent. In ea Vrbe duos dies agunt. tertia verò die præda manubijſq; onuſti, ad ſuos regrediuntur, quòd depoſita aſperitate hyems præcipitaret, ſeq; annus ſenſim aperiret: inſtabat enim dies, quem honori Deiparæ Virginis ſolenni cęremonia feſtum impertimus, IV. Non. Februarij, cum ad accipienda imperia conueniunt, bello aduerſus Murtzuflum pugnaturi. Interim Murtzuflus certior factus, Henricum Balduini fratrem cum Exercitu ad ſuos ſe recipere, intempeſta nocte Vrbe egreſſus inſidias tendit, & poſtremum Francorum agmen, dum ſyluam ingrederetur, ſub ſarcinis ex inſidijs, inuadit. ſed noſtri ſemper quadrato agmine, & militariter munito ingreſsi, in temporis momento acie conuerſa, hoſtem conſcindunt, Græcoſq; Equites ad viginti, omnium optimos capiunt. Currus etiam armorum Murtzufli, eo ſæculo Carrocium appellabant, vexillumq; prætorium Carrocio impoſitum, à noſtris diripiuntur. Carrocium porrò currus erat caſtrenſis prætorij inſigne, bubalis prætextatis tractum: à cuius poſtrema parte, Turris lignea cum pinnis aſſurgebat: in qua antenna prætalto in malo ſuſpenſa, Imperatoris vexillum expandebat: ſuperſtante Campani æris tintinnabulo maximoperè ſonoro: cuius ſonitu bellum publicè hoſtibus denunciabatur: Regibus & Imperatoribus, liberiq; iuris

ris

ris Ciuitatibus tantum in Europa, & Gallia potissimùm Cisalpina, totaq; Hetruria Carrocij vsus erat, aut quibus esset id ab Imperatore concessum: maiori Vrbis templo asseruabatur. hinc, Carrocium non nisi bello indicto educi, & in foro sisti consueuerat. ei milites in prælio ita hærebant, quum id deserere summæ perfidiæ loco haberetur, vt inde nunquam, nisi cæsis, vel profligatis legionibus discederent. Hac infausta Murtzufli pugna Carrocio capto, Icon quoq; Deiparæ Virginis Græcanico opere expressæ, quæ ipsi Murtzuflo veterum Augustorum more in bellum euntium præferebatur, quòd faustam sibi, & Græcorum Exercitui speraret, cum reliquo Imperatorio apparatu, in nostrorum potestatem venit. Id prælium tàm opportunè, quàm prosperè tentatum à Gallis, vniuerso bello felicem euentum prębuit: siquidem Icone capta, Henricum Balduini fratrem (vt erat ex domestica disciplina maximè pius) felicis prædæ euentum, Christiano more ad lętum augurium facilè vertentem, exclamasse ferunt; debellatum esse Tyrannum; postquam ipsum Virgo Deipara, atq; omnes demum Sacrosancti Cęlites, tanquam sacrilegum, atq; impium deseruissent. Nostri pari pietate omen, quam maxima possunt religione accipiunt, & Deiparam inter splendidiora victoriæ spolia, & preciosam prædam, in sui Filij cultorum manus deuocatam, concessisse, persuasum habent. Ea cum Dandulo Duci, vt infra memorabimus, in rerum diuisione sorte obtigisset, summo cultu Venetias delata, nunc in Diui Marci, solennibus Deiparę diebus, è Sacrario collucentibus vndiq; cereis, ad Aram maximam salutatur. Sed quoniam anteposui Classem Flandricam, ad Imperium Ioannis Nigellani Brugarum Castellani, Massiliæ hyemasse, atq; in Syria, tàm importuna, quàm exitiale nauigatione, æstiua egisse; præterea magnam copiam eorum qui Venetensem Exercitum deuitarent, aliò portuatum dilapsam, qui nostris numero multo plures erant, quàm qui Constantinopolim obsidebant: hi omnes in Syriam appulsi, vt multorum litteris, ac nuncijs in castra allatum est, Deo CHRISTO, Deuotisq; satis pęnarum ad religionis honorem dederunt. Alij enim contagiosa pestilentis morbi lue per omnem regionem diffusa, absumpti: nonnulli, qui ad suos repedarunt, tanquam impij desertores, publicè pro pollutis habiti: Alij quos desertis Castris flagitioso, ac indecoro prorsus secessu ad Gualterium Brennensem in Apuliam superiùs profectos fuisse memorauimus, vt ignominiam speciosa militià contegerent, & diluerent, aut Antiochiam, ad Bohemundum III. Antiochiæ Principem, aut ad Raymundum

P Iu-

Iuniorem Tripolitanum Comitem, ex magni Raymundi Tholosani Comitis gente oriundum, quem superiùs recutitum appellauimus, quibus superiori tempore cum Ægyptijs, & Sarracenis continua bella intercesserant, falsa pietatis specie adire constituunt; & se secundo sacramento, priore iniuria soluto, obligare: sed, eos palantes Turcæ, qui ante quadringentos annos ex Sarmatia Asiatica in Persidem, & minorem Asiam descenderant, & latrocinantes magis quàm belligerantes, dum nec vnus illis certus Dux, nec certum Imperium, prouincias vastabant, ex insidijs adorti, diuina vltione, ad vnum omnes oppresserunt. Turcarum enim vires tenuibus initijs, vt fit plerumq;, ex Scythia, & Caspio mari, vnde illis genus, per Asiam sese sparserunt, annis retro plus minus septingentis sexaginta, paulum antè Caroli Magni Imperium, à quo deteriores habere Africæ, & Asiæ res cæperunt. Ii Sulthanis qui multiplices Asiæ minoris Satrapias administrabant, mercenaria militia operam nauantes, aliquot prælijs, duce Tangrolipice, feliciter aduersus Sarracenos gestis, quorum antè auspicijs militauerant, celebres esse, & victoriarum successibus elati, aspirare ad regnum cæperunt. mox Othomanis ad imperium euectis, omni Asia sunt potiti. & Auorum nostrorum ætate, cum in Europam traiecissent, Adrianopoli primùm; mox Constantinopoli capta, ad ingentes opes, & eam potentiam, quam hodie admiramur, maximo Christianæ Reip. casu, peruenerunt. Ita, nostris dissidentibus, malum haud satis prouisum serpsit. Turcarum igitur armis cæsi, aut capti magnæ nobilitatis Franci Equites ad octuaginta. Inter cæsos autem nobiliores memorabant, Villanum Nuylliacum, Equitem inprimis bellicosum, ac Ægidium Trasidium Hannonium Equitem, Balduini Comitis Flandriæ Clientem, atq; eiusdem obæratum. Captos autem Bernardum Montroliensem, Raynaldum Dampetram, Ioannem Villarium, Guilielmum Nuylliacum, nimia pietate fratrem sequentem: omnes fermè Campani Comitis Clientes. Ita, Deuotos milites à multis execrationibus infames, fame sitiq; enectos, vltore Deo magno, meritas perfidiæ pœnas dedisse. Testificatur Gotthofredus Villharduinus noster, iuratorum neminem fuisse, qui castra Venetijs instituta fugisset, siue casu, siue quòd credibilius, Dei voluntate, qui non insignem calamitatem fato tulerit. Ea de causa veteri prouerbio sapientem esse, qui meliori pareret. Sed vt ad institutæ historiæ seriem reuertamur, Veneti, Franciq;, qui Constantinopolim terra, mariq; obsessam tenebant, de Murtzufli victoria subnixi, Classem rebus omnibus adornant, manganis, balistis, tollenonibus,

nonibus, & fundis, quas vrbium expugnationibus homines machinantur; atq; omni vi, & ingenio agere connituntur. Scalas enim ab antennis nauium, mœnibus altiores, incredibili omnium admiratione erigere, & muris admouere: Obsessi contra præsenti exaggeratione ascensum impedire. turres enim ipsas, etsi opera editas, nouis tamen contignationibus tabulatorum editiores faciebant: tanto studio vt nulla vtrinq; belli munia Martio mense, jeiuniorum diebus intermitti diceres. Inter hæc Francis, è terra non procul spectantibus, præ graudio manabant lachrymæ, veluti concepta, non sine ingenti spe capiendæ vrbis, & propè explorata de Murtzuflo tyranno & Græcis victoria. Igitur Barones è vestigio tuba concilium aduocant: eò Dandulus Venetiq; conueniunt, ac pluribus in vtramq; partem dictis sententijs, ne qua inter socios, Venetum & Gallum capta Vrbe dissensionis occasio præberetur, inter se pacta his legibus confirmant. Si Dei voluntate Vrbe potiri contingeret, præda, ac manubiæ, Imperij oppida, Ciuitates, Vici, castella, horumq; vnà agri, cuiq; pro ordine, & virtute, vt distribuerentur: neu quisquam rem ne minimam quidem contrectare, nisi adiudicatam, auderet; quin ad diem, locumq; præstitutum referret. Quod autem Vrbs & Imperium vnum aliquem gubernatorem requireret, æquissimum videri, XII Viros, omnium suffragijs deligi, VI. Francos, itemq; VI. Venetos, qui tactis Euangelijs dextra, qua jurisiiurandi religione nihil Christianis solennius habetur, quem ex omnibus maximè Imperio regendo idoneum iudicassent, Imperatorem sua voce declararent. idem simul more militari Exercitus annuere, se vnum & solum, quem XII Viri nominassent, pro Imperatore obseruaturos. Qui verò ad Imperium delectus esset, is quadrantem prædarum & in Vrbe, & foris suo iure haberet; eaq; præter, Græcorum Augustorum Palatia Bucaleontem, & Blachernium: reliquus dodrans Imperij, Venetis, & Gallico Exercitui ex æquo dispartiretur. Extemplò etiam sapientissimi quiq; ad XII. de Veneta Classe, de Exercitu Gallico totidem crearentur, qui censum Imperij, Feuda & magisteria pro sua prudentia constituerent; eaq; quibus oporteret, diuiderent. His rebus honoratos, quibus operis & muneribus liceret & deceret, onerarent, idest seruitia imponerent, quæ Imperatori præstarent. Has pactiones tabulis de more prolixè confectis, hinc Franci, ex altera parte Veneti, fide & jureiurando confirmant. minus obtemperantes Pontificio anathemati subiectos decernunt. queis & illud adscriptum fuit, vt in sequentis anni exitu, Mense Martio, cuiq; licentia esset,

quo terrarum vellet, commeandi: Ita enim vt honore sortis, sic onere liberarentur. Cęterum qui commodis in Imperio vterentur, hi Imperatori ex XII Virûm præscripto, dicto audientes essent. Hæc legum, his de rebus dictarum, ex Villharduini Commentarijs Gallico sermone conscriptis, sententia est. Quas conditiones, quoniam legum instar sunt, ex Veneto Reip. Tabulario accuratè sanè, & diligenter exscriptas, Decemuiri, Ioanne Baptista Rhamnusio patre Decemuiralis Collegij à secretis impetrante, exscribendi nobis potestatem fecerunt, quòd historiæ multam lucem afferant, legis voce enucleatius expromemus. Principio, Christi nomine inuocato Vrbem Constantinopolim expugnanto. Vrbe Constantinopoli Diuini numinis ope potiti, eis qui ad imperandum Exercitui, communibus Gallorum, & Venetorum suffragijs creabuntur, & eligentur, omnes obedientes sunto; vti de communi sententia præscriptum erit, & constitutum. Prædæ, manubiæ, totaq; gaza, quæ in Vrbe Constantinopoli inuenta, reperta've erit, eò loci, qui ei rei constituetur, sine fraude comportantor. Totarum rerum dodrans Gallis, & Venetis dependitor, in eam summam, quam adolescens Alexius Angelus Comnenus Imperator restitutus, vtrisq; socijs exsoluere tenebatur. Reliquum quadrantem Venetus sibi retineto, dum solutio expedietur, & ius cuiq; suum peræq; redditum erit. Quòd solutione facta residuum erit, id Gallo & Veneto ęquis partibus dispertitor, dum omnino absoluantur. Sin prædæ, Manubiæ, Gazaq; præsens, æri alieno prędicto minus soluendo erit, quodcunq; prædarum, Manubiarum, atq; Gazæ, vndecunq; posthac Exercitus classis've sibi pariet, & capiet, inde reliquationem ex præscripta superius formula conficito. Frumentum & commeatus excipiuntor, victuiq; omnium, & annonæ militari reseruantor. Inde annona militaris, Gallis, & Venetis, vnde sese alere, & sustentare queant, partibus æquis admetitor. Quod residuum fuerit, id Gallo, & Veneto, eatenus peræq; expenditor, quatenus ex præscripto modo, & ordine satisfactum erit. Venetis in cuncta ditione Imperij Constantinopolitani omnibus honoribus, & dignationibus, ac possessionibus, idq; tàm in spiritualibus, quàm temporalibus, ius vtendi fruendi, vt ad eam diem fuerat, esto. Itemq; commodè vtendi, fruendi, omnibus rationibus, siue consuetudinibus scriptis, non scriptis, ius pariter esto. VI Viri Veneti, itemq; VI Viri Galli, communi omnium voluntate eliguntor. Olli iurati, vnum aliquem ex his, qui in Exercitu, classe've sunt, quem quidem iudicabunt omnium optimè ditionem Constantinopolitanam,

nam, & Imperium constituere, gubernare, tueri posse, ex pietate in Deum, ex dignitate Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ex maiestate deniq; Imperij, creanto. Quem vnum XIIViri communi iudicio declararint, eum omnes iustum Imperatorem habento. Sin verò hinc VIViri Galli, inde VIViri Veneti in aliam, atq; aliam sententiam iuerint, sorte variata, lectio dirimitor. Vtrum sors designarit, eum iustum Imperatorem vniuersi habento. sin plures in vnum aliquem consenserint, eum ipsum Imperatorem accipiunto, quem maior pars legerit. Contra, si in plures sententias, quàm duas itum erit, is, in quem maior pars consenserit, Imperator esto. Quadrantem totius Imperij armis quæsiti Imperatori, præter Blachernæ Palatium, præterq; Bucaleontis, cedunto. Quod reliquus Imperij dodrans, Gallis & Venetis ex æquo diuiditor. Clerici. qui origine nationis, ab ea VIVirûm parte non fuerint, vnde erit Imperator delectus, jus, potestatemq; Ecclesiæ Cathedralis Sanctæ Sophiæ constituendæ, & ordinandæ, simul & Patriarchæ Constantinopolitani capiendi, ad Dei, ad Sanctæ Romanæ Ecclesiæ honorem, & Imperij maiestatem, habento. Clerici, tùm Galli, tùm Veneti, illas Ecclesias, quæ sorti suæ obuenerint, constituunto, & ordinanto. De possessionibus Ecclesiasticis, tantum Clericis, & Ecclesijs, assignanto, vnde honestè, ac commodè viuere, & substentari, atq; sacerdotio operam soluere possint. Galli & Veneti jureiurando adacti ex vltima præsentis Martij mensis die, reliquum annum continuum, & Imperium, & Imperatorem, ad Dei cultus honorem, & Sanctę Romanæ Ecclesiæ dignitatem, & ipsius Imperij maiestatem, omni obsequio, & comitate obseruanto. Qui in terris Imperij consederint, ij ipsi sacramentum, vti moris est, dicunto. Hi ipsi, qui terras Imperij incolent, vt modò dictum est, partitioni, quæ de rebus Imperij confiet, stare jureiurando astringuntor, partitionemq; perpetuò ratam, & sanctam habento. XIIViri, plures've de Gallis & Venetis delecti, & ijdem iurati, beneficia Imperij, siue feuda, munera, & honores, inter Gallos & Venetos distribuunto; simul seruitia, siue operas, quas ipsi Galli pariter, & Veneti Imperatori, & Imperio edere teneantur, sicuti ipsius XIIViris, pluribus've ęquum bonum videbitur, imponunto & indicunto: Quæ feuda, munera, honores rectè, & ordine assignarint, ea quemq; fiduciarium clientem, siue vasallum optimo iure possidere, tenere've iubento. Earum in hæredes, hęredumq; successores mares, fęminas, ius transmittundi, omnesq; feudorum iustos arbitros, contractores, & pactores esse, & fore sci-

re sci-

re ſciſcunto; ſed Imperatoris tamen, & Imperij ſeruitiorum, operarum, & obſequiorum iure ſaluo. Imperator reliqua munera, pręter ea, quæ vaſalli, & fiduciarij clientes, qui feuda, & beneficia Imperialia acceperint, ex lege beneficiaria impoſita edent, de ſuo exhibeto, & præſtato. Neminem hominem cuiuſcunq; Ciuitatis, quæ cum Venetis, Gallis've, aut ipſorum ſucceſſoribus bellum gerat, antequam bellum pacificatione inter ipſos extinctum ſit, in Imperij ditione recipiunto. Galli & Veneti pedibus, manibuſq; conantor Pontificem Max. exorare, vt is pactis conuentis author eſſe, eiq; , qui conditionibus dictis, acceptis obtrectarit, nec obtemperauerit, Sacris interdicere velit. Imperator in partitiones, & traditiones ex formula factas iurato: eaſq; ſemper ratas, & ſacroſanctas habeto. Si quid ſupraſcriptis pactionibus addendum, adimendum've eſſe videatur, eius rei facultas, & arbitrium, penes Gallos & VI Viros Venetos, Conſiliarios, peneſq; Dominum Marchionem, eiuſdemq; VI Viros Conſiliarios eſto. Dominus Venetiarum Dux (quòd eius honore ſingulariter habitum eſt) de ſeruitijs, & operis nomine feudi, vel magiſtratus ipſi deferendi; Imperio Imperatori've Sacramentum ne dicito. Sin cui alij Dominus Venetiarum Dux feudum, honorem've tranſcripſerit, is nouus fiduciarius Cliens ſiue Vaſallus, ſeruitia, operas, obſequia communi conſilio iniuncta, ſoluere Imperatori, & Imperio iureiurando aſtringitor. Hæc verò tractata confectaq; ſunt in caſtris, ante ipſam Vrbem Conſtantinopolim Martio
MCCIV. menſe, anno à partu Virginis, quarto ſupra milleſimum & ducenteſimum. His rebus communi omnium conſilio compoſitjs, ſanctiſsimoq; jureiurando confirmatis (quod more noſtro, præter capitis pęnam, Sacrorum interdictione concipitur) paribus animis celeriter ſe ad pugnam comparant, quòd ad certa præmia omnium laborum & ærumnarum proficiſcerentur, & eò vehementius Veneti, Baroneſq; velis & equis Vrbem capere conniti, ne ſupraſcriptis inter ſe pactionibus, prius quomodo victoria vterentur, quàm quomodo vincerent, ridiculè cogitaſſe viderentur. Claſſem igitur VI. Idus Aprilis ſumma penè quadrageſima, remigibus, militibuſq; & grandioribus machinis inſtruere, & vniuerſi naues conſcendere, commeatus diuidere in Claſſem, equoſq; hyppagogis imponere, atq; ita, vt ſingulæ equitum acies prout ante inſtitutæ erant, ſuis nauibus veherentur, quæ confertæ magis quàm raræ pro natura ſinus, & murorum munitionibus dirigebantur; ſic, vt naues ab hyppagogis, & Biremibus ordinem quæq; ſuum æquabilem & curſum tenerent, vt ſi vſus eſſet,

mutuo succedere, & sibi opem ferre possent. mirificam verò è litore suspicientibus mare directò, tria circiter stadia, nauibus constratum, iucunditatem simul & admirationem excitatam, Gallicis Commentarijs Villharduinus prodit. In sequenti die, qui Veneris dies est, V. Idus Aprilis, Classe tota, vt imperatum erat, propius ad Vrbem mota, & ferè ad murum applicata, Biremes, naues, Hyppagogæ, iustis inuicem distinctæ interuallis, id spatium occupant, superiore incendio desolatum, quod ab Euergetæ monasterio rectà ad Blachernium Palatium extenditur. Igitur Franci, & Veneti scutis validioribus, & amplioribus sumptis, quò creberrimos ictus lapidum euitarent, pro animi impetu vix signo dato, prælium committunt, permultis in terram assilientibus; alijs, diuersi generis scalas è nauibus, in ora defensorum attollentibus, vt cominus ad manus veniretur, & ensibus res non incruenta, obstinatissimis animis gereretur. Omnia hostibus pro loci natura opportuniora, & aptiora erant, quòd & muro facilè tegebantur, & è superiore loco grauius in morem grandinis tela, sagittæ, & saxa, fundis siue fustibalis dirigebantur. Accedebat, quòd integros defessis, pro tanta hominum copia, è propugnaculis facilè summittebant. Contra omnia nostris incommodiora, quorum paucitas diuturnitate pugnæ fatigari, atq; è scalis regrediendi, non modò defatigatis, sed ne saucijs quidem potestas vlla dabatur; ita aut casu, aut hostis gladio pereundum. sed hæc omnia incommoda virtus nostrorum aliquantum sanabat. cum ferè ex antelucano tempore ad Meridiem, centum locis continenter dimicaretur, nostri æquo acriores, & parandæ laudis auidiores, siue merito, siue mentibus nimia festinatione impeditis, ab hostibus fortiter repelluntur. Nam Græcorum ex tota vrbe hìc sese conglobantium ea fuit impressio, atq; is in Venetos, & Francos impetus, vt nostri pauciores aduersus multos, non diu resisterent, sed tumultuosissimè regredi cogerentur. Cęteri, qui de Biremibus, & Hyppagogis in litus ante vrbem insilierant, & ad terram pugnabant, in naues se recipiunt. qua ex re hostibus ex successu eius diei animus augetur, nostris magnoperè afflictis, vix animus accepti incommodi ignominia sustinetur. Itaq; Barones cum Dandulo Venetiarum Principe, Gallis Ducibus, & Trierarchis animo tristes, ex classe in terram delati, in concilium post Meridiem in Diuorum Cosmæ, & Damiani templo, vbi castra habebant pro tempore, coguntur; consultantq; de tanto incommodo maioribus commodis sarciendo. Sperandum, fortunam non iniqua plerumq; manu, bona pariter & mala, inter mortales dispensare solitam,

tam, id Grçcis non indulturam, vt ab ea inflicta clade diù lętarentur. par eis incommodum, & longè maius Venetos, & Francos sua virtute allaturos. Proinde erigendos animos, & quicquid dedecoris fuisset admissum, noua virtute farciendum existimarent. nonnulli huiusmodi sententiam dicere; alij, quà ad Meridiem in mare Vrbs vergit, experiundum; quòd ea ferè parte, muros lacessente atq; absumente vetustate, Vrbs minus certè munita esset. Dandulus, Venetiq; rei maritimæ inprimis gnari, ostendunt eo modo naues Bosphoro secundo, & eo prærapido in Propontidem fluente, nostris, si ea pugnarent, vix inhiberi posse auxilio remorum, quin infra Propontidem ferrentur. Nec deerant in Exercitu qui Classem aut rapiditate, aut aliquo vento, Propontide, & Hellesponto in Ægęum disijci libenter vellent. Omnia tamen detrimenta vel luculenta, ipsis leuia fore, dum in Syriam maturius, quàm fortunatius traijcerent: quorum querela tam periculoso tempore, æqua propemodum videbatur. Sed viri fortes, qui ijdem, & constantes, & patientes habentur, Fortunam rerum suarum mutationem magis, quàm euersionem animo prospiciebant, non sibi nouos hostes oppositos, sed vmbras verius quàm corpora, nec hos vnquam pedestribus pugnis collato pede, manum conserere ausos, vtpotè suis viribus, & virtute diffidentes, sed equis fugacibus fugaciores, ipsos sibi cursu salutem petere: propterea nec Franco, & Veneto, de sua virtute, tot rebus cognita, desperandum, nec cunctandum, quin biduo post mari & terra, Vrbis oppugnatione intermissa, totis copijs pugnetur. Idcirco duos dies quiescendum, vt equos & viros promiscuè, summa lassitudine defessos, curarent, & Classem instruerent: naues enim, quæ summi mali carchesijs scalas habeant, binas ex antennis inter se colligatas, singulis turribus necessariò admouendas, quòd scalarum multitudinem, prout recens detrimentum docuerat, singulæ naues ex caueis, in singulas turres, pro defensorum numero, non ita firmiter, & commodè ferrent, vbi prælium pari virtute, & rei naualis scientia iniretur: quibus rebus Francum & Venetum fama in cęlo poneret. Scire illos, à Grçcis ea die non viribus, non bellicę disciplinę vsu, sed loci opportunitate, & pugnantium numero superatos, quòd aliquando locus prodesse magis quàm virtus solet; eoq; magnas gratias immortali Deo agere, quòd eos, quò cautiores faceret, eò diutius in vita commodis victoriæ, quam manibus tenerent, frui vellet. Dandulus interim Trierarchos, veteresq; nauium præfectos, & classiarios, ad se in prætoriam vocat; ad eosq; conuersus, viros, inquit, alioqui semper fortes, qui multas,

incom-

incomparabilesq; victorias secum Veneto nomini sua virtute peperissent, paucis omnino verbis cohortandos videri; vt pristinum spectatumq; bellicum vigorem ad animos reuocarent. in ijs enim se videre, quòd pigeret, puderetq; pristinæ partæ laudis, paulò antè in fratricida Alexio Vrbe pellendo, memoriam penitus refrixisse, & insolito metu obtorpuisse manus, vt non illorum inermium, vmbrarum verius quàm corporum vim, suo forti ausu vindicandam putarent. Quam ob rem, se seuerè iubere, atq; imperare, vt ad nouam parandam laudem, arma, atq; animos quamprimum parent: vt capienda Vrbe, & Veneti nominis existimatione retinenda, aut opima cum Gallis socijs parta victoria, aut si id Superi nollent, honesta saltem morte, famæ satisfaciendum censerent: quando ipse nonagenarius senex, atq; idem cæcus, omnem vitandi dedecoris, & parandæ laudis rationem ipsa vita chariorem haberet. Proinde quicquid ad belli exitum fortuna adueheret, se Duce constantibus animis, in sequentem biduum expectarent. aggressurum enim se vrbem mari, cum Baronibus, qua in anchoris starent, admotisq; scalis tormentisq; omnibus, Constantinopolis mœnia quassaturum, ea mente, vt Deum, Diuosq; omnes, quos susceptis ritè votis propitiasset, sibi, Comitibus, & Baronibus pro Christiana pietate, & summa æquitatis causa aduersus sectarios, & à Romana Ecclesia dissidentes, bellum gerentibus, proculdubiò defuturos non crederet. Victoriam profectò Deum, cunctosq; Cœlites, pro quibus mox in Syriam, & Palęstinam traiecturi, constanter pugnarent, haud dubio præbituros. Succlamarunt cuncti, paratos esse, omnia incommoda æquissimis animis laturos, vt egregiè pugnando, veterem spectatę virtutis opinionem non fallerent, & non Constantinopolitano modò Imperio, sed & Hierosolymorum Regno recepto, sacrosancto CHRISTI summi Regis Sepulchro auidissimè potirentur. Ita, confirmandis suorum animis Veneti, Galliq; inspiciendis machinis, & tormentis, parandis telis, integros dies absumunt. Murtzuflus, secundo prælio suorum inflatus, erectiori in tumulo ad Pantepoptis Monasterium, quà nostris terrestri parte aggrediundum erat, vt nostrorum ingressus obseruaret, Pretorium Augustorum more velis purpureis superbè intendit; duosq; ibi dies fuit. Id quod à nostris animadsum, spem dubijs animis dedit. Tertia post die, pridie Idus Aprilis, qui Lunæ dicatus dies fuit, cum iam dilucesceret, nostri ab omnibus rebus, vt edocti erant, quàm paratissimi, in anchoris consistunt, eo exitu, vt rostratæ sibi per vices tripartito succederent, onerariæ

verò naues, idoneo loco, ab rostratarum lateribus ad anchoras constitutæ, ab excelsis summi mali carchesijs opportunè rem gererent. Propositis ab Dandulo præmijs singulis, qui spectatæ virtutis facinus ediderint, Veneti Galliq; erectis iam tota classe machinis, ad pugnam se comparant, scalas, tela, lapides, sagittas, hastas, arcuferreas balistas proferunt; antennis naues inter se binas colligant; turres erigunt, vt ab omnibus rebus paratissimi essent. Iam Græci Duces nihil oscitanter agere; omnia munia exequi; defensorum maximum numerum, quorum copia ad manum suppetebat, in muris & turribus collocare; sperantes se nostros, vt ex remissa duorum dierum pugna, inopinantes aggredi, muros turresq; conscendunt: & certatim in subiectos vndiq; sagittas, lapides, missilemq; Græcum ignem, tenaci flamma armis adhærentem, conijcere, sauciare, sternere: quum extemplò, signo dato, ad timpanorum, & tubarum sonitum nostri, sicuti imperatum fuerat, terrifico apparatu omnibus locis nauibus erumpunt, & celeriter in hostem impetum faciunt, vt clamoribus maximè mirandum, ita ipsa impressione vehementissimum. Complures summa vi scalis in medias turres inuadere: quà scilicet turrium in nauibus excitatarum altitudo pertinebat, propugnatores Græcos obuios cædere, contis, missilibus, saxisq; prosternere, turribus & muris in vrbem deturbare; cum Græci nihil interim segnes, nec iam terrore, sed viribus & arte confligentes, proxima murorum parte, tantam vim sagittarum omnis generis, telorum, verutorum, sed maximè molarium lapidum subiectis nauibus superfunderent, more fulminis quicquid percusserint dissoluentes, aut irrumpentes; vt pugnatores simul & remiges his confixi, lapidumq; ictibus percussi, fatiscerent. tot enim ex turrium culminibus tela, trunci, tigna, saxa, tegulæ iaciebantur, ipsis culminibus & murorum pinnis direptis, & demolitis, vt superantium conclamatione ac cadentium gemitu cęlum penè ipsum consonaret. Cæterum nostris ad Meridiem iniquiore loco continenter pugnantibus, Venetis Aquilo tàm sæuus & immoderatus, sed à tergo secundus afflans, naues impulit, vt omnes ad Vrbis muros facilè accederent. Nostri; felici benè vaticinantium Trierarchorum præsagio, tempestatem religioni vertere, seq; Deo charos esse dicere. quibus rebus, nostris animus aliàs inuictus, diuina tamen ope facilius ad audaciam erigitur. atq; omnes antè ærumnas & detrimenta ferre statuunt, quàm non secuturos vindicent. duæ naues, antennis inter se modò vinctæ, quarum vni Peregrinę, alteri Paradisæ nomen erat, opportuna maris

iactatione

iactatione fortuitò disiunctæ, turri, quæ proximè Petrium erat, vbi cum suis Imperator pugnabat, duabus partibus applicantur: ac scalis, quæ in carchesijs Peregrinæ excitatæ erant, rectà admotis turri accidunt. hanc tantam siue Diuini numinis bonitatem, siue occasionem repentè nacti; hinc Petrus Albertus Venetus, inde Andreas Vrboesus Gallus muralis coronæ decus promeriti, quum primi pinnas apprehendissent, turrim ingrediuntur, & vi capiunt. Hos tam illustres facti duces complures insecuti, Græcos qui in præsidio erant, aut ferro necant, aut præcipites è turre agunt. Sed Albertus infelix, vt sunt humanarum rerum casus, non ita diu ea receptæ turris laude, honoreq; lætatus est. ab Equite enim Franco, qui paulò post eandem turrim intrauerat, pro Græco hoste habitus, dum mutuo metu ignoti consertis manibus, vterq; vtrunq; hostem credit, lethaliter vulneratus, interijt: tanto omnium dolore (erat enim ex sua maiorumq; suorum nobilitate, animo ad omnia belli pericula maximè impauido) sed ipsius præsertim Franci Equitis indignatione, quod per insaniam tantum facinus inscienter admisisset, vt & diu in classe lugeretur, & Francus Eques animi angore, nisi proximi Equites obstitissent, penè seipsum interemerit. De tanti viri casu fama ad Dandulum delata, optimus Princeps præsentibus Trierarchis, fortissimum Ciuem, virtutis nomine, publicè laudauit. Equites nauibus secundum rerum euentum speculati, classe in terram appulsa, è nauibus omnes repentè emicant, scalisq; admotis, murum maxima vi superant. Turres quatuor eodem impetu audacter inuadunt, atq; ingenti cæde edita, potiuntur. Nauicularij, classiarijq; impressione, quanta maxima potest, onerariarum nauium, Biremium, celocium mari Vrbem adoriuntur. Ibi, maritimarum trium portarum effractis valuis, vt Vrbem tripartitò inuadant, Hyppagogis equos, quamprimum educere. In his equites vix sederunt, cum rectà ad Pantepopti Monasterium in vnius Murtzufli Imperatorium tentorium, quod edito in tumulo, ad Francorum castra, & Venetorum Classem conspicandam constituerat, impetum faciunt. quibus irrumpentibus Murtzuflus, qui aciem pro castris continebat, quantas habebat copias, vt in extremo conatu necessè erat, haud cunctanter opposuit. Sed, cum intra Vrbem Venetos, & Francos diffractis maritimis portis peruasisse, ferroq; sibi in Vrbem viam fecisse, & ab ijs Forum Constantini, & longè maximam partem occupatam fuisse cognouit, pressus multitudine nostrorum equitum adurgentium, ac iam destitutus omni spe, fatorum vim, non Gallorum virtutem

incusans, maturè se recipit. Hostibus igitur ad paucorum equitum nostrorum conspectum in fugam conuersis, magno Procerum Græcorum numero per continuas phalanges ad Blachernarum portum cursum intendente, cum nostrorum vim terrefacti sustinere non possent; Imperatore etiam ipso Murtzuflo in Bucaleontis arcem altera Vrbis parte ad Meridiem, concitato equo profugiente, nostri in Gryphones solos (ij stipatores, & satellites Augusti erant) cum fortè incidissent, iram, vimq; Martis euomunt: atq; eos omnes, vel prosternunt, vel capiunt. Sed Francis defatigatio, noxq; iam appetens, finem cædendi attulit. Profligatis itaq; hostibus tanta clade, vt ea Vrbis pars muris proxima, Gręcorum cadaueribus constrata videretur; nostri equorum phaleratorum, mulorum, iumentorumq; maximo numero, omniq; castrensi instrumento, & Gaza facilè potiuntur. Deinde ad Constantinianum Forum, quod antiqua Vrbis regionum descriptio Placotum appellat, vniuersi coacti, quòd opulentissimam, & copiosissimam Vrbem vix mense ipso capi teneriq; posse confiderent, sole præcipitante descendunt, castraq; pro muris turribusq;, quas vi cęperant, opportunius locant. quippe quę classis commodiora faciebat, quam propè in manibus habebant. Balduinus Comes ad Pantepopti Monasterium, in vacuo Murtzufli tabernaculo purpureis velis intento, fato quodam consedit. Id omen futuro Imperatori faustis acclamationibus benè vaticinans miles vertebat. Eius verò frater Henricus pari felicitate proximè pro Palatio Blachernarum tendit. Bonifacius Monferratensis, cum suis clientibus, & familiaribus celebriore, & interiore Vrbis parte, collocatur. Ita Vrbs Constantinopolis omnium ea tempestate potentissima, vt, quæ totius Orientis caput esset, & domina, pridie Idus Aprilis, qui Lunæ dictus est dies, anno à partu Virginis quarto suprà millesimum ducentesimum, à Venetis, & Gallis capta, fidei iurisiurandi, religionisq; violatæ pęnas dedit. In quo, licet Deum Opt. Max. omnis sceleris, præcipuè verò impietatis, serius, ocyus, vindicem cognoscere. Ludouicus Comes Blesensium, & Carnutum, Eques incertum bellicosior an sapientior, per quartanam expugnationi adesse non potuit; in quam superiori Autumno eius cęli insolens inciderat, vehementiusq; quàm periculosius iam totam hyemem in Hyppagogis ægrotabat. Nostri prælio defatigati, ne à Gręcis qui in Vrbe erant, auxilijs accersitis, tumultuario adortu in tenebris intercepti trucidarentur, per loca saltuosa equitibusq; parum commoda, noctem sine tabernaculis, absq; victu vllo sub dio, summa sua so-

ſolicitudine, ac militum labore agere, & paululum quieſcere. At Murtzuflum, ne punctum quidem temporis à metu reſpirare, ſiue ſua in dominum impietas, & in omnes iniuriæ, ſiue ſupplicij à Francis formido non ſinebat. Omnibus igitur rebus ad fugam neceſſarijs clam præparatis, oſtendit ſe prima luce omnibus copijs, tanquam ſupremo conatu, hoſtem inuaſurum. Sed hæc magnifica oſtentatio, quo recaſura eſſet, acie præſertim languidius conſuetudine luſtrata, Græcos ſagaces pariter, ac timidos non facilè fugiebat. Itaq; omnes ſibi conſulere, & fuga ſalutem quærere, diuerſiq; in omnes partes dilabi, & latitare. Imperator Murtzuflus, Francorum, & Venetorum virtutem, amplius valere, quàm Græcorum multitudinem, ſupremo diſcrimine edoctus, animo repentè deficit. Itaq; attonitus, & planè vecors, rebus omnibus perditis, & conclamatis, totus deformem in fugam verſus, Eufroſinam fratricidæ Alexij Tyranni vxorem, & eius filiam Eudociam, cuius amore tenebatur (erat enim homo libidinoſus & ſalax) ex magno Palatio properè lembo imponit; ipſe clàm noſtris, quàm remotiſsima poteſt, Aurea terreſtri porta, intempeſta nocte clanculum fugit: diffugientibus vndiq; Græcorum cohortibus ſummo ſilentio, citatoq; agmine, vel intempeſta nocte, ſeſe continuò Vrbe eripientibus. noſtris interim pauliſper quieſcentibus, nec eius fugæ gnaris. Ita Alexius Ducas Murtzuflus Imperio, atq; Vrbe exceſsit, cum duos menſes, dies ſexdecim imperaſſet. Vir profectò ſæuitia, ac perfidia ſua, deterrima quaq; ſorte, vltimoq; ſupplicio dignus. Ea ipſa nocte, neſcio qui noſtrorum repentinas Græcorum incurſiones veriti, ſecundum Bonifacij Marchionis tabernaculum partem Vrbis interiectam, quæ ad Orientem vergit, incendunt: igne noctem, atq; inſequentem diem in veſperum depopulante. Vrbana igitur interiora tecta ab Euergetæ Monaſterio, & ea, quæ ad mare inclinant, vſq; ad Drungarij ædes conflagrarunt. Græci qui in Vrbe manſerant, flammarum ſtrepitu exciti, ædificiorumq; cadentium fragore, vt ſe Murtzufli fuga deſertos vident, alienata penè mente vix incendio elabuntur, hinc fumo conſpectum eripiente, illinc flammis fugam impedientibus. Hoc tertio loco, incendium à francorum obſidione, noſtri vates religioni habent. quò, vt aurum igne, ſic Græcorum de Deo Opt. Max. deq; Diuinis rebus perſuaſio, vel ipſis inuitis, purgatior tandem haberetur. Huc enim Franci, & Veneti cum falcibus emiſsi, Vrbem pridem ſenticoſam Pontifici Romano maximo aperuerunt. Eo namq; incendio, tot domos abſumptas Villharduinus teſtatur,

quot

quot tribus, vel opulentis Galliæ Ciuitatibus pares essent. Barones, quos iam tum fuga Murtzufli Imperatoris fugiebat, prima luce Idibus Aprilis, acies exornant, & sese ad inuadendos hostes comparant. rectaq; quà ipsum consistere putabant, acie dimicaturi: Vrbe propugnatorum Vacua vexillum inferre, & sub suis quisq; signis incedere iubent. Interim Bonifacius, qui hostem Murtzuflum, desperatis rebus, nec effugisse, nec Auream prætergressum terrestrem portam, in Thraciæ montes maximis itineribus properare certius didicerat, exorto sole rectà per mediam Vrbem in equo Bucaleontem versus, explorat. Castellum, & Castellanos Bucaleontis, qui salutis spem in eius clementia collocarunt, in deditionem redigit, omni Gaza, & veste captiua, in Castello custodiæ relicta. Huc Agnes, Philippi Regis Franciæ soror, Alexij Porphyrogeniti, Manuelis filij Constantinopolitani Imperatoris Vidua, postmodum Andronico Imperatori secundò nupta; huc, Margarita Regis Hungariæ soror, Isaacij Imperatoris vidua, compluresq; primariæ fœminæ ad captæ Vrbis nuncium confugerant, & vnà carissimarum rerum sarcinas comportarant. Eas Monferratensis comiter susceptas, ea fronte excipit, vt nihil captiuis insultaret, sed & metu soluit, & honore præcipuo habuit: tanta, in militaris hominis pectus mansuetudo, & continentia incesserat. Alia parte Blachernani, Henrico Comitis Balduini fratri deditionem, pacta tantum salute, faciunt; non minori Gaza & veste captiua, quàm in Bucaleontis palatio fuerat, Blachernis relicta. Vtriq; Castello præsidio firmo, & fideli imposito, qui thesauros simul, & Castella custodirent. Equites peditesq; prædæ cupidirate alacres, momento temporis tota vrbe sparsi, quod opulentissimam Vrbem prædæ suæ destinatam viderent: Siquidem per quos Imperator vicerit, ijsdem multa contra fas, ac leges, quas victoria natura contumax, & tumultuosa vix audit, indulgeat necessè est. Quantum auro, argento, ære, infecto, facto, signato, stragula veste, panno serico villoso, abraso, subserico, gemmis, margaritis, pretiosis lapillis, supellectile: ac quanta deniq; rerum omnium copia sese ditarint, dici non potest. Quæ quamuis maxima sit, nunquam tamen quod peculiare vitium omnibus in castris esse consueuit, militaris illa sitis expletur. Refert Villharduinus Mareschallus, qui prædas præsens conspexerat, nullibi vnquam tantum prædarum reliquo orbe actum. quandoquidem Vrbs situs opportunitate, agrorum fertilitate, maritima opulentia, omnium Orientis ditissima per LXXXX. fermè annos, Augustorum sedes, Imperij Metropolis & caput,

put, diuturnisq; maritimarum nauigationum commercijs locupletata, in immensum diues, opimas omnis generis prædas suppeteret. Quibus rebus confectis, Veneti, Francíq; arbitratu suo, quòd victoriæ licentia dabat, passim hospitantur. Episcopi, cum reliquo Clero in infulis, victoriæ ergò supplicationes longo ordine ad Diuę Sophiæ templum ducunt, quòd omnes ex afflicta fortuna in beatam repentè peruenissent. Barones, Dandulusq; comitantur: &, qua erant pietate, & in Deum cultu, victoriam Deo acceptam referre. Marię aras, Diuorum templa venerari, gratias agere, vota soluere, nihil Venetus, nihil Francus miles, eques, nobilis, ignobilis omittere, quòd ad declarandam lætitiam, nihil Dandulus, & Barones, quod ad gratitudinem erga Deum, Diuosq; testificandam pertineret. In castris iam victoriæ certi, festa omnia agere, conuiuia parare, publicè priuatimq; lætari: omnia victoris gratulatione, & gaudio celebrantur: itemq; victi luctu, ac dolore mixta agebant. Ita, læti vtrumq; Pascha, & Palmarium vocatum, & solennius CHRISTI Domini resurrectione faustum, & salutare, VII. Kalen. Maij, maximum Pascha vulgò dictum, agunt. de Francis, Venetisq; hominibus suum cuiq; iudicium relinquam liberum, dum ęquos iniquos iudices hoc vnum moneam, Gallos, & Venetos, ex omnibus quotquot in Exercitu, & Classe ad Constantinopolim fuerunt, vix ad viginti millia numero fuisse, qui arma ferrent, vt quò diligentius res gestas cum animo meo reputo, eo constantius hanc palmam, non hominum, sed Diuini numinis potius fuisse prædicem. hęc enim veritas extat, captos (vt cæsos omittam) quater centena amplius millia, in Vrbe Orientis eo sæculo longè munitissima, rebusq; omnibus ornatissima. quorum fidem perlocuples testis Villharduinus, Gallicis Commentarijs facit. Bonifacius Monferratensis, penes quem militaris Imperij potestas erat, Barones item, Dandulusq; edixerant, vt quod quisq; Vrbis direptione prædatus fuisset, sine fraude in amplissima tria Vrbis Delubra comportaret: Francisq; & Venetis custodibus, ei rei delectis, vt imperatum erat, traderet. Delubra, constitutis custodibus, decernuntur. Edictum Bonifacius capitis pęna, Episcopi Sacrorum interdictione sanciuerant. Sed nulla lex, satis vnquam auaritiam contagionibus virtutes omnes labefactantem, & violantem domuit: cum cætera vitia, suum quasi lutum, in quo volutentur, habeant: hæc vna, infinitis criminibus implicatur. Animus per se continens fit & abstinens, necesse est. corpus enim legis, tanquam manu, teneri potest: animus auarus, non potest. In castris,

qui

qui ad eam diem continentes, nullis criminibus noxis've impliciti fuerant, Deo chari & accepti, supremi numinis bonitatem senserunt; ijdem mox exitiali, & monstruosa auaritiæ labe corrupti, ne suis maleficijs diutius exultarent, vltore magno Deo pęnarum satis superq; dederunt: multis magnisq; detrimentis diuinitùs eorum culpa in Exercitum postea immissis, quæ bonos malosq; pariter affligarent. Vt verò verius dicatur, bonos sæpè malorum culpa vexari. Præda, manubijsq; Veneto, & Gallo, per XII Viros à Venetis, & Gallis datos æquis partibus distributis, quoniam duplex genus Centurionum, in Gallica militia, alij pedibus, alij equo mererent; in commodorum perceptione duo Centuriones pedites, vnius equitis loco censebantur. duo Centuriones equites, vnius Catafracti equitis loco: eo pacto, res captiua, quæ modò in medium collata fuit (nam pars maxima furto cesśit) vt constitutum fuerat, singulari æquitate diuiditur. Inde Gallus argenti pondo quinquaginta millibus Veneto solutis, sibi tamen reliqua centum millia argenti habuit. Nusquam meliori fide inter vllos actum. siquid contra Edictum ab aliquo commissum fuit, id prędonum auaritia factum est. Peculatores, fures've deprehensi, aut conuicti, reste suspensi pęnas dederunt. Comes quidem Sancti Pauli Vgo, equitem furem de superiori loco suspendi, scuto è collo pendente iusśit: reliqui equites, aut milites, summi infimi, qui furtum fecissent, quòd ad Baronum aures non venissent, impunè præteriti. Quæ tota res à Villharduino commemorata, vt maiorem lucem accipiat, quòd omnibus ferè Venetorum annalibus, sed Andreæ Danduli Ducis, qui post Henricum circiter annum CHRISTI MCCCXLIII. Principatum adeptus est, præsertim historijs enucleatius prodita est, quæ Venetos hęc ad posteritatis memoriam curiosius notasse commonstrant, à nobis fusius huic historiæ mandabitur: quandoquidem Vir Clarisśimus Aloysius Michael M. Antonij doctisśimi Senatoris filius, ex paterna bibliotheca vetustisśimum eiusdem Danduli Principis historiarum Codicem manuscriptum, & luculentisśimis Michaelis patris annotationibus illustratum, superioribus annis nobiscum communicauit. Igitur tres socij prædarum, ac manubiarum, sicuti fidem eadem Danduli historia, atq; annales faciunt, Imperator futurus, Venetus, Francus, ipsam Vrbem Constantinopolim, cęterasq; res Imperij, in octo vncias diuiserunt, duæ futuro Imperatori pactæ, tres Veneto, tres deinceps Franco. Ita, asse in octo vncias diuiso. Imperator futurus duas vncias, Francus tres, sic Venetus alteras tres vncias aufert.

Hic

Hic tamen exponemus tantummodò rerum mobilium, & mouentium partitionem, & quæ Dandulo obuenerint; de rebus soli, suo loco, sicuti à Villharduino contexitur, amplius dicturi. Prędarum igitur, & manubiarum nomine quoniam intelliguntur (id quod vulgò notum est) mobilia & mouentia; in mouentium portione Veneti (quæ prima fuit partitio) censentur equorum, iumentorum, mancipiorum multitudo longè maxima. Præterea de mobilibus, auri pondo ad decem millia: argenti, ad quinquaginta: vestis stragulæ, ac sericæ, & supellectilis magnus numerus: serici infecti, pondo infinitas: pellium item quantiuis precij ingens copia: poculorum ex auro, argento, ære, gemma, & toreumatum, quæ tot Orientis Imperatores, ex immensa illa opum amplitudine reliquerant, vis maxima. Vasa præterea, & crateres ex auro & gemmis, ad ornamentum multorum abacorum. Nam præter innumerabilia, quæ veteris Sacrarij incendio MCCXXXVIII. Iacobi Theupuli Ducis tempore conflagrarunt, hodie quoq; quamplurima, atq; in his nonnulla Murrhina CN. Pompeij, de Regibus Mithridate, & Tigrane victoria, & triumpho nobilitata, inter sacros thesauros spectantur. Scyphi pręterea, calices, phyalæq; iustæ magnitudinis ex Callaide gemma, à colore Turchinam hodie vocant, Iaspide, & purpureo Amethistino lapide, illustrium artificum scalpturis nobiles: fundo arabicis, vt videre licet, caracteribus cælati. Insuper, complurium Augustarum ornatus, & gestamina, & ea aurea, quæ pectus amiciunt, ad pompam gemmis, innumerabilibusq; vnionibus exornata. Coronæ solido ex auro permultæ margaritis distinctæ, quę nummario precio vix extimari possunt. Super hęc, bullæ & annuli, quorum in palis gemmæ, & maximi precij lapides inclusi. visuntur enim prægrandes Smaragdi, & eximij ponderis Carbunculi pinnato fulgore radiantes: qui in maxima Ara Marciana solennibus sacris, vel vmbrante tecto sublati, liquidioribus flammis scintillant, atq; acriter exardescunt. Saphiri præterea miræ magnitudinis, Topazij, Grysolithi, & Hyacinthi. quarum rerum dactylothecam Augustorum refertam, victores compilarunt. Hodie meliori conditione, Ædis Marcianæ Procuratoribus cura demandata, Diui Marci Gazophilacio (thesaurum vulgò appellant) dedicatæ. Statuarum quoq; simulacrorum, & tabularum ingens numerus. Equi ænei quatuor affabrè facti; rarum opus & perantiquum, quos ex Circo detraxerant: Hyppodromum Græci dicunt, qui iuxta antiquam Byzantij descriptionem, in tertia Vrbis regione fuit. vbi alij permulti eximij operis, mar-

morei, & æreí equi incuruis ceruicibus luxuriantes, ad Romanę magnitudinis exemplum, superbis fornicibus insidebant. ob artificis præstantiam ab omnibus expetiti, & per maria, ac terras, vt pedum fractura indicat, vltro, citroq; insanis Regum sumptibus toties deportati. nam Constantinus magnus, artificio, ac nobilitate pellectus, de Traiani vetere arcu ab se Romæ euerso & diruto, equos sustulisse dicitur, suoq; arcui imposuisse, quem de Maxentio Tyranno ad Miluium pontem profligato, mollem dicunt, Corinthio opere iuxta Palatini collis dorsum, inter curiam veterem, & Amphytheatrum, quod Colossæum vocant, erectum conspicimus; iisdemmet quadrigis cum sole insidente scalptis, aliisq; trophæis, & rerum gestarum incisis monumentis insignem. In Traiani porrò arcum ex Domitiani arcu auulsos, & ad operis ornamentum illatos ferunt: ab eodem Domitiano, antè de Neronis arcu demolitos: quum eos Nero ex Augusti arcu detractos, post Augusti mortem sibi vendicauerit. Sed mox Byzantium Constantinus profectus, circiter annum CHRISTI CCCX. quadrigas egregiè factas ex arcu sustulit, & cum reliqua supellectile Imperatoria in Thraciam deportauit; eodem tempore, quo & Porphyreticam ingentem columnam cycloterem, statuarum, signorumq; ac simulachrorum omne genus, vel ex ære, aut marmore, omnibus Europæ, atq; Asiæ Vrbibus nudatis, è vetere Roma in Orientem, ad Vrbis de suo nomine ornamentum, deuexit. Easdem ab Augusto annis ferè CCCXXXVI. ante Constantini discessum, cum Orientis domitor, Antonio & Cleopatra Alexandriæ victis, ex Ægypto, Asiaq; in suam potestatem redacta, triumpharet, nempè annis XXXVII. ante CHRISTVM natum ex Alexandria Ægyptiorum Regum sede, Romam (sicuti ex Heliopoli obeliscos) aduectas memorant: Ciuibusq;, & signis militaribus à Parthis recuperatis, arcui demum impositas, quem ipsi Augusto Orbis totius toties triumphatori, pacisq; restitutori æternæ, Senatus decreuit. Quidam artificem Lysippum commemorant, equosq; ad solis quadrigam in Rhodiorum gratiam, vel vnius nobilissimo Plinij testimonio fabrefactos. numi veteres certè aurei, vel argentei diuersi generis, Augusti primùm; mox Neronis ænei; Domitiani postmodùm; dehinc Traiani has ipsas quadrigas, currumq; & aurigam, trium fermè sæculorum spacio, ab Romanis Principibus æmulatione operis, inuicem raptas atq; arcubus impositas, posteriore æris parte luculenter repræsentant. id quod etiam vir Clarissimus Sebastianus Ericius Senator Venetus, elegantissimo numorum veterum commentario testatur. Sed

à Ve-

à Venetis cum præda reliqua in Vrbem victricem translati, meliore quàm vsquam loco, hodie omnium quæ in Europa sint nobilissimum opus, sed amoto aurigario spectantur Venetijs in summo Diui Marci propilæo ad Occidentem Solem, præclarum Imperij, quod Respub. postmodùm adepta est in continente, præsagium: & eodem quo Romæ, ac Constantinopoli, alacri statu prominentes, omnibus admirabiles, aureæ Ædi Marcianę non mediocre ornamentum afferunt. Adhęc sanctioris notæ res. ampulla, seu vasculum ex chrystallo, Domini omnium nostrum soteris CHRISTI sanguinis, qui Berythi ex eius imagine ab Iudęis confossa, singulari miraculo manauit, Athanasij libello, & II. Niceni Concilij testimonio valdè nobilis. Is sanguis, cum non minori miraculo, Marciani veteris Sacrarij, quod diximus, incendium MCCXXXVIII. diuinitus euaserit, hodie Venetijs in Marciana Æde, loco religione sanctissimo, Sanctuarium dicunt, quod nobilissimo opere introrsus præditum, sanctiore templi parte, æternis ignibus ante fores constitutis, Diui Marci Procuratorum diligentia, & religione seruatur. Eum locum nimia iam vetustate collabentem, templi Marciani Procuratores, Leonardus Mocenigo, qui Ioannis Ducis filius fuit, idemq; Aloysij qui nunc diuinitus Reip. pręest Auus, Collegęq; Paschalicus, Lauretanus, Superantius, Leonus, Priolus, Legius, Pisanus, Capellus, Grimanusq; Andreæ Griti principatu, Luculenter exornato vestibulo, restituerunt; atq; aditum in quo gemmę Reip. asseruantur, concinnauerunt. Porrò autem ipse sanguis sacrosanctus nunquam ex adytis, nisi Dominicæ Cęnæ sacratissima nocte magnæ hebdomadis, & ea quæ Domini Ascensionem pręcedit, de secunda vel tertia vigilia, ingenti concursu ex tota Ciuitate in Ædem facto, maxima veneratione depromitur. tum quoties profertur, quamplurimis accensis funalibus (ita enim mos traditus) Marcianæ Ædis Canonici, & Procuratorum vnus, venerabundi circumsistunt, & cum cęteris Sacrarij Reliquijs, ex sacra concione procumbenti palam populo, solenni cęremonia ostendunt. Eum sanguinem mihi genu innitenti, ex ipso chrystallo intra Sacrarij aditum inspicere per ocium licuit, & contemplari: ac quod summæ felicitatis fuit, sacrosancti vasculi pedem chrystallinum exosculari. tribuit enim hoc mihi singularis beneficij loco, Męcenas olim meus Franciscus Contarenus, Zachariæ Equitis F. ipsius Ædis Marcianæ Procurator, Sacrarij Pręses, & Senator perillustris, fore illud aliquando arbitratus, vt dum ex Villharduini Equitis Franci Commentarijs historiam belli Constantinopolitani contexeremus, quorum ille

Commentariorum peruetustum Codicem Gallica conscriptum vetere lingua, veneranda facie, & literis propè cadentibus exaratum, aliquot ante annos ex Belgio ad Carolum V. Reipub. Legatus, in patriam retulerat, huiusce sacrosancti sanguinis Berythensis miraculi, cæterarumq; Reliquiarum, quas Dandulus Constantinopoli cum reliqua præda ante trecentos quinquaginta annos in Vrbem miserat, mentionem, ad Veneti nominis decus, sed ad ipsius potissimùm Marcianæ Ædis gloriam, faceremus. Inter sacras igitur res, quę ex Constantinopolitana pręda Dandulo obuenere, pręter ampullam sanguinis Berythensis, trunculus visitur ligni Crucis Domini, quem Diuo Constantino in prælium eunti, præferri solenne erat; ab Græcis Augustis, qui post Constantinum imperarunt, summo semper honore, ac religione habitus, eiusdem Sacrarij conflagratione inuiolatus receptus. Clauus vnus ex ijs, quibus CHRISTVS Dominus Cruci affixus, quem idem Constantinus in bello ad conum galeæ, nobilissimarum cristarum loco religiosè gestabat. Spina item de eiusdem summi Regis Corona decerpta. Nam reliqua corona, Imperatoriæ partis fuit, & Constantinopoli à Latinis Imperatoribus summo cultu habita; quam annos fermè sexaginta post, Balduinus eius nominis II. Latinorum autem Imperatorum postremus, Ludouico Francorum Regi, qui postea in Diuorum numerum relatus est, in Galliam dono misit. eo fortè tempore, quo idem Balduinus sexagesimo ferè anno, quàm à Latinis imperari cęptum fuerat, amissa Constantinopoli, & à Michaele Palæologo per proditionem recepta (Chier Michalim appellabant) opibus atq; potentia exhaustus, vtpotè omnium templorum donarijs ablatis, cunctos Europæ Reges adijt: nec quisquam præter Ludouicum Francorum Regem, suppetias tulit: quum Blanchæ matris precibus magnam signati auri vim, & nauales, terrestresq; copias, liberali studio contulisset. Id immortale beneficium, vt gratissimo animo coleret Balduinus, repigneratam coronam Ludouico Regi, tanquam vnum omnium amplissimum munus, liberalissimè donauit. eam hodie Lutetię Parisiorum in sacello Regio, quod Sancta Capella dicitur, vnà & lanceam, & spongiam Dominicæ passionis instrumenta, statis diebus, accensis cereis, adeunt, & omnes reuerenter exosculantur. Sed vt ad Venetos reuertamur, cessit præterea fragmentum columnæ, cui deligatus CHRISTVS Dominus, & flagris cæsus; in eiusdem Marcianæ Ædis Sacrarium illatum. Nam maius fragmentum, quod ad Aram maximam XVI. Kalend. Maij, die Diuo Isidoro sacra, solenni cęremonia sisti-

tur

tur. quod perimetrum habet trium circiter pedum, nostro æuo à Franciscanis Monachis Sepulcro Hierosolymitano satris, Laurentio Priolo Duci, & Senatui dono missum. ex Porphyretico lapide, vtraq; fragmenta constant. Vincentius Fidelis affinis noster, & à secretis Reipub. de Bonifacio Stephano Epidaurio, Montis Syonis Guardiano, nunc Stagni Episcopo, atq; iisdem Franciscanis Monachis, fragmentum maius ex Palæstina Venetias attulit; anno salutis M D LVIII. quum Sacrosanctum CHRISTI Sepulchrum veneraturus Hierosolymam accessisset: sub id tempus, quo in Cypro Insula exacto magni Cancellarij munere, in patriam reuertebatur. Insuper in partem cessit, brachium Diui Gregorij Martyris, vnà & portio capitis Diui Præcursoris Ioannis Baptistæ, quod olim Theodosius maior in suburbijs Constantinopolis, templo ad hebdomum excitato, è Coslao Vico trans Bosphorum, Pantichio Chalcedonis proximo, quò Valente imperante, ex Cilicia Constantinopolim Diui eiusdem caput delatum fuerat, ad Vrbem transtulit. quæ Reliquiæ summa sanctimonia colendæ, Venetias importatæ, & in Marciana Æde ad omnium venerationem, & victoriæ monumentum, Danduli iussu statutæ sunt. sed Præcursoris præsertim, non minori Ædis ornamento, quàm ipsius Ciuitatis lętitia, erga Diuum ob multitudinem miraculorum amico animo, iampridem affectæ. quandoquidem eius Diui dextra, ea dico, quæ CHRISTVM Deo genitum, atq; ipsum Deum ad Iordanem amnem Baptismi lauacro respersit, aliquot ante annos in Diui Hermachoræ, & Fortunati Æde Canaregij regione, aureo tabernaculo, summa Ciuitatis religione asseruaretur: quę vna omnium Reliquiarum quę in Vrbe sunt, in publica cęremoniarum pompa, sub vmbella hodie circumfertur. Imago præterea Diuæ Mariæ peruetusta in tabula, quam superiùs Alexio Ducę Murtzuflo, ex insidijs nostros inuadenti, in pręlio vnà cum curru, quem illi Carrocium vulgò appellabant, ademptam fuisse memorauimus, cum in partem cessisset, Veneti in Vrbem asportarunt: tanto monumento, tantam Vrbem ornaturi. Eam Augusti, quoties Exercitum Constantinopoli educebant, salutare signum Gręcorum, sub vmbella præferebant. Quin & hodie quod pluribus miraculis illustrata, in Diui Marci accensis cereis, ac thure, statis diebus Deiparæ Virginis, eximia veneratione colitur, supplicationibusq; circum Marcianam aream, solenni cęremonia circumfertur. Diui Lucæ opus ferunt. Obuenere etiam inter res sacras, Diuarum Agathę, & Luciæ corpora; quæ ex Sicilia ducentos ante annos Basilio Porphy-

phyrogenito, & Constantino fratre imperantibus, Siciliam tum Salentinosq; obtinentibus, Constantinopolim aduecta fuerant, Diuæ Luciæ corpus Venetias missum; Agathę verò Siculis, quibusdam pijs viris rogantibus, Danduli munere libenter donatum. Sed cum Diuæ Luciæ corpus multos annos repositum fuisset, apud Abbatem Diui Georgij, in Insula è regione Ducarij Diuo Georgio dicata, quæ Ducalis ædes olim erat, & velut in ditione Veneti Principis, cum dicendi Abbatis ius illi esset, omnibus ornamentis à Principe honestabatur: inde in Vrbem proprio Delubro cum sacratarum Virginum domo, de eius nomine erecto, deportatum fuit: eius tantum Diuę brachio, quod hodie visitur, Diui Geoigij Sacrario ob exosculantis Archimandritæ miraculum relicto. quo tempore Diuorum Symeonis, qui CHRISTVM Dominum senior in vlnas accepit, & Ioannis cognomento Eleemosinarij Patriarchæ Alexandrini corpora, per Venetos Ciues æmulatione religionis, summa pietate in Vrbem aduecta. illud, ex Sacello Deiparæ, quod Sophiano templo, accubat, Andreæ Balduini, & Angeli Drusenti, Virorum pietate insignium opera & sumptu; hoc Raynaldi Danielij quorum alterum, in Diui Symeonis cognomento magni Cruceia regione, Æde eius cognomine; alterum in Diui Ioannis Baptistæ ad Brachoram Castellana regione ritè honoramus, cui etiam sua Ædes in Riuoalto dicata, & consecrata fuit, cum vetere turre valdè eminenti, quę Ædi accubat. ea Ædes Veneti Ducis jurisdictioni, prout proximum Diui Iacobi templum à priscis Venetæ Vrbis conditoribus erectum, subiecta. quo templo, nihil antiquius Venetijs habemus: vt potè, quod in ipso nascentis Vrbis primordio, ex voto ædificatum fuerit; & ingenti Riuoaltino incendio patrum memoria, Christianæ salutis anno MDXIIII. circum ambustis lateribus, ope numinis intactum. vtrisq; Dux ex antiqua prerogatiua Flaminem dat. sed Eleemosynarij templo, eodem Riuoaltino incendio absumpto; alterum insigniore postmodùm apparatu, Andreæ Griti inclyti Ducis Principatu, cum reliquis Riuoaltinis porticibus, atq; ędificijs restitutum. Floruit Eleemosynarius, ne hoc quoq; prætermittamus, Alexandrię postremus Patriarcha, eo ferè tempore, quo Heraclio imperante Vrbs Alexandrina tàm nobilis quàm fide in CHRISTVM memorabilis, circa annum CHRISTI DCXIX. à Sarracenis fœdo hominum genere recepta est, ac Ægyptij Sulthani imperare cœperunt: biennio antè quam impurus ille & sceleratus Mahometes delirij sui leges daret: anno scilicet Christianæ salutis exacto DCXXI. à quo tempo-
re,

re Arabes Mahometanæ superstitionis annorum initia computant. Sed Ioannes, doctrinæ fama apud omnes gentes celeberrimus, quum ex humanis excessisset, ob maximas in pauperes largitiones, Eleemosynarij nomen, quod in hanc diem durat, sortitus est. Cęterum Ciuitas III. Nonas Februarij ad Brachoram frequens quotannis, & templum & Diui loculum supplex inuisit. Quo datur intelligi, quantum iam inde à priscis illis Vrbis temporibus, apud Venetos, Christianæ pietatis & religionis studium publicè, & priuatim suprà cęteros Europæ populos emineret. Tantundem rerum omnium ad Imperatorem, & Gallos delatum. Porrò vt prædarum magnitudo, in vniuersum breuiter referatur, satis constat, sine ijs, quæ furto periere, quæq; item Venetis seorsum ex pacto æris alieni persoluta sunt, in publicum quater centena millia argenti pondo relata. Item equi omnis generis, numero ad decem millia. His rebus constitutis, tuba militare concilium aduocatur. Eo concilio nihil plus actum quàm vt ad alium diem res deferretur, in quo XII Viri legerentur, qui Imperatorem dicant. Vix enim fieri poterat, vt in tanti honoris, cuiusmodi est Imperatorius, contentione, non complures ambitio compungeret: omnes tamen, in duorum alterum facilè consentiebant. Constabat enim inter omnes, duos ex omnibus potissimùm, Balduinum Comitem, & Bonifacium Marchionem Imperio dignos videri. Cumq; alterutrum Imperatorem prodi necessè esset, Barones metuere, ne vnius repulsa, alteri calamitatem crearet; quæ vt non Imperium vniuersum afficeret, fieri non posset. Commemorabant enim huiusmodi ambitione, superiori sæculo Regnum Hierosolymarium propè comminutum fuisse, Gotthofredo Bullione Rege declarato. eius competitorem Raymundum Sancti Ægidij, & Tholosæ Comitem repulsę ignominia com mòtum, posthac non destitisse, quin maximam partem Exercitus, precibus, vel precijs sensim detraheret, Regemq; optimum omni pręsidio nudatum, Iconiensibus Turcis, vicinoq; Ægypti & Syriæ Sulthano, tandem vexandum relinqueret. Idcirco præsenti Imperio, ab omnibus impensius consulendum, atq; excogitandum, quomodo vtrosq; inter se amicos retinerent. Placuit vno duorum ad Imperium electo, alteri Pontum, & Bithyniam, ex altera Propontidis parte, minorem Asiam versus, simul Cretam nobilissimam Insulam, iure clientelæ, siue feudi attribui. Ita, Imperator patronus, alter verò cliens, idest vasallus. Mox constituta die, XII Viri leguntur, apud quos numeratis suffragijs declarandi Imperatoris summa erat potestas. In memorijs & annalibus Venetis,

quos

quos admodùm locupletes habemus, obſeruatum eſt, Dandulum accitis Venetorum primoribus, quos in conſilium adhibebat, VI Viros legiſſe, Vitalem Dandulum Equitem, eundem claſsis Hamiralem, Othonem Quirinum, Bertucium Contarenum, Nicolaum Nauaioſum, Panthaleonem Barbum, ſed in ſexti nomine, annales ipſi, quoniam inter ſe paululum diſſentiunt, cum quidam Ioannem Baſilium, quidam verò Ioannem Michaelem habeant, nos hac de re nihil certi palàm proferemus. Francorum ſuffragijs creatos legimus, quatuor Epiſcopos; Nubilonem Sueſsionum, Garnerium Tricaſsium, Petrum Bethlehemitam; atq; item Acconenſem Antiſtitem: duos prӕterea Equites Italos, Nicolaum Picciolum, & Iacobum Maluicinum. Hi prӕſcripta die, per apparitores ad concilium vocati ſunt. habitus eſt autem is Senatus, in Augusteone Palatio, proximè Sophianum templum (id quod honori Danduli datum eſt in eo habitantis) in interiore Palatij Sacello, vt Villharduinus Mareſchallus tradit, tametſi Choniata Grӕcus author in Diuorum Apoſtolorum, conueniſſe ſcribat. ſed Choniatӕ ſummę alioqui fidei, & ingenij ſcriptori, qui res Conſtantinopolitanas annorum LXXXVIII. ab Ioanne Comneno Alexij filio, vſq; ad Henrici Imperium luculenter conſcripſit, hoc loco facilè ignoſcendum. quandoquidem Vrbe à Venetis, & Gallis capta, exul cum reliquis Grӕcis factus, Chonas ſeceſsit, nec Imperialis Comitij, nec Comitiorum gnarus, vtpotè rerum, quӕ procul à ſe fierent, Annalibus ſuis labi facillimè potuerit. Ad Auguſteonem igitur tantӕ multitudinis, quantam Palatium capere poterat, concurſus tota Vrbe fiunt, qui alterutri, vel vtriq; potius fauebant. Coactis in concilium electoribus, iuſiurandum datur ex pactionibus pridem firmatis, illos odio, & gratia vacuos, eum potiſsimùm Imperatorem electuros, quem Imperio digniſsimum, & rebus gerendis magis idoneum iudicaſſent. Ac reputanti mihi, quӕ cauſa Balduinum, Bonifacio in Imperio prętulit, hӕc potior viſa eſt, quod Bonifacius Marchio Monferratenſis, quanquam ſpectata virtute, & conſilio nulli Baronum ſecundus eſſet, non tamen ita magnas cataphractorum equitum copias ſuo ductu ex Monferratenſibus Inſubriӕ, & Subalpinis populis ſub ſignis habebat; ſi Francos veteres Theobaldi Campanię Comitis milites, familiares, clientes, obӕratos, & amicos detraxiſſes: minus etiam nouas inde Comitatu Monferratenſi colligere poterat; quӕ Balduino ſuperabant, in Flandria prӕſertim, & Hannonia, cui parti Belgij multò maximӕ, quӕ totius Galliӕ fortiſsima, & bellicoſiſsima

habe-

habetur, summa populorum beneuolentia, Regię clientelę, id est feudi regalis iure imperabat. Sic enim ferebatur, vt qui in Belgio bellicum cecinisset, equestres, pedestresq; copias, velut è terrà nasci solere. eam rem Orientis Imperio vsui, atq; adeò saluti fore. Idcirco, V I Viros Venetos in Balduini electionem procliuiores fuisse. Sed huic causæ pondus addidit, Pantaleon Barbus, V I Vir Venetus; qui cùm authoritate, tùm oratione collegas persuasit, magis ex vsu Imperij esse Balduinum Imperatorem declaratum, quàm Bonifacium. in qua consultatione diu, multumq; concertata, collegæ tandem Veneti, qui Henrico Dandulo Venetiarum Principi fauebant, à Barbo, Senatoria illa grauitate singulari, iuxta & causæ iustitia, tùm viri authoritate obiurgati, facilè sententia destiterunt. Quam rem, annales facilè illustrabunt, si quæ in ipsis notantur, huc bona fide conuersa ediderimus. Tradunt igitur annales Veneti, Suessionum, & Tricassium Antistites, magis ex Christianæ Reipub. vtilitate, quàm aliquo Balduini, aut Bonifacij Marchionis commodo, Imperatoris designationem metientes, in animo habuisse, Dandulum spectatæ virtutis Principem, sua sententia ad Imperium prouehere, quando ad eum designandum V I Viri Veneti senis suffragijs plurimum valerent; sed Pantaleon Barbus, vt erat summæ sapientiæ Patricius, vnus ex X I I Viris aduersatus, cui mira in dicendo libertas, summa in consulendo integritas, atq; asseueratio, recti, ac veri cultus eximius, & erga patriam, atq; adeò Christianam Religionem, studium suprà quàm cuiquam sit ctedibile, imò (inquit) alium omnino, quàm Dandulum nostrum Viri Veneti, vosq; Franci censeo Imperatorem declarandum. Nam quamuis Imperium Orientis aptius Venetis, quàm Transalpinis cederet, qui maris domini (absit verbo inuidia) classe, & maritimis auxilijs pollentes, Constantinopolitanum Imperium, atq; Vrbem, longè melius quàm aut Monferratensis, aut Flandriæ Comes, maris rudes, ab finitimorum incursionibus conseruarent, & commodius classe ex Adriatico per Ionium & Ægeum immissa, laborantibus suppetias ferrent; quàm si vel maximè cataphractorum equitum copiæ ab vltimis terrarum finibus ex Belgio, aut Transpadanis mediterraneis Italiæ regionibus, mitterentur: cuius classis, & maritimarum Venetarum copiarum quanta vis fuerit, Vrbs infra nonum mensem bis Venetorum præcipuè classe expugnara facilè ostendit: Nunquam, ait, mihi credite, equitatu quantumuis magno, Imperium hoc aduersus finitimos Gręcos, absq; numerosa classe, præsidijsq; maritimis conseruari poterit, quin Gręci

breui rebellantes, noſtros facilè Imperio depellant. Quoniam tamen tantarum opum, & Imperij amplitudine, ac fortuna Veneti cuecti, ideoq; ſupra omnes Europæ Principes ad ingentem inuidiam expoſiti, vt ſunt mortalium animi cupiditate, ambitioneq; præcipites, maximo apud omnes odio deflagrarent, vt protinus Franci Barones, Balduinus item & Monferratenſis repulſæ dolore, atq; offenſione, cum ſuis clientibus, & familiaribus ab ſignis noui Imperatoris, & amicitia diſcederent, & ſic Hieroſolymorum expeditio amitteretur: ideò, vt tàm funeſtum Reipub. Chriſtianę diſcrimen euitetur, Balduinum, aut Monferratenſem vtrum vellent, Dijs benè iuuantibus, Imperatorem dicerent. neque eius ſententiæ nouitatem non inſulſi homines admirarentur, quoniam Dandulo Imperatore dicto, amitti Hieroſolyma, Exercitum debilitari, & quod indignius, Chriſtianam Religionem, Græcis à Romani Pontificis authoritate diſſentientibus, altius reuelli neceſsè eſſet. Duos tantummodò eſſe, vt probè ſcirent, qui virtute & gloria cæteros anteirent, quæ ſeges eſt inuidiæ, ipſos tamen omnibus charos eſſe: idcirco Dandulo omiſſo, altero ad Imperium neceſſariò promouendum. Re diu multumq; à XII Viris conſiderata & concocta, in vnum tandem Balduinum Flandriæ, & Hannoniæ Comitem conſentiunt. Ex templò Nubilo Sueſsionum Epiſcopus XII Vir, adaperto Senatu, ex eo ipſo Sacello, in apertiorem ædium partem ad Barones, Dandulumq; Venetiarum Principem, collegarum mandato, in atrium introducitur, ita auidis oculis propenſiſq; animis aduenientem inſpectante populo, vt, qui alterutri fauerent, nihil prius quàm Imperatorem prodentis vocem expectarent. nec mora, Nubilo ſilentio per præconem facto, hæc verba habuit. Imperatorem eum quem nos rectè, & ordine legeremus, Vos Proceres, tuq; Dux Dandule, habere, honorare, colere, Deo teſte, promiſiſtis: eundemq; omni ope, & opera, ab omnibus ſanctum, inuiolatumq; præſtare. de communi omnium ſententia, quod Orientis Imperio, reliquoq; Chriſtiano Orbi, felix fauſtumq; ſit, Deo auſpice, Balduinum Comitem Flandriæ & Hannoniæ, Imperatorem dico. Ea voce excepta, atrium repentè fauſtis militum acclamationibus perſonare, tanto intus ſtrepitu, vt ædes iamiam caſuræ viderentur. omnes enim læti, & alacres (nihil enim longius illis erat, quàm dum delecti nomen audirent) Nubilonis Epiſcopi vocem ſecuti, Balduinum, Balduinum Imperatorem, protinus geminatis vocibus acclamare. Exercitus ad declarandam lętitiam, tubis, tympanis, omniq; armorum crepitu ap-

plau-

plaudere;omnes deniq; ex ancipiti ſpe ad hilaritatem conuerſi, Deo, ſibiq; & Exercitui gratulari, quibus Princeps antiquiſsima, & ob id vna omnium auguſtiſsima gente, Caroli Magni ſanguine inſigni (indidem enim domus Hannonia oriunda) regia præterea Philippi Auguſti cognatione clariſsimus, ſapientia, & æquitate, Imperator diuinitus contigiſſet. Hic Bonifacius Marchio repulſæ dolore abiecto, vt erat conſtanti, & æquo animo, cum nullam perturbationis, nullam triſtitiæ ſignificationem daret, inprimis hilari vultu, ſibi Franciſq; optatiſsimum nouum Auguſtum, palàm gratulatus, ex Auguſteonis Sacello, altè ſublatum protinus in Diuæ Sophiæ antè humeris ſubiens, cum Proceribus reliquis officioſè geſtare, omneſq; honores, quos tempus & locus poſcebant, æquiſsimis animis habere. Eo die, qui ipſi omnium lætiſsimus fuit, Balduinus Sophiano in templo, atq; aurata in ſella conſtitutus ad Aram maximam, ab vniuerſo Exercitu, Græciſq; qui in Vrbe erant, incredibili fauore, magnis gratulationibus, & Rex, & Imperator appellatur; quum in perpetua populi, militumq; acclamatione, nihil præter ipſius Balduini nomen audiretur. Mox, dies coronationis Dominicus dicitur, ad XVII. Kalend. Iunij, quo temporis ſpacio, Proceres, aureas, argenteas, & holoſericas trabeas, precio quanto maximo poteſt, apparare: adeò, vt ſuperiorum Regum luxum non æquarent, ſed ſuperarent. Interea Bonifacij Monferratenſis Marchionis, & Margaretæ Regis Hungariæ ſororis, quæ Iſaacij Imperatoris Vidua erat, nuptiæ ſumma omnium lætitia, celebrantur. illoq; ipſo tempore Odetus Campanus Chiamlites, magni nominis Eques, quem cum nobilibus Campanis, quintam aciem, prima Conſtantinopolitana oppugnatione duxiſſe memorauimus, maximo Baronum dolore, è vita decedit. Eum Guilielmus frater diu & grauiter luxit; & magno amicorum comitatu funus cohoneſtante, in Apoſtolorum templo, quod vel magni Conſtantini, & Diuæ Helenæ eius matris ſepulchro, aliorumq; Auguſtorum nobilitatum erat, condidit. Dies coronationis venit. Balduino Imperatori Veterum Græcorum Auguſtorum more, in Diuæ Sophiæ, Imperialis Calyptra imponitur. Gallis ac Flandris Proceribus in Conſtantinopolitano Imperio vetere ritu, ea die Deſpotarum, Autocratorum, Seuaſtocratorum, & Prothoſeuaſtorum munus implentibus; eò auguſtius, quòd ſimul ac coronationis dicta dies fuit, vt in tanta hilaritate, regio ſumptu ſuprà quàm fieri poſſet, exornati conſpicerentur, prout libido genijq; tulerunt, auro textile, vel argento, quorum in Vrbe ingens

erat copia, & ſerico omnis coloris eleganter variegato, itemq; Phrygijs operibus, & acu græcanico opere pictis ſagulis, & latis veſtibus ſe integros quindecim dies ad pompam ſummo ſtudio comparauerant. Quidam, Imperatorem Græcorum diademate coronari ſolitum, ſcribunt, ſed pleriq; Calyptra, quibus aſſentior, quòd eorum teſtimonio, Græcorum Auguſtorum imagines Conſtantinopoli delatæ, & nobis à Marino ſeniore de Caballis Equite, & ampliſsimo Senatore traditæ, ſuffragantur. Inauguratus eſt in Diuæ Sophiæ, & Calyptram accepit incredibili omnium ordinum lætitia, applaudente Senatu, canente Clero, Dandulo Duce, & Baronibus maximè hilaris; æquis, iniquis fauſta omnia acclamantibus. Tanta verò omnium frontibus teſtata gaudia, tantaq; Auguſti iucunditas, & tàm clara in omnes oculorum gratia, tàm comis ſingulorum ſalutatio, tàm blanda deniq; omnium appellatio, dubium faciebant, Balduinus Conſtantinopolitas & Græcos, an Latinos magis exhilararet. Pompæ autem apparatus ſic magnificus, vt Græci qui in Vrbe erant ſenes, ſumptuoſiorem non meminerint. tanta vis auri atq; argenti comportata, tantuſq; veſtis ſtragulæ, ſericæ, & holoſericæ ornatus, tanta equorum impenſiſsimi precij, phalerarumq; copia, magnificentiam iuxta, & opulentiam Græciæ oſtentabant, vt veterum triumphorum pompam facilè exæquarent: populariter verò tubis, lituis, cornibus, cantu, & fidibus, & tibijs exceptus eſt. Quinetiam, quà ab Blachernio Palatio ad Auguſteonem, atq; inde ad Diuæ Sophiæ Ædem, & ad Bucaleontem pompæ tranſitus erat, feſtis frondibus topiario opere ingentes arcus ſublatos; in vias vndiq; & regionum compita, florum odorumq; nimbos effundi videres. Ita, ille generoſo inſidens equo, auratis ephippijs inſtrato, ſub vmbella, Francis Italiſq; Procerib us ad eam geſtandam, honori ſimul & labori ſuccedentibus, à Sophiano templo ad Bucaleontis Palatium perrexit. Tum primùm Conſtantinopolitæ votiuuſq; Exercitus, Balduinum in picta auro trabea, margaritis, gemmiſq; intextis adornata, hinc dextra Crucem, inde ſiniſtra Euangeliorum volumen, priſco Græcorum Auguſtorum ritu geſtantem, æquiſsimis oculis ſpectarunt. Is profectò florenti ætate, forma regia, totiuſq; oris dignitate, quanta vi x homini optanda (tertium enim & trigeſimum ætatis annum agebat) omnium oculis veteres Romanos Auguſtos, vnde illi origo fuit, iucundè, & ſuauiter referebat. acclamationes Auguſtis exhiberi ſolitæ, quales Conſtantinopoli ab magni Conſtantini temporibus ad eam diem non fuerant, vndiq; exaudiebantur, Balduino Cæſari Au-

gusto, Magno, Pio, Felici, Vita & Victoria. erat enim moribus & facie Cæsaribus similis. Summa in eo clementia, incredibilis in omnes æquitas, rei militaris disciplina sagax, nec à literis alienus, & quod maximum est, orthodoxæ fidei apprimè colens. Iam vnum cęlo demissum prædicare, qui Orientis Imperium imminutum, in antiquum honorem restitueret. omnes deniq; ad vnum, fortunam Vrbis laudare, quæ optimum, & fortissimum Principem, atq; inuictæ virtutis tutorem optimum maximum orbo Imperio dedisset. complures festi dies celebrantur, totaq; Vrbe omnibus foris, & theatris, ludi magnificentissimi eduntur. &, ne quid splendoris ac magnificentiæ deesset, constat etiam vrbanos Circus, Hyppodromosq; coloratis sericis velis contectos fuisse, in quibus Circenses ludi singulari equo, bigis, quadrigis've Gręco more, itemq; ad equestris pugnæ simulacrum (Galli & Germani Torneum vocant) Franci Equites in aureis armis, & militaribus ornamentis conspicui, complures dies iucundissimè decurrerunt. spectaculum certè speciosius, quàm scribi potest. Sic inauguratus Imperator Balduinus à Venetiarum Duce Dandulo, à Baronibus, & Equitibus, à toto Senatu, populoq; Constantinopolitano, in Bucaleontis Palatium, ab Nicephoro Phoca Imperatore opulentissimo exædificatum, solenni pompa deducitur. Bucaleon Palatium est ad mare, quà Vrbs ad Meridiem vergens Austrino mari ad Propontidem alluitur. Eo autem loco Constantinopoli Bucaleontem constitutum ferunt, quo antiqua regionum descriptio ponit in tertia regione Hyppodromi portum nouum, qui postea portus Iuliani dictus est; mox, & Sophiæ, ab Sophia Augusta, Iustini Curopalatæ Iustiniani nepotis vxore, appellatus. Turcę, locum Caterga Limena, quasi portum quendam triremium hodie dicunt. Is Iustinus, Iustiniani successor, atq; operum ęmulator, Regiam ibi extruxit, portumq; purgauit, qui nunc exaggeratus est, & cęno, & lapidibus magna ex parte obrutus, ab Turcarum Imperatoribus, intra muros Constantinopolitanæ Vrbis postmodùm receptus, paruo velut lacu relicto, quo nunc Turcicæ mulieres ad abstergendos pannos descendunt. Bucaleontis aulam Nicephori Phocæ quem diximus fuisse memorant: eo nomine dictam, quod ibi magnus lapidius leo excisus esset, qui boui marmoreo insideret, & insigni argumento, sinistro pede bouis cornu tenens, & collum distorquens, Bucaleontis nomen loco dederit. Id Bucaleontis Palatium, Blacherniaq; item aula, vt supra memorauimus, scriptis pridem pactionibus inter Francos, & Venetos, cum futuro Augusto in partem

ces-

cessisset, Balduinus Imperator ad secessum omni regio apparatu, suprà quàm dici potest, magnificentissimè exornauerat. Balduinus Orientis Imperator coronatus, tametsi regendo Imperio, ab priscis Augustorum legibus multorum sęculorum spacio, sacrosancta maiestate toto Orbe venerandis, sibi minimè recedendum existimaret, vt tamen ius ipsum, quod aut nullum, aut durum in Græcia eo sæculo receptum erat, æquius melius pro tempore institueret, redderetq; leges Hierosolymarij Regni militares, pariter & ciuiles (eas quasi Regum scita, vel Concilij, cętusq; Gallorum responsa, vetere gentis vocabulo Assisias vocant) Constantinopolim transferri iussit, centum retro annis à Gallis Principibus, & Hierosolymorum Patriarcha in Syria editas, postquam Hierosolymas in Christianorum potestatem vindicassent, Gotthofredumq; Bullionem, ac secundum eum Balduinum fratrem, Reges appellassent. Quibus legibus eo tempore Almericus Luscinianus Cypri Rex, vnà & Galli Proceres Hierosolymarij Regni reliquiæ, Anthiochenus Princeps, Edessanus, & Tripolitanus Comites vtebantur. Ita Balduinus, de beneficijs, siue feudis, Imperij muneribus & honoribus, simul & seruitijs siue operibus, imponendis & indicandis, Imperatoriq; ex beneficiaria lege per clientes, & vasallos præstandis (quod antiquioribus Gallicis, atq; ijs proprijs, verbis conscriptæ leges, binis Assisiarum institutorumq; maioris, & minoris Curiæ libris, apud Gallos, præsertim in terra Gręcia, multum authoritatis essent habituræ) Cypro Constantinopolim delatas Assisias, tanquam municipales statim promulgari iussit: vt ijsdem, ceu fonte quodam, summatim & enucleatè ius, tanquam per compendium Baronibus, Equitibus, Francisq; militibus redderetur. Hæ, dum Gallorum res sexaginta annorum spacio integræ Constantinopoli fuerunt, à Latinis Francisq; hominibus pro legitimo iure habitæ, receptæq; sunt. Præterea Imperiales etiam magistratus & magisteria, siue Palatij officia, vt Græci vetere Græcorum Augustorum more constituta vocant, ex dignitate nominis Latini innouauit: Imperiumq; Constantinopolitanum, aulæ Franciæ instar etiam informauit, & descripsit. Honorarios verò ministros, ordinarijs addidit, sed qui in altiore dignationis gradu essent, quòd cęteros vicarios haberent. Ex priscis autem Græcis aulæ magistratibus, inprimis Dandulum Venetiarum Principem, vt ei honorem præcipuum haberet, Imperij Despotam seu Principem, qui primus secundum Imperatorem titulus est, & à Constantinopolitanis Imperatoribus cum Peloponnesi feudo, Morea dicitur, Imperatorum

liberis

liberis tradi solebat, creauit: Et purpureos calceos Augustorum insigne, cęteris vetitos, honoris causa, vtendum fruendum concessit. Venetos præterea Patricios, à Consilio Danduli, quamplurimis militiæ muneribus atq; honoribus ornauit: Præcipuè verò Ioannem Basilium, insignem Trierarchum, ob egregiam virtutem, equestri dignitate ornatum, aurea Imperatoria corona cæruleo in campo, quam militari in scuto gestaret, liberaliter donauit, vt quale eius esset erga Venetos animus, communicatis Imperij insignibus, testaretur: Id postmodùm Basiliæ familiæ abolito vetere insigni hactenus mansit. Cum verò magistratus, vt à jureperitis concinnè, & sapienter describitur, appellari consueuerit, cui iurisdictio data sit, iussorumq; suorum explicandorum potestas; & Constantinopolitano in Imperio, iam inde ab Diui Constantini magni temporibus, Rossicus Dominus, idest qui feudum haberet, dignitatem dapiferi; Peloponnesiacus Despotæ seu Principis; Atticæ & Athenarum, magni Ducis; Bęotię & Thebarum, magni Primicerij; Siciliæ verò Regis titulum obtinerent, tametsi postea Thebarum, & Bęotię Megam Kyrium pro magno Primicerio, itemq; Atticæ, & Athenarum Ducem pro magno Duce, posterioribus sęculis appellare consueuerint. ea etiam feuda Imperator Balduinus, ijsdem honoribus, & muneribus veterum Augustorum more, latinis hominibus, & Francis suis clientibus concessit. Ministerium autem, munus ipsum, jurisdictionis immune, quæ officia appellant, cum non minoris necessitatis, quàm decoris causa Imperatoribus esset institutum, magnum Ducem classis Imperatoriæ, eundemq; Exercitus Præfectum creauit, cui Magnum Drungarium, atque huic Hamiralem, & Prothocomitem, qui largitionibus Imperatorijs præesset; reliquos item classis Procuratores suffecit. Præterea magnum Domesticum constituit, qui ante Imperatorem ensem gestabat, is Archięconomus, & Gallis hodie maior Seneschallus dicitur. Creauit & Galliæ more magnum Comestabilem, qui caput est rogatorum Francorum: sed Comestabilis, vt hoc interim memoriæ mandem, multum à Pręfecto Prætorio differt, id quod ratio muneris, & officij declarat; quanquam nos non latet, nonnullos, & eos alicuius nominis authores, aliud litteris prodidisse. Scutigerum quoq; qui Parmam Imperatori prægestet, instituit. Acoluthum semper gressus Imperatoris sequentem. Magnum Stratopedarcham, qui commeatus, & reliqua necessaria in castris curat. Domesticum murorum, qui Castrorum & męnium curam habet. Vestiarij Præfectum, quasi quæstorem Imperij, qui vectigalia, datiq; & accepti

rationes

rationes curat. Veſtiarium, qui omnes Imperiales veſtes, ac inſtrumentum Imperatorium curat. Prothocomenſem, qui maris cæteris curatoribus præeſt. Præterea Prothoſtratorem, quem nos Mareſchallum vocamus, Gotthofredum Villharduinum, qui huius belli Commentarios ſcripſit, ob eximiam fidem, induſtriam, & prudentiam creauit: cum præterea iuſti honeſtiq; apprimè colens, ac ſupra Gallorum hominum ingenia, grauis, ſeuerus, & circunſpectus haberetur. Huius erant munia apud Conſtantinopolis Imperatores, abſente magno Domeſtico, Imperatorium enſem ante ipſum Cęſarem geſtare, & Auguſto aula egredienti, & Vrbe equitaturo, nobilioris officij cauſa equum ſiſtere, in quem conſcenderet. Militiæ verò nouiſsimum agmen ſuis turmalibus ſtipare, & claudere. cauere item miles ordinibus ne egrederetur, non obedientes deniq; more militari plectere. Mareſchallum porrò à Marcha, ideſt equo, quaſi equorum Præfectum Beatus Rhenanus appellat; Budæus, quaſi maiorem Iudicem in caballo ſedentem, veteris Tribuni militum haberi ſimilem ſcribit. Quod autem eum delictorum militarium animaduerſorem dixi, ſciendum eſt eum, ius Præpoſiti dicendi habere, qui ipſius iuriſdictionem in milites delinquentes exerceat. Quare, quidam rectè Mareſchallos Imperiales, veteribus Irenarchis ſimiles tradunt, qui de militaribus delictis cognoſcebant, Aurelio, Marciano, Iuſtiniano nouæ Romæ Imperatoribus. Iuris interpretes, propriè Latrunculatores dici contendunt. Magnum deniq; Chartularium ab eo pariter inſtitutum ferunt, qui Auguſto foras equitaturo, equum habenis ſiſteret; cæteroſq; omnes magiſtratus, & magiſteria innouauit, honorarijſq; dotauit, quæ Gręci veteres Imperatores in aulico inſtrumento habebant. Enimuerò Francos Proceres, quod ex Veneto tabulario apparet, Cononem Bethunium Belgam, clientem ſuum, eloquentiſsimum virum, Guilielmi Aduocati Bethunienſis fratrem, Prothoueſtiarium; Manaſſerium Inſulanum maiorem Coquum; Macharium autem Sanmanechaum Pincernam, & Milonem Brabantium, primum Pocillatorem, ſed honorarios miniſtros delegit. Cæterum Balduino Imperatore Coronato, iuxta ſeriem pactorum, in quæ Galli & Veneti, ante Vrbem captam conſenſerant, Thomas Maurocenus à Venetis ſacerdotibus, priuo ſuffragio, Conſtantinopolitanus Patriarcha vetere Orientis more in Diuæ Sophiæ æde, vbi dudum Græci Metropolitæ, qui in Conſtantinopolitani Imperij ditione cenſentur, ſolennibus auſpicijs Patriarcham deſignare conſueuerant; abſens nec ambiens, ſola probitatis & eruditionis opinione,

ne, declaratur, totiq; Orientis Ecclesiæ præficitur. Erat enim Patriarcha Constantinopolitanus hoc sæculo, opum amplitudine, & nominis maiestate, inter Orientales primarias Alexandrinam, Hierosolymitanam, & Antiochenam Ecclesias, ob Imperij sedem per initia florentissimi, & Vrbis gloriam, summę authoritatis, & dignationis: adeò, vt etsi illæ prærogatiua quadam Apostolicæ doctrinę eximiæ essent, & Christianam pietatem edoctę, antequam Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quę neminem Apostolum audiuit, nomen extaret (ętate enim haud dubiè Constantinopolim vincunt Hierosolyma, Antiochia, & Alexandria) Constantinopolitano tamen Patriarchę, non modò Asiæ ferè omnes, Thraciæ, Macedoniæ, Mysię inferioris & superioris, vtriusq; Sarmatiæ, Asiaticę, scilicet & Europeę, Roxolanorumq; & Moscorum Ecclesię parerent. Sed ex his Archiepiscopales ferè XL. Metropolitanæ verò LXXX. amplius eius authoritatem respicerent: primatumq; hoc pacto inter Græcorum Asiæ, Ruthenorum, & Thracum in Europa Ecclesias diutissimè tenuerit: atq; aliquando etiam cum Sacrosancto Romano Pontifice Max. de principatu vanissimè disceptarit, hoc nomine, quòd Orientis Imperij maiestas, & nouę Romę appellatio, Regni cuiusdam inter alias Patriarchales sedes, & Orientales Ecclesias speciem adumbraret. Quibus rebus constat, velut è scintillis per Gręcorum insaniam, incendium illud tantarum dissensionum exortum fuisse, quod Christianissimam illam tot sęculorum cura, studio, opera retentam communionem Ecclesiarum Orientis, & Occidentis, postmodùm distraxit, & penitus absumpsit: non sine ipsius demum Orientalis Ecclesię, atq; Imperij clade, terręq; Gręcię, & Gręci nominis internecione, Diuino numine peccata puniente, Mahometana superstitione, ac Turcarum armis inualentibus: quando anno post CHRISTVM natum MCDLIII. IV. Kalen. Iunij Constantinopolitana Vrbe capta, & direpta, ipsoq; Palęologo supremo Græcorum Imperatore trucidato, totq; hominum millibus, omnis ætatis & sexus, eo bello interfectis, & captis, Græcorum nomen funditus euersum fuerit, & ipsorum Religio pollutis templis profanata. Cęterum Maurocenus Venetijs patricia familia natus, cum supra generis antiquum decus, amplissimam ex sacris studijs laudem spectaret, planè adolescens abdicata Maurocenæ gentis pręclara nobilitate, & spreto demum omni patrimonio, quum rerum humanarum satietas illum cępisset, amore religionis, in Portuensis Cęnobij, quod virorum sanctitate illustrium seminarium fuit, sacratis septis se

T inclu-

inclusisse, dicitur. Ibi vitæ duriciem perferens, nec à suscepta professione vel paululum discedens, tantam eo sęculo ab vniuersa Italia, & Venetia regione pietatis laudem promeruit, vt cæteris præteritis, & repulsam ferentibus, Patriarchatum omnibus Venetorum suffragijs adipisceretur. Ea de re Venetias, Dandulus ad Raynerium filium, & Rauennam subinde ad Maurocenum, per certos homines conscriptis litteris, illos rerum omnium certiores facit. Petebat Dandulus, vt postquam Veneti Cleri suffragijs, Patriarcha Constantinopolitanus, aspirante cęlesti numine, esset creatus, Gręcam Ecclesiam capite indigentem, diutius frustrari nollet: tantamq; Romanæ Ecclesiæ, cui sese Orientalis dudum subiecisset, vel augendæ vel illustrandę occasionem prętermittere: sed acceptis de manu summi Pontificis Innocentij, tanquam supremi omnium Ecclesiarum authoris, solennibus ornamentis, eiusq; Sacrosanctis pedibus exosculatis, rebus omnibus ad nauigandum paratis, Constantinopolim primo quoq; tempore maturaret, vt quòd Deo Opt. Max. Venetisq; deberet, opportuna ope afflictis Gręcæ Ecclesiæ rebus allata, religiosè persolueret. Vixdum Balduinus inauguratus erat, vixdum gratulationes deferbuerant, cum quadam die Bonifacio leuiter de rebus sibi pactis, scilicet & minore Asia, & Insula Creta sibi more assignanda, agenti; libenter verò (inquit) Imperator, mox, vel nunc potius, quòd id ipsum jus fasq; postularent, & hominis amicitia nihil antiquius haberet, concedemus. At Bonifacius, Augusti æquitate fretus, rogat, vt res promissas (eæ erant Ponti Bithyniæq; vrbes) Thessalonicę Regno in Macedonia commutare velit. Id Bonifacius postulabat, quòd Hungariæ Regno fratris, quòd eius sororem Margaretam nuptam haberet, vsui esset. Quam rem, vt mox dicemus, non ita post multas preces atq; indignitates impetrauit. eaq; de causa Bonifacius cliens, Imperatori patrono sacramentum dixit. atq; hęc concordia, maxima voluptate Exercitum affecit, quòd Bonifacio cùm multarum Virtutum nominibus, tùm præcipuè liberalitatis, & munificentiæ, omnia Deum fortunare vellet. Ad Ducam Murtzuflum tyrannum, quem superius Vrbe à Venetis & Gallis capta, aufugisse memorauimus, quanquam quinis castris perueniri poterat, tamen contemnebatur, quòd copiolas, gregario milite, & imbelli conflatas secum eduxisset. Quem enim integrum, & stantem, Gallus antea fregisset, qui nunc profugum, & ab omni bellico apparatu nudum, tanquam capite minutum, extimesceret? Duxerat etiam Socrum Eufrosinam, ad Socerum Alexium fratricidam Imperatorem,

qui

qui cum Græcis exulibus è fuga Mosynopolim sese receperat, atq; vrbe agriq; magna parte potiebatur. eò, vnà & Eudocia Ducæ vxor, eorum filia, Murtzuflum sequebatur. quo tempore magnus quoq; Græcorum Procerum numerus, odio Latini Imperatoris, Constantinopoli trans Propontidem, pars in Asiam, pars in longinquam Thraciam, cum suis amicis, & clientibus noua Regna, nouas sedes quæsitum, concesserant. Vbi verò locorum Imperij, quisq; siue casu, siue aliqua opportunitate illectus consederat, Despotias sibi constituebat. Murtzuflus inter hęc, Tzurulum Thracię oppidum, quod Paulò antè in fidem Imperatoris Balduini se tradiderat, inuasit, & penitus diripuit. Hos proinde omnes Imperator, hisce de rebus certior factus, primo quoq; tempore, de Baronum, Danduliq; consilio, bello persequi statuit, ne maiores motus tota Thracia, & Macedonia fierent. Itaq; Imperator, Ludouico Blesensium, & Carnutum Comite, qui iam adulta æstate nondum è quartana febre conualuerat; Duce etiam Dandulo, & Conone Bethunio, in Blachernarum, & Bucaleontis Palatijs, cum firmo præsidio relictis, quòd Græcorum mentes, nondum firmatis Imperij viribus, ascitisq; Proceribus Gręcis, recenti iniuria accepta resedisse suspiceret, eoq; minus in fide stabiles fore sperabat; ipse cum omnibus copijs Gotthofredo Villharduino Campaniæ Mareschallo, Milone Brabantio, & Manasse Insulano Ducibus, ad hostem proficiscitur. Henricum fratrem cum parte equitum (centum enim valentissimos equites attribuerat) præmittit. iussum, vt quoquò versus adeat, Ciuitatum animos erga exterum Imperatorem exploret. Ex itinere, Legationes Ciuitatum deditionem facere. Adrianopolis in fidem recepta; multis rebus animum erga Henricum fratris Legatum, testatur. Ea Thraciæ Ciuitas est, ad Hebrum amnem, ab Oreste Agamemnonis filio condita, & Orestias primùm dicta; postea, ab Adriano Augusto instaurata, Adrianopolis nomen sortita est. Ibi Augustum opperitur. Ducas autem Murtzuflus certior factus Imperatorem ad Vrbem aduentare, continuò Adrianopoli Vrbe excessit, & in fugam se dedit, triumq; dierum itinere iuxta Vrbem Thraciæ Mosynopolim venit, atq; ibi castra locat, & tentoria pro tempore statuit. Ad Alexium fratricidam mittit, qui nunciet, se illi contra aduentantes Gallos opitulatum venisse: imperaret, quæ viderentur, se omnino pariturum. Alexius Murtzuflo vehementer infensus, quò tamen odium dissimularet, & consilium tegeret, pauca respondit. Nuncium sibi, vt ęquum erat, optatissimum fuisse, quòd Ducam Murtzuflum, Eudociæ filię

Virum destinasset, & quem in Generi loco haberet, eum opera sua, atq; ope vsurum. vicissim ille, rebus Murtzufli vt suis, sine exceptione frueretur. Murtzuflum, qui ad Vrbem tetenderat, Alexius quoniam multis nominibus acerbè oderat, sed potissimùm ob stuprum Eudociæ filiæ illatum; dolo cum suis composito, paucis post diebus in aulam vocat, vnà cęnaturos per vocatorem significans. Epulum Alexius, Eufrosina coniux, vnà & Eudocia filia, Murtzuflus, atq; aliquot Proceres lautissimum inire. Ventum est in aulam. inde Murtzuflum in conclaue accitum, & in Soceri domo nihil tale expectantem, ante epulas, violato iure non modò hospitij, sed ipsius Regiæ mensæ, suo satellitio Generum obcæcandum tradit. Hęc magni Dei iustitia est, nihil diu impij votum secundare; nec serò admodum vltionem aduentare. qui, si quando in nostris sceleribus conniuet, id totum non delictorum gratiæ, sed morum emendationi largitur: aliàs grauiore supplicio pro rata vlturus. Continuò, tristi fama de Murtzuflo in castris ab suis audita, Exercitus diuersus totus ferè dilabitur, nisi qui se fratricidæ Alexio authorant. His rebus intellectis Balduinus Imperator, Constantinopoli magnis itineribus Adrianopolim peruenit, vbi Henricum fratrem cum copijs excipit. quaqua verò iter erat, Ciuitates vndiq; effundi, & dedi: multusq; sermo de clientum iure, & nobilitate habitus; quanta honestate vitam colere debeant; vt indigni planè Regum appellatione habeantur, qui neq; ipsius Dei metu deterriti, nec hominum verecundia adducti, fratricidæ Alexij via, iustitiæ opinionem assequi putent: & impostores longè turpissimi, sese tàm fędè inuicem lacerent. atq; hoc facinus quamprimum vindicandum Imperator iurat. Is præsidio quadraginta Equitum, itemq; c. Centurionum, qui in equis stipendia faciebant, Gręcis deprecantibus, Adrianopoli relicto, cui Eustachium Sambruicum Flandrum Equitem præfecit, qui repentinas ex Hęmo Ioannissæ Regis Mysorum, & Triballorum excursiones reprimeret, Baronum consilio, rectà Exercitum Mosynopolim ducit. In itinere audit fratricidam Alexium aduentantis Balduini metu, oppido fugisse. ea ciuitas, sine cunctatione Legatos de deditione ad Imperatorem mittit: in fidem recipitur. In oppido Imperator aliquot dies moratur, Bonifacium Thessaliæ Regem expectaturus; quòd is secum Margaretam Augustam vxorem ducens, necessariò consequi non potuisset, impedimentorum multitudine retardatus. Sed tamen quamuis impeditus ad Strymonem fluuium, quem Turcæ Stromona hodie appellant, peruenit, quo in loco, pro tempore tabernacula

com-

compoſuit. Poſtero die ad Balduinum ſalutatum adit. cum eo multis de ratione belli agit, ſed pluribus in eam partem, vt ſe Regno Theſſalonicæ donatum, velit ad fruendum quamprimum dimittere. Docebat Imperatorem bonis nuncijs, & optimorum authorum literis ſe certiorem factum, egregiam Theſſaliæ Procerum, ac populi Theſſalonicenſis erga ſe voluntatem eſſe. Illos, ac Balduini beneficio Imperij clientem, ideſt vaſallum, vnum ſibi dominari cupere. prӕterea neminem obnixius rogare, vt Theſſalonicem fidei ipſius tenere, poſsidere've liceret. ſi nunc ab Imperatore in Theſſaliæ Regni poſſeſsionem mitteretur, ſe maturè à Theſſalonica, frumenta commeatuſq; Exercitui abundè adminiſtraturum: ſeq; poſthac ipſi ex præſcripto, pręſtò ſemper ad parendum fore. Ne per Deum, Exercitus laſciuia, & maleficio regionem Theſſalonicenſem ſibi in vſum reſeruatam, vexari & diripi diutius infeſtis populationibus velit: Exercitus vel ſolum tranſitum quacunq; iter facit, colonis magnam calamitatem importare. Neu deniq; perditos Theſſalonicenſes, funditus perdere. Ioanniſſam enim Myſorum Regem propinquum hoſtem, Macedoniæ & Thraciæ ad Occidentem Solem maximam partem occupaſſe, & quotidie nouos tumultus in Theſſalia per Myſos, & Triballos, prædatorios ædere. Ac, ni maturè obſiſtatur, tota Theſſalia, aut maxima agri parte, vi potiturum. Sed cunctę Theſſalonicenſis Ciuitatis tum maximum motum eſſe, atq; coniurationem ad res de Ioanniſſa recuperandas, vt ipſum vel dormientem, repentè exporrigeret. Ei, ſi quis ſe Ducem, & ſigniferum præbeat, omnia ipſi ad voluntatem promanatura. Neſcire ſe cuius tandem conſilio omnia conturbarentur. ſibi nota Regis Myſorum conſilia, & vires eſſe: dum facilem rerum recuperationem haberet, ſuo in Theſſalonicenſe Regnum ingreſſu victoriam propè exploratam ne præpediret. ſe conijcere non poſſe, Imperatorem tanti Exercitus iuratò promiſſum, nec traditum deductione, nihil boni de ſe cogitare. Id, ſi Imperator faceret ſe è veſtigio ſibi ſeorſum conſulturum. Ad ea Balduinus reſpondit, ſe nihil eius defectione commoueri, nec de itineris ſententia, ne latum quidem digitum abſceſſurum. En, quò tantorum Principum, duorum Imperij ſine controuerſia oculorum, mens præceps erupit. Inexpiabilis certè eorum culpa, qui ſic ingenio ſubactos, ſic ſapientes, tantos viros, aut inter ſe commiſerunt, aut diſcordiam funeſto quodam Imperij fato excitatam, non placarunt. Nam Imperium, remq; Chriſtianam in periculum haud dubiè vocarant, niſi magnus Deus noſtrorum miſertus, vtriuſq; rebus in tem-

pore prospexisset. Ita vterq; iniquior an infensior, dubium (adeò res est pestilens peruicacia) non sine omnium, vel contumeliosa reprehensione, diuersi secedunt. Imperator cum Exercitu per Macedonas Thessalonicem institutum iter habere. Bonifacius Marchio conuerso itinere regredi, vnà & magna pars optimorum Equitum. Nec ita post, Iacobus Auennes, Guilielmus Chiamlites, & Hugo Coloniensis, Bertoldus Catzenellenbogensis Comes ex Hassia, qui olim veteres Catti fuisse memorantur, sub Hercinijs saltibus quondam in Oceanum expansi, postmodùm remotiora paululum, & in Rhenum vergentia incolentes, cum ad Melibocum montem consederint, Ptolomæo cognitum; Cattimelibocos hodie dicunt, vernacula voce idem, sed corruptè significante; necnon complures Theutones Germanici Imperij clientes, qui Bonifacio adhærebant. His copijs fretus Bonifacius, Didymoticum castellum opulens, & benè munitum petit. Id Thraciæ oppidum est, quà ad Occidentem Thraciam aditur, Adrianopoli proximum, prærupto in Rhodopes colle situm, quod Hebrus per verticosos meatus paucis cognitos, ad radices collis circundat, & munit: oppidum omnium Thraciæ munitissimum, & amęnissimum. Id Græcus Castellanus custos, vix præconis voce audita, statim dedidit. Deditum, propter loci opportunitatem imposito pręsidio, Marchio firmat. Oppidani omnes, item populares, deprecatrice Augusta Marchionis vxore, in fidem sine noxa recepti. Alia parte Balduinus, qui rectà Thessalonicem proficiscebatur, Christopolim Castellum, quamuis natura, & opere præter cætera Macedoniæ oppida munitum, inuadit. Castellani tamen per præconem ad deditionem vocati, celeriter tradiderunt. Inde Blachas, Castellum firmum & opulentum, sine ariete receptum est. Idem Serræ facere (Amphipolis ea olim fuit clarissima Ciuitas) vrbs viris opibusq; prępotens in Balduini fidem iurat. deditionis leges dictæ, vt quo iure, quove priuilegio Græci olim Imperatores Serranos ipsos habuissent, eodem vt iam in posterum viuerent: vt pristinus magistratus maneret; isq; in populi potestate esset: id quoq; Imperator æquo animo annuit. Ad Serras tendit, ibiq; tres dies fuit. Intereà cum Balduinus Thessalonicem iter pergeret, & quoquo versus adibat, omnes ad eius fidem supplices confugerent, Bonifacius cum suis, & Græcorum copijs Adrianopolim versus adequitat: ibi prolatis tormentis, castra habuit, & tendit. Eustachius Sambruicus quem Imperator Vrbis præsidio reliquerat, Equitesq; omnes, in muro è turribus propugnaturi

turi ordine consistunt. Sambruicus duos repentè Constantinopolim ablegat, qui continuato die ac noctu itinere, Dandulo Venetiarum Principi, Ludouico Blesensium, & Carnutum Comiti, cæterisq; Baronibus regendæ Vrbi adscriptis, nunciant, Imperatorem, & Bonifacium vehementer discordare, & iam ad manus ventum esse. Iam Bonifacium qui spem omnem occupandorum oppidorum in celeritate posuerat, Didymotici Castelli omnium Thraciæ firmissimi, & copiosissimi, disiectis Grçcis, qui in deditione Imperatoris tenebant, insolenter potiri. Eundem & Adrianopolim præsidio Imperiali propediem deturbato, dominari. Ex nuncio offensi, exacerbatiq; Barones magnum dolorem capiunt. Horum enim duorum dissidio, res omnes summo labore partas, vno omninm lugubri atq; durissimo exitu, breui malè perituras. Confestim igitur in Palatium Blachernarum Dandulus Dux, Comes Blesensis, Barones, & Equites conueniunt. ibi dolor, quem de talium tantorumq; Virorum pugna sustinebant, refricatur, & renouatur. Eoq; peius, assentatoribus precari, qui lingua, quasi flabello, discordias inter hos ventilarent; quòd tot palmas, vniuersamq; Imperij potentiam labefactari videbant. Itaq; Villharduinus Campaniæ Mareschallus, à Duce Dandulo, & Blesensi Comite singulariter rogatur, vt maximis itineribus Adrianopolim ad Marchionem contenderet: omninoq; meditaretur perditę obstinationis Principes inter se in gratiam restituere. Sin minus inter se pacificari possent, iniuriæ saltem aculeos euelleret, aut hebetiores, ne posthac grauius pungerent, redderet. Villharduinum verò vti idoneum interpretem reconciliandis talibus viris legerunt, quòd eum ambo in consilium semper adhibuissent. nouissimè verò Bonifacius in intimis coleret, & in consilijs capiendis authorem, & in rebus gerendis adiutorem haberet. Itaq; penes hunc vnum, prçterea neminem, reconciliationis potestatem esse constabat. Villharduinus, Ducis, & Blesensis Comitis precibus locum reliquit, Legationemq; perlibenter suscipit, & ad tollendas huiusmodi controuersias proficiscitur. Vt autem Legationi maior inesset authoritas: sibi comitem Manassem Insulanum Belgam adiungit: qui præsenti consilio, & manu promptus Eques præ cçteris habebatur; quiq; in Exercitu ob generis claritatem & spectatam virtutem, summos honores adeptus erat. Iustis itineribus Adrianopolim perueniunt, quam à Bonifacio Marchione obsessam conspiciunt. Vt primùm de eorum aduentu ex multorum nuncijs Bonifacius cognouit, castris obuiam ęgreditur. Comitantur Iacobus Auennes,

Gui-

Guilielmus Chiamlites, Hugo Coloniensis, Otho Rocha Transpadanus, homines prudentes, prælioq; strenui, & honore reliquis Assessoribus superiores, qui Bonifacio hærebant. Legatos in Castris magno honore, magnaq; lætitia excepit. Cæterum Villharduinus quod eum amicitia non modò familiarem Marchio, sed penè etiam parem sibi fecisset, grauiter obiurgare, sicuti neminem vnquam amicus, veteri prouerbio, Imperio quod constitueris, obediundum esse. opponebat ipsi, Ciuitates Imperij, Oppida, Castella armis tentata, & quod indignius est, vi capta, Adrianopolim deniq; ipsam circumsessam, antequam certiores Barones, Equites, Dandulumq; Venetiarum Ducem, qui Constantinopoli præessent, fecisset; qui suadendo ad sanitatem, atq; æquitatem illos facilè adducere potuissent: &, si quam Marchio ab Imperatore iniuriam accepisset, eam iusta satisfactione diluere. Bonifacius, etsi primo durior quàm deceret inuentus est, excusare tamen iracundiæ suæ impetum; seq; indignis modis ab Imperatore habitum, commodisq; palmarum, quas se præcipuè peperisse, ipsos Legatos testabatur, fraudatum, ad ea, quæ ira amat, impulsum fuisse. Villharduinus quidem excusationem sustinens, ab eo tamen tanto tempore contendit, vt persuaderetur, & disceptatione magis, quàm vi, rem tantam componi cuperet. Itaq; quòd Dei primùm ope, deinde Baronum deprecationibus, quos Marchio in consilium adhibebat, Villharduino fauentium, perfectum esse credendum est; Bonifacius respondit, se Dandulum Venetiarum Principem, Ludouicum Blesensium Comitem, Cononem Bethunium, vnà & ipsum Gotthofredum Villharduinum, homines sapientes, & aperti consilij, & pactionum iuratarum conscios, arbitros libenter sumere. Interea Adrianopolis, & Sambruici oppugnatione intermissa, pactę inducię inter Balduinum, & Bonifacium. Porrò Constantinopolim redeuntes, Villarduinum Mareschallum, & Manassem Insulanum gratissimo animo in castris susceptos constat, quod in pacificatione tantorum Virorum, Barones, ac Dandulus toto animo, & mente, dies, ac noctes incumberent. Quę omnia vt Græcis hostibus dolentia, qui discordiam belli amore longius serpere cupiebant, ita Venetis & Francis maximè iucunda, & grata per vniuersam Thraciam fama dissipantur. Obsidione igitur Adrianopoli soluta, Marchio suas copias Didymoticum, vbi Augusta eius vxor resederat, per Thraciæ fines sine maleficio reducit. Oratores eadem celeritate qua discesserant, legationem Constantinopoli Proceribus renunciant. Qua de re magna voluptas

Dan-

Dandulum Venetiarum Principem, Blesensium Comitem, cęterosq; Barones, & Equites cępit. Continuò Legatos Thessalonicam decernunt cum litteris ad Balduinum Imperatorem, quibus significant, Marchionem Thessalonicę Regno contentum, Didymotici esse cum Augusta vxore, de iure, iniuria, summo ipsorum arbitrio staturum, eoq; nomine fidem dedisse: fidei autem signum certissimum, inducias cum Adrianopolitis sanctè conseruatas: orare Imperatorem, vt eodem iure vteretur: Nullo enim se pacto dissidia inter ipsos, atq; adeò bellum ferre posse. Postremò hoc postulare, exemplo Bonifacij, in seipsos eosdem consentire ne recusaret. Ita Legatos cum mandatis dimittunt. Interea Balduino ad Thessalonicam agenti, apud quam armatos firmissimo in præsidio collocarat, cui Raynerium de Monte, Equitem Hannonium ad Castrilocum, cui plurimum fidebat, Virum fortem, & militiæ honoribus clarum, pręfecit, nunciatum est, Marchionem Didymoticum cępisse, regionibusq; circumiectis, facilè potitum; Vrbem præterea Adrianopolim circumsedisse. Ea res quum Imperatoris animum vehementer exulcerasset, vt ex vultu admodum turbido, ac tristi, męror animi facilè cerneretur; nihil in vita vnquam æquè offensus Balduinus fuisse videbatur, quàm illo nuncio de Didymotico capto, & Adrianopoli obsessa. Ita, sine vlla cunctatione in Bonifacium profectionem maturat (nam eius dicta cum factis componens, nihil eum pro bono, & sano cliente, vnquam facturum iudicabat) vt Adrianopolim obsidione liberaret, simul & Marchioni omnibus modis incommodaret. Sed magna Dei prouidentia faustius omnium opinione euenit; qui cum omnia genuerit, nisi eadem amaret, & conseruaret, hoc incendium sola Christianæ Reipub. ruina extinctum fuisset. Ille igitur diuino instinctu æquiorem mentem induit, nec se transuersum agi sinit. Ita placidè à Thessalonica discedit, nec id sine incommodo: Exercitus enim castrensi illuuie, & alieni cęli inclementia, ita valetudine tentatus erat, vt vulgatis morbis, quotidie funeribus castra complerentur. complures infirmitate in castellis lethaliter residebant: multi incommoda valetudine languentes, Imperatorem sequi non poterant: multi quoq; qui rem ad sumptum habebant, lectica delati. adhæc illustrium Virorum funeribus Imperator, totusq; Exercitus, eorum dolore, qui suos lugebant, quotidie dolorem maximum sustinebant. Defunctus vita ad Serras Ioannes Nouiodunensis, vir togatus, consilio & facundia facilè princeps, idemq; Flandriæ, & Imperij Cancellarius, rerum diuinarum, atq; huma-

narum ſcientia, Ciuiliumq́; vſu magnus; &, quæ homines obſtupefaceret, eloquentia ante alios omnes præſtantior: ſed, Baronum nomine Romana ad Innocentium III. Pontificem Maximum Legatione longè clariſsimus. Eum in Exercitu honoratiſsimi quiq; luxerunt, quòd diuinis cohortationibus mœrorem, ac tædia malorum belli, facilè leuaſſet. Ecce alterum infortunium de morte Petri Ambiani Equitis ditiſsimi, optimi, fortiſsimi. eius fatum toti Exercitui valdè doluit; ſed tantum virum præcipuè Hugo Comes Sancti Pauli ſuum amitinum luxit. qui, ad Hieroſolymam liberandam cum votiuis militibus pari pietate in Francia exardens, ſecum ſuperioribus annis notam Cruciatorum acceperat. Mox & Gerhardus Machortius, Eques maximi pretij, Balduini Imperatoris cliens; Ægidius Lanoius, quadragintaq́; Equites raræ virtutis, in ea peragratione morbò perierunt: Eaq́; clades aduerſo prælio maior habita, dimidia Equitum abſumpta Exercitum vehementer attenuauit. Balduinus in itinere Legatos cum litteris à Conſtantinopoli offendit. horum aduentu Imperiales ad certam pacificationis ſpem deuolui. In his erat Iacobus Franſures cliens Comitis Bleſenſium, vir eloquens & in dicendo ſuauis, eoq́; plus cæteris ſapere credebatur. Is, à ſuo domino, à Duce Dandulo litteras Balduino tradit, nihilq́; ad gratiam locutus, cętera mandata liberrimè annunciat; docetq́; Dandulum Venetiarum Principem, & Bleſenſem Comitem, omneſq́; qui Conſtantinopoli eſſent, de eius & Bonifacij pugna dolorem animo vix conſolabilem accepiſſe. Dei fidem obteſtatur. Hoc enim cum tanta acerbitate diſsidium, nihil niſi Reip. Chriſtianę excidium parturire, nihilq́; grauius principes viros committere, ipſa aurium adulatoribus patefactione, quæ ipſos ſæpè ipſorumq́; Imperium euertit. Hoc illi prætereà dicere, Marchionem Bleſenſis domini ſui, Itemq́; Danduli Ducis, & Bethunij arbitrio ſeſe dedere; ipſos quoq́; ſe ſponſores voluntatis Bonifacij profiteri. Idcirco, omnes ipſum Imperatorem dominum ſuum precari, vt pernobili facinore controuerſiam omnem ſuæ ſententiæ permittere vellet; vt, qui omnibus imperat, ſibi ipſi prior imperaret, facilitatemq́; & clementiam diuturnam Imperij cuſtodem, cum poteſtate coniungeret. Præterea, ſibi ſubditos, exemplo doceret, amicitias immortales inter ſe, inimicitias verò mortales habere oportere. Addit poſtremo, ſuum dominum Bleſenſem, Dandulum Ducem Venetum, Barones, Equites hanc contentionem diutius pati non poſſe, quòd hęc conditio Imperio data ſit, vt ius ſuum cuiq; reddat. Balduinus, ſe deliberaturum reſpondit. Con-

V feſtim

festim consiliarios fidißimos de tanta re consulit. Dictæ sententiæ ab his, qui vtrumq; animis inter se exulceratis esse volebant, quiq; gaudebant eorum simultate, quasi alter impedimento esset alteri, Venetum Ducem, Blesensium Comitem, pręsidiarios Equites Constantinopolis, nimium sibi sumere, atq; adeò Imperatori, & Cæsari nefario ausu contumeliam facere, qui Balduino, & Augusto & Domino, à cliente Bonifacio leges turpiter dici paterentur. Criminantur, custodes etiam ipsos Constantinopoli ab Imperatore affixos, se, nisi Balduinum dicto audientem habeant, vim facturos, & ad imperata coacturos. quænam, concludunt ista, si non coniuratio est & rebellio? Maiestatem tibi retinendam censemus, & in eos, quòd leges, iuraq; postulant, vindicandum: At saniores suadere, boni & æqui consulendum, quæ Dandulus Venetiarum Dux summa sapientiæ laude clarißimus, Ludouicus Blesensium, & Carnutum Comes, Barones, Equites, bono publico Imperatorem monuissent. Eos tantum abest vt ab se alienare velit, vt eos sibi omnibus numeris coniungere debeat. Illa consulta Balduinus Legatis respondit, se pro Augusta summi Cæsaris dignitate; pro gradu in quo se vniuersi Galli, & Veneti collocassent, neminem sibi iudicem arbitrumve dari passurum, quem iuris, iudiciorumq; fontem omnes habere oporteat. Verùm, vt Constantinopolim, quò iampridem Thessalonica profectùs intenderet, peruenisset, se nemini quicquam incommodaturum, omnesq; lenius opinione auditurum. atq; in his Bonifacium Marchionem suum clientem, si sua fide, supplex ad se accedere velit. Imperatori de via Constantinopolim ingressuro, Barones, Veneti, cæteriq; Constantinopolitæ triumphali pompa obuiam procedere, ac parem (quòd in his fuit) eius maiestati honorem habere. Quatriduò post, cum impetus omnis conceptæ iracundiæ deferbuisset, Imperator re ipsa sensit, Bonifacium Marchionem, pro eo ac nouerat, dignandum fuisse, saltem tantum virum, tamq; vtilem, à se non abalienandum. Qua de re, ipsum Dux Dandulus, Blesensius Comes, & Conon Bethunius adeunt; itaq; Dandulum, postquam Imperatorem humaniter complexus esset, secum locutum ferunt. Ego te Imperator Auguste reducem gratißima mente conspicio, quem oculis non possum. Ea enim spe sum, & qui mecum est illustris hic Blesensium, & Carnutum Comes, Bethuniusq; Conon, tua æquanimitate, discordias omnes extingui posse: vnum hoc ideò te exorari, vt sinas, oro. Cum enim leges, quæ ab odio & gratia vacuæ sunt, quòd auspicatò omnium suffragijs, qui illis

V 2 ipsis

ipſis tenenrur ferri ſoleant, neminem ſuæ cauſæ iudicem eſſe velint, tute Imperator (etſi legibus ſolutus es) legibus tamen viuere æquo animo feras. nam, quales in Imperio Principes aduerſum leges ſunt, tales quoq; reliquos ſolere eſſe ciues. Si legifragum ſemel eſſe placet, cæteros legifragos planè effeceris. Quare, ſi tibi noſtri ſenſus de Repub. Chriſtiana noti ſunt, ſi Comitis Bleſenſis, ſi Cononis Bethunij animus, ſi omnium Baronum egregia in te voluntas ſatis perſpecta eſt; illos, conſiliarios audi: illos, tuæ cauſæ arbitros eſſe iube. ne, dum iniquę iracundiæ impenſius quàm pietati indulges, Baronibus fędè in partes deductis, tua vnius pertinacia, vniuerſum Imperium cum perenni Auguſti nominis tui infamia, ſupremæ cladis diſcrimina incurrat. Imperator Danduli Venetiarum Ducis oratione permotus, Baronum precibus non ita grauatè manus dedit. Is enim quanquam aliquantum ſtomachoſus erat, tamen vbi ſe collegiſſet, in rationis tanquam gyrum deſcendebat: ſeq; melioribus moderandum tradebat. Itaq; ius ſuum lubens eorum ſententię permittere. Extemplò decreta Legatione militares, & togati viri electi, qui honoris cauſa Bonifacium Conſtantinopolim accerſerent. Geruaſius Caſtellanus, Raynerius Traiectenſis ad Traiectum Moſæ, Gotthofredus Villharduinus. Dandulus ad exornandam Legationem, de ſuis Venetis patricijs duos adiunxit. Ita, cuncti Legationem obeunt, iuſtiſq; itineribus emenſa Thracia, & Hebro amne ſuperato, Didymoticum ad Marchionem, & Auguſtam eius vxorem, magno equitum Comitatu accedunt. Villharduinus pro omnibus verba facit, oratq; Bonifacium, fide Imperatoris, cum ſuis Conſtantinopolim, vt veniret. Se pacem, inter ipſos, quæ Veneto, Bleſenſi, & Bethunio videbitur, conciliatam iri ſperare. Nec enim Imperatorem arbitrio Danduli, & Baronum refragaturum; ſe, & collegas fide publica Bonifacium eiuſq; comites in Vrbem conducturos. Marchio intimos, & fideliſsimos in concilium vocat, & quanquam pars adeundum cenſeret, pars Didymotici manendum, tamen hoc conſultum valuit: vt, Marchio centum cataphractis Equitibus, tanquam firmo Procerum præſidio, non iuſto Exercitu comitatus, ſeſe in viam Conſtantinopolim daret. Itaq: nulla profectioni mora facta Byzantium ingreſſus, ęquiſsimis omnium animis accipitur: quinimò Ludouicus Bleſenſium, Carnutumq; Comes, Dux Venetus, ac multi Equites extra Vrbem honoris cauſa Bonifacio obuiam ierant, quòd Exercitui eſſet longè chariſsimus. Concilio de pacificatione coacto, decernitur, vt his conditionibus iurata perſcriberentur. Theſſaloni-

lonicem videlicet Bonifacius cum tota Thessalia, iure clientis possideret. Interea, in Didymotici possessionem Villharduinus Legatus sequester mitteretur; dum certo nuncio, aut litteris cera solenni, aut annulo ipsius Bonifacij obsignatis, Bonifacium in possessione Thessalonices esse, accepisset. Quo certior factus, iam Didymoticum, Imperatori restitueret. his legibus pacificatio inter Imperatorem, & Marchionem confecta, & perscripta est. Qua de re, lætitiam voluptatemq; summam totus Exercitus apertissimè tulit, quòd horum discordia Imperium omnino dilapsurum videbatur. Itaq; ignibus totis Castris per multas continentes noctes excitatis, ludum, & lætitiam ostendebant. Mox Bonifacius salutato Balduino, bona cum eius venia Vrbe discedit, cumq; omnibus suis copijs in Macedoniam reuertitur. Itaq; Augusta Didymotico accersita, Thessalonicam versus abijt. Atq; ita in itinere omnes eius Regni Ciuitates, tùm quæ versus Thraciam constitutæ erant, tùm quæ ad Tempe Thessalica pertinent, Bonifacium vtilem Dominum secundum Imperatorem, & Imperium agnoscere. Qui Thessalonicæ Balduini nomine in præsidijs erant, aduentantem Bonifacium patentibus portis accipiunt, tanta alacritate amicæ Ciuitatis, vt neq; splendidius excipi, neq; donari liberalius pompæ comites iudicarent. Ibi, paulò antè Raynerius de Monte Hannonius, Imperialis præsidij Præfectus, diem obierat. Cuius morte omnibus dolor acerbus incessit: quando magnam Hannonij clientis, itemq; fortissimi Equitis fato, calamitatem Balduinus Imperator accepisset. Continuò popularium non lætitia modò, sed fauor etiam, omnibus rebus sese ostendere, quas amor nouo Principum dilectorum in Vrbes ingressu fieri suadet. Omnes itaq; clientes subclientesq; Regni, in fidem noui Domini Bonifacij, conuenire; vno Leone Sguro Græco excepto; qui metu pœnæ deterritus, quòd vi Corinthum, & Nauplium duo maritima Peloponnesi oppida, situs opportunitate, & ciuium numero, ac munimentis omnibus firmissima teneret, rebellare constituit: Regemq; Thessaliæ Bonifacium compositis circa Thermopylas insidijs, primo quoq; tempore lacessere: tantum abest, vt se fidei Bonifacij committeret. Ei adiutor aderat Michael Comnenus (Ioannis Seuastocratoris spurius fuit) qui Ætholiam, & confinia Nicopolis, & quę ad Epidamnum vergunt, inuaserat, Bonifacij paulò antè Constantinopoli itineris comes. Is, cum in honore fidelissimorum apud Bonifacium haberetur, in quoddam Peloponnesi benè munitum oppidum, insalutato Marchione, tanquam in portum, confugit.

fugit. Homo militaris ac confidens, vt quacunq; potentior esset, filiam Gręci cuiusdam longè ditissimi, qui eam vrbem in ditione Imperatoris regebat, vxorem duxit. Inde ex Peloponneso in Macedoniam & Thessaliam, Marchionis Regnum populabundus incurrere. Interea loci Constantinopolis, cæteræq; Thraciæ regiones finitimæ, pace fruebantur. Nemo in Thracia grassari, aut in agris lasciuire; sine maleficio omnia ab Thessalonica Constantinopolim itinera, omnibus tuta, vt nusquam bella fuisse tanta tranquillitas pacis, & otij, Latinorum beneficio, ostendebat. Porrò Thessalonica Vrbs opulentissima, Macedonię Metropolis, Regno Thessaliæ nomen dedit, Thermæ Macedonię antiquis fuit, ad Thermęum Ægei sinum, iuxta Axium fluuium, quem hodie Varadiuum vocant, diui Pauli hospitio celebris, supra cęteras Macedoniæ vrbes, eximia ciuilitate olim floruit, & procul à Constantinopoli duodecim dierum itinere. Ciuitas perampla, rerumq; omnium ad belli vsum abundans: Theodori Gazæ, viri auorum nostrorum ætate Gręcè, & Latinè doctissimi, patria fuit. qui Amurathe Turcarum Imperatore Græciam vastante, in Italiam venit, & Latinis literis mira felicitate perceptis, acumine fertilitateq; ingenij nemini secundus, Græcos, & Latinos omnes sui sęculi scriptores (quòd historiæ Aristotelis de Animalibus, & Theophrasti de Plantis Latinæ factæ declarant) linguæ peritia eruditoq; iudicio superauit. Cæterum cum Autumnus præcipitaret in Septembris exitum, Balduinus autem Constantinopoli summa humanitatis & clementiæ laude imperaret, ciuitas tamen pace vsa in eius fide permanebat. Sub idem tempus, Constantinopoli, Eustachius Canthellus, Antimericus Villaregius, Equites fortissimi, vita defuncti sunt. horum morte, cùm ipsorum amici ac familiares, tùm res Christiana insigne detrimentum accepit.

PAVLI RHAMNVSII VENETI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO

LIBER QVARTVS.

PER idem tempus in summa pace, & tranquillitate, omnes vt par erat, ad partarum rerum partitiones oculos animumq; adijciunt. Itaq; Balduinus Imperator, & Dandulus, Exercitusq; votiuus, Peregrinos vocabant, electis XXIIII-Viris, prout antea communis consilij fuerat, de Venetis XII. & totidem de Gallis, qui iurati beneficia, siue feuda Imperij, munera & honores, inter Venetos, & Gallos distribuerent, simul & seruitia, siue operas imponerent, & indicerent, quas Imperatori, & Imperio edere deberent, æquis partibus diuidunt. Sed quoniam Villharduinus, vt summatim, ita minimè enucleatè suis Commentarijs dixit assis, idest totarum rerum Imperij, quadrantem Imperatori lege diuisionis, Venetorum & Gallorum voluntate inter ipsos pactæ conuentæ adiudicari; reliquum autem dodrantem, ipsis Gallis, & Venetis distribui: Nec enim recensuit, quæ res soli, vel quadrantis Imperatorij nomine continerentur, vel in Danduli, & Venetorum, Francorumq;

qua-

quatuor vncias, & dimidiatam venirent. Nos, non quæ audita, ſed quæ de ijſdem rebus, memoria Venetæ Reipub. tabulario, CCCLX. ab hinc annis conſignata eſt, prout ab Ioanne Franciſco Otthobono, magno Venetæ Reipub. Cancellario accepimus, qui X Virum permiſſu, nobis exſcribendi poteſtatem fecit, eam literis prodemus: ac verba quantum in nobis erit, verbis reddemus, quò facilius, ad eruditorum legentium voluptatem, quæ illo ſęculo fuerint, cuiuſq; iura noſcantur. Cæterum poſt labefactatam priſcę non modò virtutis & dignitatis, ſed poteſtatis etiam Romanę, atq; ipſius Imperij ſtatum, ſede eius multo ante tempore à Conſtantino Magno Byzantium tranſlata, cum Græcia omnis, & Thracia, Valente primùm; mox Valentiniano imperantibus, hinc Gotthorum, & Vandalorum incurſionibus; inde Aſia Scytharum, & Sarracenorum ſuperuentu, belliſq; continenter geſtis adeò vaſtaretur, vt ampliſsimæ alioquin Vrbes Græcorum, olim & Romanorum temporibus celebres, paucorum annorum ſpacio, funditus euerſæ fuerint. eò redactæ Europæ res fuere, repetitis diuerſorum populorum impreſsionibus, atq; inualeſcentibus Barbaris, vt antiquis Vrbibus dirutis, recentibuſq; ſubinde conditis, gentium fines, & nomina confunderentur. eo euentu, vt nec priſca nomina retinere, nec veteres fines per LXXXX. annos, in hanc vſq; diem ſeruare illæſos potuerint. Ineuitabili enim naturæ lege, adeò fluxa, & caduca ſunt mortalium omnia, vt rerum, ac populorum caſum, aut mutationem, vel nominum interitus conſequatur. quo datur intelligi interminas eſſe rerum humanarum viciſsitudines: & quemadmodum homines, ſic quoq; quæ ab ipſis ad congregandos, tuendoſq; cætus primùm inuenta, & conſtituta, non modò domos, villas, vicos, ſed ipſas etiam cùm maiori opere, tùm ad vſus etiam potiores conditas conſtructaſq; vrbes, multis modis ad caſum interitumq; pronas & expoſitas eſſe ſolere: quem, ne ampliſsima quidem Regna, & Imperia, quę ſuis quoq; fatis & periodis obnoxia, nihil ſtabile & diuturnum habent, effugere atq; euitare poſſunt: vt veriſsimum ſit, quod ſermone vulgi circumfertur, nullum vnquam ſęculum aduentare, quin ſuam quandam morum & rerum faciem à prioribus diuerſam, ſecum inuehat. vt non alia in parte naturæ fidelius nos mortalitatis, & incertitudinis rerum omnium diuina ſummi numinis prouidentia admonuerit, ſi fortè cęleſtia cogitare, & ad aliam vitæ conditionem retinendam accingere nos pergeremus. Nam, ne terra quidem adeò in tuto locata eſt, quin aut horrendis motibus agitata, aut alia quadam naturæ

vi & ratione incitata, regionum, locorumq; non modò situm, sed formam etiam, conditionemq; immutet: cum aut inundantis Oceani fluctibus hausta, alieno elemento cedit, aut in ipso maris profundo exaggerata, patentes eminentesq; campos, magno ambitu, & circuitu extra fluctus vndasq; sternit, atq; educit; aut iacente planoq; solo, in montes assurgit, aut contrario motu, ingenti baratro absorpta, in ima dehiscit. Ea propter, in Vrbium atq; prouinciarum Constantinopolitani imperij per Venetos, & Gallos parti, diuisione recensenda, hoc loco amicum lectorem admonitum volumus, vt si qua interim barbara nomina Ciuitatum, vel Oppidorum, aut Insularum, in Græcia, Thracia, aut Asia, priscis authoribus minus nota referemus, ea, sciat nos ob veterum gentium migrationem Barbarorum aduentu, quòd prisca nomina penitus interierunt, & eorum nomenclaturam, neq; apud Græcos, neq; apud Latinos scriptores inuenerimus, nudis, idest barbaris recentioribus nominibus, nequi notitiæ locorum, quibus scatet historia, rudes & ignari existant, prout in Reipub. tabulario leguntur, notasse: ita verba verbis reddentes, vt dum fidem publici tabularij sequimur, nihil voces torsisse videamur. In cæteris autem, in quibus prisca historia, atq; antiquitate duce, veterum nominum vestigia persequendi facultas fuit, vt ea quamuis multo iam tempore vulgi vsu, & sermone desueta, tamen commemorandis locis tribueremus, omni studio conati sumus. Nam cum dubium non sit, quin bonam partem earum quas memorabimus Vrbium, & locorum, quę post Constantinum in Gręcia, atq; Asia, Orientis Imperatoribus cesserunt, iam inde ab Atheniensium, & Lacedęmoniorum temporibus, aut magni Alexandri monarchia, quibus res Græcorum florebant, adusq; Villharduini sæculum, & Constantinopolim à Venetis, & Gallis captam, per mille, & quingentos amplius annos, aut bellorum interneciones aboleuerint, & absumpserint, vel sponte nata, aut suggesta incendia, aut motus terræ (qui Asiaticas, & Thraciæ, Græciæq; Ciuitates, ceu quodam iure percellere, & disijcere assolent) quassarint, aut vicinis in agris exortæ calamitates, desertas fecerint; seu, si nulla iniuria reliqua nocuit, nomina tamen mutari contigerit, quod vel in ipso Byzantio videmus. multas autem ipsa vetustas, quæ nihil non consumit, luxauerit: contra verò, multas enatas Constantinopolitanis Augustis imperantibus, aut à Triballis, & Mysis conditas, quarum Villharduini sęculo magna celebritas esset; nunc autem penitus dirutarum nomine tantum superstite, nec notitia ad nos earum peruenerit, nedum, vt veteres Historici meminisse illarum potuerint,

tuerint, nihil me ad veterum rerum memoriam retinendam, vtilius, nihil ad Historiæ Latinæ præsertim grauitatem præstandam, accommodatius, aut ad officium meum potius facere posse, & debere me iudicaui, quam si illa, siue corrupta, siue amissa priscę ætatis nomina, locis rebusq; ipsis, tanquam cum his hæreant, & consistant, omnibus à me vestigijs indagata, reddere & applicare instituissem. Vt enim Historia res plerumq; remotissimis sęculis gestas, ceu recentes, offert animo, nec vnquam tam nuda est, quin locorum, & regionum, Regumq;, & populorum subinde aliquam mentionem inculcet, sic ratio ipsa flagitat, vt in Vrbium Imperij inter Venetos, & Francos partitione pernoscenda, vetustissima quæq;, etiamsi abolita extinctaq; sint loca, tanquam nuper extent, ob oculos ponamus, atq; non vbi sint, sed quo loco, tractu've fuerint pleraq;, magna cura perquiramus. Quam operam si vllus alius, certè Villharduini Gallicus liber maximè exigit. Neq; enim potest quadrantis Imperatorij, & dodrantis Veneti, & Galli mentio rectè, sine accurata nominum, & locorum obseruatione intelligi. Certè in hoc aliquantulum elaboraui, vt Ciuitatum, Montium, Fluminum, & Viculorum vocabula eruerem, quæ vel eadem eo Villharduini sęculo corrupta & barbara, vel priscis antè Græcis mansissent, vel immutata sint postea Turcarum Imperio, vel aliqua parte corrupta: neq; pręterea pertæsum, nouis prisca, alienaq; nostris alicubi miscere: maximè autem rerum Gręcarum, & Romanarum, Virorum illustrium, Ecclesiarum, Pastorumq; veterum, quæq; ad Religionem attinent, per interualla meminisse, quod opere huic videretur responsurum precium, si gustum offerrent studiosis, quò deinceps ad reliqua veteris Gallorum, & Venetorum Constantinopolitanæ expeditionis monumenta diligenter perquirenda, alacri animo firmarentur: indicarentq; quantum decoris & gloriæ Regibus Christianis accederet, si in communem hostem, communi consensu arma sua, non solùm gloriæ, sed tuendæ quoq; pietati, & publicæ quieti destinata, sumenda esse existimarent. vt scilicet sacro bello Pontificis Max. auspicijs, post tot annos indicto, sublatoq; in hostes Christianæ Crucis vexillo, vnde nostræ ætatis virtutem posteritas intelligere queat, Vrbs iterum Constantinopolis, atq; Orientis Imperium, Christianis gentibus debitum peteretur. Sed video, me imprudentem etiam in enarrando indulgere calamo, ac Christianorum clades deplorantem, iterum velut ex integro, minus quàm deceat, fortassę præfari. Proinde ad Vrbium Imperij partitionem nobis reuertendum. In quadrantem igitur Imperatoris XXIVviri
æstima-

æstimatores, quartam Vrbis Constantinopolis cum Thraciæ agro adiudicarunt, eamq; in regione asignarunt, ab ea, quæ ab Aurea vrbis porta, Blachernæa, & Occidentali stagno, vsq; ad Agathopolim pertinet. agrum itidem ab ipsa Ciuitate Biziæ, vsq; Tzurulum, & Theodoropolim adiunxerunt. Prouincias præterea optimatum, Nicomedensem in Bithynia, Tharsensem ad Cilicas, Diui Pauli Patriam, Pelusiacam in Ægypto, cum ora ad Canopicum os, & ad Nili ostia. Vltra quæ, Occasum versus, Memphis iacet, Regia olim Ægypti Principum: & qua stadiorum aliquot interuallo Pyramides, illæ stupendæ altitudinis turres, interq; orbis miracula habitæ conspiciuntur, Ægyptiorum Regum pecuniæ stultam ostentationem referentes. Pręterea Paphlagoniam, & Bucellarij, & Mariandenorum minoris Asiæ prouincias, Galatiæ proximas: atq; item Bithyniam, Phrygiam, Lycaoniam, Pontum, & Cappadoces hinc ad Taurum, montanaq; inde ad ipsam vsq; Sinopem Eupatoris patriam, & secundum Euxini oram, Trapezuntem, & Colchidem. In eandem porrò partem Augusti, insulas maris Ægæi cedere voluerunt, Lesbon, vnam omnium insularum, quæ sunt ad Occiduum Asiæ frontem, clarissimam: non fertilitate solùm, sed vrbium frequentia, & clarorum quondam virorum fama pernobilem. Obijsse in ea vrbes aliquot terræ motibus, & maris haustu, scriptores tradunt. memorantur ex reliquis Mitylene, à cuius nomine tota insula hodie Metellinum dicitur, vrbs clara Pittaco ex septem sapientibus vno, Alcęo Poeta, Diophane Oratore, & Theophane rerum scriptore, magni Pompei admodùm familiare. Methymna insuper, & Eressus illa, quæ Theophrastum genuit Aristotelis discipulum, & in ludo successorem, Lesbij vini, vt suauioris, commendatione apprimè memorabilem. Lemnum præterea Atho monti aduersam, quem Xerxes Rex Persarum, continenti abscidit; Stalimenem vocant, rubrica Lemnia antidoto aduersus venena præstantis habita nobilem, quę antiquis non nisi signata venundabatur, vnde sigillariæ nomen hoc tempore adepta est. Scyrum Ægæi Insulam ex Cycladibus iuxta Magnesiam, cum vrbe eiusdem nominis, Homeri tumulo insignem: &, quæ infra Constantinopolim, atq; Andrum sunt, insulas, Proconesum, scilicet Propontidis insulam, nunc Marmoream dictam, Cetracon, Istrouillam, Samum Iunonis templo, Pythagoræ ortu, & fictilibus claram, inter Icariam insulam, & eam Asiæ oram, in qua Ephesus olim fuit. Thenum, Neptuni templo nobilem, & Samothracem Ægæi portuosissimam insulam Thraciæ adiacentem, quà Hebrus in mare influit:

Lemno quidem minorem, sed fama longè celebriorem: quam Samum primo dixere, postmodùm Thràciam nominarunt, ad eius quæ Asiæ obiacet, differentiam. Vrbes adhæc & prouincias Asiæ, Pylon, Pythiam, Ceramum, Mallaginem, Attramytenam, in Æolide Chiliaram, Pergamenam Troadis nobilissimam, quę diu Attalicis Regibus paruit, cum Caico campo, & regione valdè opima. Regiones præterea Neocastri, Mylasenam cum Mileto Ioniæ vrbe, atq; Asiana Laodicæa ad Lycum fluuium, atq; ijs quę ad ipsos Mysos, Lydos, Cares, & Ionas, ad Męandrum, & Lycaones pertinent; cum Rhodo, Cariæ, & Lyciæ aduersa insula, veterum etiam studiorum, & eloquentiæ memoria nobili: Ad Hellespontum præter hæc, Lampsacum Asiæ Vrbem in minori Mysia, quà ex Hellesponto se Propontis aperit, magni Alexandri in Persas conscentione nobilem; quam olim Themistocli à Rege Persarum dono datam ferunt. Troadis vrbes, oppidaq; ad vsq; Idam montem, & vetus illud Ilium, Troiani belli memoria celeberrimum. Samachium insuper cum Strategijs (Contestephanatus, & Camyzatus Græci vocant) atq; ipsa Chio, inter Samum, & Lesbum pernobili ac fructuosa Icarij insula, centum millium passuum ambitum complexa: in qua, Pelleneus mons marmore olim, quod Chium vocabant, celebris; sed & Chio vino inter laudatissima longè nobilior. Resinam Chij, è lentisco manare scribunt: Mastichem, seu Masticen vocant, adeò laudatam Medicis, vt nec Indica, nec Arabica antecedat: neq; quę ex Græcia, & Ponto aduehitur, melior sit. Rursum, Pharsalum Macedoniæ oppidum, Thessalicæ regionis ad Enipei ripas, cum circumiecto agro & campis, qui ciuilium bellorum maximis cladibus nobilitantur. Didymoticum Thraciæ oppidum ad Hebrum. Athyra item, Almericum, & in Macedonia ad Pelagiscum sinum (quem nunc Volum dicunt) maritimam Polyorcetæ vrbem, Demetriada. Neopatrum præterea, cum prouincia Velechatina, Petriopolitana, Dipotami, & Calaci, & quæ ad Oreum Athenarum ad mare iuxta Euripum Chalcidis, & Isthiæam vrbem antiquis olim Atheniensium Colonia nobilem, pertinerent. Cessare insuper Megarenses & Bęotij, in quibus Thebæ illę fuerunt Epaminunda Duce, & Vate Pindaro veteribus memoratę: hodie, tantę vrbis loco, Castellum tantum esse tradunt. Attica insuper omnium Gręciæ regionum olim celeberrima: cuius Athenæ, vrbs non Imperij solùm latè quondam dominantis, sed & artium omne genus, & ingeniorum præstantissimorum alumna fuerat, quòd pręcipuo Imperatoris honori datum, eius partis

tis esse voluerunt, ab ipsis Thessaliæ finibus, & Thermopylarum angustijs quæ terra Græciam claudunt, ad vsq; Sunium Promontorium, quod Columneum caput dicitur, ad Myrtoum mare. At Dandulo Venetiarum Principi, quatuor vnciæ, & dimidiata, rerum Imperij Constantinopolitani concessæ sunt. in has veniunt Arcadiopolis, Mosynopolis, Bergula, Thraciæ vrbes, cum agro, & Strategijs, Heraclęa, quæ Perinthus olim fuit, Herculis quondam opus, ab eodem, Perinthij Comitis memoriæ dedicata. pertinentia Chalcedonis vltra Bosphorum, cum Selymbria, & Rhędesto maritimis Thraciæ ad Propontidem vrbibus. Additum Panium interioris Thracię vrbs, cum omnibus quæ ad Lopadium oppidum, & ad ipsam Adrianopolim, atq; Adrianopolitanam Diœcesim pertinent: cum Cuperio vico, Tzurlo vrbi finitimo, Cerasio, Mircophyto, & pertinentijs Peristaphi, Brachioli, & Raulati, ac Ciarnilli villis, ac Sagudæ Emporio, atq; his quæ ad Calliopolim vrbem in Hellesponti Chersoneso attinerent, vbi Sestos Abydo obiacens, Herûs, & Leandri amore pernobilis. In sescunciæ ratione censentur Peloponnesi interioris prouincia Lacedæmon, quę olim Sparta fuit, nunc Misitra vocatur, omnium Peloponnesiacarum vrbium, Lycurgi legibus, & institutis celeberrima, Menelai olim Regia; centum olim vrbium dominatu, & annuo Hecatombes Sacro insignis, cum prouincię adiunctis, quæ magna, & parua pertinentia tabelliones appellant. addicta item Lialobrita, Ostrobus, Oreus, & Carystus, Euboeæ Ciuitates. Ægæi verò insulæ ad Saronicum sinum, quem Æginæum dicunt, Andros, Ægina ipsa, Pirgo atq; Attico litori obuersa, & Culuris, olim Salamis appellata, Telamonis, qui Aiacis, & Teucri pater fuit, Regia: cum vrbe eiusdem nominis, Themistoclis victoriæ clarissima teste. In Troezenio autem sinu Calauria, inter ignobiles, aliàs letho Demosthenis clara. Phytiusa insula, circum quam Græci Xersem nauali prælio profligarunt. atq; extra Saronicum sinum, quæ circum Delon, circuli forma in orbem iacent, Cycladarum pars. Zacynthus præterea, & Cephalenia in Ionio sitæ. Adhæc Locrensium, & Achęorum vrbes in Peloponneso, quę ad Corinthiacum sinum vergunt, Patrę, Olenus, Cyllene Elęorum nauale, Clarentiam vocant, Elidis metropolim, quæq; ad Sicyonios pertinent. In Elide verò & Messenia, maritimis Peloponnesi regionibus ad Meridiem, Methone vrbs, cum Prothe insula adiacente, Prodanum, & Sphagia quam sapientiam dicunt, Strophadibusq;, Pylo Nestoris olim patria, Iuncum hodie vel Nauarinum dicunt, Messeniorum olim nauale.

uale. reliquiſq; oppidis atq; inſulis iuxta Coryphaſium, quę ad Ionium, & Africum mare vergunt, quęq; hinc Alpheo, & Paniſo, inde Eurota Laconiæ, Vaſilopotamon dicunt, fluminibus continentur. prętcrea, quę in Methonenſi regione ad Branam, & Cantacuzenum Græcos Dynaſtas olim pertinerent: quæq; Auguſtæ Kyręcherinæ Alexij Angeli fratricidæ Imperatoris filiæ dotales fuerant. Adhæc Molycera ad Naupačteum ſinum in Locris. Calydon, Pleuron, & Oeneas, quam Dragomeſtam appellant. Inſuper Naupactum vrbs amęniſsimi ſinus receſſu poſitum, Antirrhio proximum, Phocidiſq; Vrbes, & Vedrinizza, Achaiæ prouincia, cum his quæ ab Thermopylis ad Elidas, & Bœotios infra Parnaſſum, orbis vmbilicum, atq; Heliconem pertinent, cum ipſa Delphorum vrbe, atq; Apollinis oraculo, toto olim terrarum orbe celeberrimo. Nicopolis præterea in Epiro, Ambracij ſinus fauces intrantibus ad lęuam, Preueſam hodie oppidum dicunt, ab Auguſto poſt Actiacam victoriam conditum: & ob deuictum Antonium, quo duraret memoria, ſic appellatum. Cum his quæ ad interiorem Epirum, vbi olim fabuloſum Dodonæi Iouis templum, atq; ad ipſam Ambraciam Acarnaniæ Metropolim, Artam vocant, cum ipſius Buthroti vetere oppido. hinc, ab occaſu ad Acroceraunia, Chaonibus, & Theſprotis circum accolentibus, quà altiſsimis iugis in Ionium exeunt, Epirum finientia; inde, ab ortu ad Anatolici prouinciam, inter Acheloum Acarnanię, Aſpropotamum dicunt, & Euenum Ætoliæ fluuium pertinent. Anactorium præterea, in Acarnaniæ Cherſoneſo, Vonizzam appellant, Aziliam quàm Vatolicam vocant, pluraq; antiqua Ætoliæ oppida, cum Dięceſibus, hoc eſt agri parte, vnde eò fori cauſa commearetur. cum maritima Leucade, quam veteres Heritum dixerunt, contra Ambracium ſinum, hodie ſanctam Mauram vocant, & Aſteria Ithacaq; inſulis, quaſq; Echinadas dicunt, Corinthiaci ſinus oſtio, & Acheloi eruptionibus proximas, magna Chriſtianorum noſtro æuo nauali victoria nobilitatas. Eo enim mari, inter Ætoliam, inſulaſq; Cephaleniam & Zacynthum medio, Chriſtiana Claſsis Ioannis Auſtrij auſpicijs, Marco Antonio Columna, Pij V. Pontificis Max. triremibus imperante, ac Sebaſtiano Venerio Claſsis Venetæ Imperatore fortiſsimo, eodemq; Diui Marci Procuratore, Selymi Turcarum Regis trecentarum amplius nauium Claſſem Naupactæo ſinu egreſſum, vt noſtros inuaderet, anno poſt CHRISTVM natum MDLXXI. die Virgini Iuſtinæ ſacra, Nonis Octob. debellauit: cum intrepidè cadente Auguſtino Barbadico, Ioannis filio, Venetę Claſsis cum Imperatoria

poteſtate

potestate Legato, vnà & eximiæ virtutis, & nobilitatis Trierarchis dum pro patria fortissimè pugnantes ex sinistro cornu omnium primi prorumpunt, atq; hostes adoriuntur; idem Venerius cum reliqua classe in confertissimas Barbarorum triremes inuectus, atq; acriter dimicans, vnam omnium nobilissimam, quòd nunquam antea acciderat, de Turca hoste victoriam patriæ reportauit. Cessit præterea in partem prouincia Dyrrhachij, quod olim Epidamnum fuit, ad Occiduum Macedoniæ frontem, Pyrrhi Epirotarum regis sedes, quam primam Epirum quidam volunt. Albanopolis item cum Carthularatis, quæ Constantinopolitani Imperij Strategiæ erant: quęq; ad Agrauonitas, & veteres Taulantios in Illyrico, Cordæos, interiores Rhetios, Elimiotas, Chaones, & Thesprotos pertingunt: cum prouincia secundæ Epiri, Ianinam hodie vulgò vocant, sub Acroceraunijs montibus ad Cassiopæos pertinente. Lychnidium Dassaritiorum, hodie Ochridam nominant, vnà & Prilisbæam regionem, cum ipsa demum Corcyra Ionij insula ad Epirum vergente. Trienti vero, Deuotorum militum qui Peregrini quoq; vocantur, & Sescunciæ cum dimidia, XXIV. æstimatores, attribuerunt Lysimachiam, Cardiam, Eleum, & Maditum, Thracij Chersonesi vrbes. præterea Gehennam vrbem, atq; item Pamphylum cum agro. Didymoticum vrbem, Anchialum, & iuxta Euxinum Pontum, maritimam regionem superiorem, ad vsq; vrbem Messembriam, Megarensium Coloniam. Et quæ ad Cypsellam, Zarellos, Lobizum, Biram, Macram, & Traianopolim, cum vicis (Casalia vocant) Braconis, & quæ ad Cyzicum trans Propontidem pertinerent, adiecto agro, oppidisq;, quæ ad ipsas vrbes attinent. Thracij verò Bosphori insulas duas paruas, alteram in Europam, alteram in Asiam vergentes, Euripo disiunctas, Cyaneas dictas, & Symplegadas, priscis aliquando creditas dictasq; concurrere. at verò extra Hellespontum, Tenedum Ægæi insulam Sigæis aduersam litoribus. Insulas pręterea Cretici maris inter Sporadas, Anaphen, Poliegon, Asinen, Therasiam, Melon, & Ægęi ex Cicladibus Ion Homeri tumulo insignem, Tuisaccum, Paron, Oliaron, Nisyrin, Naxon, Asteriam, Hiplagiam, Pathmon Diui Ioannis exilio nobilem, cum suis appendentijs. pertinentia Plitothi, Glauatonis ac Moliuoti, & Hyalo Castellij, & quæ ad Syrolesbera pertingunt. Æni Thraciæ vrbis Catapanichium cum apothecis, cum Catapanichio vrbis Rusianę, quę Topyris olim fuit, atq; ijs quæ ad Agrouiuarium pertinerent. Catapanum enim Præfecturam significat. quòd, qui prouinciæ moderationi esset ab Con-

Constantinopolitano Imperatore Præpositus, Græco nomine Catapanus vulgò diceretur: quæ vox postea rudis ſęculi abuſu contractis atq; immutatis literis à recentioribus verſa eſt in Capitanium. vnde Catapanichia præfecturas vocabant. In Seſcunciam verò eorundem Deuotorum militum (nam inter eos & Venetos, vt ſuprà memorauimus, reliquus Imperij dodrans, ſumma æquitate diuiſus fuerat) ceſſere, prouincia Vardarij ad Axium Macedoniæ fluuium, cum Berrhoëna prouincia & agro, iam inde ab ipſa vrbe Pella, quę duobus alumnis, Philippo Græciæ, atq; Alexandro Aſiæ domitore, maximè illuſtris fuit, ad vſq; Hęmum montem in Septentrionem, cum Carthularatis & Deſpotijs, tàm de Brocubiſti, quàm de Flecaniza, cum ijs quæ ad Gyrocomicem, & Platomonas pertinent. Prouincia Moliſci, & Smolenorum. Prouincia Prilapi, & Pelagonię, cum ſtagno. Prouincia Preſpe, & Diodetoniſi. Oreus, Lariſſæ ad Oſſam montem, quam olim penſilem, aut obliquam dixerunt: cum Pelaſgico campo, Perræbiaq; & Magneſiæ parte, ad ipſum Thermopylarum ſaltum, Septentrionem verſus, Campeſtri Theſſaliæ proxima: Pheriſq; Pelaſgicorum camporum ad Magneſiam termino; necnon Pagaſarum emporio, Ioleo proximo: quo ex loco Pelias Iaſonem, ac nauem Argo foras emiſiſſe memoratur. Prouincia inferioris Myſiæ: Prouincia ſuperioris, quam Seruiam dicunt. Prouincia Caſtoriæ. Tricca demum Achrida, & Deabolis Macedoniæ oppida. Vt cuiq; legibus ſuum tenere, ac frui licuit, luxus pacis comes & alumnus, contagionibus auaritiæ, mores, leges, iuraq; labefecit. qui ſua decoxerant, alienis manus inijciebant. Pręterea Conſtantinopolitani ſimultatibus primùm, quibus ea gens callidiſsima excellit: deinde apertè odiſſe cępit, omniaq; iam indè machinari: Gręcis enim dolebat, ſua ſibi adempta, in alienos, & eos intolerabiles, transferri. Cæterum Monferratenſis Marchio, cui ante Balduini Imperatoris declarationem, ex pacti conuenti formula, Cretam Inſulam, cum Bithynia, & Ponto de Baronum, & Danduli Ducis, conſenſu, tanquam futuri Imperatoris ligio homini attributam fuiſſe memorauimus, Inſulam Venero vendit. Venditionis cauſam ferunt, quòd Bonifacius ad gerenda bella, & Regni Theſſalonicenſis componendas res, inops æris, cogendæ pecunię ſtudio intentus, Inſulam ſe, in cuius poſſeſsionem nondum eſſet profectus, aduerſus Græcos exules difficillimè tutari poſſe arbitraretur. quando ex Subalpinis in Cretam venturo, obſtructus aditus, neq; portus eſſet: ſubindeq; implicitum iter: quod ſibi ex dignitate nominis, nequaquam alieni arbi-

trij

trij beneficio reponendum foret. Præterea ad terrestre bellum cum supra cęteros sui sęculi Duces præclarum ingenij robur extendisset, & rerum naualium omnino rudis esset; neq; enim cum terrestri pugnandi gloria naualedecus addiderat, quum alia sit regendorum equorum, & copiarum, alia gubernandæ classis ratio, illius insulæ Marchionem tædium cęperat. Proinde Ponti & Bithyniæ Vrbibus Thessalonicensi Regno, cum Imperatore paulò antè commutatis, Cretam quoq; Venetis pecunia commutare cupiebat. Re igitur diu multumq; cum Dandulo Duce per Legatos tractata, confectisq; Adrianopoli tabulis, anno Christianæ salutis quarto supra millesimum ducentesimum, pridie Idus Augusti, in has tandem vtriq; conditiones inclinant. Eas in curiosi lectoris gratiam, ex monumentis publicis de Veneto Archiuo exceptas, hoc loco inseruisse non piguerit. Summa conditionum istiusmodi fuit. Bonifacium Marchionem Cretam Insulam, quam tandem sibi paulò antè Alexius Angelus Iunior, Isaacij Imperatoris filius, vetere affinitate coniunctus, & beneficio alligatus, honorario munere spoponderat, dederat, eam Marco Sanuto Veneto, & Rauano à Carceribus Veronensi, quibus libera eius negocij administratio à Dandulo, & Venetis permissa erat, pro Duce, Venetisq; stipulantibus, cedere. Creditum præterea centum aureorum hyperperorum numûm millium, quos idem Alexius Bonifacio de constituta pecunia tenebatur. vnà & Feudum, honoremq; ac ius ex militiæ beneficio, & fidelitatis præstito à se sacramento, quod Marchio ipsius Bonifacij frater, ab socero Emanuele Comneno Imperatore accepisset. Totum deniq; ius suum tradere, tàm directum, quàm vtile, quod vel suo proprio, vel alterius iure habet, tenet, possidet; vel habere, tenere, & possidere posset, eius clientelæ causa, in quibuscunq; Constantinopolitani Imperij regionibus, quæ tàm Ortum, quàm Occasum spectant, & quod sibi quoquo iure sacro, & religioso, vel ciuili competit. Contra Dandulus, Venetiq; mille argenti Marcas præsentes darent; itemq; tot lati fundia, & possessiones per communes arbitros in Occidentali Macedoniæ parte designandas, ex quorum prædiorum fructu x. millium hyperperorum aureorum, Marchio annuum reditum perciperet. Quem quidem agrum, cum agri finibus, Colonisq; ab Duce, Venetisq; idem ipse Bonifacius, liberiq; ac hæredes, hæredumq; successores, mares, fęminæ, liberè & absolutè perpetuò possiderent, tenerent. Imperij tamen, & Imperatoris operarum, & obsequiorum iure saluo, pro seruitijs ex formula præscripta, per Imperatorem indicendis, atq;

aſsignandis. Cæterum, quò in omni fortuna, atq; honore Marchio incolumes Venetos haberet, ad Veneti nominis cultum, honorem, vtilitatemq; iureiurando Bonifacius obſtringeretur, ſe pro tutela honoris, dignationis, fortunarumq; Venetarum, quas vbiq; Veneti in Imperij ditione poſsiderent, tenerent, aut in poſterum poſſeſſuri eſſent, amico (vt par eſt) animo, & inuiolata fide, eductis copijs, ſuppetias laturum, aduerſus omnes qui eorum muneribus, honoribus, dignationibus, rebuſq; infeſti, moleſtiam illis inferant, aut inferri curent; Veneti iuris quicquam inuadendo, aut occupando. Hæc omnia ſuprà conuenta, mutuo conſenſu, ac ſolenni ſtipulatione intercedente, more maiorum ſancita, & confirmata eſſe voluerunt. Ita Marchioni agris, & poſſeſsionibus opportuniſsimis, & fructuoſiſſimis de quadrantis, & ſeſcunciæ Venetæ portione, vt antè egerant, integra fide in Macedonia aſsignatis, argentoq; per Venetos in eadem Vrbe Adrianopolitana perſoluto, quando ei abundè ſatisfactum foret, Creta inſula, Dandulo & Venetis adquiſita fuit. de cuius ſitu & feracitate poſtmodùm loco magis opportuno dicetur. Eodem quoq; tempore Balduinus Imperator, Aloyſio Bleſenſium Carnutumq; Comiti honoratiſsimam in Bithynia ex toto Imperio Conſtantinopolitano clientelam, & fructuoſiſsimam Nicęæ Deſpotiam, quam Græcorum more, Ducatum appellant, vtendam contulit. Ea regio cum in fidem Imperatoris nondum veniſſet, Græcorum Regulis parebat. Nicæa Bithyniæ Metropolis eſt, iuxta Lacum Aſcanium, quem Nicænum hodie appellant, Turcæ Iſnichium vocant, fertiliſsimo agro clauſa, & mater Vrbium Bithyniæ dicta. conditam ab Antigono Macedone, & Antigoniam primo mominatam; deinde à Lyſimacho de vxoris nomine, quæ Antipatri filia fuerat, Nicæam appellatam, ſcriptores tradunt. Nemo ignorat Synodum Nicænam hac Vrbe, tempore magni Conſtantini, celebratam, anno à nato CHRISTO CCCXXIIII. Syluestro Romano Pontifice Max. Petri Sedem tenente: primam videlicet ab eo Conuentu quem Apoſtoli Hieroſolymis egerant; atq; ideò non tàm vetuſtate, quàm ſanctitate CCCXVIII. Epiſcoporum, qui interfuerunt, ſacroſanctam. Huius vrbis, ſuperiori ſęculo Archiepiſcopus fuit, Beſſarion ille Conſtantinopolitanus Patriarcha, homo natione Gręcus è Trapezunte Pontica vrbe celebri, lux omnium doctrinarum. quem ob excellentem eruditionem, & multiplicem vtriuſq; linguę facundiam, Eugenius IIII. Pontifex Max. celeberrimo illo gentium omnium Concilio Florentiæ peracto, quo diſceptantibus Græcis, &

Lati-

Latinis, præſidenteq; Eugenio ipſo ad Ioannis Palęologi Conſtantinopolitani Imperatoris præſentiam, Chriſtiani dogmatis fides, publici conſenſus authoritate, firmata eſt XV. Kalend. Ianuarij, MCDXXXIX. Florentiæ, quod totius Græcię honori datum eſt, in Cardinalium ordinem aſciuit: virum liberaliſsimum, & cuius domus, Romę ſub Quirinali, ad Sanctos Apoſtolos, inſtar Academię, olim fuit eruditis omnibus patens. Is, Græcorum codicum in omni diſciplinarum genere, mille trecentorum amplius voluminum, inſignem Bibliothecam, ſed potiſsimùm poſt cadentis Græcię excidium, & Byzantium à Mahomete Turcarum Imperatore captum, ſummo ſtudio, maximis ſumptibus, & laboribus tota Europa, Aſiaq; collegit: & quum nullus omnino locus, ipſa Vrbe Veneta tutior & commodior occurriſſet, quo ipſo viuente, ad Gręcorum, & Latinorum hominum vtilitatem Gręci codices collocarentur, nec eodem defuncto diſsipari, alienariq; poſſent, Bibliothecam Venetijs deſtinauit. atq; vt erat amico in Venetam Rempub. animo, quę illum Turcarum armis Gręciam vaſtantibus, inſignis beneficij loco in patricium ordinem aſſumi petentem, pauloantè ciuitate, & comitiorum iure donauerat, honorificentiſsimè, ad Chriſtophorum Maurum Principem, & Senatum, ſcriptis litteris, pridie Kal. Iunij MCCCCLXVIII. per Petrum Maurocenum Equitem, & eundem Senatorem Venetum, Romana ad Paulum II. Pontificem Max. legatione domum redeuntem, Marcianę Eccleſię, quò facilius ad Doctorum, & eruditorum vſum pateret, dono dedit. Eam, per multos annos interiori aula Occidentali ſupra Ædis veſtibulum locatam, nouiſsimè eiuſdem Templi Procuratores, Philippus Tronus, Antonius Capellus, Andreas Leonus, Victor Grimanus, Ioannes Legius, Michaelis F. cum altero Ioanne Legio Equite, M. Antonij Triuiſani Principatu, in eruditæ iuuentutis gratiam, Architecto Iacobo Sanſouino Florentino, Dorici, & Ionici pulcherrimi operis luculento Gymnaſio, è regione fori magnificè extructo, quod inter præclara vrbis ornamenta recenſetur, iuxta Ducarim ſtatuere, anno vrbis conditæ MCXXXIII. & locum honeſtarum artium Profeſſoribus, Senatus liberalitate dicarunt. Ei Bibliothecæ à Gymnaſij Patauini Curatoribus primùm Marcus Antonius Sabellicus, Clariſsimus vir, velut alter Demetrius Phalereus, Alexandrinæ Ptolomæorum Regum LXX. millium voluminum Bibliothecæ; mox Andreas Nauagerius præalti ingenij & eximiæ doctrinæ Patricius, vnà cum munere Venetæ hiſtoriæ conſcribendæ; deinde Petrus Bembus nondum Cardinalis fa-

ctus, duo Venetæ Vrbis, & Orbis lumina, postmodùm Bernardinus Lauretanus Andreæ F. doctissimus Patricius. nouissimè verò dum hæc commentaremur, Aloysius Gradonicus Andreæ Senatoris F. nobilissimarum artium, atq; idem Philosophiæ studijs clarus, Præfectus fuit. In Gymnasio autem Aloysius Pisaurus, Marini Senatoris F. nobilissimis moribus, & excellenti doctrina Patricius, Venetę iuuentuti, patrio more, Philosophiam honestissimo Senatus decreto, è suggestu summa cum laude interpretatur. Sed Bibliothecam publicę eruditorum vtilitati destinasse non contentus Bessarion, Venetæ etiam Charitatis Collegium, in quod MCCCCLXIII. Pij II. Pontificis Maximi Legatus de Latere in Vrbem veniens, amantissimè receptus fuerat, aurea Cruce excellenti artificio elaborata, in qua veri ligni particula Christianæ Crucis, necnon eius diuinæ vestis nonnihil repositum est, liberaliter honestauit. eam in Vrbem aduectam, Nicolaus Tronus Princeps cum vniuerso Senatu solenni supplicatione Trinitatis festa die, in eiusdem Charitatis Collegium intulit IX. Kalen. Iunij MCCCCLXXII. vbi hodieq; interiore Sodalium conclaue multa religione seruatur. quo loco eiusdem Bessarionis effigies ad viuum ducta, eximio eius sæculi promissæ barbæ decore venerabilis, nullo purpuræ fastu, atra tantum cuculla, iuxta ritum Monachorum Diui Basilij, non sine summo Gręci nominis honore, & Collegij laude conspicitur. Sed, vt ad Nicæam reuertamur, Clientela Nicæna accepta, Aloysius Blesensium Comes, non ita multo post, centum viginti Equites, quibus Petrum Braiaquellum, & Paganum Aurelium præfecerat, in Asiam mittit; quò oppida, & vicos, sibi, Nicænæq; Vrbi attributos, recuperet. Constantinopoli Kal. Nouembris, die omnium Sanctorum exeunt, copiasq; Propontidem traijciunt. Iis, ad Abydum, enauigato Hellesponto, in terram expositis, Cyzicum peruenere. Cyzicus, Propontidis Vrbs est in insula eiusdem nominis, ex Hellesponto Propontidem nauigantibus, ad dextram: per pontem continenti iuncta, à Mylesijs olim condita: situs opportunitate, amplitudine, & feracitate, duobus clausis portubus, & naualibus quondam supra ducentis, sed Dindymo vicino monte, & delubro Dindymenæ matris Deûm, ab Argonautis ædificato, quod ex summo vertice Vrbi imminet, maximè nobilis. Cyzicenæ Vrbis pars in planitie, pars secus montem sita est: ad Rhodiorum, Massiliensium, & antiquorum Carthaginensium æmulationem instructa. Ciuitas, quondam magnitudine, pulchritudine, & æquitate cum primis Asiæ Vrbibus contendens:

dens: paci & bello apta, adeò vt aduersus Mithridatem, centum quinquaginta armatorum millibus, & multo equitatu Vrbem terra, mariq; oppugnantem, Cyziceni quadringentis quandoq; nauibus fortiter restiterint. Id oppidum Latinis hominibus frequentatum erat. Eo nostri potiti, Latinorum populorum consilio, qui Vrbem incolebant, cum Græcis in Asia deinceps bellare cęperunt. Ponti autem & Bithyniæ Ciuitates Transpontidis Asiam versus, quæ ab Imperio ad Theodorum Lascharem defecerant, omnibus detrimentis dedititios Imperiales afficiebant. quandoquidem Lascharis Imperij Déspota, Gręcorum rebus euersis, in Asiam cum fugisset, Annę Alexij fratricidæ Imperatoris filiæ, dotali iure imperabat; à Græcis etiam popularibus, in Latinorum odium, Augustorum more, Orientis Imperator dictus, & soceri loco coronatus. Iisdem diebus Imperator Balduinus, alteram clientelam, totius Thraciæ longè honestissimam (Ducatum Philippolitanum Græci dicunt) Raynerio Traiectensi, ex superiori Mosæ Traiectu in Aduaticis, qui Brabantes sunt, Equiti magnanimo, fruendum attribuit. Cęterum, eodem tempore Alexius Ducas Murtzuflus rumore nostri Exercitus perculsus, an consilio dubium, quòd ab omnibus amicis, vel popularibus, in quibus aliquid opis erat, destitutus, acie dimicare non posset, cum paucis profugerat: Ille ipse Tyrannus, qui Iuniorem Alexium Cæsarem, Isaacij Imperatoris filium vita priuarat, ab Alexio fratricida, vt supra memorauimus, luminibus paulò antè orbatus, turpiter latitare cępit. Fama fugæ nunciata (neq; enim magnus Deus scelerum vindex, crimen vllum diu inultum, aut impunitum dimittit) Theodoricus Losius hominem inditio proditum, ex latebris eruit: captiuum, vinctumq; Constantinopolim ad Balduinum ducit. Imperator de Murtzufli vinculis certior factus, vehementer gaudere, teterrimum hominem, & importunissimum in suam potestatem cecidisse. In eum igitur Balduinus, vnà pariter & Barones Assessores abdicata omni Imperatoriæ clementiæ, vel iustæ humanitatis laude, maiorum more sententia pronunciata, animaduertunt. Supplicij genus fuit. In media Vrbe ad Forum Taurum, quod in septima regione fuisse antiqua Constantinopolitanæ Vrbis regionum descriptio declarat, sublimis columna cochleis intus peruia fuerat, miro artificio, & sumptuoso marmore ab magno Theodosio excitata. vulgus Gręcorum Turcæq; hodie quoq; historiarum columnam vocant. Hęc, vt quidam volunt, Imperatorum Constantinopolis res gestas, iam inde ab ipso Constantino Magno, ad vsq; Vrbis excidium, repręsentabat:

tabat: vt alij verò, trophęa & pugnas ipsius Theodosij contra Scythas, & Barbaros continebat. Columnę, Theodosij Æneam ingentem statuam tradunt superimpositam fuisse, quæ postmodùm ventorum turbine decidisse fertur, eo anno, quo antiqua Roma à Gotthis, & Vandalis, in nostram perniciem grassantibus, capta est, qui CCCCXII. salutis fuit. Igitur in eius fastigium parricidam Murtzuflum, carnifices spectante populo, extrinsecus rapiunt; vt qui Alexio frangendæ fidei hortator, & belli author inter Cæsarem, & Barones extitisset, summumq; iuuenis Imperatoris fatum veneno, & laqueo præcipitasset, idem vili penula indutus, & more latronum vinctus, non Imperatorum modò, sed infimorum etiam hominum miserrimus, è summa columna præceps exturbaretur: meritasq; impietatis atq; perfidiæ pęnas daret: simul vt populo qui vniuersus (quod ex hominum memoria non contigerat) ad Theodosij forum in Tauro conuolarat, sublimis, spectaculum luculentius præberet. Ille, de summo columnæ demotus, antequam in solum daretur, vi ipsa proscissi aeris exanimatus, membris penè omnibus dissipatus est, atq; discerptus. Iam verò & illud memoriæ defigendum; in illa ipsa columna, vt diximus Orientis Augustorum Icones, seu (vt alijs placet) Theodosij res gestæ, graphicè elaboratæ suspiciebantur; & in eodem marmore incisa Imperatoris ex alto cadentis mitrata imago, multo enim ante Diuini, nec actorum Theodosij, nec futurarum historiarum gnari, prædixerant, Constantinopoli Imperatorem, de summo columnæ præcipitatum iri. Græci, quæ natio delirij semper, & muliebris superstitionis plena fuit, ex eius Imperatoris imagine, mira opinionum commenta effingere. Sic pęna Murtzufli, oraculi fidem, & cælatæ historiæ interpretationem impleuit. Illo ipso tempore, iam & altera victima fratricida Alexius Angelus, qui Isaacium Imperatorem, germanum fratrem, & dominum, occæcarat, in Bonifacij manus cum Euphrosina Augusta, non procul Thessalonica, deuenit. Ita nefandi homines, cineri sanctissimo, atq; ossibus patris filijq; iustorum Imperatorum, vltoribus Superis, non serò admodùm, pęnas dederunt. Bonifacius rubras ocreas, Imperij insigne, tyranno detractas, vnà & trabeam Imperialem, cum Calyptra Augustali, Constantinopolim ad Balduinum suum dominum mittit, cui id munus longè gratissimum fuit: deinde ipsum Alexium Imperatorem captiuum, vinctumq; tanquam vile mancipium, naui impositum, in Italiam ad subalpinas regiones, in perpetuum carcerem Monferratium amandauit, eo exitu, vt cum vellet, ipso vincto atq; producto,

quod

quod nulli antea, ne ipsis quidem Romanis, terrarum Orbis dominis, aut ante eos, Persarum Regibus contigit, nobilissimum de subacto Orientis Imperio, ad æternum sui nominis decus, triumphum instrueret. Martinalibus, III. Idus Nouembris (qui dies Diui Martini cultui habetur) Henricus Balduini Imperatoris frater, in Asiam contendit, Constantinopoliq; discedens, secunda Propontide Abydum, centum & viginti Equitibus benè strenuis septus, deuenit, & oppido potitur. Id oppidum Hellespontiæ Phrygiæ, non longè ab Sigęo promontorio, à Mylesijs, vt diximus, conditum; copia rerum omnium, frumenti inprimis, reliquorumq; commeatuum refertissimum offendit. In eo, milites hospitia sibi omnes domesticatim vsurpare. Continuò nostri, eo loci, acri bello Asianos Græcos, & Theodorum Lascharem lacessere cęperunt. Armenij, tota Troade sparsi, & hi magno numero mercenarij pedites, & qui superato Euphrate, per Cappadociam, & Galatiam prædarum spe, in minorem Asiam se receperant, ad nostrorum conspectum, sese Henrici fidei deuouere, quàm Græcis parere, maluerunt: quos durius æquo imperantes capitaliter, præcipuè, ob grauia tributa oderant. Eò ipso tempore, Raynerius Traiectensis Constantinopoli discedens, per Thraciam Philippopolim versus iter facit, quam Ciuitatem beneficio Imperatoris in feudum obtineret. Eò secum centum viginti Equites fortissimos duxit, iustisq; itineribus Adrianopolim venit, atq; inde per abruptas conualles, Philippopolim ad Rhodopen contendit, quem hodie argenti montem nominant. Populares, magno plausu, magnisq; honoribus dominum accepere: talem præsertim, qui egentibus, & afflictis opitulari posset. Hos enim Ioannissa Rex Mysorum, & Triballorum, frequenter transcenso Hæmo, magnis detrimentis afficiebat, quotidianis populationibus agrum desolans. Itaq; Græci Traiectensem opportunè aduenisse, Deo grates agebant; nam populati ac vexati, salutarem aliquem dominum expectabant, qui Ciuitatem metu solueret, & belli mala sedaret. Itaq; qui paulò antè à Raynerio subacti, in Francorum dominatum venerant, quiq; Ioannissæ voluntarij parebant, apertè fidem, opemq; Raynerij implorare. Vnde bellum in Thracia grauissimè geri cęptum, in dies recrudescebat. Interim Balduinus Imperator Macharium Sanmanechaum dimittit, qui vt citius in Asiam traijceret, cum centum Equitibus, inferis Bosphori faucibus iuxta Vrbem sub ipsa Chalcedone, Propontidem transmisit. ad eius ductum se applicant Aloysius Valencurius, & Robertus Roncęus, vnà omnes Nicomediam adequitant. Hæc Vrbs,

Bithyniæ

Bithynię emporium est,ad intimum Propontidis sinum,qui ab Astaco vrbe, Astacenus cognominatus est, sita: duorum dierum itinere, Constantinopoli procul; à Bithyniæ Rege Nicomede, qui eam condidit, sic appellata. nam plures fuerunt Nicomedes Bithyniæ Reges, sicuti Siciliæ Ptolemæi, & Ægypti Pharaones, propter prioris claritatem. Sed Astacenæ proximæ vrbis ruinis ab Lysimacho euersæ, quam Megarenses, & Athenienses, ante condiderant, Nicomedia luculenter exornata est, & ædificijs aucta. Ciues enim direpta vrbe Astaco, Nicomediam concessere, sinui tantum euersæ vrbis Astaci nomen relictum. Græci simulac præsenserunt ad se veniri, Nicomediam deserunt. Nostri, in ea, castra facere, operibusque & munimentis sepire, vbi frumentum & commeatus in vsum belli conderent, prædasq; adseruarent. tum quò tutius sese, si quid Marte communi accideret, ex vsu belli reciperent: maritimo enim & terrestri vrbs itinere percommodè aditur. vnde etiam deniq; apparatius bellum in Asia cum rebellibus vicinis gererent. Nec eos consilium fefellit. agrum hunc Orientalem vltra Hellespontum, Prusęos, Nicęnses, Lydos, Philadelphiós, Smyrnam præterea, Ephesum, & interiora oppida Theodorus Laschari Proimperator, Pontum, & Bithyniam Imperio tenebat. Huic Laschari, Alexius Imperator ille, qui fratrem Isaacium luminibus priuauit, Venetorum, Francorumq; virtute Constantinopoli, fugatus, quem paulò antè à Bonifacio Thessalię Rege in Monferratensem agrum captiuum missum fuisse memorauimus, Annam filiam nuptui antea dederat; & (vt diximus) Despotæ honorem concesserat, dotisq; nomine Imperij titulos illi tribuerat. Ita Lascharis, post Soceri Imperatoris captiuitatem, Imperator à Græcis declaratus, tùm Græco fastu, tùm dotali iure audacior, in Nicomedenses æquo grauius dominabatur, fabricatisq; aliquot longis nauibus, plerasq; insulas subegerat, tanto terrore cuncta implens, vt etiam Caichosroes Iconij Sulthanus cum eo fędus percussisse, decorum putaret. Theodorus igitur perpetuus Latini nominis inimicus, non Nicomediæ modò, hostiliter nobiscum agere, sed tota Asia vbicumq; Francos consistere audiebat, eò concurrere, & conuolare, & omnibus malis quæ bellum apportat, onerare atq; afflictare. Interea Balduinus Imperator Constantinopoli, vnà & Ludouicus Blesensis Comes, cum paucis admodùm Equitibus agebant. Comes item Sancti Pauli Hugo, qui in Vrbe podagra valdè cruciabatur, quod ei non pedes modò, sed etiam genua vehementer laborarent. Iisdem ferè diebus, eò magna multitudo veteranorum Equitum,

tum ex Christianis castris Syria profecta nauibus appulerat, partim Francorum, partim Belgarum, qui superioribus annis, aut angustia animi, aut meliorum prędarum spe, Venetensem Exercitum deseruerant, & diuersos Europæ portus petierant. Hi, rumoribus exciti, quibus Venetos, & Francos Constantinopolim cępisse, & Balduinum Imperatorem magno Gallorum commodo declaratum fuisse memorabant, rei gerendæ pariter, ostendęq; virtutis cupiditate incensi, ad suos venerunt. In his qui ex Apulia, aut Liguria traiecerant, fuit Stephanus ille Perticensis, Gotthofredi Comitis frater, & Reginaldus Monmirallus, quem Ludouicus Blesensis, ipsius frater amitinus, reducem aduenisse mirificè gratulabatur, semperq; in propinqui loco, & honore habuit. magna profectò vis pietatis. quorum fuga Exercitum propè in fide vacillasse constabat, in eo etiam nimio plus indulgentes sumus. Nam & Imperator Balduinus, & cęteri Equites, hos gratissimis animis acceptos, postea semper coluere. homines enim erant magni nominis, nec mediocris potentiæ; secum etiam optimorum equitum copias Syria deduxerant. Inter eos qui Acone à Christianis copijs discesserant, eminebat Hugo Tapaneus, cum Rodulpho fratre, Theodoricus Teneromondanus, qui secum permultos Cataphractos, multos equites Turcopulos (hi expeditorum equitum genus sunt, qui Phęniciæ, & Syriæ more arcubalista in equo merent, antiquorum Velitibus similes) & Centuriones deduxerant. Itaq; Imperator Stephanum Perticensem, ob summam generis claritudinem, cum virtute coniunctam, clientem adoptat; nempè Ducatum Philadelphiæ assignat. quæ Lydiæ Metropolis est, in Mediterraneis Asiæ, Attali Philadelphi olim Regia, inter Caystrum, & Pactolum fluuios constituta, vt communicatis honoribus ex æquo regnare videretur. Per idem tempus nuncius ab ijsdem adfertur, cùm omnibus Francis, tùm verò Imperatori ipsi, luctuosus, & lamentabilis, de morte Mariæ Vxoris, in itinere Constantinopolim vita defunctæ, quam discedens Belgio, grauidam reliquerat. venter in causa fuit, ne secum illam duceret. Interea Margaretam filiam altero partu Balduino pepererat, nam multò antè, Ioanna filia maior natu edita est. ea recreata puerperio, Virum sequi constituit. Sed multò maius desiderium, in dies rumusculi faciebant, qui Virum tot palmarum victorem auspicatò, inauguratoq; Imperatorem factum referrent. Itaq, classe cum nobilissimo Belgarum Matronarum choro, ex Massiliensi portu in Syriam venit; vbi, quum Aconem appulisset, quæ ciuitas, ex paucis Syriæ oppidis, vna omnium reliqua, Hieroso-

lymarij Regni Christiano Francorum præsidio tenebatur, ex certis Authoribus intelligit, rumusculos veros esse, Constantinopolim à Balduino captam, eumq; Orientis Imperatorem creatum. Nam ferreas ingentes captæ Vrbis portas, & cathenam, quæ Ceratino sinu Constantinopolis portum occludebat, Barones Francis Equitibus in Syriam dono miserant; quæ res cunctis maiora animo concipientibus, Christianam Rempub. maximis gaudijs imbuit. Itaq; cum viri desiderium menti vxoris altius resideret, ex Syria certum itineris ad virum consilium capit, in quo ægritudine correpta, IV. Kal. Septembris, Aconę animam egit. felici, vt videtur, exitu: vt, in qua Vrbe Theobaldi quondam Blesensium Comitis, eius magni proaui, qui sacro bello Vrbis obsidione decesserat, ossa inhumata essent, in eadem illa Orientis Augustæ honore affecta, tumularetur. Sed tanto omnium dolore sublata est, vt nulla magis lugeri, ac deplorari posse videretur. Iure id certè quidem. Erat enim, virago cordatissima, eadem & magnificentissima, viri peramans, & amicorum eiusdem, ac familiarium tutrix æquissima. Hęc (quam supra memorauimus) Balduini filia Margareta, ex cuius puerperio mater obijt, ea est, quę Ioanna sorore maiore natu, quæ Ferdinando Sanctij Regis Lusitaniæ filio primùm, mox Thomæ, fratri Ducis Sabaudiæ nupta, ac sine liberis defuncta, totorum bonorum lege hæres fuit. Sed Margareta post Bocchardum Comitem Auiennensem, secundò nupta Guilielmo Dampetræ Bargundo, multos liberos, & omnium ditionum hęredes edidit: ac potissimùm Guidonem Dampetram Flandriæ Comitem, à quo Niuernenses, & Maleani Comites fluxerunt. Ab huius verò Margaretę stirpe, sexto gradu edita cognominis altera etiam Margareta Maleana, vnica filia Ludouici Maleani, Flandrię, Artesij, & Niuernij Comitis, Philippo Franco, Ioannis Francorum Regis filio, cognomentò audaci, Burgundionum Duci nupta, mortuo patre, Flandriæ Comitatum, Artesij, atq; Niuernij, ad secundæ stirpis Burgundiones Duces transtulit: quorum Caroli Carolesij postremi Burgundionum Ducis, ad Nanceium cæsi, Maria Burgunda, vnica filia, & hæres, Maximiliano Austriaco, Federici Cæsaris filio, eidemq; Regi Romanorum nupta, Flandriæ Comitatum, atq; insuper veterem Burgundiæ Comitatum, quem hodie Imperialem, seu Comitatensem Burgundiam appellant (Ducatu Burgundiæ, Ducalem dicunt, ex vi Salicæ legis, ad Franciæ Reges delato) in Maximilianum Cæsarem transtulit. Præterea Lucemburgenses, Limburgenses, Namurcenses, Hollandos, Zelandos, Hannonios, & Brabantes,

quibus

quibus Comitatibus Philippus auus, cognomento bonus, locupletatus fuerat, in Austriam domum, dotales intulit. ab hoc demum Maximiliano Austrio Cæsare, natus est Philippus ille Archidux Austriȩ, Burgundiæ Dux, atq; idem Flandriæ Comes, ab Ferdinando Aragonio, Hispaniæ Rege, qui Sarracenis Bȩtica expulsis (Granatam eam Hispaniæ partem vocant) quam DCCC. fermè annos tenuerant, Catholici cognomentum sortitus est, veluti in filium adoptatus, & locata illi Ioanna filia secundo genita, & Hispanici Regni hærede, Castellæ Rex factus. qui Carolum V. ætatis nostræ inclytum Imperatorem genuit, quem omnes de facie vidimus, gerentemq; pro Deo, & Religione bella, varijs periculis, atq; innumerabilibus victorijs, non Pij modò, sed Inuicti nomen adeptum, supra antiquorum Cæsarum gloriam excelluisse cognouimus. Is, ex Isabella Emanuelis Lusitaniæ Regis filia, Philippum Hispaniarum Regem genuit, veram paternæ virtutis effigiem, qui hodie Flandriæ Comes, non modò Flandros, atq; Hannonios in Belgis, iterum velut alter Balduinus Constantinopolitanus, per Burgundiam domum, hæreditario iure possidet; atq; ijsdem Lucemburgensibus, Limburgensibus, Namurcensibus, Hollandis, Zelandis, Artesijs, Brabantibus, atq; ipsis demum Imperialibus, seu Comitatensibus Burgundis, ab eadem Maria Burgunda proauito iure imperat (ipsis demum Insubribus ac Transpadanis, in Cisalpina Gallia, paterna interim virtute cum Mediolanensi Principatu partis) sed & Hispaniarum Neapolis, vtriusq; Siciliæ, Balearium, ipsiq; adeò sacro Hierosolymorum Regno per Aragonios, & Castellæ Reges, non modò in nostro Orbe, verùm etiam auriferis regnis superiori sȩculo ad Occidentem Solem Hispanorum virtute prolatis; quod ad summam Hispaniæ felicitatem euenit, ad ipsos penè Antipodas, altero in Orbe, qualem sapientissimi quondam homines descripserunt, totius ferè Europæ Regna legitimo iure hæreditatis, ac rara felicitate complexus, Rex absolutæ pietatis, atq; iustitiæ laude regit. Sed, vt ad Mariam Balduini Vxorem reuertamur, ei mulieri Regia ingenuitas, atq; indoles inerat, Campano genere, ac Francico stemmate nobilissima, quando (vt supra meminimus) Henrici Largi Campaniæ, & Briæ Comitis Palatini filia fuerit, & iunioris Theobaldi soror. moderatio prȩterea, pudor, atq; pudicitia mirabilis, comitas, affabilitas suauissima: alia deniq; omnia castis optanda, superabant: tanta porrò prudentia (quanquam id rarum in hoc sexu est) vt viris etiam admirationi foret. vt minus mirandum sit, eius mortem cum cæteris aulicis pro

nouitate Regni intempestam, tùm coniugi Imperatori, qui Mariam in Diuæ Sophiæ, de Gręcarum Augustarum more, Calyptra Augustali, suis manibus inaugurare cupiebat, acerbissimo dolori fuisse. Eo tamen tempore męrorem voluptas occupauit, vt vicissitudinem bonorum ac malorum, Dei dono acceptam, grati, & eius numinis memores, referamus. Nunciatur, equites qui in Asiam Duce Petro Braiaquello, & Pagano Aurelio Cyzicum profecti erant, Palermum Propontidis Castellum, Græcis cępisse, & in suum vsum muniisse, pręsidioq; ibi posito, per Æolidem, & Troadem, Bithyniæ interiora adquisitum contendisse. Hæc, dum per populares suos cognouit Theodorus Lascharis, quàm maximis copijs in vnum coactis, VIII. Idus Decembris, qui dies Diuo Nicolao solennis est, ac sacer, in Braiaquellum, in planitie ad Castellum Pęmaninum, quod est minoris Mysiæ oppidum, sub Olympo Mysio, ad Dolionas pertinens, incidit, consilio an casu, dubium; sed tamen vtraq; pars comparet, & cruento maximè pręlio concurrit. Theodorani animaduersa paucitate nostrorum, densatis ordinibus intrepidè præliantur. Nostri, equitibus in agmen quadrata acie distributis, ea animorum constantia pugnabant, vt suorum maxima parte orbatos, quum Fortuna iniqua conditione pugnare coegisset, egregia virtus abundè ad sustinendum, redintegrandumq; prælium, animos ministrasse videretur. Nostris pro tanta paucitate, victoria non sine Diuino numine euenit: sed ea multorum virorum fortium cæde constitit. Igitur Franci tot palmis florentes, in Dei benignitate, suaq; virtute spes omnes ponere; nec iniuria. Eo enim die, boni numinis erga stirpem, nomenq; Francicum, monumentum illustre fuit. In Exercitu nostro, centum & quadraginta equites tantum erant, nec ita multi Centuriones in equo; cum ex aduerso in Thedori Castris, pręter pedites, ad mille amplius, Græco more leuis armaturæ equites censerentur. Lascharis, ab holoserico turbinato purpureo capitis tegumento conspicuus, quem vnum præcipuè nostri petebant, equi celeritate periculum effugit. Græci, Gallorum victoriæ, quamuis vtriq; parti luctuosæ, quàm apertè Lascharis fugę, socij esse maluerunt. Hi confestim se, suaq; omnia dedere. Captum Pęmaninum Castellum, præ cęteris munitum. Captum & Lopadium vicinum oppidum, eius regionis opulentissimum. Id in minori Mysia, intra fines Bithyniæ, & Æsapum fluuium, ad Olympenam regionem, Olympo proximum, inter Cyzicum & Prusam Vrbes, medium constitutum. Capta item Apollonia, minoris Mysię oppidum, ad Rhyndacum

daeum amnem, litori Apolloniatici lacus aquæ dulcis, impositum; qua nullum firmius Castellum, antea in Francorum potestatem venerat. Ita nostri, Dei bonitate fortunatissimi, omnia ex sententia agebant. Eodem fermè tempore, Henricus Balduini Imperatoris frater Troianorum Armeniorum, qui auxiliares erant, precibus Abydo suorum præsidio firmata, per Idæ montis angustias, Atramyttium, proficiscitur. Hæc maritima Asiæ Ciuitas est, Æolidis antiquissima: ad Ægæum mare, contra Lesbon, constituta; habens eiusdem nominis sinum, qui regioni nomen dedit; Atheniensium Colonia: à Lydis (vt quidam volunt) quondam condita, portu olim & nauali insignis, Mytridatico bello magnas clades experta, conuentu olim Atramytteno nobilis; sed nobis Atramyttena illa potissimùm naui longè nobilior, in qua Paulus primùm vinctus, à Iulio Centurione Romam nauigaturo, impositus est. duorum dierum itinere Atramyttium ab Abydo distat. Oppidum, Henricus in deditionem accipit, atq; ibi tabernacula posuit. Tota regio supplex, pacem deditione petere, suiq; potestatem sedulò facere. Hæc Ciuitas commeatus plena, summa fuit opportunitas, Gręcos perseueranter bello persequendi. Theodorus Lascharis, tot detrimentis ad Pęmaninum paulò antè acceptis, nihil immutatus; bellum acrius renouat, & vndecunq; potest, milite collecto, manum comparat. hanc, ad suos aggregat, vt iustum propemodùm Exercitum (nisi quod tyronibus ac gregarijs conflatus esset) temerè consuit. Ei Constantinum fratrem in re militari benè iactatum, Ducem etiam omnium Constantinopolitani Imperij peritissimum, suum Legatum dicit. Ipse, rectà Atramyttium versus adequitat. Vbi Henricus Balduini Imperatoris frater, per Troianos Armenios exploratores rescijt, Constantinum Lascharis Imperatoris fratrem, cum non mediocri Exercitu, infestis signis ad se properare, omnia quæ in bello vsui esse solent, arma, tela, equos, balistas, tormenta, reliquumq; pręlij instrumentum, apparat; ac suorum virtute fretus, aciem more constituit, pugnam si per hostem liceret, non detrectaturus. Armenij, moris hostium, locorumq; periti, in cohortes distributi, sub signis anteibant. his equites leuis armaturę, ad ferendam opem erant coniuncti: succedebant continenti ferè ordine equites Cataphracti, in maiores alas distincti. Itaq; ex pręparatò, & eductorum iussu, ambæ acies ferro decernere gestiebant. In equitatu Henriciano, fuere Balduinus Bellouisus, Nicolaus Mayllius, Anselmus Caemus, Theodoricus Losius, Theodoricus Teneromondus. fortè

for-

MCCV. fortuna Constantinus Lascharis, IV. Idus Martij, ad Atramyttium omnes copias ostentat. Henricus simulac de Græcorum Exercitu intellexit, consilium egrediendi oppido cum Exercitu capit, nec se circunsideri passurum affirmat: tùm, quòd eum receptum vti fugæ persimilem nequaquam pro dignitate sui nominis esse existimaret, tùm quòd vetere Gallicæ gentis instituto, id signum esset ducis acie decertare metuentis. Itaq; Ciuitate præsidijs munita, Exercitum instructum, in campum repentè educit, militemq; pro tempore alloquitur. tot victorias suæ virtutis pignora recordari iubet: sibi rem cum Græcis esse: quorum tot bellis satis iam natura cognita, & perspectus pugnandi modus; qui non coniectione telorum, non armata acie, sed acie solùm oculorum fundi, fugariq; soleant: Nec, quod magnæ hostiles copiæ sint, idcirco tàm difficilem victoriam facere. Adhæc, sæpe contemptam paucitatem, innumerabiles hostium copias profligauisse. de pugnæ euentu feliciq; victoria nihil dubitandum, cum pro Superis, & dignitate Romanæ Ecclesiæ, cum inermi atq; fędissima gente dimicarent. manere victoribus amplissima præmia, ab optimo, liberaliq; Imperatore; egregiè autem fato functis, à Deo Opt. Max. vti optarent, æternæ fęlicitatis in cęlo sedes. Confirmatis accensisq; animis, nostri protinus signo dato, acriter in hostes inuecti, prælium tàm obstinatis animis committunt, vt solo ardore oculorum, telorumq; vibratu Theodoranos in fugam conijcerent. hic manifestè vis Cęlitum inter omnes constitit. multis cęsis, multisq; captis, & præda opima onusti, nostri victoriam inter se gratulantur. Populares omnes, fidei Henrici, se deuouere. Quascunq; in Bithyniæ, seu maioris vel minoris Mysiæ partes ibat, Ciuitates in Imperij ditionem redigebat. Verùm missis rebus ad Constantinopolim, in minori Asia non ita procul gestis, ad Bonifacium Monferratensem Thessaliæ Regem redeamus, qui in Macedonia ad Thessalonicen rem curabat. Illi, deliberatum erat Leonis Sguri tyranni præsidia, Nauplij, & Corinthi imposita deijcere, Ciuitatesq; per dolum & latrocinium à Sguro subactas, in potestate habere. Erat Sgurus humili genere Nauplij natus tyrannus qui à patre susceptum aliquandiu, vi magis, quàm Ciuium voluntate Principatum tenuit: cuius etiam imitatione, non sine sanguine imperauit. Sed capta à Latinis Constantinopoli, & euerso Gręcię Imperio, proferendæ tyrannidis occasionem nactus, Athenas, partim Exercitu, partim classe, per Isthmum traducto, adortus est: Atticæq; & Bęotiæ captis oppidis, vehementer ditatus, latè dominatum extulerat.

Itaq;

Itaq; Bonifacius per Thessala Tempe, Larissæ campestria prætervectus, & fuso, fugatoq; Sguro, qui ei circa Thermopylas, insidias struxerat, Græciam & Peloponnesum, Naupliumq; & Corynthum, duas Peloponnesi vrbes, natura & munimentis, hominum militarium iudicio fortissimas, vno tempore circumuallat. Iacobus Auennes ab equitatu paratus, Nauplij obsidium in Argia cogitat, & suscipit. Nauplia, Argiæ ciuitas est in Peloponneso, olim Argiuorum nauale; ad Argolicum sinum (quem hodie Neapolis dicunt) Ægæum respiciens; Nauplia appellata, quòd eò naues nauigarent: est enim portu commoda, in quo innumeræ naues tutò consistant. Sed Nauplio circumsesso, cæteri Corynthum in Isthmo, locupletem olim vrbem obsident, machinisq; omnium generum oppugnare aggrediuntur. Per idem tempus accidit, vt Gotthofredus Villharduinus, alterius Gotthofredi Mareschalli Campaniæ & Romaniæ, ex fratre nepos, qui duplicato Mareschalli patrui honore, Syria initio profectus, Constantinopolim contendebat, atrocissima tempestate, ex Rhodio & Carpathio mare, in portum Methonensem deferretur. Nauis, tempestate iactata & conflictata, inibi hyemandi causam dederat, dum ea reficeretur, & instrueretur. Vt Chamaretus Leo, Lacedæmonis Despota (quam antea vocari Misitram diximus) & Laconum Tyrannus, appulsam nauem rescijt, hominem honorificè compellat, eiq; optatissima de Gallis nunciat. Ipsos, Constantinopolim cępisse, ac Balduinum de suis Imperatorem Constantinopolitanum creasse, qui iam omnium consensione regnaret. Græcus & Gallus, dextris fidei testibus vltro, citroq; porrectis, salutis ac periculorum societatem coeunt. Ita regione, maximam partem, armis communibus parta, Villharduinus iunior, in Græco fidem (quod mirum fuit) Gręca fide meliorem, expertus est. Interim Gręcus iam senior, in eum morbum incidit, vnde breui extinctus est. Cuius filius, omni se perfidia; & scelere obstringens, paternum hospitem Castellanis Methones custodibus, prodit. Illi, inimico animo Francum tractant. Villharduinus, cum fama accepisset Nauplium Bonifacij Exercitu circumsessum esse, vt se ex Methonensium manibus eriperet, eò, ne id quidem sine periculo, adequitat, sexq; dierum itinere, superato Tiphoo amne, qui Panisus olim fuit, & Eurota, Inachoq; Peloponnesi fluminibus, per Laconicam ad Exercitum in Argiam peruenit. vbi omnibus, inprimisq; ipsi Bonifacio, Villharduini Mareschalli nepos, quò insperatior, eò iucundior fuit: & præcipuo honore apud Marchionem, & Equites habitus: homo prudens, & tamen

men

men bellator non mediocris, omnibus pariter acceptus fuit. Vbi, Marchio sibi in animo esse ostendit, nepotem Mareschalli, omnibus rebus ornare, eiq; agros ad columen domus sustentandum, iure clientelæ assignare, & in tutelam recipere, si suam consuetudinem ac familiaritatem amplecteretur; quòd ille in Macedonia agri satis, abundeq; haberet, vnde suum militem locupletaret; Villharduinus dixit, conditionem accipere insciente patruo, sibi non licere. Mox iter suum, casusq; omnes, Guilielmum Chiamlitem, qui Marchione Duce mereret, quicum amicitiæ vsus erat, seorsum edocet. se, de Morça regione longè ditissima, quasi Romça (Peloponneso antiquis dicta) redire. vox enim Romæa, contractis atq; immutatis literis, à Grçcis recentioribus versa est in Morçam: quum & Romæi veteres Græci, qui Constantinopolitanis Imperatoribus parebant, quasi Romani vocarentur, & Constantinopolitanum Imperium, idem Romanum, & ipsa demum Constantinopolis noua Roma, iam inde à magno Constantino identidem vocaretur. Peloponnesum enim hodie adhuc cum Macedoniæ parte, atq; ipsa Thessalonica, Euboea prçterea, Epiro, Ætolia, Acarnania, Locride, Phocide, Bçotia, & Attica, Romançam superiorem, recentiores dicunt: Thraciam verò, cum ipsa Constantinopoli, adusq; inferiorem Mysiam, hinc Ægçum Propontidem & Bosphorum, inde ad Euxinum mare, Romançam inferiorem vocant. Itaq; si Marchio ipsi copias, quòd commodo suo posset, traderet; eò apud Elidas, Achæos, atq; Messenios, vel ipsos etiam Laconicos aut Argiuos, nouas sedes quçsitum, Deo auspice, vnà adituros, seq; rerum partarum portiuncula, quantulam sua voluntate largiretur, contentum fore pollicetur, eamq; omnem, eius ditione suprema, iure clientis (Ligium hominem vocant) tenere. Porrò Ligios inde dictos volunt, quòd solenni cçremonia ligatis Reges pollicibus illos fidei, imperijsq; suis vinciant, atq; obnoxios faciant. Chiamlites, honori, & amicitiç Villharduini hoc tribuit, vt continuò ad Marchionem eadem de causa, oratum adiret. Is, Chiamliti potestatem abitus cum suis fecit, ei benè fausteq; euenire precatus. Ita Guilielmus Chiamlites, & Gotthofredus Mareschalli nepos, cum centum Equitibus, & magno numero Centurionum in equis, in Peloponnesum reuertuntur, Methonemq; accedunt. Comnenus Michael, vt Francorum paucitatem, speculatus est, popularium maximum numerum aggregat. ea multitudine confidens, ex æquo nostros consequitur: qui in opinionem venerat, se nostros iam iam manu constrictos tenere. Vt de Michaelis aduentantis fama ad nostros dimanauit,

uit, continuò Methonem pręsidio firmant, vetereſq́; munitiones reficiunt, quòd eas paulò antè crebris oppugnationibus diſiecerant, ne earum opportunitates ſecutus hoſtis, caſtra locaret. Methone, maritima Peloponneſi vrbs eſt, in Meſſeniorum agro, ad Occaſum brumalem ſpectans, quà pelagus Siculum alluit, ex his ſeptem vna, quam Agamemnon ſpopondit Achilli, Pedaſus olim appellata. quam cum obſideret Philippus Alexandri Macedonis pater, damnatus eſt oculo, ictu ſagittæ. In ea vrbe, Agrippa Bogum Mauriciorum Regem, Antonij in Actiaca pugna partes ſecutum, ſupplicio affecit. portum habet ad Ionium, ex ſinu quem Acritas promontorium, hodie Gallum caput dicunt, longum in mare circumductum, ſenſim efficit. Impedimentis, lixis, calonibuſq́; & gregarijs, Methone relictis, diei iter adequitant; ac, pro ſuorum paucitate, acies vel ſpecioſas inſtruunt. Sed, hæc Ducis ratio (malum) temeritati affinis videbatur. quòd quingentos equites, cum quinque millibus commiſſuri eſſent. Sed nihil viris fortibus deſperandum, qui ſe Dei præſentia comitari, atq́; animari, Vatum oraculis, perſuaiſsimum habebant. vulgò enim prædicari, Gallos cęleſti fortitudine homines eſſe, aut Dei benignitate omnia proſpera, ac ſancta illis portendi. Ea fiducia in hoſtem procurrunt, ſimul & fundunt ac fugant: vnde noſtri, captiuis equis, armis, reliquaq́; hoſtili gaza ditati, victores læti Methonem repetunt. Vtriq́; fuit iter, neq́; ita conuerſum in vrbem Coronem. Ea proxima Peloponneſi vrbs eſt, ad Meſſenium ſinum, duodecim fermè paſſuum millibus Methone procul, ſi terreſtri itinere petatur: mari verò, paulò minus viginti. Nam, Acritæ promontorium, quod Gallum caput vocari diximus, medio fermè interuallo in mare procurrit; in cuius læuo promontorij latere, quà ſinus Creticum, & Ægęum pelagus reſpicit, Corone conſtituta eſt; adeò in pelagus exporrecta, vt magna ex parte maris fluctibus alluatur. Coronęi, ſimulac continente inſeſsi fuerunt, in Chiamlitis, & Villharduini poteſtate, ſalutem nedum fortunas omnes ponere. Vrbem Chiamlites Villharduino attribuit, qui ſe eo nomine de more clientem, in cenſu profeſſus eſt. Ibi præſidio conſtituto, ad Caſtellum Callematam pergunt, in intimo Meſſeniaci ſinus receſſu, quod Abea olim fuiſſe, dicunt, inter Coronem, & Laconiam; oppidum ædificiorum pulchritudine, & munitione ſpectabile, non ſine ſudore, & ſanguine receptum. Nam noſtri maximis laboribus exudatis, oppidanos, eò anguſtiæ adducunt, idq́; ſatis longo tempore, vt deſperatione propugnandi ſumpta, deditionem facerent.

Eorum exemplo, reliqua Peloponnesi oppida, Messeniorum, & Laconum facilè domantur. Eodem tempore Bonifacius in Peloponneso (vt dixi) ad Nauplium vehementer laborabat, & spem potiundi abiecturus, atq; Exercitum deducturus videbatur, quòd ea Vrbs præter maritimi loci naturam, propugnaculis etiam terrestri parte, præsidij tutissima esset, vt omittam Exercitus detrimenta, non leuia. Alia parte, Iacobus Auennes, sine intermissione Corynthum obsessam vrgebat, vti à Marchione præceptum erat. Corynthus, amplissima & opulentissima olim totius Græciæ Ciuitas, in summis Peloponnesi angustijs ad Isthmum, æquo spatio inter vtrunq; mare constituta, & totius Græciæ quondam lumen appellata; situs opportunitate cæteris Europæ vrbibus præstat: quando arx Peloponnesi, clauisq; atq; vna ex compedibus Græciæ nominata, duorum portuum domina, ab vtroq; mari Ægęo, & Ionio, ac Siculo insuper, magnos ex portorijs & mercaturis prouentus perciperet. Ex quo clarissima opibus, post clade notior. à Romanis enim L. Mummio Duce solo ęquata, ob violatos Legatos, sed multos post annos, eodem ferè tempore quo & Carthago, rursum ab Orbis restitutore Augusto, instaurata fuit, Colonis Libertini generis eò missis. Corynthο proximum in Ionij maris litore, Lechæum oppidum quondam fuit, cum nobili portu: contra quod, in Ægęum & Ortum spectans alterum, & ipsum nobili portu clarum, Cenchreas vocant, nauali Corinthiorum celebres. elaboratum Corinthium æs, quod ex ruderibus, sepulchrisq; Corinthiorum effossis, Romam afferebatur, diu summo in honore fuit. Ciuitas nempè vna rerum omnium nobilissima, & opulentissima fuit: seu viros ad Rempub. natos, siue eximias opificum artes spectes. Hinc enim, & in proxima Sicyone, pictoria, & plastice, & omne aliud huius generis opificium, peruenit ad summum. Eius vrbis, vnà, & totius Peloponnesi Geographicam vetustissimam effigiem, vt scriptores tradunt, ob sinus & promontoria, quibus, vt fibris, litora eius incisa sunt, simul quòd tenui tramite, in latus effunditur, Platani folio similem, latissima membrana scitè expressam vidimus. ea fuerat illius senioris Vincentij Capellij, viri bello & pace clarissimi, qui, Turcico bello Venetæ classis Imperator ad Actium, Castronouo in Rizonico sinu expugnato, egregia Reipub. nauata opera, absens Diui Marci Procuratoriam dignitatem, in Petri Landi ad Principatum euecti locum, vniuersæ Ciuitatis consensu adeptus est. hac, quam diximus graphica Peloponnesi effigie, eruditissimi Pictoris manu ex fide delineata, ipse Capellius Venetæ,

vnà & Andreas Auria Cæsarianę, ac Marcus Grimanus ex Diui Marci Procuratore Aquileienſis Patriarcha, Antonij Principis nepos, Pontificiæ claſsis Imperator, vſus olim dicitur, dum Hariadeno Barbaruſſæ, Ambracio ſinu cum tota Otthomanica claſſe incluſo, onerarijs nauigijs ad ſinus fauces demerſis, expoſitiſq; in terram militibus Preueſæ Caſtello expugnato, egreſſum, dictis ſententijs eripere conſultarent: atq; in Naupacteum ſinum claſſem inferre, Naupactumq; oppidum ſummo Chriſtianæ Reipub. commodo expugnare; quæq; ad Corinthiacum Iſthmum pertinent Caſtella, diripere & vaſtare, vel ipſo maximoperè cohortante Capellio, cogitarent. In ea, Iſthmus ille inter Ægęum & Ionium anguſtiſsimo quinq; millium paſſuum interuallo, ſcitè repręſentatus ſpectatur, hinc atq; illhinc ingentium vndarum impetum tanto ſęculorum decurſu, tàm pertinaci litorum conſtantia ſuſtinere, vt etiam transfodere conatis ſeſe impatientem præbuerit. Demetrius Rex, Cæſar Dictator, C. Caligula, Domitianus, Nero, magnis conatibus, ſed infauſto omine, nauigabili alueo transfodere aggreſsi, cępto deſtitere. vnde, enatum vetus adagium: Iſthmum fodere; quum fruſtra aliquid moliri quempiam ſignificamus. Auorum noſtrorum ætate c. ab hinc annis, Aloyſius Lauretanus Procurator, Ioannis F. Aloyſij Procuratoris nepos, Pauli Procuratoris pronepos, Venetæ claſsis Imperator, bello aduerſus Amuratem Turcarum Imperatorem, quò Barbaris in Peloponneſum deſcenſum prohiberet, murum continentibus bellis dirutum, quem Conſtantinus Palęologus, nouiſsimus Conſtantinopolis Imperator, ac Gręci Deſpotæ, cum in Europam Turcarum potentia penetraret, ex mari ad mare Iſthmi anguſtijs produxerant, quò Peloponneſum à reliqua Græcia diſiungerent; ex loci diſtantia Examilum appellant, intra quindecim dies, addita latiore foſſa, ad Romanæ magnitudinis exemplum, admirando labore, ſed parum felici euentu, reſtituit. Cæterum ad Iſthmi fauces in vetuſtiſsima Capellij membrana, præruptus cernitur collis, arduo aſcenſu, in quo tot ante ſęculis Acrocorinthus, veteris Corinthi arx fuit, quæ vrbi olim imminebat, è qua duo diuerſa maria, hinc Ionium, inde Ægæum ad Saronicum ſinum latiſsimè proſpectantur, loci natura quondam munitiſsima: quando nullibi, pręterquam ex vrbe, acceſſus pateret. Romanorum rebus euerſis, Corinthus cum reliqua Peloponneſo, Bęotia, & Attice, Gręcocum prouincia facta, Conſtantinopolitanis Imperatoribus paruit. Leo igitur Sgurus, qui vt ſupra meminimus, in præſidio Corinthi curabat, Dux vafer, & in-

geniosus, quadam die conspicit Auennis equitum paucitatem, qua opportuno in loco ad Ortum, Cenchreas versus, constiterant, simul & eum, vigilias dissolutè ducere, ac desidere. Itaq; hoc cognito Sgurus, diluculo cum copijs, nullo cum strepitu vrbe egressus, repentino procursu, ratus se ea hora segnes & imparatos aggressurum, confestim impetum in stationes inopinantes facit, atq; in castra interiora, imò potius in Auennis tabernaculum, audacter atq; fortunatè penetrat, vsq; adeò perturbatis & commotis castris, vt complures antequam reposita arma caperent, occupati cęderentur. Sed inter cæteros, adacto per galeam telo, Draco Struenus confestim cæsus. Ille, certè quidem Eques prouidus & idem pugnax; vir & corporis, & animi viribus pariter insignis. Tanti viri mors, dolorem Exercitui cum magno detrimento coniunctum attulit. cæsi permulti, alij vulnerati quamplures. Iacobus Auennes ipse Dux fortiter pugnans, in tibia graue vulnus accepit. Sed equites, qui cum Auenne propugnabant, quiq; angustia temporis in tantum periculum venerant, collectis viribus, auctiq; animis, in Sguri copias se recipientes, adeò præcipites facta eruptione deferuntur, vt non diu Græci, illatis damnis lætarentur. Siquidem terga dantes, & Corinthum adproperantes tanto impetu, tantaq; impresſione subsecuti sunt, vt postremi agminis permultis cæsis, ad vrbis vsq; portas consectati, nusquam frontem in nostros conuertere audentem hostem, in oppidum turpiter compellerent. Ea re feliciter patrata, nostri ad vnum omnes, incolumes sese in castra receperunt. Porrò Sgurus Leo, multis cladibus paulò post à nostris illatis perturbatus, & exterritus, amissæ Argos, atq; aliorum oppidorum męrore, in Acrocorinthum quam veteris Corinthi diximus, in arduo montis, alto atq; munito loco arcem inexpugnabilem, confugit. Cæterum Græci, qui dolo & insidijs magis quàm virtute certabant, dum Francos in Peloponnesi, Macedoniæ, & Thraciæ oppidis, in agris & hospitijs disiectos, ac pallantes, prædæ studere conspiciunt, venisse tempus aiebant, ipsos omnibus incommodis affligendi. Itaq; singulæ Peloponnesi, & Græciæ Ciuitates, idoneos eligunt, qui Ioannissæ Regi Mysorum & Triballorum suadeant, arma in Francos sumenda. facilè erat Regem per se Francis infensum, & iam bellantem, instigare. Id si faceret, omnes in eius potestatem vltro venturos, seq; illum iam Græcorum Imperatorem habituros; ac, si fidem daret, Francos omnes de medio sublaturos. iam, iamq; se in eius verba iurare, se dedere, si vicissim ipsos suorum loco, & amicorum haberet. His fęderibus res con-

fecta. Per ea tempora Constantinopoli grauius opinione accidit, vt Hugo Sancti Pauli, inclyti nominis Comes, qui septuagenarius diuturno morbo podagræ intabuerat, cum alioqui indomito animi vigore, vel inter tot articulorum cruciatus, nunquam à militiæ laboribus, atq; periculis abscessisset, eiusdem vi consumeretur. vnde luctus & meror singulis, atq; vniuersis maximus fuit. Eum Barones in Diui Georgij Manganij magnificè sepelierunt. Mangana locus Constantinopoli ita appellatus est, quòd ibi veterum Augustorum temporibus, Tollenones, Onagri, machinæ bellicę, & militaria tormenta asseruarentur. Erat autem locus, iuxta promontorium Bosphorium, in ea Constantinopolitanæ Vrbis parte, vbi nunc in maritimo angulo Vrbis, claustrum Regium Turcarum Imperatorum videmus; aut certè propè ipsum claustrum, iuxta Bosphori fauces extremas. Ibi Constantinus Monomachus, seu gladiator, qui post Zoen, & Theodoram imperauit, cum insignem aulam ædificasset, Scleręnę Augustę amicæ causa, vt eam dum in venatione esset, per speciem structuræ inspiciendæ, crebrius inuiseret, fiscum & publicos thesauros, vsq; ad insaniam exhauserat. Sed Scleręna paulò post defuncta, Monomachus ad pietatem conuersus, eodem loco celeberrimum templum à fundamentis insigni religione coustruxit, atq; inuicto Martyri Georgio dicauit, in quo Scleręnæ ossa condidit, quod postea Manganorum appellatum est. In id templum, atq; adeò in ipsius Scleręnæ Augustæ tumulum, vt Nicetæ Choniatæ annales Græci referunt, Hugo Sancti Pauli Comes illatus est. Nunc, Regiorum claustrorum mole, direpta Æde, & Monomachi aula, cum reliquis Christianorum templis, vt in rebus mortalium sunt rerum vices, adeò, vt neq; Regnis, quæ & ipsa suas habent periodos, quicquam diuturnum maneat; tota loci facies, centum ab hinc annis, Othomanorum Imperatorum substructionibus, immutata est. Cæterum Hugo, tanto bellicæ gloriæ studio flagrauit, vt in eo, ad extremam senectutem varia fortuna exercitus & iactatus, gloriosam etiam mortem in castris, in militum oculis, Baronibus Francis semper exoptatam, oppetierit: &, cum podagra ferè semper laboraret, dolores tamen pedum grauissimos, assiduis militiæ laboribus fallebat; nusquam enim à militaribus muneribus discedens, vel imperatis, vel spontè sumptis, sæpe etiam lectica vectus, fascijsq; illigatus, propter acutissimos cruciatus, signo dato, pugnæ præsto semper aderat. Dux certè, rei militaris scientia æqualibus anteferendus. Declarant hoc, egregia hominis consilia & facinora, quem dormientem, hostis sollicitius

citius

citius quàm cæteros vigilantes cauebat; magisq; omnibus vnum formidabat: cuius artibus,& vaframentis, quę stratagemata vocant, etiam militares ipsi veteratores ita capiebantur, vt Comitis virtuti fortuna semper comitari videretur. nimirum vir consilio pariter, & manu promptus, perantiquam disciplinam militarem in Gallorum castra, seueritate indulgentia condita, induxit. Imperio enim ingenuo, militem in officio continebat, liberalitate magna quidem vsus, sed, ita vt remunerari magis, quàm eblandiri videretur. Ad hæc, nunquam plus laboris militi imposuit, quàm sibi sumpsit. in prædæ partitione, omnium suæ ætatis æquissimus, vt facilè milites Exercitumq; votiuum & Comites, dicto obedientes haberet. Domus porrò Sanpauliana in Artesio, apud Leonenses, Britonicensis Britanniæ, in Armoricis, vetustate antiquissima cum sit, & rerum gestarum gloria cumulata, eo honoris, non nostris modò, sed etiam priscis temporibus processit, vt potentissimi cuiq; Belgarum Reguli, eius affinitatem libenter appeterent. Hugo etenim, Balduini inclytæ famæ Imperatoris Iolem amitam, alterius Balduini Hannonij, & Adelæ Namurcensis filiam, Caroli Magni sanguine progenitam, in matrimonium duxit. Ex qua moriens Elisam, & Eustachiam hæredes filias reliquit. Sed Hugoni Sancti Pauli Comiti, alter Hugo senior auus fuit, qui ad primum bellum votiuum, in Syriam cum Petro Eremita profectus est, manumq; lectissimam ex suis clientibus, atq; ex his qui ipsum ex Armorico, honoris causa secuti erant, eodem duxit: tantumq; bellicis rebus inclaruit, vt omnium consensu dignissimus haberetur, qui Hierosolymis Exercitui præesset. Engerranus pater, & idem Comes Sancti Pauli, sacræ militiæ operam egregiè nauauit: quando adolescens adhuc, sed ingenio bellici decoris auido, cum patre, nostri Hugonis auo, vt primæ militię rudimenta deponeret, ad transmarinum bellum alacri animo profectus, pietatis in Deum, Diuosq; studium, Sanpaulianæ domui, aut natum, aut eductum, ac retentum iure optimo ostenderit. Sed quoniam Hugo viuens Didymoticum Thraciæ Castellum, edito in colle situm, benè munitum & copiosum, quod Hebro fluuio ad radices collis circundatur, tuendum acceperat, eoq; fortissimos Equites, ac Centuriones deduxerat; hoc Castellum Gręci, qui Francorum internecionem Ioannissæ coniurauerunt, Hugone mortuo, Regi quamprimùm tradunt. Francorum partim compositò necantur; reliqui, & hi pauci, clanculum se fugæ mandant. & salutis causa Adrianopolim versus sese recipiunt, quam Veneti in Vrbium Imperij

rij partitione adepti, in ditione tenebant. Sed paucis interiectis diebus, dum concilium coiretur ad Adrianopolim, ciues itidem rebellionem faciunt. Veneti, qui non magnis admodùm copijs in vrbis præsidio erant, vrbe, ne id quidem sine capitis periculo, exeunt. Hæc, fama litteris, atq; nuncijs Constantinopolim ad Balduinum Imperatorem, & Ludouicum Blesensem, perferuntur: qui cum paucis equitibus in Vrbe agebant. Ex eodie, in Vrbe angi, & cruciari cęptum, cum in dies tristiora alia super alia renunciarentur. Nihil, nisi vndiq; sociorum desertorum, nulla iuris ęquitate confirmatorum & recreatorum, rebelliones in Baronum aures instillabant; nostrorum etiam à Græcis Centurionum, & Præfectorum occisiones, præsertim Baliuorum Vrbium & oppidorum. Nam iuxta veterem Galliæ ritum, Ciuitatum præsidiarios magistratus Baliuos patrijs etiam nominibus vocabant. Veneti, qui Adrianopoli confugerant, cæteriq; fugæ Comites, Tzurulum Thraciæ oppidum aduolant. Id oppidum medio itinere inter Adrianopolim, & Constantinopolim constitutum, sexaginta passuum millibus Constantinopoli abest, Tzurulo fluuio ablutum. hodie vicus est, Turcarum ędificijs frequens, Chiorlicum Barbaris corrupto vocabulo appellatum. Imperij ciuitatem, cui defendendæ Braiaquellus custos, ac præses à Balduino Imperatore datus erat, ingrediuntur. Veneti, nouo auxilio freti, & a Braiaquello recreati, Arcadiopolim ipsis attributum, quæ diei iter à Tzurulo distabat, regrediuntur; ibiq; pręsidium vrbe vacua relinquunt. Arcadiopolis, inferioris Thraciæ Ciuitas est, in planitie Propontidi proxima, aduersis ventorum flatibus obnoxia: ab Arcadij Theodosij filio ędificata, Arcadiopolis nomen adepta est. Tertium ab eo diem Græci populares in agmen coeunt, & se ad Arcadiopolim conferunt, vrbemq; acerrimo impetu vndequaq; aggrediuntur, sed defensorum ea virtus fuit, vel fiducia, vt Veneti non maritimarum tantum, sed etiam terrestrium pugnarum periti, portis repentè apertis, in hostem animosè ingrederentur, quem subitò in fugam conijecerunt, cædendoq; hostem duo passuum millia consecuti, latè propulsarunt, vnde prædarum pleni, maximè verò equos, ac plurimam gazam, hilares Arcadiopolim reportant. Nuncios victoriæ certos homines Constantinopolim ad Imperatorem Balduinum, & Dandulum protinus mittunt. qui luctum (vt par est) gaudio publico commutarunt, doloremq; attenuarunt. & quanquam Veneti hostem disiecissent, Arcadiopolim tamen insequenti die inalbescente cęlo deserunt; munitionibus, multo etiam

magis

magis oppidanis, diffidentes, & Tzurulum repetunt. Hoc nostros malè habebat, quòd non solùm clandestinos hostes & occultos, intra parietes & muros vrbis inclusos metuebant, sed etiam apertos vindicandos habebant. Itaq; omnes Tzurulum, proximum oppidum sese recipiunt: nec multo tutius, quòd coniuratores nulla ratione satis caueri poterant. hoc in causa fuit, vt nonnulli rectà Constantinopolim pergerent. Eo nuncio accepto, Balduinus suos Assessores repentè in concilium adhibet, atq; inprimis Dandulum Venetiarum Principem, & Blesensium Comitem. de rebellione sociorum refert, & Rege Ioannissa illorum copijs aucto. Consilium commune hoc ferè fuit. Imperator Balduinus, fratrem Henricum, qui Atramyttenæ prouinciæ pręsidebat, litteris quamprimùm certiorem faceret, vt vrbe relicta, cæterisq; rebus omnibus posthabitis, ex Asia suppetias sibi latum veniret: simul & Comes Blesensis, Paganum Aurelium, & Petrum Braiaquellum, è Nicęna Bithynię prouincia, quam à Balduino Imperatore beneficiario iure tenebat, in Thraciam cum toto equitatu Lopadio reuocaret: vno Cyzico ad Propontidem præsidijs quantulis commodo Imperij facere possent, munito, cum cæteris copijs Constantinopolim ad se, nauibus properarent. Imperator Balduinus Machario Sanmanechao, Matthæo Valencurio, Roberto Ronceio, qui in Bithynia ad Astacenum sinum, centum Equites Nicomediæ in præsidio haberent, mandat, vt omnibus Propontidis rebus postpositis, sibi opitulatum venirent. Balduini iussu Gotthofredus Villharduinus Thraciæ ac Campaniæ Mareschallus (nam ab Imperatore Balduino ob eximiam virtutem, Thraciæ Mareschalli honore auctus fuerat) Manasses Insulanus, cum quot possent equitibus, qui sanè perpauci fuerant, quod reliqui periclitanti patriæ necessarij essent, Constantinopoli exeunt, & Tzurulum, Thraciæ oppidum, vnde Constantinopolim trium dierum iter erat, perueniunt. Ibi Guilielmum Braiaquellum, cum suo equitatu inter spem & metum iactatum, offendunt: Ita tamen aggregati, animum sibi faciunt, & inter se cohortantur, quatriduum ibi commorati. Imperator verò Balduinus, statim ab Villharduini Mareschalli ab Vrbe exitu; quantum potest equitatum cogere, consequi iubet. Ita, vt quatuor diebus, octoginta equites Tzurulum ingressi fuerint. Vnde Villharduinus Mareschallus, & Manasses Insulanus præsidio aucti, cum omnibus suis copijs Arcadiopolim adeunt; Ibi diem fuere. Inde, iter Bergulam intendunt. Ea Thraciæ ciuitas est, apud Chersonesum, à Græcis vacuam, & desertam offendentes, castra locant. postridie

ſtridie oppidum Neutzicum petunt, ędificijs ſpecioſum pariter, & munitum, rerumq́; omnium copia abundans, duodeuiginti paſſuum millibus Conſtantinopoli procul. Ibi cognoſcunt Grçcum præſidium Adrianopolim profugiſſe, quò & Græcorum maxima copia ſeſe receperat; quod illis iudicatum erat, ibi Balduinum Imperatorem cum copijs operiri conſtituunt. Nunc de Raynerio Traiectenſi ad Moſam pauca, ſed ea admiratione digna. Is, qui pridem Philippopoli, ad Rhodopen cuſtodię erat, quòd vrbem cum Strategia, Imperatoris beneficio, in feudum obtinuiſſet; quam inter & Conſtantinopolim nouem dierum ſpacium numerant, Eques ſanè virtutis præter cæteros eximiæ, ſed non ita boni & felicis auſpicij, vt omnium ſermone iactabatur, centum & viginti equitibus præerat: eum tamen Raynerius filius, Ægidius eius frater, Iacobus Bondinęus eiuſdem nepos, Carolus Vertodunenſis eius gener, maiore tamen aliquanto infamia quàm cęteri, impiè deſerunt: & ab eodem, triginta equites, per ſpeciem opis Conſtantinopoli ferendę, impetrant: ſed eos populares rebelles, in itinere adoriuntur: captoſq́; in Ioanniſſæ Regis Myſorum manum, tradunt, quibus Rex, noſtris infenſior, paulò poſt capita ceruicibus amputari iubet. Horum cladem, pęna quæ perduellibus diuinitus debetur, tantum abeſt vt noſtri męrerent, aut deplorarent, vt etiam Deum Opt. Max. Traiectenſis iniurias probè vltum fuiſſe, prædicarent. complures ad octoginta Raynerij equites, qui nulla ſicuti priores conſanguinitate tenebantur, propinquorum exemplo, coniurationem ſibi facere licere putabant. Itaq́; quo libitum erat, tàm turpiter, quàm perfidioſè digreſsi, nunquam ad ſuos diuerterunt. Ita Raynerius extremis Thraciæ finibus, ad Rhodopen & Hæmum, inter Græcos & Myſos cum tàm paucis equitibus, vt tantum vigintiquinque Philippopoli & Stenimachi (quod Philippopolitanæ prouinciæ eſt Caſtellum) haberet, deſtituitur. Nihilominus, vt erat præſenti animo Dux, nihil ſe deſerens, ac omnia obſidionis incommoda forti animo ſuſtinens, impauidus conſtitit; Fortunam quæcunq́; accidiſſet, experturus. Ita intra vrbem incluſus, perdiu obſidionem tulit. Cæterum Imperator Balduinus, eo rerum ſucceſſu perturbatus & exterritus, quod eſſet, ab equitatu & peditatu non ſatis inſtructus, Conſtantinopoli valdè anxius agebat, & magnum ea de re animo dolorem, concipiebat. Nec enim aduerſus Ioanniſſam hoſtem numeroſo equitatu, & terrore innumerabilium iaculatorum, & ſagittariorum cuncta quatientem, aperto in campo conſiſtere audebat. Statuit igitur Henricum fratrem ex Aſia euo-

catum, expectare, simul & copias quæ Lopadij, & Cyzici vltra Propontidem agebant. Prima Nicomedensis acies Constantinopolim adproperauit, Macharius Sannianechaus, Matthæus Valencurius, Robertus Ronceius. hæc acies, centum equitibus maximè strenuis constabat. Horum aduentus Balduini męstitiam, imminuit; atq; hinc spe præsumpta, de summa rerum pluribus, cum Ludouico Blesensi colloquitur. Consilium vtriq; fuit, cum copijs quæ in Vrbe essent, Villharduinum quem præmiserat, celeriter consequi, ne expectatis quidem reliquis copijs, quæ nondum Propontidem traiecerant. Ita homines hoc tantùm consilio præcipites & deuij, sine reliquis subsidijs exeunt, cum sic pauco milite, vt in non dubium periculum ruerent. Quid enim progressus tàm demens promitteret, nisi reditum incertum & calamitosum, ac ne vix quidem reditum, sed obitum longè fędissimum? Ita, Imperator Balduinus & Ludouicus Blesensium, Carnutumq; Comes, cum centum & quadraginta equitibus, Vrbe Constantinopoli egressi, iustis itineribus, Villharduinum Mareschallum ad Castellum Neutzicum, vbi subsederat, assequuntur. Nocte, consilium inter se communicant. deliberationis summa fuit, vt diluculo mouerent, ac rectà quadrato agmine, Adrianopolim circumsessum proficiscerentur. Vt consultum, ita maturrimè factum. Adrianopolim prima luce diligenter recognoscunt: & in muris ac turribus, Regis Mysorum vexilla defixa vident; ac pro portis & muris, numerum defensorum maximum; iudicant oppugnatione capi non posse. Itaq; sedulitate non mediocri, vrbem IV. Kal. Aprilis (is Martis dies fuit, qui à Christianis Palmarius dicitur) circumsidunt. Ita tres dies sub pellibus ad vrbem, magna cum solicitudine & angore, ex paucitate equitum, fuere. Eò Dandulus Venetiarum Princeps, qui nostris consilio dando deesse nolebat, senectute confectus (septem enim & nonaginta annos natus erat) ad cuius grauiorem senectutem cæcitas accesserat, Venetam aciem duxit, Balduini Imperatoris, & Blesensis Comitis copijs, numero parem. Ad portam vrbis, erectis tabernaculis tentoria facit, eamq; obsidet. Quarta die, quæ eadem IV. nonas Aprilis fuit, nostri aliquo numero Centurionum in equo aucti. Illos omnes certè necessitas, telum acerrimum, animabat, quòd famem expugnatione vrbis, sibi antecapiendam videbant. nam mercatoribus qui in castra commeatus comportarent, iter ab hoste tutum non erat, sed nec obsidio, miles, ne latum quidem vnguem, discedere poterat: tanta popularium multitudo in agris grassabatur. Præterea, Ioannissa asperioribus Hæmi
iugis

iugis peragratis, iter ad Adrianopolim liberandam maturare, & cum ingentibus Mysorum & Triballorum copijs aduentare, iactabatur. adiunctos etiam illi Cumanos ad quatuordecim millia, (homines generis Scythici) nondum, vt Villharduinus tradit, Baptismate Christianorum ritu initiatos, iaculandi, sagittandiq; peritissimos, homines prædatorios & feroces: & quibus post arma, venationis studium potissimum est: nam & syluis immanibus clauduntur, quarum tàm vastam alicubi solitudinem esse ferunt, vt in prouerbium etiam abierit; & Scythica dici cępta sit, quæuis solitudo paulò asperior, ampliorq;: & ferarum nullis gentibus maior, aut numerus, aut varietas sit, vt de magnitudine taceam. Sed de Cumanis (vt & hoc obiter indicemus) Ioannes Baptista Rhamnusius Pater, sui temporis non ineptus Geographiæ Scriptor, secundo de itinerum, ac nauigationum perdifficili cursu volumine, cum tribus voluminibus, ex recentiorum, qui Orbem explorantes peragrarunt, & se vel nauigationum authores, vel classium Regiarum Præfectos fuisse asserunt, Commentarijs, ad non mediocrem nostri æui vtilitatem, omnes ferè cogniti Orbis ad hanc diem plagas, ab ipso Meridiei cardine ad Septentriones, exinde ab Ortu in Occasum, & proinde ad Antoecos pertinentes, ingenuo labore illustrauerit, Cumanos antiquos Asiaticæ Sarmatię populos (cum Tauroscythas, vel Alanos quidam velint) hodie supra Tauricam Chersonesum, Męoticę paludi proximos refert: Hircani olim maris accolas ad Septentriones, sub Scytharum, & Sarmatarum nomine comprehensos, eam terrę plagam, vt veteres scriptores tradunt, ceu damnatam, & frigoribus quasi perpetuis infamem, incolentes; gentem ad arma natam, & quæ laboribus, periculisq; militiæ indurata, summa alacritate pręlia ineat; & licet sæuas fermè frigore, & niuibus hyemes habeant, tamen haud est illis adeò assidua cęli, tamq; inimica semper inclementia, quin contra æstiuos menses, & temperie aeris eximia, & vbere rerum prouentu, peragant. vt non dubium sit fabulosa omnino esse, quę de imperuio illo supremi syderis gelu & glacie, antiquitas nulla fide prodidit; & parum æquè, quidam veterum scriptorum, eam partem Orbis, ceu damnatam, & frigoribus quasi perpetuis infamem, tradiderint. vt sinamus interim modestiæ gratia inexcussum, quòd tantoperè dissentiunt. Enimuerò si sereno cęlo, soloq; fertili, Hyperborei, ad extimum Septentrionem illorum testimonio remoti, fruuntur, vt in Olai Magni Vpsalensis Archiepiscopi, rerum Septentrionalium historijs legitur; si tàm clemens Arimphæis, & ipsis in pe-

nitissima Scythia locatis aer est, si tanta rerum vbertas, quantam illi prædicant, sponte etiam enascentium; quid (oro) causæ sit cur minus fertilibus alicubi locis agere, Sauromatis & Scythis videri debeat, qui tot tamen parallelorum interuentu Soli magis adproximent? Præterea experientia constat, Prutenorum & Liuonorum (vt hodie vocant) maritimam oram, quorum paralleli, ad sexagesimum tertium gradum latitudinis abeunt, vel negligentiori culturæ benignissimè frumentum reddere solere, & intimus interim angulus Męotidis, vbi Alopetia insula prætenditur, quinquagesimum quintum gradum latitudinis ab æquatore circulo non excedat: citra quem, tamen maior frequentiorq́; Sarmatiæ Asiaticę pars, & Cumania ipsa iacet. vt dubitari nequeat nihil obesse, quin illi vt Austro sunt, & Solis viæ propiores, ita quoq́; temperiem cęli haud minus commodam habeant, atq́; illi habent, qui propius axem habitant, ac perpetuos dies, & perpetuas multorum mensium noctes habent. Sed omnem ambiguitatem Maximiliani Cæsaris, parentum nostrorum ætate, ad Moscos Legatio sustulit; & eorum commentarij qui multos ante annos, trans Arcticum parallelum in Septentrionem, plagas peragrarunt atq́; explorarunt, nihil horum agris, quæ modò ad commodam vitæ alimoniam attinent, supremum illum Orbis & rerum omnium artificem, Deum Opt. Max. denegasse, affirmantes. Antiqua porrò Cumaniæ regio, si recentioribus nostri sæculi scriptoribus credimus, fit enim (prout in rebus mortalium vicissitudo est) vt gentium migrationibus, subinde sedes mutentur & nomina, ab Ortu, Corasmis Sogdianæ populis, per deserta sparsis; à Meridie, Rhà fluuio, & Hircano mari; ab Occasu, longo per Hircanos, & Albanos Iberios tractu, ad Euxinum protensa; à Septentrione, Cassijs montibus clauditur. ad Scythiam intra Imaum montem, pertinere scriptores tradunt. Cæterum, vt ad historiam nostram reuertamur, Blesensis Comes, Cumanorum copijs vniuersam ferè Thraciam depopulantibus, iam difficillima annona famem veritus; III. nonas Aprilis, qui hoc anno Palmarum celebritati Christianis dicatus est dies, vnà & Stephanus Perticensis, frater Gotthofredi Comitis, & Reginaldus Monmirallus, Hugonis Niuernensium Comitis frater germanus (is Comitatus Augustonemetum in Niueduno antiquis fuit) Geruasius Castellanus, maxima breuiter pars Exercitus, Peucem (id Thracię oppidum est, ad Istrum pertinens) frumentatum eunt. Castellum defensoribus frequens, fortiter propugnatum. nostris re infecta regredientibus, pudori & detrimento, hosti

lætitiæ

lætitiæ fuit. Nostri etiam quæ necessitas suadebat, effodere, & scaturigines aquarum, ab obsessorum vsu deriuare: magnum quoq; numerum operarum adscribere, qui Adrianopolitanæ vrbi cuniculos aliâ agerent, aliâ murorum fundamenta excinderent. tantum operę intermissum, dum solennibus Resurrectionis appetentibus, Pascha ad Adrianopolim, inter tot rerum angustias, vt copijs maximè exiguis, sic tenuissimis sanè epulis, celebrarent. Eodem ferè temporis puncto, annunciatur Ioannissam Regem Mysorum Adrianopolitanis suppetias ferentem, cum ingentibus armatorum copijs, iam adesse. Ea res, sollicitiores nostros habuit. Balduinus Imperator præsenti animo, copias omnes educit, lustrat, aciemq; instruit, cum Rege congressurus, si pugnæ potestatem faceret; Villharduino Mareschallo, & Manasse Insulano custodiæ castrorum relictis; atq; ita, in ordinibus stetit, ad proximas Idus Aprilis, qui Mercurij dies fuit. Iam tum, ad decimum ab vrbe lapidem, Rex Ioannissa cum maioribus copijs, apud Adrianopolim consederat. Nam Cumanos Leuis armaturæ equites, Scythas ante, excursionibus nostros lacessitum præmiserat: sed hi, ne clamorem quidem nostrorum ferre potuerunt: solaq; fronte & vultu, continuò duo milliaria turpiter fugantur: At, ijdem Cumani expediti, assuetiq; velitationi magis, quàm prælio, paulò post in nostros cataphractos ab hostium persecutione ad castra reuertentes, crebra sagittarum procella celeriter regrediuntur: nostrosq; sagittis confixos acriter lacessunt, & complurium equos eminus confodiunt, aut grauiter sauciant. Franci his incommodis affecti, ad castra redeunt, cum in tempore auxilia non conuenissent, quibus incondita hostium multitudo, acri & repentina eruptione pelleretur. Illis ijsdem incommodis commonitus Imperator, continuò concilium vocat, in eo, equites cataphracti pugnam poscentes, suam temeritatem euentu indicant, qui Cumanos equites velocissimos, graues ipsi, sub armis longiùs ęquo insectati essent. Nihil tamen omnibus deliberatius fuit, quàm acie pro castris instructa, Regem manere, si iterum castris insultaturus esset. Imperator, imminentis publicæ cladis, tanquam fatalis Vates, per præconem toto Exercitu disertè pronunciari iubet, nequis ex quauis auditione, rumore, clamore, vlulatu ordinibus egrederetur, aliàs inobedienti capitale fore. Idem Villharduino Mareschallo, & Manassi Insulano vigilia in obsessos Adrianopolitas demandat. Ita in armis noctem Exercitus egit. Prima luce, XVIII. Kal. Maij, qui dies Iouis fuit, post CHRISTI resurrectionem quarta, milites Missa

ſa perorata, (quod nobis ſanctiſsimum ſacrificium eſt) prandere. Ecce, inter prandia affertur, Cumanos antecurſores Regis, ingenti armorum ſtrepitu, & terribili clamore vndiq; ingruentes, in noſtra. tentoria ab omnibus partibus circunfuſos, concurrere, atq; inuadere: temeritate tamen ac audacia potius, quàm ordine, & bellica ratione. hic, quamuis profuſis clamoribus initio tumultuatum, quòd vi celeritateq; incumbentis hoſtis, dum ad fręnandos equos & galeas induendas tempus deeſſet, ægrè aciem inſtruere, ac repugnare poſſent, tamen tubarum ac tympanorum ſtrepitu, ad arma conclamatur, omneſq; vt iuſsi erant, ordinatim egrediuntur. Balduinus Imperator, hoſtium ſuperuentu perculſus, vt Cumanos adeſſe, & fatalis pugnæ tempus inſtare animaduertit, quando Barbarorum celeritate præoccupatus fuiſſet, neq; temporis ſpatium ſupereſſet, quo in re ſubita conſilium cum Bleſenſe caperet, nihil tamen territus animo ſe demittit; ſed equo celeriter conſcenſo, vt rerum aſperitas, & temporis anguſtia dabat, equites alloquitur, hortaturq; vt priſtinæ ſuæ virtutis, memores eſſe velint: &, quod tàm iniqua rerum ſors diſcrimen offerret, vna maximè impauidi animi fortitudine, ſuperandum exiſtiment. Viris quidem fortibus, quales ij eſſent, ac Francis, de honeſta morte, non de turpiſsima fuga, quæ Cumanorum equitatu circumdato etiam futura eſſet incerta, eſſe cogitandum. Cunctis pręaltè manum extendentibus, ſibi omnino conſtitutum eſſe reſponderunt, qui ſæpius eum anteactis bellis feliciter ſecuti eſſent, repulſis Cumanis, recepta de Ioanniſſa Adrianopoli, aut opimam eos ex Scytha hoſte prædam parare, aut vnà ſecum, ſi ita ſors ferat, egregiè pugnando, non indecoro vitæ exitu, mortem oppetere. Bleſenſis alioqui ſanę mentis, pręclarus Dux, & bellator egregius, ſed vir æquo acrior, & parandæ laudis auidior, quum fortè hoſtes in conſpectum ſe dediſſent, quin in eos confeſtim erumperet, contineri non potuit. Leuiſsimè igitur ſuam aciem in Scythas primus dirigit, miſsis qui Imperatorem rogarent, vt ſe cum reliquo Exercitu celeriter ſubſequeretur. Sed Franci equites gentis more, nihil de victoria dubitantes, animo elatiore, & idem cùm victoriæ cupiditate, tùm recentium damnorum vindicta incitati, quòd Cumanos Ioanniſſæ auxilia ſibi comparare, & nouas vires ſumere nollent, priſtini conſulti in ipſo temporis articulo obliuiſcuntur: atq; inſidiarum ignari, quatuor millia paſſuum Cumanos fugam ſimulantes, inauſpicatò perſecuti, à caſtris procul in inſidias, abruptis Thraciæ conuallibus, haud difficilè trahuntur. Nam Cumani, auſu aſtuq; prædatorio inſignes, ex

Schyta-

Scytharum consuetudine insidiati, vbi nostros in laqueos inductos vident, de repentè vlulatu edito, maximisq; sublatis clamoribus, frontem conuertunt, magnoq; impetu procurrunt, & nostros eminus (nec enim pedem conferre audent) telis petunt, multisq; incommodis confusos equites, & locorum imperitos, & consternatos adorti, affligant & confodiunt. Adhæc, alia, ex insidijs leuis armaturæ milites emergere, nostrosq; lacessere: sed hi, excurrere magis quàm præliari assueti, respectare, & ferè animo deijci. Ludouicus Blesensium Comes, qui cum sua acie pugnam præposterè commisisset, errore animaduerso, cum receptum, vti fugæ persimilem existimaret, nequaquam pro dignitate Gallici nominis esse statuebat, aufugere. Itaq; cum mori præstaret, quàm indecoro deformiq; reditu Balduinum Imperatorem & dominum deserere, ante signa accerrimè pugnans, solido thorace Cumanica cuspide perforato, grauiter duobus acceptis vulneribus sauciatur: quorum dolore equo excidisset, nisi ipsum turmalis eius Ioannes Friasçus, in equum repentè alleuasset. Cum in equo satis benè, vt in tantis malis, adhuc sederet, à suis maximis precibus monetur, vt sibi consuleret. respondit, si loco illorum esset, fortasse salutem fuga quæsiturum fuisse; sed Blesensi præclaro genere in Gallia ad arma nato, nefas inexpiabile esse, Orientis Imperatore suo domino in prælio deserto, fugere. imò verò, quandiu vires atq; arma superessent, pro religione, proq; optimo Imperatore, ac Imperij libertate, cum Barbaro hoste pugnaturum. Imperator, Equitibus, familiaribus, & clientibus vehementer pressis, se vndiq; circumuentum prospiciens, ac tum demum in insidias delatum, reliquos milites voce quàm clarissima poterat, appellat; ne per Deum immortalem, per vetera clientelæ iura, quibus vt Domini Beneficiarijs, ita etiam conuersim clientes patronis, mutua obstringuntur fide, se impiè desererent. sibi persuasum esse non fugere, sed potius, vt Hannoniæ stirpis hæredem decebat, Namurcensi sanguine progenitum, extremo eo vitæ actu, vnicam veræ fortitudinis laudem spectantem, & quicquid vel iniqua belli sors afferret, tàm æquo, quàm indomito animo ferentem, suo mortui corpore locum, quem viuus occupasset, retenturum. His du bus tantis, ac talibus viris, suæ virtutis testimonium, ad perpetuum gentis decus, Gallicis Commentarijs Villharduinus nominatim dicit. meliores nec Duces, nec milites sua memoria extitisse. Pluribus horis continenter, sine intermissione certatur. tum verò à Cumanis horribili clamore sublato, Franci equites & Imperatoris clientes cæduntur,

tur,

tur, atq; ita, vndiq; vertuntur in fugam, vt cuncti ferè in eo tumultu admodùm cruento, cum indagine innumerabilium turmarum clauderentur, interfecti captiq; sint. confodi equi, substerni equites, vulnerari, Scytharum conclamatione, ac nostrorum cadentium gemitu, cęlum consonare. Sed Balduini vox Regalis, & digna Augustorum genere, vnde illi origo fuit, non ita omnibus animum fecit, quin multi sese fœdè prælio subducerent, & fuga salutem quærerent. Superantur tamen nostri atrocissima cæde. Balduinus Imperator fortiter pugnans, multitudine hostium circumuentus XVIII. Kalend. Maij, anno qui fuit à partu Virginis quintus supra millesimum & ducentesimum, viuus capitur; dolor & lamentum omnibus incredibile: & ad Ioannissam Ternobum deducendus (ea vrbs Mysiæ Regum, ex omnibus Hæmi ciuitatibus munitissima, & pręstantissima, in montis vertice, Regia est) asseruatur. Ipse Ludouicus Blesensium Comes, vulneribus debilitatus, interficitur. Caput eius hastæ præfixum, lugubri humanæ miseriæ spectaculo, hostis abstulit. Cęsi sunt, Petrus Episcopus Bethlehemitanus, quem Imperij Electorem superiùs fuisse memorauimus. Stephanus ille Perticensis Gotthofredi Comitis frater, qui ob eximiam virtutem, à Balduino Philadelphiæ Ducatu assignato, in clientelam superioribus mensibus susceptus fuerat. vnà & Reginaldus Monmirallus, frater germanus Hugonis Comitis Niuernensium præclara nobilitate conspicuus. ambo cęsi Blesensis amitini. Cęsus Matthæus Valencurius, qui secundam aciem, prima Constantinopolitana aduersus fratricidam Alexium oppugnatione, duxerat; atq; ibidem, in suburbano ponte ante portam fortiter pugnando, suffossum equum amiserat. Robertus Ronceius, qui quintam aciem in prælium duxerat, cum Monmorentiaco. Ioannes Friasæus Blesensis cliens, qui eius nomine, Villharduino Legationis principe, cum reliquis Legatis, Dandulum Principem Venetias adijt, & Gualterius Nuyliacus, quem superiùs Constantinum Lascharem, Theodori fratrem, pro Alexio Imperatore propugnantem, captiuum fecisse docuimus. Theodoricus de Arenacio, quod olim Minoriacum fuit, & Ioannes eius frater; Eustachius Caumontius cum Ioanne fratre, Balduinus Nouauillanus multiq; alij virtute, & natalibus clari, qui suis nominibus (quod ea cęsorum strage occulebantur) notari vix possunt. Verùm longè maxima cædes edita est, in Nicomedensem aciem, quę ex Asia Machario Sanmanechao, Valencurio, & Ronceio Ducibus, Propontidem traiecerat. in quam è transuerso à Mysis continenti sagittarum

gittarum

gittarum procella perturbatam veteranę Cumanorum turmæ, quæ ex insidijs prodierant, acriter inuectę, grauibus, & incuruis gladijs frustatim cædendo arma, & clauis ferreis pertundendo casides, & generosos equos perfodendo, pasim sternebant, cum iam ipso Balduino capto, & Henrico fratre cum auxiliaribus turmis ex Asia seriùs aduentante, nemo inopinato oppresis opem ferret. spirantibus spolia detrahunt Scythæ, & capita obtruncant, atq; hastis infigunt. complurium tamen fuga è Barbarorum manibus, multa nostrorum cęde fesis, & satietate captis, in maiora castra ad Adrianopolim fuit nostrę calamitatis nuncia. Nam hęc atrox in nostros à Cumanis clades illata, omnium superiorum temporum ad illum diem strages superauit. Nam flos equitum, qui cum Balduino Imperatore erant, fatali quadam, & inauspicata temeritate potius, quàm hostium virtute deletus interijt; sic, vt totum Exercitum asiduo luctu funestarit. Nunquam enim antea acciderat, postquam in Orientem Francorum arma penetrassent, sicuti videre fuit, à Gotthofredi Bullionis vsq; temporibus, è tot Balduini, Fulconis, Hierosolymarum Regum, Boemundiq; Antiocheni Principis aduersis pręlijs, vt Barbarus, & victor, & incruentus euaderet. Ita, vt nostri qui Cumanorum insidijs ad Thraciæ conualles, supra Adrianopolim ferè inulti ceciderant, detrimentum acceptum, graui etiam ignominia cumulasse videri posint. Ea re perspecta Gotthofredus Villharduinus Thraciæ, & Campaniæ Mareschallus, qui ad portam obsessę Adrianopolis excubabat, sese minus deserens, reliquijs disipati Exercitus colligendis, omnes animi neruos intendit; protinusq; cum suo equitatu, turpiter fugientes anteuertit; iubetq; Manassem Insulanum, qui alteram Adrianopolis portam custodiebat, se maturè subsequi. Is, tàm subito, quàm felici consilio, complures in fuga assecutus, quos vi & minis cohibere nollet, eorum animos oratione confirmat, sibiq; ad summam rei conseruandam, beneuolè conciliat. Manasses, quod iussus erat, in tempore se, suosq; Villharduino coniungit. Tum, acies copiosior redintegrata videbatur. Eam sic instruxit, vt retractos è fuga, inter suorum ordines commisceret. Villharduinum multæ res cohortabantur quare hoc munus exequeretur; ad suam enim dignitatem Mareschalli, & Campaniæ, & Thraciæ pertinere. deinde in morte, vel vno secundo prælio immortalitatem nominis adepturum. Postremò, nisi hisce reliquijs auctus, & firmatus fuisset, aut sibi effugiendum, aut omnibus ad vnum nullo commodo Imperij, cadendum. Pauefacti, quæ maxima multitudo fuit, ex fuga quę ad

noſtrorum cędem, pomeridiano tempore facta erat, etiam ante ipſius Mareſchalli, & Manaſsis oculos, nullo ordine, nulloq; pudore, in tentoria aduolare. alij, diuerſoria petere, alij aliò locorum, & latebrarum, vbi ſe tutiſsimos fore putabant, gradum celeriter inferre. Ad eum modum reliquiæ ex fuga, diligentia & ſagacitate Villharduini, vſui Reipub. reſtituuntur. Cumani, qui noſtros fugientes acriter infeſtabant, perſecutione deſiſtere. Sed Myſi, ac Triballi, itemq; Græci, ſagittis, & fundis hoſtem oblatum ferire, & fundere. Noſtri, qui in ordinibus erant, ſatis habebant tela declinare, ac ſe tueri. Eo modo vſq; ad veſperum, Adrianopolitanis conuallibus, die quem XVIII. Kal. Maij, atq; eundem nobis pernicioſiſsimum fuiſſe diximus, dimicatum. quo tempore Cumani, & Triballi, nullo propè ſuorum ſanguine, tanta potiti victoria, multis noſtrorum interfectis & cęſis, nuncio de Imperatoris Balduini captiuitate accepto, ad ſuos ſub noctem alacres ſeſe recipiunt: noſtris interim Adrianopolim obſidentibus; eo exitu, vt vertente anno, qui Conſtantinopolitanæ Vrbis captæ, & Balduini inaugurati memoria, nobis feſtus dies eſſet, idem cęſi Exercitus, captiui Imperatoris, & Bleſenſis clade, Latinis omnibus maximè dirus, & luctuoſiſsimus haberetur.

PAVLI RHAMNVSII VENETI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO

LIBER QVINTVS.

VILLHARDVINVS Campaniæ, & Thraciæ Mareſchallus, qui, vt ſuprà memorauimus, cuſtodiæ caſtrorum relictus Adrianopolim obſidebat, ſtatim ac tantæ cladis nuncium accepit, ad maiora caſtra mittit, qui Dandulum Venetiarum Principem, cum ſuis copijs ad ſe accedere iuberet, quòd ipſe, ne latum quidem digitum, Adrianopolitanæ portæ obſidione diſcedere, ſine ſuo maximo periculo, poſsit. Is luminibus orbatus erat, & ſenex; ſed pro annis, viuidus ſatis & vegetus: animi autem magnitudine, & dandi conſilij ſapientia, quæ in hominibus id ętatis liquidior eſt, tanta, quantam exiſtimare poſſumus. Villharduinus hunc, apud ſe ſimul aſpectum, & ſalutatum, ſeducit, vt cum ſolo de ſumma rei communicaret. Oſtendit Balduinum Imperatorem prælio, quod XVIII. Kalen. Maij, cum hoſtibus Cumanis, quatuor paſſuum millibus ab Adrianopoli, commiſſum fuerat, à Scythis victum: captiuum ad Ioanniſſam, Myſorum &

Triballorum Regem, in interiorem Mysiam trahi. hoc, nuncios, & authores qui certiores haberentur, de Imperatoris Fato attulisse. Adhæc, Comitem Blesensem occisum: Exercituusq; maximam & validiorem partem, deletam: Imperio demum Fatum suum videri instare. ipsum, quàm maturrimè tantis malis pro sua sapientia mederi oportere; ac reliquias, quamuis perexiguas, vel potius nullas, quoad fieri potest, seruare: eò deniq; calamitatis rem processisse, vt in precibus ad Deum & votis (qui nisi nostra obsecratione Fatum ipsum flectat, & opem miseris rebus ferat, iam iamq; de Imperio actum esse) salus, magis quàm in consilio humano posita videatur. Consultationis hæc summa fuit. Dandulus, ad Exercitum adiret, consolaretur, omnes in armis paratos, in suis quemq; tabernaculis, nullo strepitu ac tumultu, tacitum signum recessus operiri, iuberet. Villharduinus autem suos pro castris apud Adrianopolim, in ordinibus ad primam noctem produceret, eo tempore, quod dictum esset, castra moturus, quò facilius iter clam hoste faceret, suosq; hostili offensa eximeret. Dandulus porrò aciem primam regeret; Villharduinus agmen suorum clauderet. ita indicta profectione, expeditissimi omnes primis tenebris consulta maturè exequi, agmen equitum peditumq; certo ordine, sed deuio itinere, minus ab hoste infesto, vt, aliquot passuum ad iter circuitu addito, integri, & saucij ad vnum omnes, salui reducerentur, quòd sauciorum commodo fieret, Rhædestum versus, castrensi gradu incedere. quæ ciuitas Thraciæ maritima ad Propontidem, ab Adrianopoli, viam tridui abesset. Sed magnus numerus eorum qui sese prælio subduxerant, quod die Iouis, supra Adrianopolim ad Hæmi conualles, cum Cumanis factum fuisse memorauimus, insequenti nocte, qua noster Exercitus castra ab Adrianopoli mouit, rectà Constantinopolim, quæ quinque dierum iter abesset, tanta fugæ celeritate intenderunt, vt eò bidui spatio penè prius improuisi in vrbem peruenirent, quàm iustis itineribus profecti à nostris crederentur. qui eos ex castris vel ob id nusquam discessuros existimabant, quòd fama increbuisset ab Cumanorum equitatu, paulò antè Balduinum Imperatorem, & nostros acriter infestari. Hæc festinatio nimio plus diligens, omnibus probro fuit; cum vt viæ, sic honoris sui compendio, tutius etiam sese nostris, ad Adrianopolim coniungere possent. in his fuerunt Crassus Longobardus Comes, in Transpadanis, Bonifacij Marchionis cliens, Odetus Hamus, qui cum Balduino notam Cruciatorum acceperat, Hami in Veromanduis Toparcha (ita enim Franci Equites, more gentis de beneficijs

neficijs militiæ, quæ Feuda vocant, quod ea & in suis, & in legitimis hæredibus continuata, è gente vel familia, alienare nefas est, nomen accipiunt) item vnà vigintiquinque Equites, qui pugna turpiter excesserant. illi sunt, qui vltimi materes in prælio intendunt, primi remittunt. veriti credo, ne fama, quam omnem perdiderant, prius de Imperatoris calamitate, quàm sua nunciatione ad Petrum Capuanum Cardinalem, Summi Pontificis Innocentij III. in Vrbe Legatum, Cononem Bethunium Constantinopolis Præfectum, & Milonem Brabantium afferretur, non tàm in Vrbem venire properabant, quàm aduolare. Illi, re intellecta, casum acerbissimum grauiter inter se lugere & mœrere; atq; aduersa, vt fit, fama maiora facere; reliquum Exercitum, qui Adrianopolim insidebat, occidione occisum, aut captum credere. Sed istos in luctu & mœrore Constantinopoli relinquamus, & quod ad historiam pertinet, Ducem Venetiarum Dandulum, cum Villharduino Mareschallo commemoremus. Illi, ab Adrianopoli continentem noctem in lucem itinere facto, Pamphilum, amicam, & in fide Imperij positam vrbem, deueniunt. Sed in bello, paruis momentis magni casus intercedunt. Nam, tum eò Petrus Braiaquellus anteuerterat, Paganus Aurelius, & reliquæ manus Ludouici Blesensis, qui numero ad centum equites planè strenui fuerunt: itemq; centum quadraginta Centuriones ad equum rescripti. Hi ex Nicæna Blesensis prouincia (Ducæam vocabant) iuxta Troadem, Hellespontum traiecti, ad castra apud Adrianopolim constituta, proficiscebantur; nostrorumq; aciem procul speculati, Græcos ad se venire rati, illico ad arma conclamant, & fortunam experturi, resistunt. proinde exploratores ad nostros mittunt, qui sciscitentur vnde gente, quæ causa viæ, amici an inimici, gradum inferrent. Renunciato Francos & Venetos esse, ab hoste reduces, magna vniuersorum calamitatis comploratio, tota vrbe excitata; sed longè maxima Balduini Imperatoris casu, Blesensisq; & complurium Baronum cæde cognita, plangore & lamentis castra complebant. dolorem augebant Blesenses equites, Ludouici clientes, popularesq; qui in luctu & squallore Dominum pro Imperio oppetijsse proclamabant. Is, Regia domo prognatus, vtrumq; genus, paternum scilicet atq; maternum, ab Regibus duxit. nam in paterna gente, Reges Daniæ nusquam intercisa serie suos progenitores ciet. Stephanum Blesensem proauum habuit, Conradi Imperatoris filia genitum. Is, primo sacro bello, in Syria Duce Bullione, militis iuxta, atq; Ducis muneribus, perdiu cum functus esset, quòd fortissimo,

cuiq;

cuiq; ad nominis immortalitatem apprimè gloriosum est, per summum decus, in acie vir maximè pius, causa Religionis in Palæstina propè Ramulam oppetijt: vt suo sanguine in CHRISTI cultu tuendo, effuso, quod veræ pietatis est munus, peccatorum maculas elueret. Huius hæreditariam bellicæ mortis gloriam, Theobaldus frater, nostri magnus propatruus, Blesensium Comes secutus, prima Ptolemaidis obsidione periculosissima, cecidit: vt, iam Stephanum illum Bononiæ Comitem patruum magnum, Angliæ Regem, post Henrici Regis auunculi mortem, in gentilibus suis, ad perpetuum Blesensis familię decus, habere possit. Maternum verò genus à Francis Regibus habuit. quippe qui Adela Ludouici VII. Francorum Regis filia genitus esset. ad hæc Philippi Regis amitinus: cum Philippus Aliza Blesensis amita, eadem senioris Theobaldi Campaniæ, & Briæ Comitis Palatini filia, natus esset. Balduino autem Imperatori Constantinopolitano, affinitate coniunctissimus; quando Mariam Ludouici sororem, patruelem Henrico Largo, Campaniæ & Briæ Comite Palatino genitam, idem Balduinus vxorem duxisset. Sed, vbi à dolore paulùm resederunt, primi, medij, vltimi, toto Exercitu lustrato, luctum fletibus penè redintegrare, quando voce non possent; seq; mutuò consolari: inter se reduces salutare, & quòd incolumes essent, gratari: atq; è vestigio nostris obuiam procedere, quoad in Mareschalli conspectum se darent. Villharduinus postremi agminis reliquijs deducendis sedulò, atq; anxiè curabat: quòd Ioannissam Mysorum & Triballorum Regem pugnandi causa, si hostem offenderet, cum omnibus copijs, ad Adrianopolim venisse comperisset, ne quod maius detrimentum acciperetur; huic vni rei potissimùm prospiciebat. Ioannissa, vbi spem se de hoste debellando fefellisse vidit, nostrosq; è vestigio ad prælij aduersi nuncium abscessisse cognouit; motis repentè castris, celeriter consequi statuit. qua de re nostri mirandum in modum gaudere, Deoq; gratias agere, quod sese hosti importunissimo non obiecisset: quandoquidem Francorum paucitas, in non dubium vitæ periculum venisset. Qui Asia paulò antè ad nostros Pamphilum se receperant, suppliciter Villharduinum orant, sua opera vteretur, omnia sese eius fidei permittere, omnia imperata tanto studio, vt naturam vincere posse viderentur, facturos polliceri. Proinde omnes secum quò vellet, terrarum traheret. Villharduinus homines in tam secundæ voluntatis cursu, laudat: addit, eos probè cognoscere, quo in statu Francorum & Venetorum res essent. itaq; nouissimos in agmine, qui defatigatione milita-

militarium onerum penè enecti essent, subleuandos esse: propterea suadere, quod ipsorum bona gratia factum velit, ipsos refectos & pro tempore integros, in suorum de via fessorum locum, postremo agmine tuendo, asciscere statuisse, vt si opus facto erit, virtutis specimen se dignum, in omnium oculis edant: ipsum è vestigio suos aditurum, & hac militaris operis vice, homines periculorum, necdum præteritorum recordatione pauentes, recreaturum. Illi, se confidentiùs Villharduini dicto audientes fore profitentur. Itaq; nihil ille cunctatus, militum nouorum substitutionem admaturat, & eo libentiùs, quòd eos equites perbonos, & rei militaris peritos, honoratos etiam inprimis, & fideles nosset. Ita instructi Calliopolim, Chersonesi Thraciæ vrbem ad Propontidem, Imperio fidam, quòd itinere continentis noctis, equi penè rupti essent, meridie ingrediuntur; vbi tabernacula statuunt, seq; & equos satis duriter curant. Cæterum, quæ sors suppeditabat, his & quidem exiguis vescuntur; ibi reliquum diem manserunt. Ioannissa certissimis vsus exploratoribus, nostros in equis, velocitate quanta maxima potest, diem continuum vestigijs abeuntium insecutus, quatuor passuum millibus à nobis tendit. Primis tenebris, qui in vrbem venerant, ad arma parati, sub signis summo silentio exeunt. Villharduinus, vt Regis Mysorum ad se accursus præsensit, aciem ducit, vt pridie eius diei fecerat, & omnibus copijs, quò militum animos ex pauore & fuga receptos reficeret, Rhædestum vrbem contendit; tantumq; itineris nocte & insequenti die continuatis obijt, & nullo detrimento accepto, eò incolumis perueniret. Rhædestus trium dierum itinere Constantinopoli procul, à Græcis habitata. Ea, cum in Venetorum quadrantem cessisset, opum affluentia, & mercium omni genere referta, per maris facilem aditum, & crebrum omnium gentium accessum, quòd portu esset commoda, maritima negotiatione clarissima omnium vrbium Propontidis habebatur. Ita vrbem, nullo defensore pro muris portisq; consistere auso, ingrediuntur. tamen re, vt in malis, satis commoda, vrbis omnibus naturæ, artisq; munimentis, nisi propugnatoribus, firmę copia, etiam incolarum Gręcorum, rebusq; bello necessarijs abundantis, nullo negotio potiuntur. Sic virtus popularium animos deseruerat. Tum primùm nostri, vti procul à periculo, respirare ac salutem sperare cęperunt. In hac tamen fortuna pro incommodis, non ita abiecta & misera, Villharduinus Campaniæ & Thraciæ Mareschallus, qui pro omnibus excubaret, Senatusq; Imperialis, qui ex clade cum Villharduino ad Rhædestum conuenerat, sollicitiùs de Vrbe

Con-

Constantinopolitana, quàm de sua ipsorum salute angebatur. Itaq; prima luce de communi sententia, certi homines in Vrbem passis velis, cum his ferè mandatis nauigant. quoniam Fato misero ac funesto Imperatoris, Vrbem perculsam suspicarentur, Vrbanorum animos explorent, hortenturq; ne sese deserant, ne've transuersos agi patiantur; scirent Exercitum Dei benignitate, & ipsorum virtute incolumem Rhædesti ab illis stare: propterea decernant, vtrum ius & fidem, an fortunam sequi malint. Hanc, si optarint (quod Dij omen auertant) se sibi consulturos; sin in fide constent, se postmodùm fatales ad ciuium salutem concursuros, & in puncto temporis adfuturos. Balduinum Imperatorem (vt sunt belli euentus) Cumanorum equitatu circumuentum, fortiter pugnando captum, in Mysiam ad Ioannissam in seruitutem trahi: Blesensi, cęterisq; Baronibus, eodem prælio, vbi loci singulariter optabant, exitum contigisse. nec enim mortem Equiti post bellicam, secundam honori vllam esse posse. Quo verò die nuncij ex Rhædesto Constantinopolim appulerunt, quinque onerarias ingentes naues, viris armisq; & reliquis rebus, quæ ad bellum vsui forent onustas, Deuotis equitibus, itemq; Centurionibus, qui partim equo, partim pedibus mererent, compluribus etiam Venetis, qui vrbe mercibus & rebus preciosis penitus exinanita, ijsdemq; in naues impositis, ad suos remearent, plenas & refertas, in portu offenderunt. In quinque nauibus, armatorum ad septem millia numerus portabatur. Eodem Guilielmus Bethunius Aduocatus, Balduinus Aubeniacus, Ioannes Virsinus origine Blesensis, Ludouici Comitis cliens, atq; alij ferè ad centum numero; quos nominibus tacitis, in gratiam suorum gentilium, fugam inhonestam lucrifacere sinamus. Petrus Capuanus Cardinalis, Innocentij Pontificis Max. in Græcia Legatus, Conon Bethunius Prothouestiarius Imperij, & Milo Brabantius Priuinus Pocillator, honorarij Imperatoris ministri, quos superiùs à Balduino Græcorum aulicis ministerijs præfectos fuisse memorauimus, qui Vrbem præsidio tutabantur, vnà etiam complures magni nominis viri, in tanto rerum discrimine portum petunt, ac non prece modò, sed etiam obsecratione magnam lamentorum vim & lachrymarum effundentes, perfugas per Deum immortalem orant, Reipub. Christianæ vt miserescerent, vsuramq; temporis se tantulam petere, dum sanguine Barbarorum, mortuos in bello expiarent, dum eorundem capitibus CHRISTI Sepulchro, cuius recuperationem vnicè moliebantur, parentarent; pro sua tandem pietate, sanctis Baronum manibus, suorum patro-

norum

norum qui pro Imperio fortiter occubuissent, pij clientes iusta persoluant: neu deniq; Cruciatos milites, Religioni propugnandę deuotos, auibus escam aut feris relinquant; nec, dum ipsi de Sepulchro CHRISTI omnium nostrorum soteris in alieno solo, fortiter dimicant, suum etiam humi extorres miserè amittant. proinde maneant, secumq; communibus auspicijs pium bellum gerant. Cæterum homines inexorabiles, vti erant fluctuoso, atq; præcipiti ingenio viri, contempta pietate, contempto Diuino numine, desperatis rebus, anchoras incidunt, portuq; in altum prouehentes, ventis sese permittunt. Sed Deus impietatis vindex, precibus vocatus confestim adfuit. Ecce namq; imbribus, nimbis, turbinibus, procellis, cæterisq; tempestatibus abrepti, fluitantes in alto postridie eius diei, quo die nostri ab hostili cæde reduces Rhædestum euaserant, in Rhædestinorum portum retorquentur. Ibi Villharduinus, ac Dandulus summæ authoritatis Princeps, nihil Clericorum, & Baronum Constantinopolitanorum precibus, aduersus hos pelagi emensores concedentes, idem omnes precari: qui Mareschallo aderant, aut eum stipabant, ad pietatem excitare, monere, hortari, orare non desistebant: aliquid pietati dandum esse, quæ vna omnium virtutes complecteretur, dicere: nullum verò posthac tempus fore, quo sua vsquam mansio gratior esset & clarior. illi, se consideraturos respondent, & quæ videbuntur, postero die Dandulo & Villharduino renunciaturos. Verùm insequenti nocte, Petrus Froeuillanus Eques, & idem Blesensis Comitis olim cliens, homo cæteroquin quantiuis pretij, clam nocte sese subduxit, equo atq; armis pro derelicto habitis, in nauem Ioannis Virsini, eiusdem Blesensis popularis sese abdidit, & flagitiosè excessit. qui postridie responsum rogatis Villharduini, Ducisq; Veneti se daturos dixerant, homines nulla constantia promissi, & fide, mari tempestiuo, vt diluxit, Duce Veneto & Mareschallo insalutatis, vela faciunt: suosq; conturmales & consanguineos, improbitatis atq; perfidię notati, turpiter deserunt. Sic fides violata, magno dedecore homines onerat. Illi Exercitum quidem ex animi sententia declinant, sed ignominiam ac sermones hominum, quacunq; nauigant, declinare non possunt, maximè omnium Froeuillanus. Itaq; hoc verè dicunt, fato esse inexpiabili, qui metu vitæ amittendæ, perpetuum probrum admitteret. Is certè, honori nuncium remisisse omnibus videtur, qui mortem dedecori anteponit. Quis enim est, qui modò sensum aliquem, non dico ciuilem, aut Martium, sed humanum habeat, qui non illa in ore populi ser-

mones & probra fugiat. Hui commilitonem reliquit; hui, commilitonis, Imperatoris, & signorum desertor, & præsidij decessor. At hos mittamus. De Henrico Balduini Imperatoris fratre agendum. Is, Atramyttio, ex Æolide, vbi fratris Legatus bellum, vt suprà diximus, in Asia cum Theodoro Laschare Pseudoimperatore administrabat, quòd Imperij commodo posset relicto, vt se fratri adderet, & subsidio veniret (nondum enim de Fatali claude audierat) Adrianopolim versus, equitum agmen agebat, eum sequentibus Armenijs peditibus, auxiliaribus, ad viginti millia, qui ei contra Lascharim in Asia opem tulerant. Sed quòd Henrici discessu, ob Lascharanorum metum in suis sedibus consistere non auderent, secum Propontidem traiecerant. In itinere, Græci qui prælio effugerant, nunciant fratrem Imperatorem Balduinum à Scythis victum & captum; Comitem Blesensem, ac Barones, ad vnum omnes, cæsos. Paulò post, ijsdem de rebus certior fit ab his, qui Rhædestum ex hoste se receperant. Illi hortabantur, vt omnibus rebus postpositis, iter quamprimùm admaturet. Eo nuncio accepto Henricus, etsi animo grauiter consternaretur, compresso tamen dolore, multis de causis cęptum iter approperare constituit. Porrò profectionem in equis acceleranti, necessariò Armenij pedites ponè relinquendi erant, qui vxores, liberosq́; veriùs belli impedimenta, quàm adiumenta, carris cum veherent, equitatum consequi non poterant. Cum verò Henricus multos popularium motus persentisceret, sic tutò viam inituros rebatur, ne eis necesse esset equitatu tegi. Proinde quod tutum atq́; vtile videretur, seorsum ad vicum Cuperium, nullis obseptum muris, sed incolarum frequentia munitum, Cortacoplam Casalem Græci dicunt, tabernacula statuit. Eo ipso die, casu potius quàm consilio, Anselmus Cordius eundem in locum conuenit. vnà etiam Villharduinus iunior, Villharduini Thracię & Campaniæ Mareschalli nepos, antè à Patruo Macram vrbem, & Traianopolim, ac in Abbatiam in agro Beroensium dimissus, qui ager ei fruendus temporario beneficio concessus erat. Paulò post, eodem casu, manus equitum Philippopolitanorum qui ab Raynerio Traiectensi discesserant, subsecuta est, (quam Henricus humaniter liberaliterq́; suscepit, vt aduersus Cumanos sibi certa parataq́; præsidia essent.) Hæc acies centum Equitibus egregiè strenuis, quingentis Centurionibus qui equo militarent, constabat. Ij præteritæ cladis ignari, Imperatori Balduino Adrianopolim, expeditis itineribus suppetias laturi proficiscebantur. Per idem tempus, his pariter Balduini infortunium,

Exer-

Exercitusq; internecio nunciatur. Ad eam auditionem, tantus repentè pauor omnibus incessit, vt nihil prius, quàm fugam Rhædestum cogitarent, atq; in itinere Cuperium vicum, quem Cortacoplæ Casalem diximus, ad hospitia contenderent, vbi Henricus cum sua manu tabernacula constituerat. Ad eorum conspectum, Henriciani celeriter ad arma conclamant, Græcos ad se rati adproperare. Ita mutuo quoq; metu procul, vtriq; vtrosq; hostes credere. Sed cum propior accessus notitiam ipsorum inuicem fecisset, læti ac gestientes inter se salutare, & gratulari, atq; vnà apud Cortacoplam noctem ducere. Postridie Rhædestum versus iter faciunt, eoq; vespere perueniunt. vbi in Dandulum, in Villharduinum, ac cæteros, qui sua se virtute ex hostis manibus eripuerant, bona fortuna incidunt. optatissimos quidem certè aduenisse, omnium præ gaudijs lachrymæ indicabant. præclarè fortuna cum Balduino egisset, si hæ tot lectissimorum equitum copiæ, in quibus Gallici equitatus flos censebatur, apud Adrianopolim in tempore constitissent. Imperator hoc subsidio fretus, non modò se suosq; non afflictasset, sed damna quæ accepit, vel maiora hosti dedisset. Verùm, Imperij Fatum aliud tulit. Id, in solius Dei manu est, flectatur necne; in eiusdem manu est, quem velit mentis, quem victoriæ compotem esse. Ita, posterum diem ibi, itemq; alterum ad vrbem suis rebus constituendis, sumpserunt. Eò tempore, Henricus vno omnium ore fratris loco Baliuus Imperij salutatur: qui dies, vt in tanta rerum asperitate, & Imperij perturbatione, hilares omnibus illuxerunt. Baliùus porrò è Gallijs magistratus translatitius est, Iurisdictioni & militiæ in sua nomo siue præfectura. Quòd autem Balduinus ad Ioannissam captiuus, Ternobum Hæmi vrbem perductus esset, nec certior nuncius author've eius mortis ad proceres adferretur, placuit concilio Henricum Baliuum Imperij Gallico more, velut Interregem, prodi. Aut hoc, Baronum atq; Equitum de summa Balduini virtute iudicium, aut hæc animi ipsorum moderatio, ambitionem ingenuo quodam pudore tenuit: cum, in tanta Principum & Optimatum copia, ne vnus quidem aliquis Imperium ambierit. Nam Balduinum, vt omnibus charissimum, ita omnium consensu Imperio dignissimum, tàm superstitiosa sollicitudine, ac miseria viuere cupiebant, vt viuere crederent; quanquam & Exercitum concisum esse, & ipsum à Barbaro hoste ab ipsa immanitate ingenerato captum scirent. Interea populares Græci, Armenios Henricum subsequi iussos, nec opinantes & impeditos sub sarcinis, coniuratione facta adorti, suo

in eos odio omnes ad vnum concidunt aut capiunt. paucis interiectis diebus, eodem Ioannissa Mysorum ac Tryballorum Rex immodicæ spei plenus, copiosissimum Exercitum conducit, cui facilè fuit non repugnantes vincere. Eoq; oppida & castella capit, ac ciuitates ad deditionem perpulit. Cumani, quos esse Scythas antè diximus, rerum prouentu audaciores facti, Constantinopoli tenus excursionibus omnia populati, omnes vicos ædificiaq;, quo adire poterant, incendunt. Henricus Imperij Baliuus, Dandulus, Villharduinus, qui necdum Rhædesto maritima vrbe decesserant, quam inter & Constantinopolim trium dierum iter intercedebat, concilium coeunt, cuius deliberatio hoc habuit. placere Venetum præsidium Rhædesto custodiendo collocari, quod id oppidum ad Propontidem situm, in rerum Imperij partitione Dandulo attributum esset; Rhædesto enim conseruato, facilem Vrbis Constantinopolis defensionem fore. postero die, nostri agmine quadrato Constantinopolim versus, viam capessunt. Eò itinere Selymbriam vicinam vrbem perueniunt, vnde Constantinopolim bidui iter erat. Selymbria, inferioris Thraciæ maritima ciuitas ad Propontidem, loco edito in semicirculi formam constituta, olim Selyos oppidum; cum veterum Thracum lingua, Bria vrbem sonet, quasi Sely ciuitas dicta, situs opportunitate, incolarum frequentia, & crebro vltro citroq; commeantium nauium appulsu, opulentissima, triginta fermè passuum millibus Constantinopoli procul, mari verò, vnius diei paulò minus itinere abest. Oppidum igitur Henricus præsidio de suis copijs transcripto, firmat; quoniam id fratris Imperatoris vsu non modò proprietate esset; & oppidanos ad sustinendum Scytharum impetum, defendendumq; patriam magnifica concione in foro habita, confirmauit: continuò viam Constantinop olim pergunt, vbi hilariter simul & honorificè à Ciuibus, præsidiarijsq; militibus accepti, vt quorum aduentus omnes metu soluisset. Cunctis enim Imperij oppidis, castellis, vicis, & ciuitatibus, præter Constantinopolim, Rhædestum, Selymbriam amissis, & in Ioannissæ ditionem redactis, Vrbi maximus pauor inciderat, adeò vt in ea propè desperatis rebus tumultuaretur. Vltra autem Propontidem & Hellespontum, in Phrygia, Æolide, Troade tantum Pægarum vrbs ad Propontidem, quam Cyzicum diximus à veteribus nominatam, in Imperatoris ditione tenebatur. Cætera omnia Bithiniæ & minoris Asiæ oppida, Theodorus Lascharis occuparat. Ea res Baronibus vehementer dolebat. Itaq; de Baronum sententia, Nubilonus Suessionum Episcopus, qui eximio rerum vsu,

& spe-

& ſpectata facundia clariſsimus habebatur, Nicolaus Mayllius, Ioannes Bleſenſis, viri prudentes, efficaces, aſsidui, conſtantes eliguntur, qui in Italiam profecti, ab Innocentio III. Pontifice Max. à Francis, Flandris, ab amicis & fœderatis demum populis, opem cadenti Imperio, peterent. Interim Barones cum Exercitu in ſtatione & præſidio vrbis, quanquam ea res magni angoris eſſet, & curæ, manerent; ſed quod illos tanta ſpes Vrbis defendendæ teneret, quantus amittendæ metus ante cœperat, laborem ſibi libenter imperant. atq; ita, ad Penthecoſtem diem, qui eo anno in IIII. Kalend. Iunij incidit, conquieuerunt. Ad has tamen communes ærumnas, maximus malorum cumulus, Henrici Danduli Venetiarum Principis morte acceſsit, cuius conſilio Imperium Conſtantinopolitanum ſtetiſſe, & floruiſſe, ſi eo viuo ignotum inuidia voluit, mortuo ſanè quam cecidiſſe aperuit. ceſsit quidem è vita ſuo magis, vt qui ſenectutem propè emeritam haberet, quàm ſuorum tempore: alieniſsimo etiam Imperij tempore. Hunc Veneti honorificè elatum ſepulchro in Diuæ Sophiæ atrio condiderunt. Iidem pariter, & Galli luxere. Hæc Villharduinus. at illa, quæ in omnium animis ac linguis palàm ſeri debent, tabulis publicis conſignata fideliter tranſcripſimus, optimum bellatorem fuiſſe, optimum Principem, idemq; optimum Imperatorem, corporis robur atq; animi prudentia, & conſilium, regenda Reipub. virtuſq; claſſe CCC. amplius nauium numero gubernanda, perſpectum facilè oſtendit. Is, natus quatuor & octoginta annos, omnibus XLvirum ſententijs, anno poſt CHRISTVM natum MCXCII. Kalend. Iunij Vrbis Principatum adeptus eſt; & XIII. annos Reip. quam maxima vigilantia & ſapientia præfuit. Rem nummariam ita conſtituit, vt commodorum Ciuitatis Venetę, reliquorumq; populorum ipſi cenſitorum rationem duceret, vt quid in nummis quiſq; haberet, æris & argenti flatorum nota meliore groſſos vocabant, certò ſciret, cum antea Venetijs monetæ vſus vel rarus, vel potius nullus eſſet. Captiones quoq; forenſes, quibus quaſi præſtigijs miſeri rei implicabantur, ſingulari facilitate reſoluit, & refellit; iuſq; adeò ipſum, antea durum & ſtrictum, vt interpretum leguleiorum, atq; librariorum cauillationibus eximeret, Collegio Examinatorum, vt vocant, inſtituto, æquius melius reddidit. quorum munere cum rerum cauſæ plurimarum, tum rerum publicarum, ac priuatarum fides, quæ teſtibus, tabulis, argumentis quæritur, præcipuè explicatur atq; expenditur; vnde vulgò nomen acceperunt. De criminibus quoq; è iuris formula, leges pulcherrimas de doctiſsimorum hominum conſilio

primus

primus edidit; ab præcessore Aurio Maiſtropetro antea inchoatas, quibus ſontes plęcterentur, & concepti ſceleris pęnas darent. ijs, poſtmodùm paucis adiectis, ad hanc diem vtimur. de cenſura morum, & quæ ad tranquillum Ciuium ſtatum pertinerent, cogitauit; & perfeciſſet, niſi bella interpellaſſent. In quibus ſibi ærumnoſus, ſuis autem Ciuibus fęlix fuit. Nam rei nauali ſcientia, quę in Veneta Rep. cęteris rebus omnibus gratia, & dignatione præſtat, quæq; Venetias per tot annos, in ampliſsimo maris Imperio collocauit, ipſam Rempub. beauit, atq; ad ſummum perduxit. Siquidem res maiorum virtute partas, non ſolùm incolumes ſeruauit, ſed multò meliores, atq; ampliores fecit. Teſtis eſt perlocuples quadrans, & ſeſquncia Imperij Conſtantinopolitani, quod ius in prædæ, manubiarumq; partitione, omnium voluntate qui viciſſent, Reipub. Venetæ attributum fuit: vnà & ipſi Dandulo, eiuſq; ſucceſſoribus Ducibus, Deſpotæ Imperij nomen. conceſſum etiam vt purpureos calceos indueret: quod Regium inſigne haberetur. Quę communia cum Balduino Imperatore, & Imperij Baliuo, ad extremum vitæ ſpiritum geſtauit, quadrantis, & ſeſquncię Imperij, Romaniæ titulo ſumpto; qui honor poſtea non tantùm Venetiarum Ducibus, ſed Prętoribus etiam Venetijs Conſtantinopolim à Repub. miſsis, qui in quadrante, & ſeſquncia Romani Imperij, Ducis vice ius dicerent, indultus fuit. Ea prærogatiua, Venetiarum Duces à Dandulo omnes, tituloq; Domini eius partis, ſexdecim ad Delphinum vſq; ſine controuerſia, centum & vndecim annorum curriculo vſi ſunt. diem circiter Kal. Iunij obijt, Chriſtianæ ſalutis anno M CC V. & ad Sophię elatus, magnifico funere in Fani atrio, loculo è marmore ſublime ad parietem facto, conditur. Id ſepulchrum ad vſque patrum memoriam, marmoreis Diui Marci inſignibus, & Ducaria etiam infula exornatum, Mahomete II. Turcarum Imperatore, qui Conſtantinopolim cępit, atq; in Turcarum poteſtate redegit, Fanum Diuæ Sophię in Mahometanæ ſuperſtitionis vſum reficiente, demolitum fuit. thorace, galea, calcaribus, atq; ipſo demum ab inueterato multorum annorum ſitu longè conſpicuo Danduli enſe erutis. & ab Gentile Belino Ioannis fratre, eximio eius ſęculi pictore, qui apud Mahometem aliquot annis fuerat, in patriam reuertente, ad Dandulos Diui Lucæ Henrici Gentiles, Venetias poſtmodùm delatis. facie rufa Dandulus, & ſtatura procera fuiſſe traditur, glaucis oculis, quanquam eorum acies omnino hebeſceret, ſed tota corporis ſpecie ad dignitatem appoſita. ingens ſui deſiderium, Venetis, Gallis, bonis omnibus

nibus

nibus iuxta reliquit. Vixit annos nonaginta septem, valetudine commoda, atq; inoffensa. Moriens Henricus superstites filios reliquit Raynerium, & Fantinum, ambo in vita honoratissimos. Fantinum quidem aliquot post annos Patriarchatu Constantinopolis, morte Mauroceni vacuo; Raynerium Diui Marci Procuratione dignatos. Dandulo mortuo, Veneti qui Constantinopoli agebant, consilium magistratus creandi, qui iuris Veneti vrbibus, atq; oppidis preesset, communiter capiunt. Itaq; Marinum Zenum, hominem elegantia ingenij, & sapientia insignem, sed supra cæteros Reipub. administrandę vsu spectatum, diu multumq; in opera Dandulo Principi nauanda versatum, Prætorem eligunt; ea lege, vt quem posthac Venetiarum Dux, Comitijs de more habitis, stato tempore, Vicarium eò legasset, ei vti iusto Prætori cuncti parerent. Zenus ipso Præturæ ingressu, eosdem Magistratus sibi habuit, quos pridem Dandulus in morem Venetum instituisset, Iudices sex, Consiliarios quatuor, Camerarios duos, & cum Conestabili, Aduocatores communes. Despotæ quoq; Imperij, Dominiq; Romaniæ nomen, in titulis habuit. Purpureos item calceos, Danduli more, induit. Idemq; inita Prætura, statim de beneficijs, quæ Feuda vocant, legem tulit; quæ Dandulus Venetis antè fruenda in perpetuum Constantinopoli, atq; in Thracia, assignasset, ea cliens nisi homini Veneto, ne resignaret, & alienaret: qui secus fecisset, placere, eum quinque librarum auri mulctam publico dependere, simul & qui conditionem accepisset, iure Feudi cadere. Cæterum, Mysorum & Triballorum Rex Ioannissa, ad IV. Kalen. Iunij, circiter Penthecostes festos dies, re, quocunq; arma intulerat, ex animi sententia gesta, vniuersam ferè Prouinciam prædabundus, impunè percurrebat. Cum igitur Cumanos diutiùs in armis grauissima æstate in Thraciæ campis tenere non posset, quin vasis collectis, ob magnos solis feruores manipulatim vno tempore in patriam repedarent, in Bonifacium Thessalonicen versùs, cum Mysis & Triballis in Macedoniam iter expedit, quem vnum ex omnibus Francis sibi negotium facessere sentiret. At Marchio Monferratensis, nostrorum in Adrianopolitanis conuallibus infęlicis pugnæ nuncio perculsus, vixdum ex dolore resederat, adhæc hostis aduentu conterritus, re infecta ab Nauplio suas copias ex Peloponneso, superatis Thermopylarum angustijs, protinus Thessalonicen reducit; & eam vrbem, multitudine militum, tanta quantam cogere potuit repentè munit. Eodem tempore, Henricus Imperij Baliuus quàm maximis potest copijs, Græcos quod supra præstitæ

fidei

fidei sacramentum efferatos animos ab Imperij studio penitus auertissent, pleno gradu tota Thracia persequi; atq; in terga Tzurulo tenus, vnde Constantinopolim iter est tridui, instare. Tzurulani Græciq; & vitæ & excidij metu, & sua mobilitate impulsi, sine cunctatione, ne præconis quidem voce audita, salutem fortunasq; omnes, in Henrici potestatem ponere; confestimq; sese in eius fide mansuros confirmare: tantumq; pęnam rebellium deprecantibus, Henricus pro sua clementia, & mansuetudine ignouit, tametsi genus leuissimum, & ad motum fortunæ moueri solitum, difficilè Imperio fidem seruaturum intelligeret. Inde proximam Arcadiopolim adequitat. Eam propugnatoribus nudatam, ac desertam offendit, quòd Græci, siue se vrbis defensioni impares agnoscerent, siue perterriti ne deditione pro suo maleficio præcisè negata, pęnas periurę rebellionis darent, spe salutis in fuga constituta, alius aliò, perfugerant, atq; euagati erant: ac deinceps Baliuus rectà Beroen Thraciæ vrbem mediterraneam, Græcorum defensorum frequentia & munitione, præter cæteras adornatam, gradum infert. Ex quo supplicum deditio opinione omnium citior, libentibus animis accepta: quòd, is gradus, ad summam victoriæ factus esse videretur. Paucis post diebus, Neapolim maritimam Thracum ciuitatem accedit, Christopolim vocant, oppidumq; ad deditionem voce præconis vocat. Id oppidum è Thracia, Macedoniam ingredientibus, primum obtingit, eà Thraciæ parte constitutum, quæ ad Strymonicum sinum vergit, Contessæ vocant nautæ, Atho monti aduersa. Neapolitani, quanquam ab equis & armis benè parati, Græcorum auxiliarium etiam maximo numero freti, cum nostros tota mente, atq; omni animi impetu, capiendæ vrbi imminere viderent, magis adeò cupiditate prædæ quàm victoris gloria, nam apud Exercitum pleriq; clariores, quàm honestiores, quibusq; præda, quàm palma potior esset; nihil enim pensi habebant, dum ditarentur, Henrici clementiam experiri, quàm militum rabiem periclitari maluerunt. Sed interim dum alia vrbis parte deditionis leges disceptantur, nostri alia vrbem clanculum eo astu inuadunt, vt Baliuum, atq; oppidanos, qui de deditione agebant, planè fefellerint. qua de re, cùm Henricus grauiter angi, cuius honor, Imperijq; adeò maiestas ageretur; tùm verò ciues ius belli violatum, dolenter quæri; propterea Baliui Imperij fidem obtestari. Franci, ipso in vrbem ingressu, Græcos obuiam cædere, alios in seruitutem rapere, oppidum compilare atq; diripere. Cæsorum quidem magnus numerus, sed captiuorum maior. Ita, Neapolis

Thracum,

Thracum, insanæ credulitatis pœnas dedit. nostri, ibi triduum commorantur. Græcis reliquis, & oppidi expugnatio, & strages, tantum metum iniecit, vt omnibus Thraciæ oppidis & castellis desertis, partim Adrianopolim, partim Didymoticum perfugerint, quòd se eorum locorum munitione, salutem tutari posse confiderent. Interea Rex Mysiæ Ioannissa, nihil oscitans, in Bonifacium Monferratensem in Macedoniam descendens, ad vrbem Serras, copias omnes ducit, militem hortatus, vt gradum adderet. Serræ, Macedoniæ amplissima ciuitas est, ad Thraciæ fines, Atheniensium quandoq; Colonia, Amphipolis ideò antiquis dicta, quòd Strymon amnis, ex Hæmo delapsus, vrbem circumfluat, & peninsulę forma oppidum amplectatur; à quo situ, vrbi postea nomen datum. In ea hodie, Otthomanorum Regum moneta, peculiari inter cæteras officinæ sede, cuditur. Eius oppidi tutelæ Bonifacius Marchio præsidium validissimum, de suorum numeris delectum dediderat, eiq; Hugonem Agrippinensis Colonię magni animi, magniq; nominis Ducem, vnà & Guilielmum Arelatensem ipsius Mareschallum, de suis manipularibus præfecerat. Ioannissa igitur celeriter Serras profectus, omnibus copijs vrbem circundedit; mox commisso prælio, & multorum strage edita, nequaquam sustinentibus nostris, suburbium vi capit. Coloniensis, cum suis propugnans, vulnere medio oculo accepto, cadit. eius morte, qui fortissimus Dux, fortissimusq; bellator omnium opinione habebatur, tantus pauor Exercitui incessit, quum pluribus in locis pugna ederetur, & quòd maximè terrebat, sagittarum procellis vndiq; sternerentur, vt iam acies fluctuaret, compulsiq; in oppidum cùm se nihildum à metu collegissent, quæ in illo vestigio temporis reliqua salus erat, consilij ancipites in arcem se recipiunt. Eò Rex vrbe capta, machinas celeriter admouet. qua re, nostri insueti obsidionis, magisq; hostem lacessere, quàm bellum defendere assueti, conturbantur. nec enim arcis situm planè oculis collustrarant, & commeatus qui vix biduo sufficeret, ex penu atq; horreis renunciatus, magnum pauorem iniecerat. quare non ita post de deditione proloquuntur, quem animi languorem atq; imbecillitatem, tota nobilitas illis exprobrauit. Rex Ioannissa has deditionis leges dixit. Si Franci arce decederent, illis ad suos saluis rebus, incolumiq; præsidio, tutum iter fore. reditus gratia X X V. Proceres quos præcipuo honore haberet, iuratos comites qui eos cum armis, & equis dirigerent & custodirent, adhibere: pollicitus illis neq; equos, neq; arma adimere; deniq; aut Thessalonicem, aut Constantinopolim, aut in

Hungariam, aut quò potiſsimùm horum locorum adire mallent, eò tutos dimittere. Rex fide data, equites ad ſe ſalutatum introductos, placidè reſalutat, tabernaculo in proximo poſito regificè accipit. Ita muneribus prolixè donati, triduo manſere. mox,cum comitibus ſe in viam dederunt. Sed Myſus, vt ea natio inhumana eſt & infida, ſuis equitibus imperat, vt noſtros in via deprehendant, miſeros,ſpoliatoſq; rebus omnibus, expilatos, nudos, & excalciatos pedibus, qui diuturnitate belli defatigati languerent, vixq; corpus in corpore haberent, ſuperatis Hęmi iugis,in interiorem Myſiam producant, quò laſsitudine de via enecarentur. at virtute & robore qui valerent, qui peregrinationis patientes eſſent,eorum ceruicibus capita abſcinderent, vt accumulata feritate, procul Exercitu ipſius perfidia contegeretur. Ita Rex fędifragus, contra ius gentium ac fas, in noſtros iurata pactione deditos, & ad terram arma proijcientes, atrociſsima cæde graſſatur,& crudeliter excruciatos perdit. Eò euentu,vt ingens hominum multitudo mortem ſuppliciter deprecantium, paucorum dierum ſpatio crudeliſsimè fuerit trucidata. Itaq; noſtri incommodum,quod omnium bellorum detrimenta anteceſsiſſet, acceperunt. Rex è veſtigio, in Bonifacium capitali odio incitatus, Serrarum vrbe cum arce complanata, itineribus diurnis & nocturnis quàm maximis poteſt, nihil eum retardantibus fluuijs, in vnum illum inuolat. Sub idem tempus, Henricus Imperij Baliuus ad Adrianopolim caſtrametatum proficiſcitur, eamq; vrbem celeriter vallo & foſſa circundat. Sed obſidionem plenam periculi videt. nam pro muris,atq; de muro qui propugnarent,Græci Scythæq; innumerabiles ob oculos ſtabant: deinde noſtros crebris ex vrbe eruptionibus, in tantas anguſtias vrgebant, vt nuſquam per Adrianopolitanum agrum ad prædam diſcurrerent. cum alij caſtris vltra Baliuum factis,commeatu,qui ſupportari poterat,noſtros facilè intercluderent. His difficultatibus impediti, ne frumentatum quidem, niſi coacta manu, adire poterant. capiunt conſilium exeundi caſtris, vt alios pro vallo, & foſſa ſtatuant; aliorum aciem dirigant, quæ obſeſſos omni vi premeret; alios armis, ſcalis, machiniſq; omnium generum faciendis adſcribant. Sic, ab omnibus rebus expugnationi neceſſarijs, parati & inſtructi, vrbem aggrediuntur. Sed neq; virtute, neq; ingenio, atq; arte, vrbe admodùm quam munitam, capere potuerunt. quin potius (ita paruo momenro magnæ rerum inclinationes fiunt!) obſeſſores ipſos obſideri videres, deinde fortiſsimus quiſq; grauiter ſauciatus. hæc incommoda incommodiora Petri Braiaquelli lapide in

ad-

aduerſam frontem baliſta miſſo icti, lethale vulnus reddebat, quòd eò luctuoſius fuit, quò is vulgò equitum, maiorem virtutis opinionem haberet: ſed è conflictu elatum, & lectica in tabernaculum deuectum, medicus curauit. quum magnus Deus Francorum precibus vocatus, ſuſceptis votis, pro Braiaquelli ſalute, præſens adeſſet. Baliuus obſidione parum procedente, immò re deſperata, ſe cum Exercitu, multis detrimentis à ciuibus atq; Græcis, in nouiſſimum agmen inſtantibus acceptis, Pamphilum, tanquam in portum recipit. Ibi ſtatiua caſtra duos menſes habuerunt, interdum populabundi circumiectas Thaciæ regiones Didymoticum verſus, atq; aliorſum vagari. Ciuitatum agros, niſi qui fructuum & frugum vbertate inuitarent, circumeundo magis quàm obeundo, magna prædarum copia ſeſe explebant: eo tempore hybernorum ſpeciem, qui more militari, appetente hyeme, ingruebant, Pamphili agitantes. ad quam vrbem etiam merces commeatuſq; proxima Rhędeſto, ac maritimis Propontidis ciuitatibus vicinis, largè inuehebantur. Sed tantiſper Baliuo Imperij omiſſo, quod ſeries hiſtoriæ poſtulat, ad res Venetas veniamus. Raynerio Dandulo in Patris Henrici Venetiarum Ducis Principatu vicario, nondum de illius morte nuncio in vrbem delato, Rogerius Maurocenus vſufructuarius Apſorenſis Comes (qui comitatus in altera Abſyrtidum Flanatici ſinus inſula ad maritimam Liburniæ oram, Oſſarum vulgò dicunt, ſicuti Arbenſis in Illyrio, & nonnulli alij, hodie iuris eſt annui, eius qui Reipub. videtur) Rogerius Permarenus, Benedictus Grilionus, Paulus Quirinus Senatores primarij, à Repub. Conſtantinopolim leguntur, cum ipſius Raynerij litteris, & his mandatis nominatim, Reipub. nomine Balduino Imperium gratularentur, quem nondum in prælio à Cumanis captiuum factum intellexerant, idq; Rempub. ex animo gaudere teſtarentur. Itemq; Senatum Venetum actorum Danduli Patris, in Vrbe Conſtantinopoli, & quadrante Imperij authorem profiterentur, deq; his tabulas publicas confici curarent, & confectas in ærarium referri. Sed & hæc vniuerſim, quæ commodo Reip. fierent, mandata habebant. IVviri Legati in Vrbe Conſtantinopoli honorificè accepti, de Balduini captiuitate, de Henrici Danduli Venetiarum Ducis morte, cognoſcunt. Zenum quoq; concilio publico Venetorum omnium, qui Conſtantinopoli fuiſſent, Prætorem & adminiſtratorem quadrantis, & ſeſquunciæ Imperij lectum. Ea de cauſa Zenus, vt erat præſtanti ingenio, atq; vſu rerum ſingulari Senator, concilium cogit. In eo, Legati poſtulant, vt

Ee 2 bene-

beneficia, siue feuda, quæ Dux Dandulus in vita de quadrante, & sesquuncia Imperij tùm in vrbe, tùm in Thracia, Macedonia, aut Epiro cuiq; attribuisset, quæq; posthac alij pro iure attribuerent, nulli à possessore, nisi Veneto homini alienari possent. Zenus Prætor de concilij sententia, Legatorum postulationes dignas videri, de quibus tabulæ confierent, & in ærarium referrentur, pronunciauit; moxq; muneribus donatos, attributo commeatu & nauigijs, quibus Venetias transportarentur, domum dimisit. Dum hæc agerentur, Patres Venetijs de Danduli morte certiores facti, XIII. Kalen. Augusti, nuncius enim actuaria naue Venetias celeriter aduectus erat, Petrum Zianum, Sebastiani Principis filium, vsufructuarium Arbæ Comitem, quæ Scardona Illyrij insula antiquis fuit, & eo tempore Consiliarium, cui multum recens Sebastiani Ziani clarissimi patris memoria suffragabatur, omnibus XL virûm suffragijs, Nonis Augusti Ducem declaratum excipiunt. Is è vestigio vt Veneti annales tradunt, non domum suam, sed palatium ad Diui Marci Ædem pertinens, populi coactu migrat; Vir egregiè probus, atq; idem æquus, & cùm morum suauitate, liberalitate, ac munificentia, tùm verò summa in Deum pietate, Patribus, & Ciuibus iuxta gratiosissimus. Sed ad Ioannem Regem Mysiæ regrediamur. cui, vt modò posui, Serræ deditæ, eiusdem iussu cum arce funditùs deletæ sunt, omnibus paulò post contra fidem dedititijs ad vnum necatis. Is secundarum rerum succeßibus audacior factus, extemplò Macedoniam ingressus, Thessalonicem prouincię Metropolim adequitat. ad vrbem, atq; in Thessalonicensium agro, complures dies commoratur. Bonifacius Monferratensis Thessaliæ Rex, opinione grauius, Balduini sui, & Imperatoris, & Patroni calamitatem, Thessalonicæ lugebat; mœrebat etiam Barones, qui funesto illo prælio fędè perierant. dolorem cumulabat Serrarum deditio, ac suorum equitum, per summam Regis perfidiam, interitus acerbissimus. Mysus, equis excurrendo fessis, & fractis, cum Bonifacium opprimere non posset, cui vni ex omnibus infestissimus erat, & inimicior quàm Balduino, progredi destitit; & mutato consilio, per Hæmi rupes in Regnum redijt. De Philippopoli autem paucis dicendum. Philippopolis ad Hebrum, quem Marizam dicunt, Thraciæ ciuitas, sub Rhodope, partim in collibus, partim in planitie sita; oppidum antea, mox à Philippo, qui post Gordianum imperauit, condita, Philippopolis appellata est; à quibusdam Trimontium, ob situm, quòd tribus quasi montibus cingatur, dicta est; Constantinopoli nouem dierum itinere abest, om-

nium

nium Thraciæ vrbium clarissima, & munitissima. Hæc ciuitas per se infida, apertè cum Raynerio Traiectensi domino suo, Imperij beneficiario bellum gerere cepit. nam paulò antè Balduinus Imperator, Philippopolim, cum agro ac reliquo ciuitatis censu, Traiectensi de Imperio benemerito, atq; etiamnum benemerenti, iure feudi (vt vocant) tribuerat, quod beneficium in ærarium Imperiale relatum esset. Itaq; ciuitas Balduini casum, Blesensis, Baronumq; interitum ac Francorum stragem quàm maximam, Serras expugnatas atq; euersas, cum fama accepisset; sciret etiam Traiectensem patronum à suis necessarijs & cognatis, atq; adeò ab Raynerio filio, ac nepote, vel per indignationem, parentis iniustitia, ortam, vel rerum desperationem, de hostis florente Fortuna præsumptam, vt desertum nomen Francicum, sic omnino extinctum esse putauit; atq; ita stirpitùs eradicatum, vt non modò posthac fruticari, sed ne efflorescere quidem posset. Infelicium igitur fortunam insectata, ad Mysi potentiam, atq; opes maximas deuolauit, seq; ei dedidit: ac, ne sine munusculo ad Regem perfugeret, Traiectensis domini proditionem apportat: pollicita, si Philippopolis muro adequitaret, si armatum se tantum ad vrbem ostenderet, clàm, palam've in vrbem introducere. hoc clandestinum cum hoste colloquium vt Traiectensis resciuit, hoc vnum præcipuè extimuit, ne ciues se Regi viuum traderent. Itaq; diffisus se tueri posse, quod valde cuperet, suas copiolas colligit, suburbio quà præteriret, vbi Philippopolitis, qui ciuitatem Ioannissæ vltro dediderant hospitia facta erant incenso, diei itinere continuo Stenimacum castellum petit, quod Philippopoli sex millium interuallo abesset. Stenimacum Thraciæ oppidum est, in Philippopolitana Strategia, ad Rhodopen sub radices montis situm, cum arce, prærupto in colle qui vrbi incumbit. Constantinopoli oppidum nouem dierum itinere abest, hodie Turcis maiori ex parte dirutum, Stamacum appellatur. Oppidum id popularium multitudine, sed qui non magnum rei militaris vsum haberent, satis pro tempore refertum; at frumenti, commeatusq; ita inops, vt ex omni copia, ne diarium quidem suis posset suppeditare. Eò, se cum sua manu abdit, vitamq; ibi tredecim menses, parcè ac duriter traxit. nam rerum inopia, eò hominem adegerat, vt ei necessè esset carnibus equinis victitare. hoc etiam Traiectensem incommodè habebat, quòd cum inter Stenimacum & Constantinopolim nouem dierum via interesset, rari vltro citroq; internuncij mitterentur. Rex Mysiæ à ciuibus facile persuasus, è vestigio Philippopolim Exercitum dirigit, tormenta muralia

mœnibus

mœnibus admoturus, ni protinus se dederint, & vrbem obsidione cincturus, ni ad eius conspectum (quòd Rex fidem & iusiurandum dedisset, omnes ad se æquo iure habitos iri) protinus deditionem faciant. At verò, postquam Mysus in manu habuit, consueta perfidia vsus, in Græcos sæuit: vulgus omne ferro de medio tollit, idq; in vrbis Archiepiscopi oculis; honestiores, excruciatos necat: partim viuis cutis detracta est, partim caput ceruicibus demessum: reliqui in catenas coniecti, & his constricti raptabantur. mox vrbem diruit, domibus, palatijs, omniq; ædificiorum genere formosissimam, non modò deformat, sed muris, turribus, arce deiectis atq; euersis, solo adæquat. Ita Philippopolim tertias pulchritudinis ciuilis, ingenij, ac dignitatis virûm omnium Imperij vrbium modò sibi vindicantem, tanquam cadauer, non sine lachrymis proiectum videres. Sed Henricus Imperij Baliuus, qui extremum Autumnum Pamphili egerat, quæ vrbs ad mediterranea Thraciæ, inter maritimam Rhædestum & Didymoticum castellum constituta est, ineunte hyeme, quo tempore miles conquiescit, cum suis intimis, de Rusio, quæ Topiris olim fuit, consilium capit: vtrum præsidium eius tutelæ, quòd ciuitas inter Strymonem & Nessum media, agri vbertate nulli cederet, & is locus Thraciæ vmbilicus esset, ad bellum gerendum peropportunus imponendum censerent, necne: omnium consilium fuit, Vrbem rebus omnibus munire. decretum itaq; præsidium centum quadraginta equitum, complurium Centurionum in equis, cui Theodoricus Losius Imperij Seneschallus, vnà & Theodoricus Teneromondanus Imperij Conestabilis, præessent. quos Imperij magistratus præsidiarios & militares, Balduino Imperatore declarato, iuxta patrium Galliarum ritum, vbi sine discrimine hoc magistratu funguntur viri militares & togati, ex Baronibus creauerant, eosq; patrijs nominibus vocabant. Eò confestim Henricus Baliuus Imperij, centum & quadraginta equites, magnumq; numerum Centurionum, in equis mittit. iussos, quod Imperij commodo facere possent, quàm latissimè vagari: Græcosq; & colonos armis lacessere, & quocunq; adirent offendere, quiduis facere, dum aliqua hosti incommodarent. Ipse, Beroen ad reliquias Exercitus proficiscitur. ibi, centum & viginti equitum turmam, & magnum Centurionum numerum, qui equo mererent, collocat: inde Arcadiopolim milite Veneto munit. inde Neapolim Thraciæ, Theodorum Branam Græcum Equitem tutatum allegat. is Branas, Agnetem sororem Regis Franciæ vxorem duxerat. ideoq; vnus ex omnibus cum Francis semper sentiebat, cum cæteri

Grçci rerum Francicarum euentum speculantes fide vacillarent, aut nos odissent. huic vni Grçcorum, quos vulgò fortunæ quàm fidei, religionis quàm veritatis sequaciores Franci semper senserant, maximum rerum suarum fidem habere, quòd eum pietas erga patrem, cuius iniuriam vlcisci miserè cuperet, & illustris affinitas cum Franciæ Domo, vt Græcis inimicissimum, ita Latinis, siue sua sponte, siue quòd eos solos pietatis vindices videret, amicissimum faciebant, cum per eos solos, pietatis laudem, ac fructum capere speraret. In recenti enim memoria habebat, Alexium Branam patrem Equitem maximè generosum, & vetere obsequio, insigni studio, atq; affinitate, cum Angelis Constantinopolitanis Imperatoribus inclytum, ab Isaacio Augusto Imperarore, viuum indignis modis habitum, & mortui caput ad ludibrium omnium, sceleratamq; contrectationem, in mediam aulam prolatum; atq; eodem, ad spectaculum, matrem captiuam, fęminam primariam, ac pudicitię quàm generis laudę nobiliorem, vocatam. ita, quanto odio Grçcos, tanta fide, & beneuolentia Latinos complectebatur. Solus igitur Branas Francicæ dignitatis fautor, & adiutor Neapolitanis præficitur. Arcadiopolitæ, & Neapolitæ, siue Ducis Branæ singulari amore, siue natura in Francum procliuiores, suo sumptu continens bellum cum Græcis gerebant, ex quo finitimorum graues inimicitias sibi crearant. Baliuus rebus commodè, vt in incommodis, institutis, Byzantium cum sua manu redit. Vt igitur Henricus Imperij Baliuus Beroe ad hyberna Constantinopolim, mense Octobri redijt, ab eo Zenus Prætor postulauit, veteres pactiones à nobis antè memoratas, quas Dandulus Princeps cum Balduino recens creato Imperatore, de quadrante, & sesquncia rerum Imperij fecerat, per arbitros diuisionis Imperij datos à Balduino, Flandriæ & Hannoniæ Comite, qui paulò post Imperator delectus est, & eodem ipso Dandulo Venetiarum Principe à Bonifacio Monferratense, à Baronibus, ac reliquis Votiuis militibus, idest Peregrinis, qui communibus armis Constantinopolitanum Imperium acquisiuerant, & à Balduino Imperatore iam declarato confirmatas, vt iureiurando renouet. Præterea, illa pacta concilio publico prioribus addita, Henricus Baliuus Imperij Zeno Prætori Veneto pristinis quidem legibus adiudicauit, quas à nobis ex eodem tabulario Veneto, Laurentij Massæ, viri doctissimi, eiusdem Reipub. à secretis, opera expromptas, non abs re visum est, hoc quoq; loco referre. Hæ, in huiusmodi ferè verba conceptę. Imperatori, Regni aut ampliandi, aut tuendi causa, in expeditionem

nem

nem proficiſcenti, milites Imperij, ideſt Vaſalli vulgò dicti, ex Kal. Iunij, ad III. Kalend. Octobris (is dies Diuo Michaeli feſtus eſt) ſuo ſumptu & ſtipendio militante. Milites Imperij Franci, Veneti've, priuilegiarij, qui hoſtem Imperij finitimum habebunt, dimidium eius temporis ſuo ſumptu, & ſtipendio nauanto. Illi ijdem, ſi vicini hoſtis incurſionibus, & repentinis, ac quotidianis iniurijs vexentur, ac infeſtentur, eius temporis vacationem habento. Hoſte cum Exercitu Imperij terras deperditum, aut populatum ingreſſo, milites Imperij, ſiue Clientes, præter legitimos dies & pactos, quantum temporis concilio publico videbitur, Imperatori, ſuo ſumptu militanto. his ſeruitijs, oneribus, & operis, Vaſalli, & Clientes Imperij, Veneti've priuilegiarij, Franci've, dum poſſeſsiones, & feuda in Imperio habebunt, alligantor & tuentor. Imperator cęteros ſumptus pro Imperij ampliatione, aut defenſione, de Imperij fructu, ac cenſu facito. Idem, concilio publico de Imperij tuitione dicto audiens eſto. de Imperatore militibuſq; Francis, ac Venetis, his legibus minus obtemperantibus, Venetorum & Francorum, judicum eius rei ergò ſelectorum, animaduerſio eſto. Imperator, nihil contra leges ac iura agito. Siquid commiſſum, eorundem ſelectorum iudicium eſto. Quando verò militiæ onera grauia ſunt, eo nomine feuda (quæ nihil aliud ſunt, niſi beneficia bellica) vt ſingulis clientibus tributa, quorum fructibus ſe ipſi in armis ſuſtineant, ita Auguſto cum Imperatoris appellatione, totius Thraciæ quadrans adiudicatus eſto. Actorum Henrici Baliui, Danduli Ducis, & eius VI. Conſiliariorum, Baronum, Marchionis quoq; Bonifacij, & eius Conſiliariorum, ſi quę pactiones informandæ ſunt, addendo, adimendo've cognitio eſto. Hæc Henrico Imperij Baliuo, & Marino Zeno Prætore in Blachernij palatij aula agentibus teſtes, hinc quidem rogati, Ioannes Faletrus, Ioannes Maurocenus, Marcus Dandulus, Ioannes Balaſtrus, Marinus Valareſſus, Andreas Molinus magiſtratus Veneti, à Baliuo autem Gotthofredus Villharduinus Romanię & Campanię Mareſchallus, Conon Bethunius, quem ſuperiùs Imperij Prothoueſtiarium diximus, Petrus Brachiolus, Manaſſes Inſulanus, maior honorarius Coquus, Macharius Sanmanechaus Panetarius, Milo Priuinus Pocillator, Equites, omnes honorarij Imperatoris miniſtri. At Rex Ioanniſſa, nihil oblitus quod ſuæ incolumitati, ac dignitati conducere arbitraretur, idem valde à pecunia, & ſuo milite paratus, quòd omnem ferè Thraciam rapaciſsimè diripuiſſet, Cumanorum, quos Scytharum genus diximus, innumerabilem multitudinem trans Iſtrum, ſpe

ſtipendij

ſtipendij inuitat. Iis Hæmo appropinquantibus, Myſos diſpartitis muneribus adiungit, eo conſilio, vt Tranſalpina regione ſuperata, in hoſtilem agrum irrumpant, & latè prædatis finibus, ferroq; & incendio cuncta abſumant. Igitur, tertia poſt Natalem CHRISTI Domini hebdomade, communicatis viribus, hyeme iam præcipitante, Thraciam populatum dimittit, ſed præcipuè Adrianopoli atq; Didymotico opem latum, quòd in ſua fide & tutela eſſent. Cumanis & Valachis in vnum coactis, atq; multitudine in dies creſcente, ſpecie tanti Exercitus, animi quoq; Regijs creuerunt. ea fiducia, in Francorum caſtella, inexhauſta auiditate adequitare, atq; incurſare. Theodoricus Teneromondanus Imperij Coneſtabilis, alter præſidij Præfectus, qui aduentantium Barbarorum motum præſenſerat, certior factus IIII. Kalen. Februarij, Cumanos & Valachos in quadam villa ſatis oſcitanter corpora curare, eò cum centum & viginti equitibus iter nocte continuat; paucis Topyris, quod Ruſium diximus, defenſioni relictis. Cum diluxiſſet, ſe in villam incidiſſe cognoſcit, in qua Cumani, & Valachi iacuerant, & pernoctarant. Itaq; de improuiſo irruunt, vt ne à colonis quidem ſentirentur, militeſq; Regios Cumanos, nec opinantes, ferro occupant, ſtragemq; horribilem edunt. cęſos ſpoliant, equos ad duodecim ſecum abigunt. Mox cæde facta ſeſe in viam Topyrim verſus conijciunt. In illo ferè temporis veſtigio, Myſi, Scythæ, & Valachi ad ſeptem millia numero, ad arma, ad equos concurrere, ad noſtros adequitare iniurias vltum; ita, vt benè mane Topyrim venerint. Noſtri, & hi perpauci defenſores, hoſtis aduentu exterriti; portas claudere & in muris conſiſtere. Eò factum, vt hoſtis, cum neq; ſcalas, neq; quicquam quo munitiones diſturbaret ſecum conuectaſſet, re infecta recederet, eumq; ſuæ temeritatis puderet ac tæderet. Huic, vix tria à Topyri paſſuum millia progreſſo, Franci in reditu, Duce Teneromondano, pridie Kalen. Februarij occurrunt. qui, cum ſe in hoſtem incidiſſe ſentirent, nequid indignum Francico nomine, & rebus ab ſe antea fortiter & pręclarè geſtis, animo conciperent, ſeſe non deſerunt. Teneromondanus Coneſtabilis ſuas copias repentè in quatuor acies diſtribuit & inſtruit, eo conſilio, vt nulla fugæ ſignificatione Topyrim lentè feſtinarent, qui paucorum tanquam portus eſſet. At Cumani, Valachi, Græci pedetentim, quæ maxima multitudo erat, populari tumultu collecta, quæq; Regijs auxilio, agmen clauſum venerat, in noſtros infeſti adequitare, nouiſsimos incitatis equis premere, magniſq; incommodis afficere. Theodorici Aloſtenſis Seneſchalli manus, cui Villanus

eius frater præerat, quòd Theodoricus Imperij Seneſchallus Conſtantinopolim ad ſuum munus deceſsiſſet, poſtremum noſtrorum agmen muniebat, ac tuebatur. In hanc aciem potiſsimùm Cumani, Valachi, Græci, vndiq; ingruentes, ſeſe atroci vlulatu edito, circumfundere, & certatim inuolare, equos confodere, omnia miſcere, maximi clamores excitati; tanta etiam impreſsio, & tam vehemens in noſtros facta fuit, vt turbatis ordinibus cum impetum ſuſtinere non poſſent, hoſtis in medium penetraret. Conſtat Andream Vrboeſum, Ioannem Coiſium, atq; alios fortes viros medio agmine ſuſtentando, maximos labores exudaſſe; hoſtiſq; impetum ita repreſsiſſe, vt in Teneromondani Coneſtabilis primùm, mox in Caroli Frainefij aciem propulerint. Noſtri paucorum virtute ſubleuati, ad primum à Topyri lapidem procedunt, vnde ipſam vrbem ab oculos conſtitutam cernerent. Regij indignantes Francos ſibi eripi, animoſius noſtris in terga inſtare, equites atq; equos certius configere, vltra noſtros progredi, vt circumcluſos Topyri intercluderent. Scythis enim equitibus qui leuis armaturæ ſunt, vt ſcriptores tradunt, naturæ inſtituto, mira eſt in caſtris velocitas: vt quum procul abeſſe creduntur, proximi ſint & improuiſi obruant. quum verò paratum accinctumq; hoſtem intelligunt, eadem qua venerant, ſeſe velocitate ſubducant. iterum, in aquatione & frumentatione coercenda, & intercipiendo commeatu inſignis ſolertia. Sanè nec pugnant cominus, niſi multis à cauſis de victoria perſuaſi; atq; hoc conſilij ſemper primo loco habent, vt vexatum incurſionibus hoſtem, præterea fame, vigilijs, ſtationum moleſtia premant, tædioq; militiæ afficiant, ad copias transferendas & caſtra mouenda impellant, vt ponè ſequendo, adoriri ſparſos, & conficere imparatos queant. quibus artibus graues alioqui populi Romani legiones, haud rarò in Orientem magnis cladibus affecerunt. nunquam verò plus damni ab illis eſt, quàm cum in planis locis bellum trahitur, & omnia vagis excurſibus patent. Itaq; Scythæ equites leues, noſtros cataphractos eminus feriebant: quos fugaces, noſtri præ armorum pondere, curſu adæquare non poterant. Ita, cum Franci modò egregiè ſuſtinentes, & modò renouantes impetum, eo euentu pugnarent, vt defendendo haud offendendo parum proficerent, & conſtitutum tenere iter non poſſent, cum Scythæ iam ab omnibus partibus ſe circumfudiſſent, & noſtros velut prædam indagine clauſam, venatoria conſuetudine paſsim opprimerent, omnes ferè aut occidione occiſi, aut capti. Luctuoſum ſanè certamen; vnde ex centum viginti maximè ſtrenuis equitibus,
& ſpe-

& ſpectatæ virtutis, tantum decem Topyrim ad ſuos euaſerint. Ea in pugna Theodoricus Teneromondanus Ruſiani præſidij Præfectus, atq; idem Imperij Coneſtabilis ardentiſsimè pugnans, cum ab inſignium criſtarum ornamentis Baliuus Imperij à Barbaris eſſe putaretur, eſt obtruncatus. Pariq; ſorte, centum & decem illuſtris nominis & virtutis notæ equites, capto ab hoſte eorum Signifero, capti, trucidatiq; ſunt. In his fuere ſplendidiores, Aurius Inſulanus Eques prçſtantiſsimus, qui cum Ludouico Bleſenſi Comite, ſuo Domino, ad ſacrum bellum venerat; Ioannes Somponus, Andreas Vrboeſus, Ioannes Coiſius, Guido Confluentinus Rhenanus, Carolus Fraineſus Gallus, ſecunda Conſtantinopolitanæ Vrbis expugnatione muralis coronæ gloria nobilis, Villanus Aloſtenſis, Theodorici Aloſtenſis, Imperij Seneſchalli frater, qui dum ſupremæ virtutis conatum edunt, adhortantibus Barbaris, vt ſe potiùs dedere, quàm interfici velint, cum his qui ſecum erant equitibus, ita obſtinatis animis certant, vt patrio gentis more, fortiter potiùs cadere, quàm in hoſtium poteſtatem turpiter venire malint. Reliquorum cæſorum, & captiuorum numerus, nec reperiri quidem, nedum recenſeri poteſt. Cumani, Myſi, Græci, multo noſtrorum cruore conſperſi, cum iam cædis ſatietas illos cçpiſſet vſq; adeò, vt pleriſq; langueſcerent manus, re benè & feliciter certata, omnibus armis noſtrorum & equis, ac vexillis, cæteraq; prçda & manubijs ditati, relicta Thracia celeriter domum redeunt. Decem illi quos cæde ereptos diximus, quiq; Topyris tutelæ relicti erant, primis tenebris vrbe egreſsi, itinere totam noctem contento, Rhædeſtum benè mane perueniunt. Eius cladis pridie Kalend. Februarij acceptę adeò funeſtæ & exitioſæ, nuncius Henrico Imperij Baliuo, ad Diuę Mariæ Blacherniæ puluinaria, magna cum veneratione, & Litania Sacerdotum omnium, populiq; Conſtantinopolitani, armatis militibus de more templum intrantibus, ſupplicatum procedenti, IIII. Nonas Februarij, qui dies Virgini Deiparæ, Chriſtiana cæremonia ab candelis ſolennis eſt, atq; idem feſtus, affertur. Magna religione id delubrum Byzantij colitur: communis quippe omnium perſuaſio eſt, inibi ſtolam Diuæ Marię, præterea partem Zonæ, eiuſdemq; vittas capitales, in vrna aurea à multis ſęculis, ſumma religione ſeruatas, ſupplicantibus oſtendi. Caſum omnes mςrere, & tantæ ſtragis incommodum lamentari, ſuumq; vrbi fatum impendere, atq; inſtare dicere, quum inopinato nouæ, & prioribus quidem malis acerbiores clades, quotidie ſubirent. Eo die, Henricus Imperij Baliuus, com-

presso animi dolore de Selymbria maritima Propontidis vrbe tuenda, consilium exquirit, ne desperatis auxilijs, duriùs sibi consulerent. omnes censere, Selymbriæ, quòd oppidum ipsum bidui iter Constantinopoli oppositum, eidem vrbi aduersus maritimas, terrestresq; copias, pro vallo & fossa esset, quòd propinquum & primum hostem antecursorem præsentisceret, extremis temporibus perfugium salutis omnium certissimum. In pręsidio repentè eò Macharius Sanmanechaus cum quinquaginta equitibus mittitur. Non ita post, Rex Mysiæ Ioannissa de equitum Francorum occisione certior factus, tanta voluptate debacchatur, quanta in Barbarum cadere potest. nuncium enim eò optatiorem acceperat, quò is equitum numerus, ex omnibus Francorum copijs selectior fuisset, & pręstantior. Proinde sibi maiores spiritus sumere, deq; nomine Francico, ac stirpe radicitus excidenda, altius cogitare cępit, quòd eos ex suo ingenio metiens, nunquam quieturos diceret. Extemplò admirabili conquisitione, de Cumanis quos Scythas diximus, Mysis, Græcis (quoniam superiori populatione, nostri equitatus maxima parte cæsa, egregiam operam nauassent) vndecunq; potest, maximum militum numerum colligit. cum hoc Exercitu, iterum Thraciam ingressus est. ad eum vndiq; Legati de pace mittebantur, qui se, suaq; omnia Regi dedicarent. nec id mirum. tanti enim Exercitus, tot victorijs fortunati terrore, omnium etiam per se fidelium, voluntatis commutatio facta est. Veneti, qui Regem paulò antè aduentare audissent, eiusq; aduentus fama, vel constantissimos à Franci amicitia, & fide facilè detorqueri viderent: quando sibi non cum armato hoste certandum, sed cum diro Sathana, eiusq; satellitibus, Euro ipso pernicioribus, quibuscum nullam omnino operam Veneto dignam edere posſent; Arcadiopolim protinus deserunt. At Ioannissa rebus omnibus posthabitis, magnis itineribus Neapolim Thracum venit. eam Latinorum, & Græcorum pręsidijs satis firmam coram cognoscit. Blasium Fransurem equitem Bellouacum Latinis præesse, Theodorum autem Branam Græcis spectatæ in Francos fidei, quòd illi Regis Franciæ soror Augusta matrimonio iuncta esset. nihil tamen ille cunctatus, suos vrbem oppugnare iubet, sperans primo impetu capi posse. nec spes fefellit, ea enim in pugna, vel maximè cruenta, pleriq; nostrorum ceciderunt. Blasius Fransures præsidij Pręfectus, inter primos captiuus ad eum deducitur, ac eiusdem iussu statim necatur, cęteriq; omnes Franci iuxta & Latini, quos authoritatis, aut virtutis opinionem inter Francos,
vel

vel Latinos habere cognouisset, neoneri essent, interficiuntur: vulgus minutum, mulierculæ, puberes, impuberes in Valachia in perpetuos carceres conijciuntur. Vrbs postremò diues & potens, & in optimo Thraciæ agro sita, funditùs euertitur. hoc fatum Neapolitanorum Thraciæ extremum fuit. Cæterum inter Neapolim, & Rhædestum ad mare situm, XXIIII. millia passuum intererant. Hæc vrbs maritimis diuitijs opulenta, & lunato portu circumambiente Propontide, benè munita, & perampla, Venetum præsidium acceperat; quum pridem in rerum partitione, in Venetæ Reip. partem cessisset. Præterea, Centurionum in equis ad duo millia manus accesserat. vt primùm Cumanorum eruptione cognita, Rhædestum pręsidij causa conuenissent. Nuncio calamitatis Neapolitanę trepidè apportato, tantus repentè pauor nostrorum animos occupat, vt inde virtutem omnem fugaret, nec quicquam consilij in eorum pectoribus posset consistere. Dein fama vires pauori de Regis Ioannissę perfidia, de captiuis excruciandis dante, Veneti momento ad naues conuolant, magno strepitu, ac tumultu; nullo certo ordine, atq; imperio, cum quisq; primus nauem conscendere adproperaret. Centuriones in equis, Franci, Flandri, atq; aliunde orti milites, planè vecordes & attoniti, nihil expectato, vti instituerant tubæ sonitu, neq; abeundi signo, quòd equestris tympani leui pulsu per ordines dari solet, tumultuosè properantes, terra statim fugam capessunt. Pauor sæpe rerum maxima momenta vertit; quòd cum aliàs, tum verò hac maximè Rhædestana fuga compertum est. hanc vrbem quæ natura & opere munitissima esset, quę loci opportunitatibus reliquis Thraciæ vrbibus præstaret, quæ viris & nauibus abundaret, Rex vt oppugnaret in animum nunquam inducere poterat, nisi fama fugæ omnis pedestris præsidij ac naualis, per singula propè horarum momenta ab certissimis exploratoribus delata, ipsum secunda fortuna satiatum coegisset. Cum verò Francos, Flandros, Venetos fędissimè aufugisse certò rescisset, & in propinquo esset (nempè decem millibus passuum à Rhædesto tetenderat) suam inde victoriam præsagiens, facilè iam captam vrbem captum diuertit. Græci, qui in vrbe remanserant, numero & viribus impares, ad promerendam Regis beneuolentiam, sese illico dedere. Sed omnes ad puberes comprehenduntur, exceptis his, qui fuga arrepta sibi consuluerant, in interiorem Mysiam relegantur. Vrbs funditùs disturbata: qua nullum damnum maius iniuria dari poterat, quoniam ea vna opulentissimarum Thraciæ & florentissimarum esset, & situ loci opportunissima.

Huic

Huic propinquum Panium, haud meliore fato fuit. hæc maritima inferioris Thraciæ ciuitas est ad Propontidem, iuxta Chersonesum, Rhædesto proxima. vrbem auxilij desperatione repente deditam labefactat & diruit: Colonos in Mysiam relegat. Ex eo loco iter Heracleam, quàm veteres Perinthum nominarunt, accelerat. Ea pariter maritima Propontidis ciuitas, celeberrimo illo Amphitheatro marmoreo ex vno lapide exciso, quod instar septem Orbis miraculorum numeratur, antiquorum temporibus nobilitata est; ab Hercule olim condita, mox (vt diximus) Perinthi Comitis memorię dedicata. Portum habet commodissimum: iuriq; Venetorum in partitionibus concessa, quam tamen paruo præsidio munierant. Ita infirmam Rex oppugnat, nusquam resistente Veneto, primoq; impetu capit. ideoq; communem reliquarum pugnantium fortunam experta est. magna cæde facta, reliqui captiui in Mysiam trahuntur; vrbs solo adæquatur. Mysus inde profectus, Daonium peruenit, quæ in mediterraneis Thraciæ ciuitas est, inter Tzurulum & Selymbriam constituta, quam olim Daones condidere. ciuitas sanè quam munita & ædificiorum pulchritudine spectabilis; virium tamen imbecillitate, nec defensa, & statim dedita, Regis iussu euertitur. Exinde, Tzurulum adequitat. Homines, adeò pusilli animi, vt imbelli inimico magnum animum facerent, ne aliquod grauius detrimentum supremæ calamitatis acciperent, sine mora, deditionem faciunt. Hinc Cumani & Mysi, euersione vrbis facta, captiuisq; viris & mulierculis, in Mysiam contra fidem, ac iusiurandum proreptis, sola nostrorum remissione confidentiores, totam Thraciam emensi, Constantinopolim adequitant. Cum Henricus Imperij Balinus in vrbe esset, nec suorum paucitate hostem offendere posset, simul & vrbem defendere, vrbanorum animos metus, & męror præoccupant, ita vt Vrbi fatum extremum venisse quererentur: eò dolentiùs, quòd Cumanum prædas opimas facere, suasq; omnes fortunas diripere, & quod indignius est, colonos circumiecti proximè agri, mulieres, pueros in seruitutem abducere, vrbes deniq;, & castella excindere oculis cernerent. Ita Constantinopolitani Imperij opes omnes, prædas, rem Latinam, detrimentis post hominum memoriam maximis affecerunt. repente è vestigio Athyram, inter quam & Constantinopolim vigintiquatuor millia passuum intercedebant, prædabundi contendunt. quam Henricus Imperatoris frater, Pagano Aurelio beneficio perpetuo vtendam dederat. Athyra Thraciæ ciuitas, inter Selymbriam & Constantinopolim constituta, Phœnicum Colonia, ab Thyra fluuio, qui ex Rhodope

dope Propontidem influit, nomen accepit. Sed Athyrani ciues qui fędæ mortis supplicio animum desponderant, Aurelio absente, audito hostium aduentu, inde maximo numero cum territorij incolis aufugerunt. Mysi vrbem aggrediuntur. Oppidani qui in vrbe remanserant, vitæ desperatione audaciores facti, fortiter, vt in supremo actu, audentes primo obsistunt, mox in aduolentes vndiq; Mysos pedibus erumpunt; & tanto animo, tantaq; alacritate impetum faciunt, vt sese lanceis Barbarorum induere, & offerre sagittis non dubitarent, modò Mysos vel semiuiui, traiectiq; vulnerarent. tantus inerat aut desperatis, aut deuotis animis mortis contemptus. hostes tandem vrbem vi, atq; impressione expugnant. atq; hic tanta eorum qui remanserant occisio patrata, quanta nullo antè in oppido facta fuit. Cæterum constat hoc, omnes vbiq; locorum fidei Regię deditos, aut ferro extinctos, aut viuos in Mysiam raptatos, mancipia Barbarorum fieri; omniaq; oppida & castella excisa fuisse & euersa. Ita, tota Thraciæ regio, oppidis frequens, quæ sunt circum Constantinopolim, quò quinque dierum via obiri potest, miserè fędata, & vastata; Bergula & Selymbria exceptis, quæ præsidio Francorum ab importunissimi hostis diritate & perfidia tutæ essent. Bergulam Anselmus Chaemus, centum & viginti equitum virtute tuebatur. Selymbriam Macharius Sanmanechaus quinquaginta equitum præsidio obtinebat, Henricus autem Imperatoris frater, cum reliquis copijs Constantinopoli consederat. Ex quo, rem Latinam in summum periculum redactam licuit cognoscere, quod de summa Imperij nihil præter muros Constantinopolis, Bergulæ & Selymbriæ vicinioris Thraciæ vrbium, in nostra potestate haberemus; nec quo Fati peruersitas euasura esset, satis humano consilio prouideri poterat. Gręci, nostrorum miserijs atq; ærumnis, aut satiati, aut pro malis illachrymantes, qui à Francis ad Ioannissam desciuerant, eiusq; sacramento militabant, ruinis etiam oppidorum Græcię, & castellorum, Regisq; immanissimi perfidia commoti, sese Barbaro ad necem traditos putare. Itaq; sibi prospicere, & inter se colloqui. coniectare Regem Adrianopoli quoq; & Didymotico euersionem in itinere domum, breui illaturum. Id si faceret, perpetuò de tota Thracia actum esse: quando Adrianopolis vrbs omnium Thracię amplissima, & opulentissima foret. Didymoticum autem Hebri amnis meatibus maximè tutum. Ius igitur defectionis à tanta iniuria meritò natum, eoq; bonis omnibus probabile arripiunt. Clam Legatos Constantinopolim, ad Theodorum Branam (is illius Alexij Branæ filius

fuerat,

fuerat, qui militum fauore ad Imperium olim Constantinopolis contendens, ab Isaacio Augusto olim defecerat) rogatum mittunt, vt pro suo in Græcos studio, & quanta maxima apud Henricum Baliuum Imperij, & Venetos gratia atq; authoritate posset, hisdem satisfaceret: suppliciter sibi veniam peteret: doceret, Græcos bona fide ad Imperij authoritatem redituros, atq; vnà Græcos & Francos amicitiam inituros, si ipsis Adrianopolim, atq; Didymoticum concederent. Ea de re à Baliuo & Venetis illicò concilium habetur. deliberationis exitus fuit, ipsos, pacem petentibus dare: Adrianopolim & Didymoticum cum suis agris, eo iure quo Adrianopolitæ & Didymoticini clientes Imperiales habuissent, tabulis augustalibus ritè confectis, Theodoro Branę vti Gręcorum Procerum splendidissimo, & Agneti Augustæ eius vxori, Philippi Regis Franciæ sorori, nullo pecuniæ tributo imposito, ea lege, beneficio tribuere, vt officia & obsequia patrono Imperatori atq; Imperio, cliens clienta've ederet. Hæc Agnes, vt in Vrbis captiuitate suprà memorauimus, primùm Alexio Comneno Cæsari, Manuelis Augusti filio impuberi nupsit, Andronici opera de medio sublato: eadem, ipsi Andronico, post Augusto coniugata; quo demum populari seditione extincto, Imperioq; ad Isaacium Angelum delato, tertiò Branæ denubit. Conditio pacis à Græcis accepta: atq; ex ea die, Baliuus & Veneti veterum iniuriarum obliti, Græcos sincerissima fide, Brana conciliatore in amicitiam receptos, perpetuò fouendos à Mysorum incursionibus suscceperunt. Accidit autem, quod prætereundum non videtur, vt Niceta Choniata Græcis annalibus tradit; quòd ante tantam Scytharum ex Asiatica Sarmatia, & Caucasijs montibus in Thraciam incursionem, circa Thracię campos Constantinopoli proximos, Cornicum & Coruorum legiones, aliæ à Septentrione, aliæ ab Austro in vnum locum congregatę, duram atq; ingentem pugnam in aere commiserunt; siue ostentum illud fuerit, prognosticumq; futurę Scytharum cum nostris pugnæ, seu naturalis contentio, quòd multitudine cadauerum ijs campis per annum ante iacentium, quibus alites ipsi vescuntur, pugnatum sit ob pastus cupiditatem. Sed acri vtrinq; prælio facto, magna cæde edita, Corui magnitudine corporum, acrioribus magisq; falcatis armatis vnguibus ac rostris, alisq; vtentes patentioribus, cum maiores captarent auras, Cornices quasi pugionibus confoderunt, & proinde phalanges meridionalium Cornicum, terribilem in fugam verterunt. Cum ad cadentium Cornicum aceruos conclamare Corui, crocitatuq; significare victoriam cernerentur. Fuere

tamen

tamen qui id prodigij loco acciperent, quasi futurum esset, vt Latini aliquando à Scythis,& Sarmatis Asiaticis,seu Septentrionalibus pulsi, rebus perditis, vehementer affligerentur. nemo tamen, qui non futurum breui in Thracia contendentium Exercituum auguraretur certamen, partisq; alterius fœdam calamitatem prospiceret. Alij autem felicius interpretabantur, nostros Septentrionales pulsis Græcis quasi Meridionalibus Cornicibus, Imperium ad Latinos transtulisse; simulq; futurum, vt Imperator Latinus & milites, cum Græci bello superiores,prout iam cœpissent, ab ipsa victoria dites aliquando euaderent. Cæterum Mysus, Deûm atq; hominum apertus hostis, animo agitans quibus maximè consilijs, quaq; arte Francorum reliquias prosterneret, educto ex hybernis milite, Thraciæq; oppidis, castellis, vicis, intra Februarium & Martium menses direptis, euersis,exustis,Fanis Dei, Cœlitumq; spoliatis & vexatis, è vastitate, tandem atq; inanitione, Aprili mense post Resurrectionis solennia iter Adrianopolim, & Didymoticum versus celeriter facit: MCCVI. sperans se vtriusq; oppidi, consimiliter ac cæterorum, potiturum. In eo itinere, Græci qui in Exercitu erant,speculantes Regem Adrianopolim versus copias ducere, furtim in crebris, sed non ita frequentibus manipulis, modò viceni, modò trigenteni, modò quadragenteni, modò centeni fugam,interdiu & noctu, in vrbem consciscunt. Vt Rex id animaduertit, à Græcis petit vt sibi portas recluderent. Illi se facturos negant, & Regi perfidiam turpiter exprobrantes, cuius auarè & crudeliter dominantis Imperium,aliquot iam menses in luctuosa seruitute pertulissent, nominatim refricant ei fractam fidem, cum primùm à Francis ad ipsum defecissent. Cum enim iuratò promisisset, Græciam omnem incolumem seruare, suam deditionem, miserrima cæde & cruciatibus Græcorum exulum, innocentium ciuitatum incendijs, rerumq; omnium euersione,remuneratum fuisse. Hæc (addunt) oratione non renouaremus, quòd satis apparent,& in omnium oculis obuersantur,nisi eius crudelitas atq; immanitas,& iuris gentium contemptus, vbiq; gentium iam prouerbij locum obtineret, nota Mysæ nationi ad æternam ignominiam inusta. His rebus nobis persuaderi,illum inter tot funera nostrorum,& vulnera,in nobis paria,ac in veteribus alijs dedititijs,exempla editurum. Rex, tametsi famæ suæ ignarus non esset, vt alienatos abs se Græcorum animos nequaquam intelligeret, & præsentiret quam parum spei in populi studijs esset reponendum,vbi tamen nullum locum suis postulatis reliquum, sed homines per se infideles palàm in se bellum

parare videt, Didymoticum circumsedit, Tollenonibus, vineis, machinisq́; omnibus conductis oppugnatum aggreditur. agrum circum Vrbem latè vastat. Adrianopolitis, & Didymoticinis animum per se vegetum, & satis fortem, fides fędusq́; cum Henrico Imperij Baliuo & Venetis, impendiò magis augent. Legatos itaq́; animum suum Constantinopolim testatum mittunt; simul & auxilium imploratum, deprecatore Theodoro Brana vsuri. Per Deum Cęlitesq́; Henricum Baliuum, & Venetos orant, vt Didymotico suppetias ferant, & obsidione teterrimi hostis liberent. Henricus legatione audita, confestim Venetos & Barones in consilium aduocat. multisq́; de ferendo auxilio disputationibus habitis, quòd nihil in ipso imminentis periculi limine, magis pernitiosum foret longa deliberatione, bona pars censuit Didymotico auxilium celeriter mittendum. multi, qui ne portis quidem pedem efferre volebant, Constantinopolim suo præsidio nudandam non esse, præsertim in tanta paucitate, quæ in stationibus vrbanis esset. Ea militum transcriptione, Christianam rem in summum periculum adduci. Illud tamen siue altercatio, siue ratio obtinuit, vt Henricus Imperij Baliuus delectu, ex omnibus Græcis, Francis, Venetis, inquilinis, diligenter habito, Exercitum quàm maximum collectum, Selymbriam educeret. Ita, sedula conquisitione delectus fit, vt copias non contemnendas Henricus coegerit. sed cum consternatæ multitudinis is esset pauor, nouis cædibus & periculis quotidie auctus, vt difficilè ad bellum profecturi viderentur, ac certissimus futuræ cladis timor mentes omnium occuparet, Petrus Capuanus Cardinalis, Innocentij Pont. Max. Legatus in castris, vir spectatus, prodijt, qui vt sacratum virum decebat, quò nostrorum animos confirmaret, è suggestu apud Exercitum, hæc verba habuit. Hanc Ciuitatem viri Franci & Veneti, vosq́; Gręci & Inquilini, qui honestis artibus dediti Vrbem incolitis, vnam de Deo, vnico palmarum datore, ac militiæ præside opinionem habere persuasus sum. Sed fortasse pietatis erga Deum momenta, non satis vobis nota sunt. Pietatis sanè primum gradum erga Deum esse, qui, cùm eius castissimo cultu tenetur, tùm verò nouis cultoribus conciliandis, & refractarijs atq́; sectarijs dissipandis & perdendis, pauci id quod est, intelligunt. Iam, si pro patria, quæ communis est parens vniuersorum, si pro singulis parentibus, ac necessarijs, libenter pericula subimus, qui secundus est, & tertius pietatis gradus, quid causa religionis Dei agendum? quę princeps est pietas, reliquarum omnium virtutum fundamentum. Nullam verò scitote Christianis inter se belli gerendi

iustam

iuſtam cauſam eſſe, ſi diſcordiæ & inimicitiæ inter eoſdem ſuſcipiendæ, nulla æqua ratio eſſe poteſt. Nam omnes Chriſtianos è pluribus velut in vnum corpus, pace, amore, & charitate contrahi, Diuinus ille noſtrę Religionis conditor, & idem Soter omnium communis iubet: cuius corporis ſe caput vnum profiteatur. Sin autem hoc diſcordia, inimicitia, & odium diſtrahit, ac diſsipat, vbi CHRISTVM Deum relinquimus? vbi eius ſigna deſerimus? Siquidem plurium corporum plura capita eſſe neceſſe eſt. Inimicitiam certè, multo verò magis bellum ex hominibus exterminandum, ac ſtirpitùs eradicandum eſſe, vtriuſq; miſeri exitus, ſed belli miſeriores, declarant. Reliquum eſt igitur contra impios ſolùm (nam inter pietatem & impietatem medium nihil eſt) iuſtam eſſe non contentionem modò, ſed etiam dimicationem. Cumanus & Scytha quocum bellum facitis, non modò per ſe impius eſt, verùm etiam palàm hoſtis piorum; & ſi vſq; patimur, Religionis omnis extinctor, & fatalis euerſor. Quid Myſi, quid Triballi? nonne ab Romano Pontifice Max. defecerunt? Hoc verò bellum aduerſus Cumanum, Myſum, Triballum, quanta nullum vnquam patratum fuit, iuſtitia & pietate regitur. quandoquidem hę gentes, quę à Diuinis legibus & Pontifice Max. defecerunt, expiatæ veluti ſacris armis, & deniq; victoria veſtra luſtratæ, ad antiquos Chriſtianæ Religionis ritus reuocentur. Cumq; iuſta cauſa armorum (quæ conſcientia timido etiam animum addere ſolet) pars ſit victoriæ, quid in hunc hoſtem inuolare dubitamus? At, fortè laborum merces & præmia quæruntur? Superſtites equidem hoſti opulento, ſpolia opima atq; exuuias, magno cum decore, ad vniuerſam poſteritatis memoriam, detracturos confido. Animis verò pio bello mortuorum, cęlum ipſum, Romanus Pontifex Max. Innocentius clauibus (vt ſcitis) datis diuinitùs, reſerabit. Nunc agedum, maioribus Dei auſpicijs, ſed Henrici Baliui Imperij ductu, optimi Ducis pariter & militis, æternæ ſpe laudis incenſi, in prælium iuſtum & pium adite. Eodem tempore, Legati ferè quotidie ab Adrianopoli ad Baliuum, cum his mandatis venire. Græcos, niſi opem ferret, funditùs interijſſe: & quoniam rerum omnium inopia premerentur, caueret per Deum Cęliteſq; neceſsitatem, ſibi mortem conſciſcendi addere, quòd antè optarint, quàm vultum Ioanniſſæ Tyranni aſpiciant. Continuò Baliuus concilium Venetorum & Francorum conuocat; & de re Adrianopolitana refert. Sententiæ dicuntur. Omnes protinus Beroen petere oportere, vbi de toto negotio melius cognoſcerent, &, vt res flagitaret, prouiderent. Vt ſapientiſsimè conſultum,

ita maturrimè factum: motis castris tabernacula IX. Kalen. Iulij ad Beroen statuunt, pridie eius diei, qui Diui Ioannis Baptistæ natalis memoria festus est. Eò ab Adrianopoli oratores, eodem die audientiam petunt. Introducti in curiam; Eadem vis hostis (inquit princeps Legationis) quę vos & necessitas, quod omen Deus obruat, aut in hostem malè vertat, Didymoticum in se admittere vrget & cogit. Eos, fortassis octo dies suffecturos putate. inde, puncto post temporis, nisi rebus perditis opem fertis, actum esse. Regem Ioannissam machinamentis murum quotidie quassantem, quatuor locis iam labefactasse nuncio. qua semel fenestram aperiat, continuò militem isto mortis contemptu quem vidimus, in mediam ciuitatem irruiturum. qui iterum acerrimo impetu in murum inuolasset, sed Dei voluntate, & nostra virtute depulsus esset. Vt Legati Curia egressi sunt, Baliuus re à Venetis, à Baronibus pluribus disceptata, Nos (ait) recentes Selymbriam vsq; progressos (Barones optimi, vosq; viri Veneti) Didymoticinis & Adrianopolitis, cæterisq; in vicinia Imperij clientibus non saluis, in Vrbem regredi ne dicam refugere, puderet ac tæderet. Proinde omnes, vt pridie Fęcialis sanxit, ritè confessos, & sacrę hostię communicatione expiatos, cras in ordines dirigere, si ita vobis videatur, Deo Diuisq; benè iuuantibus, auspicabor. Equites fortissimos viros (quod vos quoq; scire arbitror) ad quadringentos in acie constituere possum: tot enim lustrando Exercitu facilè recensui. Baliuo ab omnibus assensum est. Mox, Legatos accersitos rogant, quo statu res foret, quot hominum millia Rex in ipsos coegisset. Respondent, equites, patrio more armatos ad quadraginta millia collegisse, præter pedites innumerabiles, sed quos nullo ferè numero in Exercitu haberet. Scythæ enim Mysi, ac Triballi, cum equitatu præcipuè polleant (nam quisq; vel egentissimus domi equum alit, quo prædetur & militet) scuto, hasta, incuruo gladio vtuntur, & nonnunquam lancea, missilibus, atq; arcubus rem gerunt. Concursus profectò vtriusq; aciei nimio plus impar: vt tantam nostrorum paucitatem, tantæ Barbarorum multitudini congressum ducere non sani Ducis videatur. Insequenti die, VIII. Kalend. Iulij, qui dies est natali Diui Ioannis Baptistæ dedicatus, prima luce, delicta omnes Christiano more confiteri, & sacratissimam Eucharistiam de Sacerdotum manibus, summa religione totis castris sumere. Postridie eius diei, nouem acies constituunt. Gotthofredus Villharduinus Romaniæ & Campaniæ Mareschallus, vnaq; Macharius Sanmanechaus, honoris causa iussi primam manum ducere, Conon Bethunius secundam,

dam,

dam: tertiam Milo Brabantius: Paganus Aurelius, & Petrus Braiaquellus quartam: quintam Anselmus Chaemus: sextam Balduinus Bellouisus: Hugo Bellinensis septimam: Baliuus autem Balduini Imperatoris frater octauam: postremo Garnerius Cornaius, cum Flandris, & Theodoricus Losius Imperij Seneschallus, nouißimæ aciei præesse iußi. Milites adeundi in hostem, & pugnandi auiditate dispersi, præ gaudio, atq; voluptate debacchari. Confestim arma inspicere, eademq; & equos polire, nullum laborem recusare, in omnia deniq; capitis discrimina sese Ducibus offerre. Idcirco sese tanto labore, è media cęde, è medio certaminis incendio, per medios hostes, & eos confertißimos eripuisse, minimè decorum putabant, ne Balduinum Imperatorem suum, atq; Blesensem, quos adhuc publicè lugebant, inultos relinquerent. Ioannissę anima, Principum & Baronum manibus parentandum. Itaq; nostrorum paucitas omnibus rebus prouisis, iuxta ac si hostis coram adesset, alacris, quadrato agmine, tridui iter Didymoticum versus perrexit. nec verò meminisse possumus vllam aciem voluntate periculosius certamen quæsijsse. Nam præterquàm quòd Gallis perpaucis, cum innumeris dimicandum esset, verendum etiam fuit, ne Gręci quos obsidionis discrimine liberatum adibant, quorum fidem semper fluxam experti essent, coniuratione facta cum Rege, adeò capiendæ Didymotico propinquo, ipsos in periculum vocarent: sed tamen consueta in omnes supplices, & miseros clementia, & bonitate, tanquam pro certis amicis, mortem obirent. Gallus igitur mortis contemptione nobilis, Myso prælium denunciat. Vt Rex ex fama, & auditione accepit, Francos & Venetos Adrionopolitanis auxilium venire, incertus quid faceret, illico mente perculsus & abiectus, commutata belli ratione, machinas vrbis expugnationi destinatas, exurit, & clàm, ne vasis quidem collectis, Hæmum versus, in fugam se conijcit. Mirandum, cuius paulò antè non aciem militarem, sed oculorum Barbari aciem ferre non poteramus, eum ad solius Francici aduentus famam modò surgentem, animo cecidisse. Omnes rem tantam & supra historiæ fidem positam, Deorum fauori & numini manifesto, potiusquàm Gallici nominis terrori, atq; virtutis famæ acceptam referre. Baliuus autem Imperij Henricus, die quarta quàm Beroe decesserat, Adrianopolim venit, atq; in Hebri ripa & pratis propè vrbem tendit. Ita vrbs Adrianopolis grauißimo obsidionis periculo soluta, se, cum coniugibus, & liberis ad nostrorum conspectum portis effundit, præ lætitia atq; alacritate in cęlum oculos, manusq; tollens.

tollens. Obuiam properat, vnà chorus Sacerdotum ſolenni in pompa, longiſsimo ordine, ſub Crucibus, & Litanijs, ſuppliciter ſuæ ſalutis authoribus gratulatum procedit. à prima face ad altam noctem, Adrianopolis turres feſtis luminibus ornantur, quò proximis caſtellis atq; oppidis lętitiam declararunt. Nihil ſanè prætermiſſum atq; intentatum, quo lætitia re tam fęlici ſignificari ſolet. Eodem tempore rumor totis caſtris ſurgit, Ioanniſſam in caſtellum Ruſocaſtrum Triballorum finibus, ad Hæmum, quà Thraciam reſpicit, ſe recepiſſe. Ea de cauſa Henricus illò ad caſtra mouit, pręliaturus, ſi pugnæ facultatem hoſtis daret. Sed Rex noſtrorum ad ſe accurſus certior factus, caſtello clanculum egreditur, & quàm maximis itineribus, in ſuos fines repedat. Noſtri Regem quinque dies continenter inſequi, nec tàm celeriter, quamuis ſtudio ſuos vlciſcendi, naturam penè vincerent, quàm ille cum leuis armaturę equite, & pedite expeditiſsimo præcurrere poterat. Ea de cauſa, quinto die caſtellum Lelefraim in Myſorum finibus feſsi de via, ſubeunt. Ibi, quò ab hoſtis perſecutione interſpirarent, triduum commorantur. quo tempore, manus optimorum militum, diſcordia, qua nihil cùm omnibus in rebus, tùm verò in bello perniciosius, caſtris ſeceſsit. Eius manus ductor Balduinus Bellouiſus, fato neſcio quo, Exercitu certè incommodo atq; infauſto, ab Henrico Imperij Baliuo diſcordabat. Bellouiſi ſectam, Hugo Bellinenſis, Guilielmus Gominius, Druſius Belraimus ſequuti ſunt. Illi, ſuos omnes clientes, neceſſarios, atq; obęratos caſtris ſecum abducere. habuere & equites ad quinquaginta ſeditionis comites, quos optimis proximos nominabant, rati Exercitum ſua manu deſtitutum, iam hoſti imparem, his locis conſiſtere non auſurum. Itaq; Henricus Imperij Baliuus non mediocriter anxius, Barones & Venetos ad conſilium capiendum euocat. aſſenſum eſt biduum progredi. tentoria in Rhodopes valle amęniore, ad caſtellum Muniachum, propè flumen Arzum conſtituunt. Inquilini caſtelli, ſtatim ſe Baliui fidei permittunt, noſtroſq; liberaliter pro facultatibus, quinque dies acceperunt. Ibi, quò iter haberent, palàm omnibus facere. Henrico enim, Baronibus & Venetis conſtabat, ſuppetias Raynerio Traiectenſi ferre, qui iam ferè decimumtertium menſem diuturnæ obſidionis tædio affectus, Stenimachi, (vt diximus) incluſus fuerat, & ab omnibus rebus, quæ vſui neceſſario quæruntur, peſsimè habitus. Vt conſilium fuit, Baliuus cum parte copiarum eò loci conſtitit. partem ad Raynerium, qui diſcrimine obſidionis ereptum ad caſtra deducerent, Rhodopem verſus miſit. ſed pauci itinere admodùm pericu-

periculoso, atq; infesto, auxilium Traiectensi ferebant. magis adeò ipsi, alienæ opis atq; subsidij indigentes; quòd eis ferè necessè esset quacunq; obirent, Myso, & Triballo hosti occurrere: quippe qui palàm trium dierum viam, per abruptas montium conualles, in terra hostili inirent. qui verò tantum negotij exhaurirent, deliguntur Conon Bethunius, Gotthofredus Villharduinus Thraciæ & Campanię Mareschallus, Milo Barbantius, Petrus Braiaquellus, Paganus Aurelius, Anselmus Chaemus, Theodoricus Losius, Guilielmus Perticensis; vnà adit Veneta manus, cui Andreolus Valerius Venetus præerat. Hæc acies sic instructa, tantum itineris obijt, vt iam Stenimacum, Rhodopes castellum Philippopolitanæ prouinciæ edito in colle constitutum, quòd vrbi imminebat, videre posset. Raynerius Traiectensis casu, rimis quà murus Castelli fatiscebat, primam aciem, quam Villharduinus Mareschallus ducebat; post alteram, quæ rectè, & ordine militari procedebat, subiecta in valle speculatur: sed ignarus in auxilio, an in exitio sibi aduenirent, suos, de quibus nondum iam longo tempore interuallo, ne rumusculus quidem ad se penetrarat, vixdum suspicabatur, quid nisi Græcos, in ipsorum terra ad se circumsidendum, ingredi suspiceret? Gotthofredus Mareschallus Thraciæ & Campaniæ, aliquot Turcopolos (equites ij sunt, balistarij iaculatores) pręmittit, qui Castellanos de Traiectensi percontarentur. Mortuus esset an viueret ignorabatur, quòd iam tanta longinquitate temporis, nullum de eo nuncium accepissent. Vt Turcopoli equites coram in Castelli conspectu fuerunt, à Traiectensi & militibus, maximo tubarum & tympanorum clangore, salutantur, incredibili profectò lętitiæ voluptate ipsorum, vt par erat, in tàm salutari aduentu. Traiectensis milites q; properè amicis obuiam egrediuntur, lætiq; alius alium prę gaudio non sine lachrymis, appellant & gratulantur. Barones milites q; vt gratulatio deferbuit, in oppido quod ad Castelli radices sub Rhodope positum erat, & Castello negotium facessebat, castra faciunt. Ibi nostri Barones, qui in re militari experientissimi essent, in sermone in ipsam laborum, atq; ærumnarum militarium recordationem incidunt. Ansam dabat Balduini Imperatoris casus, & Blesensis, ac reliquorum Baronum cędes. alius aliud in medium proferre, superioribus mensibus sępè audisse, Balduinum in carcere necatum; sed huic auditioni fidem non habere. Raynerius Traiectensis, qui crebris sermonibus Barbarorum, proxima Ternobo Ioannissę Regia aduentantium, certior factus esset, Balduinum à Mysis excruciatum interijsse,

eiusq;

eiusq; rei testes locupletissimos proferre, quando Stenimacum Hæmo proximum, ab Ternobo non longè abesset, de morte dicere, quo authore res credita. Ferunt Annales Græci Nicetæ Choniatæ, atq; alterius Acropolitę, Balduinum prælio, superiore anno ad Adrianopolim facto, captum, Ternobi in vinculis aliquot menses fuisse; deinde iussu Ioannissę, inhumanæ feritatis Tyranni, manibus, pedibusq; Tenedia securi præcisis, cadauer canibus lacerandum, in valle quadam alitibus, ferisq; expositum: calua autem ab labris auro circundata, gemmisq; plurimis & lapillis exornata, ad diuturnam vindictę memoriam, testimoniumq; virtutis, tanquam honestissimis omnium militiæ trophæis, ad ornamentum abaci, in epulo Regem immaniter Scytharum ritu, pro poculo vsum. Porrò Balduinum annos tres supra triginta, & menses decem vixisse; Imperio autem vnum tantum præfuisse tradunt: peruenusto totius corporis habitu, maiestate oris, & blanda oratione, vt scriptores referunt, supra eius sęculi heroas, maximè commendabilem: cum ore probo, graui, & maximè verecundo, ab sancta quadam hilaritate esset valde conspicuus. & præter generis nobilitatem (quæ haud dubiè clarissima fuit) tot summorum Principum serie, vel ipsius Caroli Magni sanguine insigni, præterq; egregiam corporis proceritatem, ac Imperatoriam planè indolem, affuisse illi liberalitatem, ac munificentiam, quanta in nullo antea Principum: Religionis verò ac pietatis augendę, sed vnius prę-sertim continentiæ, quam Græci scriptores potissimùm celebrant, supra cæteras virtutes, studium incredibile. Cum sine virili prole decessisset Balduinus, Ioannę & Margaretę filiabus, quarum antè meminimus, in Belgio superstitibus, Flandriæ & Hannoniæ hæreditatem reliquit. quarum Ioanna maiore natu sine liberis defuncta, Margareta, totorum bonorum, lege hæres fuit. à qua mox reliqui Flandriæ Comites, & Belgicorum Regnorum, ad inferiorem Oceanum, hæredes, per varias successiones fluxerunt. Cęterum Traiectensis, & equites prima luce Stenimaco decedunt, & triduo, ad Baliui castra Muniachum optatò perueniunt. quod oppidum ad Arzum fluuium, qui è Rhodope in Propontidem influit, constitutum est. Nostri, totis castris gratulantibus, reduces salutantur. gratulationem cumulabat vnius Traiectensis aspectus. quem ex hostis carceribus, saluum aduenisse mirabiliter gaudebant. gratiæ his etiam actæ, qui periculosum, implicatumq; negocium generosè suscepissent, & incolumem ad castra Raynerium reduxissent. Tum, è vestigio inter Barones & Venetos de consilio capiendo communicatum. hoc consultatio habuit:

habuit: vt rectà Constantinopolim pergerent, vbi Henrico Baliuo, fratri Balduini Imperatoris mortui, ad Diuæ Sophiæ diadema Augustale, more Græcorum Cęsarum imponerent. Thedorum interim Branam, Gręcis Adrianopolitis, & Didymoticinis Ducem relinquerent. Super hęc, Baliuus Imperij eidem quadraginta equites attribueret. nostri iustis itineribus Constantinopolim perueniunt. Ibi hilarem in modum excipiuntur, victores multitudine rerum gestarum, nimium quàm gloriosi. &, cùm Græcorum sociorum desideratorum è summis obsidionum periculis liberatione, tùm suorum præcipuè ciuium conseruatione nobilitati. Ab vrbanis verò & inquilinis, lætitiæ quantum animis exprimere poterant, ab omnibus omnium ordinum, atq; generum hominibus habiti. Igitur in Vrbe Barones iuxta & Veneti, Henricum Baliuum Imperij, in Diuę Sophiæ, XIII. Kalend. Septembris, die Dominico, qui Assumptionem Beatæ Virginis sequitur, anno post CHRISTVM natum millesimo ducentesimo sexto, maximo Procerum, atq; omnium militum studio & fauore, Augustum de more celebrant, atq; acclamant. Henricus igitur, in Diuæ Sophiæ templo ineundis Imperijs consecrato, ritu Græco, qui in Alexij Cæsaris historia superiùs explicatus est, Imperator, à Thoma Mauroceno Constantinopolis Patriarcha, inauguratur. Is Roma superiore anno, altero post Patriarchatum adeptum, recens Constantinopolim appulerat: cuiq; Innocentius III. Pontifex Max. Raynerio Henrici Danduli Principis filio deprecatore, Patriarchatus author factus esset. ac post, eidem ex suis virtutibus satis noto, Archiepiscopatum Thebæorum destinasset. Sed prius eodem loco, Henricus Imperator nouus ad Aram maximam, Benedicto Sanctę Susannæ Cardinali in Orientis Ecclesia, eiusdem Innocentij Romani Pont. Max. Legato, ipsoq; Mauroceno Patriarcha testibus adhibitis, iuratò promittit Marino Zeno Prætori Veneto, qui post Dandulum Imperij quadrantem, & sesquunciam Reip. nomine tenebat, castè ac inuiolatè seruare pactionem sctiptam, quam superiori mense Octobris, dum idem Baliuus Imperium regeret, confirmauit; ratamq; & sanctam partitionem, per diuisores Imperij delectos factam, habere: simulq; & pacta Martio mense, secundo ab eo iam anno inita, antequam Constantinopolis caperetur, & Alexius Ducas Murtzuflus Vrbe pelleretur. hæc stipulatus Zenus Pretor, spopondit Henricus Imperator. Eaq; præter idem Imperator, vt suæ erga Rempub. Venetam beneuolentiæ testimonium profiteretur, auxilium Venetis pollicitus, ad res quæ in eorum quadran-

te, & sesquuncia ipsis obuenerant, recuperandas, in quas Græcos, Mysos, & Triballos, non sine scelere, ac vi inuasisse fama constans erat. Vt Ioannissa Mysorum Rex, Henricum Imperatorem inauguratum, Theodorumq; Branam, cum quadraginta equitibus, copiola sanè quam tenui, Constantinopoli, Adrianopolim, & Didymoticum Augustali beneficio, in ditionem missum rescijt, dum cęteri in vrbe desident, dum epulo Augustali, & ludorum celebritate, inaugurationi noui Imperatoris, muneribus oblectantur, & per multos dies gaudijs summa cum voluptate exultant, dum Barones Circos equitum cursu celebrant, Franciq; & Veneti manus non defendendo Imperio, sed nouo Imperatori in theatris plaudendo lassarent, & consumerent, Exercitum de Mysis, Triballis, Cumanus, vndecunq; potest, maximum confecit, diuersisq, Hæmi iugis in Thraciam transmisit. Iam verò (qui fons omnium incommodorum fuit) Theodorus Branas, munitionum ex disciplina extruendarum non satis peritus, nondum muros Didymotici antè machinis Regijs quassatos, ac labefactatos, refecerat. Sic enim crebrò eos percusserat, vt pluribus locis non rimæ, sed fenestræ ad omnes hostis iniurias factæ, non peditem modò, sed equitem admitterent. His Ioannissa inuitatus, omnibus copijs rectà Didymoticum petit. Machinamentis mœnia deuoluit, soloq; complanat. Regius eques, imbellem senum, iuuenum, impuberum multitudinem, in agris, & quascunq; raptor prædas compilare potest, abigit. Illo ipso tempore, Adrianopolitani vicinorum incendio commoti & anxij, ab Henrico Imperatore subsidium supplices petunt. Didymoticum captum, & euersum docent: omnia Ioannissæ incendio, & prædæ patere. Is, quanquam calamitatum concursu penè esset obrutus, suæ tamen fidei, & maiestatis esse duxit, vrbem amicam, cuius egregia fides modò perspecta esset, prædæ hostis eximere. Igitur, vt primùm celeberrimo Baronum conuentu, Augustali diademate accepto, atq; omnibus militiæ Præfectis in vrbanis magistratibus sacramento adactis, & Augusti nomen, & administrandi Imperij curam sumpsit, Exercitu quàm maximo potest diligenter coacto, Adrianopolim iustis itineribus ad Branam contendit. quòd præcursionem ad vrbem Exercitus, maximam partem equitum cataphractorum, non pateretur. Verùm vt fama ad Mysum pertulit Gallos cum Exercitu aduentare, belli rationem commutat, & ad suos è vestigio refugit. Inter hęc, Henricus Imperator Adrianopolim peruenit: & erectis tabernaculis ad vrbem, in pratis Imperatoria castra ponit. Branas Cæsarem salutatum procedit.

cedit. Ad eundem populares confugiunt, quorum preces lachrymis & ploratu mixtas, leniter audit. Docent, Ioannissam capto Didymotico, & funditùs disturbato, præda opima onustum, suas vxores, & liberos, colonos etiam quotquot in proximis agris cępissent, secum omnes rapere: illum impeditum vix iter diei abesse. Imperator, se eorum iniurias, pro Imperij dignitate, & sua in Theodorum Branam, atq; Adrianopolitas beneuolentia, non neglecturum respondit. Ad arma protinus conclamari iubet, & quàm celerrimè hostem insequitur, si ei de manibus prædas, ac manubias eripere posset, certus pugnare, si hostis potestas fieret. Sed quantum nostri approperare, tantum Mysus præcurrere: quem quatridui viam insecuti, ad vrbem Beroen deueniunt. Beroe, Thraciæ vrbs est, Hæmum ascendentibus ad Thracum montana, penes Crenum montem, cuius arcem Constantini Leonis Copronymi filij, quondam Imperatoris mater Irene, eadem Imperatrix cum filio quum ędificasset, Irenopolim appellauit. Beroenitæ, ad nostrorum conspectum vrbe derelicta, in Hæmi iuga & syluas, nota perfugia sese abdunt. Imperator ad vrbem castra habet, quam frumenti commeatusq; omnis generis, refertam offendit: atq; ob eam causam, biduum ibi agitat. Interim equitem, peditemq; expeditiorem, quoquo versus, non irrito conatu, populatum dimittit. Regione omnibus rebus, pręcipuè verò gregibus, armentorum & bubulorum, reliquiq; pecoris, ornata & copiosa. Hi, intercepta ingenti præda, dum nemo vnquam resistit, præterue cti Beroem & Thraciæ montana, luctuosas Pliscobam vsq; excursiones fecerunt. ita, vt passim atrocibus incendijs Mysorum ædificia conflagrarent, & magnus Ioannissæ incuteretur timor. in castra redeunt prædarum feliciter dites. Exercitus inde Pliscobam vrbem locupletissimam, sed ciuibus vacuam, proficiscitur. Ibi, tabernaculis positis, Græci speculatores Imperatori referunt, Mysos, & Triballos, cum omni pręda, & manubijs in carros impositis, in valle consedisse: tantumq; sex millia passuum abesse, & captiuos à se recognitos dicere. Extemplò Imperator negotium Gręcis Adrianopolitis, simul & Didymoticinis imperat, quibus duas equitum turmas addit. harum alteri Eustachium fratrem, alteri Macharium Sanmanechaum, fortissimos Equites pręficit: cohortatus ne Mysum sub sarcinis, hoc auxilio freti, adoriri dubitarent, si suorum desiderio tenerentur. Ita omnes vna acie in ordinibus ingressi, hostem cum pręda & manubijs in conualle assequuntur, vt de exploratoribus didicerant. Itaq; nostri in Mysum necopinantem irruunt. ille

ſubſtinere. compluribus verò hominibus, & mulierculis, & equis, vtrinq; cęſis, & ſanciatis, Ioanniſſa pernici equo cum ſuorum paucis turpiter fugiente, Francus Dei Opt. Max. fauore, ea die, Myſum tot ſuperiorum bellorum ſucceſsibus indomitum hoſtem, vindicatis iniurijs, fudit & fugauit, caſtriſq; exuit: prędas omnes & manubias, itemq; captiuos Græcos ſuis recuperat: & paſsim illatas antea iniurias magnificè reſarcit. In caſtra præire, quò, non niſi multa nocte peruenerunt: Exercitus nouiſsimus ſequi; hoſtem, ſi erepta per noctem receptum veniret, prohibiturus. tanta porrò in reditu multitudo fuit, vt ordinatim incedentes, quatuor millia paſſuum longè occuparent. Hęc certè recuperatio, vt maximi periculi, ita maximi momenti fuit. Nam præterquam in mancipio hoſtis fuerat, virorum, mulierum, puerorum ad viginti millia, captiua veſtis, ac cętera pręda, ac manubiæ, vix tribus carrorum millibus portabantur: cui rei tanta ęquitate noſtrorum moderatum eſt, vt quiſq; ſuos, ſuaq; recognita aufetret; ac ne vnus quidem repertus, qui ſe non fateretur in integrum reſtitutum. His rebus Imperator Henricus, cęteriq; Barones vehementer gaudere, Dijſq; immortalibus gratari, omnibus hoſpitia in proximo, iuſſu Imperatoris præbita. Imperator alterum diem Pliſcobæ, rebus Græcorum qui ex hoſte recepti eſſent, componendis, agit. Poſtridie eius diei, omnibus ad ſuos redeundi poteſtate facta, in viam Adrianopolim ſe dedit. Hoſtiles prædæ quarum maxima copia fuit, in Exercitus partes ceſſere. Ibi diebus quinq; rebus ordinandis conſumptis, Didymoticum concedit. Poſitis ante vrbem caſtris, quomodo capta fuiſſet, ex ciuibus cognouit: quę damna ab hoſte accepiſſet, & ruinas inſpexit: an Caſtellum eo munitionis reſtitui poſſet, vt propugnaculo Conſtantinopolitani Imperij, ac tuitioni foret. Hac de re cum Baronibus, & cæteris Ducibus deliberationem habuit; quorum ad vnum hic ſenſus fuit, vt Didymoticum relinqueretur, quòd, nec munitu facilè eſſet, tam breui, & tam difficili tempore.

PAVLI RHAMNVSII VENETI

DE BELLO CONSTANTINOPOLITANO

LIBER SEXTVS.

ODEM tempore, Ottho Rocha, domesticus Bonifacij cliens, idemq; arcani consilij particeps, vnus certè Procerum facilè princeps, Rocha Montisferrati Vrbe ad Tanarum oriundus, à Bonifacio Thessalonicæ Rege Legatus, iungendæq; affinitatis author, & sponsalium præcipuus interpres, cum mandatis nominatim de Agnete eius filia nuptui collocanda, Didymoticum ad Imperatorem in castra venit: atq; in eam rem peracuti ingenij sui studium, & vim omnem dum explicaret, memorat Bonifacium, filiam iam nubilem, quæ suauitate formę, & morum elegantia plurimum excelleret, ex Transpadanis Thessalonicen, ea gratia accersijsse, vt ei desponderet; qua de re etiam antè inter se egissent. Henricus, ab Otthone cum stipulatus esset puellam in matrimonium ductum iri, Otthoq; Bonifacij nomine vicissim spopondisset, & precium dotale apud Augustum Imperatorem nihil maius futurum esset pollicitus, quàm insignem lectissimæ virginis formam; Thessalonicensium, ac Constan-

tino-

tinopolitanorum concordiam, & in duobus proximis Regnis incomparabili Græcorum, & Latinorum commodo, tranquillitatem afferentem. Placuit vtriq; sponsalia facere. Pactis itaq; nuptijs, Legatus Rocha Thessalonicen reuertitur. Imperator interim milites è præsidijs, & stationibus conuocat: omnes iubet prędas, Beroes direptione partas & auectas, in medium collocare. Ita, iustis itineribus peragrato Adrianopolitanorum interiore agro, in Mysorum fines peruadit. Sed Henrici aduentantis fama, rectaq; in inferiorem Mysiam pergentis, Mysi metu perculsi, fermè omnes vrbibus profugere, & in proximas syluas, atq; Hæmi rupes, se recipere cœperunt. Nemine vsquam resistente, Thermas oppidum cum Exercitu venit. Ea Scopiorum vrbs est, ædificijs speciosa, in Triballorum agro sita, altera Hæmi parte, qua ad Isthmum vergit, calidarum aquarum medicę salubritatis fontibus nobilis, vnde illi nomen. Oppidum vacuum capit, & diripit. Aquilum etiam propinquum (ea erat Triballorum Regia) opima omnis generis pręda ditatus, Therma quarto, quàm capta est die, ingreditur, & muris turribusq; complanatis, excindit. mox Thermas Henricus miserabili vastitate disturbari, atq; incendi iussit: quum nusquam alienę calamitatis misericordia, cędibus & ruinis gaudentem Barbarum animum mouerent. exinde omnes manubijs onusti, instantis iam hyemis frigora pertimescentes, circiter Kalend. Nouembris, Adrianopolim sese sine offensione recipiunt; quòd hyems à bello quietem faceret. quo tempore, Henricus Imperator & Barones, defatigatione bellorum, Constantinopolim in hyberna remigrarunt; Gręcis, quos tot periculis ipsorum causa à se obitis, in fide confirmarat, Adrianopoli custodiæ relictis, & vnà Petro Randingiano, vicenûm equitum Præfecto. Interea Theodorus Lascharis, qui trans Propontidis, & minoris Asiæ accolas, Pseudo imperator dominatu tenebat, vti erat feruido, atq; ob id fluctuoso ac præcipiti ingenio vir, pactas cum Imperatore Henrico inducias, dolo fregit. Imperator, vt Græci natura leuis infidelitatem comprimeret, Pegas ad Propontidem, quam veteribus Cyzicum fuisse meminimus, Petrum Braiaquellum, quòd ea vrbs ipsi fruenda beneficio data esset, Paganum Aurelium, Anselmum Cahemum, Eustachium Germanum suum, turmam equitum in primis bellicosorum, ad centum quadraginta, mittit. Illi in Bithynia Lascharim bello acriter lacessunt, latissimè circumagunt, omnia diripiunt, diruunt, exurunt. adeò, vt vastitate & solitudine, ipsa detrimenta hosti illata, clarissimè patescerent: Bellum enim vt imperatum erat, igni & ferro decernunt, ac

popu-

populabundi tandem Daſchylium vſq; penetrant, quæ maritima Bithyniæ Ciuitas ad Propontidem, in peninſulæ formam. tribus lateribus Propontide alluitur; altera vrbis parte ad continentem poſita; Daſchylitico lacu in veterum Dolionum finibus nobilis. hoc oppidum benè natura loci munitum erat, propterea quòd penè totum mari cingitur; reliquum ſpatium, quà mare intermittit, quaq; in oppidum è continenti ingreſſus eſt, Caſtellum erat antiqui operis deſertum, quondam muro, turribuſq; & ingenti foſſa circundatum; nunc aliquot turres vetuſtate deiectas videre licet. Eò, noſtrum Exercitum Petrus Braiaquellus, vtilis Dominus introducit, oppidumq; quòd ſibi fruendum conceſſum erat, munire cępit, murum, turreſq; reficere. duo Caſtella excitat, & totidem portas, vnde noſter miles eruptionibus, & excurſionibus in Laſcharis agros factis, prædaretur, & quò prædas agens, tutò receptum haberet, qualesiam tum in Daſchylij peninſulam raperent. Id certè oppidum, lippitudinis inſtar, oculo Laſcharis permoleſtum erat. Nam, vt Franco tuendo, ita hoſti reprimendo, opportuniſsimum. Ea de cauſa Laſcharis die, & nocte munitionibus inſidiabatur. Ibi, ſæpè acriter, magnis vtrinq; acceptis incommodis, pugnatum. Sed tantiſper Theodorum Laſcharim mittamus, vt quod rerum geſtarum ſeries, ratioq; hiſtoriæ poſtulat, de Theodorico Loſio Imperij Seneſchallo, qui Nicomediam aduenerat, memoriam renouemus. Nicomedia vniusdiei iter abeſt à Nicęa Bithyniæ, altera poſt captam vrbem, Auguſtorum Græcorum Regia, in qua pridem Græci Imperatores de more diadema accipere ſoliti erant, ex quo, Nicęa Metropolis iure cenſetur omnium Theodori ciuitatum. Loſius igitur cum parte Imperialis Exercitus, Nicomediam peruenit; quam vrbem ſuperiùs Bithyniæ Ciuitatum clariſsimam diximus, in ſinu, qui ab Aſtaco vetere vrbe, Aſtacenus dictus eſt. Vrbis arcem, conductis innumerabilibus operis, dirutam reficit; Diuæq; Sophiæ Ædem cum ſacratis ædificijs peramplam & excelſam, quæ arcis ſpeciem ſpectantibus præbebat, ruinis deformatam, eandem parietibus excelſam, firmius refectam aduerſus Laſcharim, in belli vſum vertit, eamq; caſtrorum loco habuit. In hoc rerum ſtatu, Bonifacius Monferratenſis Theſſaliæ Rex, Theſſalonica Amphipolim decedit, eam ruinis ab Rege Ioanniſſa fędatam reſtituit pariter, & Drammam ædificat: quo in oppido Ioanniſſa Rex, inſignes ruinas ediderat. Dramma, Macedoniæ oppidum eſt Theſſalonicæ prouincię, in valle Philippis circumiecta, iuxta campos Romanis aciebus iterum

con-

concurrentibus insignes, quibus Marcum Brutum, & Casśium Cæsaris interfectores, ab Augusto, atq; Antonio olim fusos fuisse memorabant. Tum verò Philippi, quæ altera vrbs est Macedoniæ, remota à mari, & ad flumen Strymonem versa, non longè ab Amphipoli Colonia, celeberrima quondam vrbs à Philippo Macedonum Rege, Alexandri Patre, nomen adepta, omnesq; agri incolę, sese in potestatem Bonifacij Marchionis subijciunt. oppida, vicos, diruere, agros vndiq; populari, & prædari. tanta vastitate fieri, vt tam longo interuallo Ioannissa hostis Serras, Drammam, & Philippos minus commodè inuaderet, nisi famem quæreret: neq; eò Exercitum sine magno commeatu, atq; emolumento conduci posse. His rebus conficiendis multum temporis impensum; adeò, vt adulta hyeme natalitia Dei CHRISTI festa iam exacta essent. Inter eos dies, Marchionis Legati Constantinopolim ad Imperatorem perueniunt, ijdem, qui comites Marchionis Monferratensis filiam, & Henrici Augusti sponsam, Thessalonica Biremibus Abydon deduxerant. Imperator continuò lectiśsimos quosq; de suis purpuratis, & in his præcipuè summi honoris causa, Gotthofredum Villharduinum Thraciæ & Campaniæ Mareschallum, qui huius belli Commentarios conscripsit, Henrici amicitia clarum, Milonem Brabantium Priuinum, datis muneribus Agnetem salutatum, & exceptum mittit. Iustis itineribus Abydum perueniunt. Ibi Legati ad eam adeunt, munera exhibent, nomine Henrici Imperatoris salutant, eamq; magna omnium lætitia, & gratulatione exceptam, comitatu suprà quàm scribi potest, ornatiśsimo, Constantinopolim deducunt, vt solennes nuptias, editis spectaculis, magno apparatu celebrarent. Puella virili animo, sed Italico lepore, ac venustate peramabilis, ab Henrico incredibili sumptu, apparatuq; excepta est, & sub vmbella aurea, triumphali pompa in Vrbem deducta. Cæterum aduentantibus ferijs Carneualium dierum, ne appropinquarent ea tempora, per quæ Christianis legibus vxorem ducere non licet, dies auspicatò nuptiarum dicitur prid. Nonas Februarij, qui Dominicus dies à Purificatione Deiparæ Virginis secundus fuit: quo die Henricus Imperator, atq; Agnes illustrium Gręcorum matronarum choro comitata, in Diuæ Sophiæ, Deum Opt. Max. sui in connubium perpetuum consensus, testem faciunt. Eo in templo, Augustæ nouę Nuptæ Henricus, & vir & Imperator, peractis de more à Thoma Mauroceno Patriarcha Sacris, caput Imperatrici calyptra, Gręcorum Augustarum ritu, cinxit. Itaq; honores maiestati Augustæ debiti, hi singulares,

lares, & penè Diuini, ab omnium ordinum, atq; generum hominibus tribuuntur: Epulum namq; nuptiale apparatissimum; & lectus genialis in Palatio Bucaleontis regificè stratus; repotiaq; insequentibus diebus summo splendore celebrata. Circensium præterea ludorum in Hyppodromo aurigationibus, & hastarum certaminibus tota Vrbe prę lætitia complurium dierum Græcorum, simul & Latinorum magnifica celebritas; dum admirantibus Græcis perpetuos dies conuiuijs, saltationibusq;, & edendis spectaculis, nobilissimi quiq; Monferratenses Equites, cum Francis decurrerent, & vtrinq; cultu virtuteq; certarent. Interim Theodorus Lascharis, qui fide fracta (vti dictum) cum Henrico Imperatore bellum gerebat. Gręcorum equitum multitudinem in Bithyniam effudit, vt cum Henrici copijs confligant; aut si hostis armatus non occurrat, ferro atq; incendijs omnia Francorum oppida deuastarent. Itaq; Lascharis, quò belli socium sibi asciscat, Ioannissam Francico nomini, atq; Imperio inimicum grauem, ac maximè infestum, tunc superioris belli diuturnitate fessum & desidem, quòd communem Martem, belliq; casum nimium timeret, crebris Legationibus sollicitat. Iam tempus venisse sui vindicandi, & belli reliquias extinguendi. Imperatorem Henricum in Asia bellum sibi facere; eoq; tota mente atq; animo distrahi; sperareq; se victo, & Asia suo dominatui subiecta, Regem Mysorum facilè debellari posse; quod è contra illorum capiti euenturum certo iudicio auguraretur, si Francis alio, atq; alio loco distentis, consociationem acierum præpedirent. Imperatorem ipsum, nouæ sponsę illecebris delinitum, cum paucis Constantinopoli, desidia atq; ocio languescere: Baronesq; & Equites, populumq; Constantinopolitanum conuiuijs, saltationibusq; dies insumere, manusq; in Theatro, non defendendo Imperio, sed nouis maritis plaudendo conterere. si consueta virtute paucitatem adoriretur, haud dubiam palmam reportaturum, quæ præteriti temporis iniuriam deleret, spemq; Francis posthac Mysiæ inuadendæ prędideret. se, interea loci negocium facessiturum. Legati hoc vnum instare, cuius causa Legationem instituissent, Imperatorem ista paucitate contra duos vix, ac ne vix quidem satis defensum iri, nec duos Exercitus, alterum in Asia, Bosphoro & Propontide interiectis, alterum in Europa grauiore rerum suarum incommodo, & miserabili prouinciarum excidio, substinere posse. Eo tempore, ita bona fortuna tulerat, Rex Exercitum permagnum, ex Mysis & Triballis comparauerat. Iam hyems præcipitauerat, ac ver ipsum appetebat. dimi-

MCCVII. dium enim mensis Martij agebatur, qui dies in primam quadragesimam inciderant. Itaq; Macharius Sanmanechaus id belli tempus peropportunum ratus, murum Castello Characi circundare inceperat. Id Castellum Constantinopolim versus ad sinum Astacenum, qui Nicomedensis dicitur, constitutum, olim maximum Emporium, duodecim passuum millibus Nicomedia procul. diuersum etiam Castellum, olim Cium Emporium, non procul accolentis Phrygiæ à Mylesijs conditum, vel ipsius Apollonij summi Vatis testimonio, Argonautarum hospitio celebre, ad sinum, inde Cioticum dictum Astaceno sinui continuum, & ad Orientem Solem magis recedentem Nicæam versus situm, tunc Ciuitotium à Nautis appellatum, Guilielmus Senonus muniebat. Regis Ioannissæ, & Lascharis coniuratione, Imperatori Henrico tantum negocij exhibitum fuisse, testis est Villharduinus Mareschallus, quantum homines vix meminisse possent: cogebatur enim diuisis copijs, inani spe pluribus locis bellum administrare. Per idem tempus, Ioannissa Mysorum Rex, suis copijs, & his maximis, Cumanos ex Scythis adiunxerat, homines prædandi, quàm præliandi peritiores, magisq; irritare pugnam, quàm decernere, & collato pede certare assuetos. Itaq; horum omnium viribus in vnum coactis, Thraciam peruadit. Cumani astu, pernicitate, atq; velocitate præferoces, agrum Constantinopolis excurrere, & populari, & quæ ipsorum audacia est, repentini & insolentes erumpere, vrbisq; ipsius portis adequitare. Rex, alia parte Adrianopolim, valle & fossa circundare, muros & turres, tribus & triginta machinis, quę mangana appellantur, percutere; qui defenderent, tantum Theodorus Branas, Græciq; & vnà Petrus Randingianus, cum viginti equitibus vrbis præsidio relicti erant. Sperabat enim Mysus, postquam Branam & Adrianopolitas vi subigere non posset, ipsos tamen diuturnæ obsidionis incommodis minimè suffecturos. Illi, tàm repentinæ & periculosę obsidionis, certiorem Henricum confestim faciunt, ab eoq; subsidium petunt. nuncio obsidij Henricus valde angi, cum nostrorum calamitates accumularentur. Nam Branæ & Adrianopolitanis opitulandi, vix rationem inire poterat, suis copijs aliò, atq; aliò disiectis. Nam illi bellum vltra Propontidem contra Lascharim agitandum: & minima copia bonorum militum, cum ipso Constantinopoli erat. Ita ne hostem quidem in leui armatura, decursionibus arcère poterat; omnia vastantem, & exurentem quæ incurreret: nedum obsessis auxilium, atq; salutem afferre. Baronum concilium vocat. horum decreto Constantinopoli

poli

poli omnium ordinum, atq; generum hominum delectus ex tota Vrbe habetur. vnde quanta maxima posset vis militum coacta, circiter Nonas Maij, Adrianopolitanis auxiliatum, Vrbe egrederetur. Ea re Daschylium, vbi copiarum maiorem partem haberet, mittit, qui præsidia rebus omnibus posthabitis, ad se venire iuberent. Eustachius ipsius Imperatoris frater, & Anselmus Chaemus cum parte copiarum ad Imperatorem celeriter nauigant, Petro Braiaquello Daschylij præsidio, & tutelæ cum paucis relicto. Vt Laschari nunciatum Adrianopolim à Rege Ioannissa circumsideri, & Henricum Imperatorem imparatum, & multo spacio à suis equitibus disiunctum, præsidia vndiq; accersere, in tanta præterea consilij angustia esse, animoq; ita perturbato, vt quà potissimum hosti occurreret, iudicare non posset, copias quàm maximas cogere admaturat. Itaq; ad Daschylianorum conspectum tabernacula intendit, & è vestigio hostem ad certamen elicit, & ad manus venitur. Hic crebrò magna vtrinq; detrimenta manibus consertis data, & accepta. Lascharis verò, quò Græcorum nemo eius sęculi Dux, vel in consilio capiendo solertior, vel in exequendo acutior, & efficacior habebatur, vt defensorum paucitatem animaduertit, nihilq; inde periculi sibi impendere, atq; imminere speculatus est, magnam partem Exercitus, & nauigiorum, quæ in manu haberet, ad Castellum Ciuitotium, quod Cium paulò antè diximus, nunc Schium vocant, celeriter conducit. Id Castellum, quod vitium fecisset, Guilielmus Senonus reficiebat, & erectis munitionibus in belli vsum adornabat, Theodorani tamen circiter Kalend. Aprilis, dimidia iam quadragesima, terra mariq; celeriter oppugnare aggresi. In Castelli prę̨sidio erant quadraginta equites Franci, virtute animi, & corporis viribus insignes, quibus Macharius Sanmanechaus præerat. Verùm Castelli munitiones non ita exædificatæ, & refectę erant, quin cominus hastis, atq; ensibus decerni posset. Ideoq; Theodorani summa vi erumpentes, coactis agminibus, & intento remigio, impetum terra, mariq; faciunt. eoq; toto die quem Sabbatum nominant, prid. Kalend. Aprilis, ad primas tenebras pugnatum. Hoc Villharduinus in suis Commentarijs, Theodoranis, & quadraginta equitibus pręclaræ virtutis summo periculo cognitę, testimonium dedit. magno quidem animo Castellum, terra, mariq; oppugnatum, sed maiore propugnatum. Theodoranis gloriam, at Ciotijs, vnà & quadraginta equitibus Francis, aduersus tantas Lascharis copias pugnantibus, gloriam simul & salutem peperisse; sed eam omnino non incruentam.

cum vix quinq; equites Franci ex illa fatali ad honorem turma, sine vulnere fuissent, vno Ægidio Milonis Brabantij Priuini nepote excepto, qui dolore vulneris, cruciatus & abumptus est. Paulò antè huius pugnæ initium, die sabbati factæ, oppidani cognito hostium consilio eximiæ pernicitatis hominem, Constantinopolim repentè mittunt, qui res in summum discrimen adductas doceret. Is, incitato equo cum in Vrbem peruolasset, Henrico Imperatori in Palatio Blachernarum prandenti, nuncium affert, à Theodoranis Cium terra, mariq; insideri; nisi, primo quoq; tempore nostris subueniatur, omnes breui, aut oppetituros, aut quod acerbius, in hostis potestatem venturos. Idem audiunt qui fortè cum Imperatore prandebant, Conon Bethunius, Gotthofredus Villharduinus Campaniæ & Thraciæ Mareschallus, Milo Brabantius Priuinus; alij etiam, sed hi pauci auditores aderant. Illi attonita, & valde suspensa mente ex cogitatione periculi, cum aliquandiu stetissent, rem protinus cum consilio, & cura agitare. Imperator hac re audita, nihil ipso ore perturbatur, sed erecto animo, expeditum capit consilium ferendæ opis; & de communi sententia repentè è vestigio ad maritimam oram festinans, signum tuba dari iubet, & Galeonem conscendit. vnà eodem, quotquot commodum vehi possunt, ascendunt. Mox, tota Vrbe præconibus circummissis pronunciatur, vt omnes in numeros statim relati, illico arma capiant, & Imperatorem Cium proficiscentem, summa festinatione consequantur, vt Francis, qui Cio oppido circumsiderentur, quamprimùm opem ferrent, nisi eos aut ferro necari, aut mancipia hostis fieri vellent. Ad præconium, parent edicto milites, tanto studio, vt omnes copiæ ad signa facilè conuenirent, & totam Constantinopolim portis ad portum tumultu effundi; Venetos, Pisanos, atq; alios inquilinos, qui rei naualis aliquem vsum haberent, voluntarios ad naues concurrere cerneres. tanta erant omnium, sed Venetorum præcipuè, in tuenda obsessorum salute studia; tanta voluntatum consensio, alacritas, atq; certamen, vt numerus omnibus nauigijs capi non posset. Ita, vbi sibi quisq; primum itineris locum peteret, eodem equites expediti repentè ruunt, & arma comportant. Ea re constituta, portu naues confestim soluunt: quibus à Prandio in crastinam lucem remigio actis, Imperatorem sequuntur. Imperatori qui nusquam itinere intermisso, tàm multa luce nauigasset, Astacenum sinum orto iam sole prætervecto, mox Cioticum ingresso, Cium procul apparet. Simul Theodorani, qui Castellum terra mariq; circumsedebant; simul & nostri, qui ea nocte summa constantia excubantes

bantes somnum oculis non ceperant. Sed in continenti munitionum opera fuerant, quamuis à vulneribus ęgrè haberent, vt qui extremum fatum expectarent. Imperator Henricus, quid hostis terra mariq; moliretur diligenter explorat. dum autem oppidi situm, & murorum altitudinem speculatur, videt hostem ad oppugnationem iterum accingi, quia impetus, oppidi ruina esset. Sed quid agat, vix ei satis liquet. suorum paucitatem, reliquorum periculis, & ruinæ temere illaqueandam non putabat. Ipsum pauci consecuti, Gotthofredus Villharduinus Mareschallus, alio nauigio vectus, Milo Brabantius Priuinus, quidam Pisanus, itemq; vnicus eques. In summa, clasiculam septemdecim nauigiorum, nec satis in tumultu vrbano extructorum habebat: cum ex aduerso Græcus hostis, classe sexaginta nauium numero, Castellum acriter oppugnaret; eo euentu, vt sub arce constitutis nauibus, neq; terra, neq; mari aditus vllus liber, aut tutus exituris, vel ingressuris relinqueretur. & si Gallico more armatorum cuneis effectis, nostri portis erumperent, facilè à Gręcorum multitudine qui in castris erant, intra vrbem cum detrimento retruderentur. Imperator hoc cum animo suo reputabat, si reliquam classem in anchoris expectaret, & pateretur Theodoranos, integros & recentes, in saucios, & defatigatos ruere, de ipsis actum esse: nec tamen sese animo prosternit; quinimo expeditum consilium capit, quoniam Mars communis esset, & sæpe parua manu copiæ maximæ funderentur, & fugarentur, clasiculam cum hoste committendi. Vt igitur suos tàm eleganter, quàm tutisimè, equitum more, toto corpore armatos vidit, suorum virtuti confisus, aduersariorum vires magnoperè despiciens, cohortatis remigibus, atq; agmine facto, gubernatores in hostem audacter rostra dirigere iubet. Hos, Theodorani ad se ruere vt suspexerunt, statim ab Vrbe auxilium credidere. Itaq; in vestigio, relicto Ciuitotio, in apertum mare progredientes, sese ad pugnam offerunt, & in nostros appellunt. Exercitus verò obsidio, qui Castellum terra oppugnabat, remittere; & in litore considere, vt euentum clasium specularetur. Ita, Imperator septemdecim nauiculis, sexaginta numero nauium, iniqua conditione, classem distinet; & ita angustè vrget, vt pugnę spectatores, sublatis clamoribus de litore suis inclamarent, Imperatorem compositò ex Ceratino sinu, qui portus Constantinopolis est, auxilio in Cioticum sinum, Castellanis inuectum. Eò, paulò ante noctis tenebras, tanta ex Vrbe auxiliarium nauigiorum copia, per secundam Propontidem applicuit, vt nostri facilè mari superiores essent. hidem tamen armati, totam noctem insomnem

somnem

ſomnem egerunt, & naues in anchoris alligarunt. Inde conſilium in negotio communiter capere, vt ſimulac dilueſceret exirent, & cum hoſte, ſi pugnę poteſtatem faceret, in litore prælium committerent, eumq; claſſe exuerent. Ita, Henricus Imperator, prouecta claſſe & armata, qui modò ab hoſte metuebat, repentè metui cępit. Sed Theodorani deſperata victoria, quòd claſſem noſtram præſidijs auctam & firmatam viderent, ſeſe Laſchari incolumes ſeruare, quàm aliquem aduerſæ ſortis caſum ſubire, maluerunt. quanquam id conſilium, vti fęde captum, à Græcis maximoperè improbaretur. Itaq; ſiue noſtrorum conſilium alicunde exploraſſent, ſiue per ſe proſpexiſſent, naues clam media nocte ſubducunt, omneſq; ad vnam, incendunt: mox per continentem ſe in fugam conferunt, & Cium deſerunt. Erat opinio orta primo à Præfectis Theodori, ac demum edita in vulgus, Laſcharim in Ciotios terra, mariq; eſſe progreſſurum, vt equitatu & claſſe, ſed terreſtribus potiſsimùm copijs, qua parte virium erat ſuperior, vndiq; præmiſsis aciem oſtentaret: & ſi Franci equites Cio exirent, iuſto prælio congrederetur. Sed, ab ea ratione aliena fuga, & receptus in interiorem continentem, & ſuccenſa claſſis, adeò timorem antea de Theodoro, & Gręcis non ab re conceptum, ex animis noſtrorum deterſit, vt mox qui tanta Gręcorum mole incubuiſſet, tantæ arrogantiæ, & faſtus Imperator exiſtimatione ſpoliatus, turpiter profugiſſe crederetur: Græcoſq; iam ſæpius Franci, vti ignaros, rudeſq; militię, obſidionumq; pręſertim, penitus irriderent. poſtquam oppidulum tot circumſeſſum copijs, multorum dierum ſpacio capere nequiuiſſent. Cæterum, duabus de cauſis ſuccenſis nauibus eam fugam Theodoranos cępiſſe, de ijſdem Græcis noſtri poſtmodùm didicerunt. primò, ſicuti ipſi iactabant, vt proximam Nicomediam, & Loſij Seneſchalli equitatum, breuiore compendio Aſtacenum ſinum circumuecti, aggrederentur: quem commeatu, reliquiſq; munitionibus nondum vrbem firmaſſe cognouiſſent. ſecundò, quòd Cium vti mari cinctum, & valido equitum præſidio firmatum, nequaquam ſibi tentandum eſſe decreuiſſent, quo ab noſtris inſeſſo, atq; in tergo Græcis relicto, ad Nicomediam ſanis hominibus minimè fuerit procedendum. Nos potius credimus, Theodoranos proſpecta omnium Baronum ad id ſubſidium alacritate, cognitoq; Imperatoris aduentu cum maritimis præſidijs, de quorum numero ad eos ampliora, & maiora vero à ſpeculatoribus deferebantur, repreſsiſſe animi ferociam, & potius ſe recipere ſuccenſis nauibus, & amiſſa claſſe, quàm ancipiti euentu noſtrorum vires, quas

toties experti erant, collatis signis iterum experiri maluisse. Nostri tàm ignominiosa hostis fuga, quàm fatali obsidionis solutione, meritò gaudere, Dijsq; immortalibus gratias agere, & victoriam gratulari. Imperator multo manè, itemq; cæteri omnes in terram descendentes, Castellum inuisere. Offendunt suas multò maximam partem aut vigilijs attenuatos, atq; ægros, aut saucios. Inspiciunt etiam Cium, non ita loci natura munitum, vt etiam operibus defendi posset. Itaq; Imperator muris de Venetorum, & Gallorum sententia disiectis, cum suis celeriter collectis, naues conscendit, & superata Bosphori rapiditate, in Vrbem reuertitur. Interea Ioannissa Rex, ingenio ferox, laboris impiger, vetere consilio suo innixus, nihil animo conquiescere; veritus semper, ne si Francos Græcia non exterminet, ab illis ipse Regno pellatur. durabat ille in Adrianopolis obsidio, machinisq; muralibus, ita Vrbem & turres perculit, & labefecit, vt admotis fabris, & perforatis mœnibus, in magnam spem eius potiundæ veniret; eoq; sæpe in muros ascensus arreptis, & appositis scalis tentatus; sæpe machinationes, & tormenta in portas, in turres, promouebat: sed tanta defensorum virtus, atq; ea præstantia animi fuit, vt fortiter propugnantes, & ad omnes hiatus, hostilemq; impetum aduolantes, ei non diuturnam spem relinquerent: Adhæc Græci, qui Barbaros, oppugnationum artificium paulò antè docuissent, his facilè occurrebant; vt iam Rex, dolore tantæ fiduciæ ad irritum cadentis, de recessu facilè cogitaret, retrocedendumq; inde statueret. Latini tamen & Græci, ne quid intentatum reliquum esset, crebris litteris, & nuncijs ab Imperatore opem orare non desistebant. hoc vnum significare; nisi confestim militum, & commeatus auxilium miseris apportet, omnino perituros. Imperator in tantis rerum asperitatibus animi fluctuare, qui huc, atq; illhuc vno tempore ad opem euocaretur. Nam, si his subueniat, illos deserat necessè est. Imperator Thraciæ opituletur, vt minus occurrat Mysus, Lascaris Asiæ imminebit; Asianis Imperator auxilietur, eius recessu Mysis continuò maiores spiritus, capiendaq; Adrianopolis fiducia maior accedet. Ita Mysorum Rex, mense Aprili Adrianopolim obsedit, nec quicquam propius factum est, quàm vt caperet, siquidem continuata quassatione, muros & turres duobus locis labefecerat, soloq; æquarat, vt iam minutis prælijs cominus lanceis, atq; ensibus concertaretur; atq; ita sæpenumerò, pede collato pro muris vtrinq; fortiter dimicatum; multi vtrinq; cæsi, multi vulnerati, atq; hinc nonnulli cruciatu vulneris, & dolore confecti. Sed ea erat Græ-

corum, & Latinorum propugnatorum constantia, ea virtus, vt nihil tanta Triballorum, & Cumanorum multitudine, terrerentur: & probè se męnia defensuros, & extrema quæq; omnia passuros dicerent, modò ab Augusta optimi Cæsaris liberalitate, opportuna militum, & commeatus pręsidia, nondum perditis, vel conclamatis rebus, mitterentur. Cæterum hoc pro incommodis non infeliciter cecidit. Scythæ, quos Cumanos diximus, stipendio muneribusq; trahi solitos, leuibus quidem certaminibus pugnantes, iusto pręlio certandi insuetos, & à Rege in agrum hostium ad prædas euocatos, opimis pręde onusti, ad ipsum, Adrianopolim reuertuntur: missionem domum petitum, & si liberum commeatum non faciat, certi tamen Sarmatiam in suos fines, proficisci. Itaq; Regi exponunt, se necessaria de causa in patriam accersi, eoq; diutius ipsi nauare non posse, petere vt eius bona venia, ad suos redire liceat. Ita emensa inferiore Mysia, Thyræq; & Borysthenis ostijs superatis, per Tauroscythas, & Roxolanos ad Moetim properant, & iustis itineribus domum concedunt. Rex, Cumani auxiliarij spe deiectus, resistendi animum abijcit, ea obsidione nihil vltra tentata prælij fortuna: itaq; vrbe relicta de suorum Ducum consilio, Ternobum per Hęmi valles iter conuertit, & se in Mysiam recepit. Cogitanti profectò cuiuis Regem potentissimum tantis copijs, rebusq; omnibus quibus bellum administratur ornatum, & copiosum, eundemq; hostis vlciscendi præter cæteros auidum, vrbis etiam męnibus duobus locis disturbatis, vt iam extremo facto propinqua foret, quandoquidem tam pauci cum innumerabili Exercitu prælio contendere cogi possent, re tamen infecta ad profectionem in patriam accitum, obsessis Deus præsens adfuisse videtur. Hoc adeò verum est, prout Dei nutus, & voluntas est, in cuius manu omnia existunt, ita homini euenire. Nec tamen Adrianopolitæ tardiùs Imperatori nunciare, quanto in periculo versarentur. Regem secessisse, quo paratior ad se de improuiso resiliret. Idcirco obnixissimè de auxilijs supplicare, si vrbem obsessum, & oppugnatum rediret, homines fidelitate erga ipsum summa pręditos, fędè perituros. Propterea Græcis exanimis, animum sua ope (quòd potest) restitueret. cogitaret Regem indignitate Græcorum, atq; Latinorum odio exardescere, & quòd præsens excidium intentat, vrbem ab omnibus necessarijs rebus nudam, illum verò abundare. Imperatori iam profectionem Adrianopolim instituenti, & cum omnibus copijs egresso, renunciatur Ioannem Styrionem pyratam sæuissimum, è Calabria oriundum, Theodoranæ classis ductorem, à

maris

maris appellatione, Græca voce in Francicam detorta Hamiralem dicunt, septemdecim Biremibus, Abydi angustias superasse, & in Propontidem iam classem penetrasse, iamiam ad oppidum Daschylium in Bithyniam applicuisse, quod Petrus Braiaquellus, & Paganus Aurelius custodiebant. Ipsum mari, Theodoranum autem Exercitum terra, oppidum insedisse. præterea quòd Imperatorem vehementius maceraret, & torqueret, Daschylienses rebellionem fecisse, & Petrum Braiaquellum Dominum suum, cui iurato fidelitatem dederant, deseruisse. Adhæc, Proconesios ipsius clientes fidem violasse, & defecisse; itemq; milites Braiaquelli magnam partem perdidisse. Proconesus, insula est Propontidis, Hellesponto Constantinopolim nauigantibus ad dextram, iuxta Cyzicum sita: Helaphonnesus olim dicta, Cyzicenis marmoribus nobilis; ex quo, continuata posteris Cyziceni marmoris memoria, insula postea marmoreæ nomen adepta est. Hæc insula, Braiaquelli ab Imperatore Henrico, ob eximiam in dubijs asperisq; rebus, fidei, pietatis, & expediti consilij laudem, beneficium, idest feudum erat. Nuncius adeò tristis, ita Imperatorem Constantinopoli exacerbarat, vt dum facinus profundè admodùm, & grauiter in pectus descenderet, ei nihil adhuc staret, quod sequeretur. Verùm ex tempore, id expediti consilij de Baronum & Venetorum sententia cępit, Petro Braiaquello, & Pagano Aurelio prorsus opitulandum. Imperatoris enim auxilio orbatos, morti, & prędæ proculdubio hostibus addictos iri. Augustus repentè ex vestigio quatuordecim biremes Venetas comparari, Trierarchosq; de Venetis nobilioribus, & prçstantioribus, quiq; maiorem rei nauticę vsum haberent, institui iubet, Baronesq; eodem imponit. Protinus Conon Bethunius Imperij Prothouestiarius, Biremium vnam cum sua manu conscendit: alteram Villharduinus Mareschallus; in tertiam Macharius Sanmanechaus, se suasq; copias intulit: in quartam Milo Brabantius: in quintam Anselmus Chaemus: in sextam Theodoricus Losius Imperij Seneschallus ingressus. Guilielmus Perticensis, septima. Eustachius Imperatoris germanus frater, octaua vehitur. Reliquas sex, qui ex Venetis virtute cæteris pręstarent, à Marino Zeno Venetorum Constantinopoli Prætore delecti, alacriter conscendunt. singulis verò Biremibus tales, & consimili virtute, & fide milites Imperator ascribit. Clasis viris, clasiarijs, & armis, apparatu maximo instructa, summo silentio, & singulari celeritate portu Constantinopoli soluit: quæ res, tum Adrianopolis ab Imperatore auxilium tantisper retardauit, dum Daschylium obsidione li-

KK bera-

beraretur. Igitur clasſis Boſphoro egreſſa, & ſecunda Propontidis nauigatione vſa, ad lęuam mox deflectens per tranſuerſum ęquor rectà Daſchylium verſus prouehitur. cuius rei certior factus Ioannes Styriones, Theodoranæ claſsis Hamiralis, protinus Daſchylio claſſem deducit, & inde Helleſpontum verſus, ſecunda Propontide noſtris non expectatis, ſe in fugam vertit. hunc noſtri biduum, dies noctibus continuantes extra Abydi anguſtias quadraginta millia paſſuum conſectantur: ſed, ſpe Styrionem remis, & velis ſecūnda Propontide volantem conſequendi adempta, conuerſa repentè nauigatione aduerſo freto Daſchylium redeunt. Ibi Petrum Braiaquellum, & Paganum Aurelium ęquiſsimis animis vident. cognoſcunt etiam Laſcharim deſperatione oppidi capiendi ſumpta, ſed multo magis ipſorum aduentus formidine, celerius ſe fugæ mandaſſe, atq; Pruſam, quam hodie inuerſis, atq; immutatis litteris poſteriores Burſam vocant, ſe recepiſſe. Ita Daſchylio grauiſsima obſidione, & periculoſiſsima ſoluta, claſsis Conſtantinopolim reuehitur. Noſtri claſſe in terram expoſiti, quà breuius iter eſſet, Adrianopolim diuertunt, & inuiſunt; Branamq; & ciues collaudant, atq; in fide confirmant. At Laſcharis, ſuos Duces cum maxima copiarum parte, Nicomediam ad Aſtacenum ſinum in Theodorici Loſij milites præſidiarios mittit, quòd is Diuæ Sophiæ Ædem firmiorem refeciſſet, quam cum ſacratis ædificijs peramplam & excelſam, arcis loco haberet. Nicomedenſes miſsis Conſtantinopolim nuncijs, repentè Loſium ſuum patronum, necnon Imperatorem, aduentus hoſtium certiores faciunt, ſimul opem implorant, ita neceſſariam, vt niſi primo quoq; tempore ſibi ſuccurratur, funditùs interituros, omni interim ope, atq; opera aduerſus hoſtem conniſuros, atq; extrema morte, ſuam erga patronum, atq; Imperatorem fidem teſtaturos dicerent. Et quoniam commeatus inopia valde tentarentur, fas eſſe Henricum Imperatorem, fauore atq; adiumento erga Adrianopolitanos paulùm intermiſſo, Nicomediæ omnium Imperij ciuitatum fideliſsimæ penè cadenti, opem ac ſalutem afferre, atq; Exercitum quantum maximum cogere poſſet, Propontidem in Aſiam traijcere. Eam vnam rationem eſſe, & Nicomediæ in libertatem vindicandę, & Laſcharis Tyranni opibus Imperij, & neruis non modò refrenandi, ſed etiam opprimendi. Imperator, Nicomedenſium precibus ſollicitatus, educta claſſe, & remige militibuſq; completa, ad Aſtacenum ſinum contendit, vt poſtquam ſuos præſidijs confirmaſſet, ignobiles Laſcharis motus, & inanem Gręcorum ſtrepitum, hincinde

pro-

prouocantium, & recedentium irrideret. Theodorani nunciato Francos aduentare, fugam ex agro Nicomedensi Nicæam versus, in interiorem Bithyniam arripiunt. At Imperator, hostis fuga audita, concilium conuocat. decernitur, vt Theodoricus Losius Imperij Seneschallus præsidijs suorum equitum, & Centurionum, ad Astacenum sinum præsens Nicomediam tueretur: Macharius Sanmanechaus Characen proximum oppidum: Guilielmus autem Perticensis Daschylium custodiret. Ita, Imperator vnicuiq; singula oppida in fide Imperij retinenda commendabat. His rebus confectis, Augustus ad Vrbem reuertitur, & reliquum Exercitum incolumem reducit. Ibi pauculos dies commoratus, suę dignitatis esse duxit, Adrianopolim iterum petere, & Hæmum versus cum omnibus copijs, hostilem agrum populabundus incurrere, & vastare. Dum verò profectionem comparat (ita fortuna, hominum consilia semper versante) Theodoricus Losius Imperij Seneschallus, qui Nicomediam præsidio tenebat, & Guilielmus Perticensis, quadam die suas copias in Nicomedensem agrum populatum agunt, vt ingentem interciperent prędam, & magnum Gręcis timorem incuterent. Id Theodorani per speculatores resciunt, seq; comparant, vt tergis nostrorum instarent, quos, numerus in nostrorum paucitatem extimulabat. Gręcorum arma erant præter sagittas, longissimæ hastæ vtrinq; ferro præfixæ, quas agili manu comprehendebant. his summa peritia in pernicibus equis vtebantur, & aduersi pariter, ac fugientes nostros lethifera cuspide vulnerabant. Ita, illi nouissimum agmen lacessere, primùm leuibus pugnis, post, iusta acie contendere. fit pugna atrox, ac diu anceps: quando Gręci numero superiores, vim nostrorum cataphractorum ferre non possunt. iamq; dissipati, & disiecti fugam oculis, atq; animis circumspectabant, quum aduentante Constantino Laschare Theodori fratre, Græci equites qui ad primam sagittarum procellam nostros expulerant, reductis cornibus nostrorum aciem circumuenerunt. quo casu, viri pariter, & equi mortiferis sagittis sternebantur, nullusq; in medio circumuentis ostendendæ virtutis locus relinquebatur. Ita, nostri pauculi, ægrè plurimorum impetum ferentes omnes ferè capiuntur. In eo quidem certamine Theodorici Losij præstantis viri virtus enituit, sed infelici euentu. fortiter enim pugnans, bis equo excussus, bis in equum suorum manibus sublatus, alacris, eo die exempla militis, & Ducis optimi edens, aduerso ore lethaliter vulneratur, & cum sua tandem phalange acerbè à fortuna mulctatus, perpaucis sibi fuga salutem quærentibus, captiuus

ad Lascharim deducitur. Villharduinus Francus historicus, tametsi Gallicis huiusce belli Commentarijs integrum de re cuiq; iudicium relinquit,quod tamen in se est, Losij casum timori & culpæ vnius Anselmi Remensis equitis adscribit, qui impietatis dedecus,& tanti sceleris facinus nihil animo reputans, Losium Seneschallum suum patronum in pugna cliens, cuius phalangis dux esset fiduciarius, turpiter deseruit. atq; ille, quamuis periculum declinarit, nunquam tamen vti inexpiabilis infamiæ totius patriæ labes, & cladis author, Baronum sermones & exprobrationes declinabit. Guilielmum verò Perticensem egregiè pugnantem atq; equo deturbatum, sui in equum subleuant: qui iam in manu saucius, cum se hostium impressioni imparem cognosceret, mortem,equi velocitate, euitat. memor, sapientis esse, nec carere exemplis, cedere interdum ferociæ,& rerum commodius agendarum captare occasionem. Qui è manibus hostium euaserant, & ad Diuæ sophiæ arcem in tutum confugerant, Guilielmus Perticensis, Anselmus Remensis, quiq; Nicomediam è prælio se receperant, nuncium Constantinopolim ad Imperatorem decernunt, qui eum acceptæ calamitatis certiorem facerent: qui Losium Seneschallum Imperij,& vnà phalangem ipsius captam docerent; se verò, in Diuæ Sophiæ arce apud Nicomediam, à Theodoranis circumsideri. Adhęc, omni commeatu qui in arce esset, se tantum quinque dies tolerare posse. proinde suppliciter opem implorare, idq; quamprimùm facto opus esse, nisi obsessorum seruitute & morte, Imperij opes decrescere; eadem verò de causa hostium spes,atq; animos crescere velit. Imperator sibi indecorum fore iudicans, si Losij de se benè meriti salutem negligeret,fineret amitti arcem Diuę Sophię, & Nicomediam magno sumptu, magnisq; laboribus permunitam, generoso consilio, fortunę, virtutisq; suę periculum facere constituit. Itaq; nulla interposita mora, iter ad hostem maturat, copiasq; omnes extemplò Propontidem traducit. Milites noua & incredibili animorum alacritate, Losio captiuo,& Nicomedensibus suppetias celeriter ferre iubet: quos nullę difficultates retardarunt,quin obsessis in tempore opitularentur. Erat enim Losius Imperij Seneschallus, vt virtute prçstantissimus, ita nobilibus factis,& prçsertim Murtzufli Constantinopolis tyranni captura, Henrico Imperatori, vniuersoq; Exercitui vehementer charus. hæc causa fuit Imperatoris ab Adrianopolitanis iuuandis, iterum contra ac miserè cuperet, auertendi. Imperator copijs Bosphorum traiectis, & Asiatico in litore in ordines directis, castrensi itinere versus Astacenum sinum, Nicomediam peruenit:

nit: atq; ibi adulto vere, & læto iam gramine virentibus campis, in valle longè amęnissima, quæ alteram vrbis partem spectat, secundum Sangarium fluuium, qui ex Olympo monte Phrygiam, Epictetum, ac Bithyniam alluens, Euxinum ingreditur, tentoria statuit, instructisq; aciebus, Theodoranis committendę pugnę potestatem facit. Hunc Constantinus Lascharis, Theodori frater, idemq; eius copiarum ductor, renunciantibus speculatoribus, simulac conspicatus est, statim se in viam, ascensu proximum montem superans, Nicęam versus conuertit. vehementer perturbatus, vt ij plerunq; solent, quibus præoccupari deprehendiq; contigit, dum insidias hosti moliuntur. Ea de causa Imperator, totum id quod propositi sui fuerat, egregio ausu consecutus, suos quam longissimè possent vastabundos in plures alas, modicis tamen interuallis in agris latè pagisq; pręsertim, prædari iubet. Vastitatem tota Bithynia, & solitudinem, vsq; ad inferiores Phrygas, & Mysos, quàm exitiosissimam efficere. quia, ea natio simul atq; Losius Imperij Seneschallus captus fuit, eiusq; manus deleta, statim rebellionem fecisset, & omnia in Francos hostilia, pro virili parte molita esset. Itaq; dum equites prædatum dimittit, Imperator quinq; dies sub pellibus egit, nostri igitur non intermisso itinere, longè latèq; regione peruagata, funestam & luctuosam in Asia Græcis excursionis suæ memoriam relinquunt: adeò, vt magnam omnis sexus multitudinem, improuisi repentiniq; opprimerent. vt cathenis, & laqueis tracti, miserè equorum cursum adęquare cogerentur. ædificia item & Regulorum exulum villas, mollioribus montium iugis ædificatas, Scytharum more succendunt, tantò terrore cuncta implentes, vt per quinquaginta milliaria rectis & transuersis itineribus, cuncta ex continenti fumo, atq; ignibus collucerent. sed coacta ingenti præda, euastata regione. eodem ferè itinere ad castra propè Sangarium ad Henricum regrediuntur. His rebus animaduersis Theodorus Lascharis, vehementer territus & conflictatus, re iam exhausta, vt tot malis obuiam iret, à bello residere cogitat, & ea de re nuncios ad Henricum Imperatorem mittit, qui duorum annorum inducias ea lege peterent; si Daschylium, arcemq; Diuæ Sophiæ ad Nicomediam complanatam vellet, se captiuos omnes libenter missurum: ipsumq; in oppida omnia & minoris Asiæ, Bithyniæ & Phrygiæ Castella protinus restituturum. Imperator, de tanta re ad Venetos, & Barones refert. bona pars sentire, & dicere duos potentissimos inimicos, locis longinquis diuersis bellantes, quales Ioannissam Mysorum, & Tribellorum Regem, & Theodorum

rum Lascharim Asianorum opibus substentatum, & adiutum sæpius experti essent, non facilè à nostrorum paucitate sustineri. Vnum verò solum, nullo ferè negotio debellari, aut ei resisti posse. Ideoq; præstare Daschylij, & arcis Diuæ Sophiæ trans Propontidem iactura, & ruina commoda, quæ clarissima omnium oculis in Thracia, propè Adrianopolim obuersarentur, redimi. proinde, Lascharis ab Imperatore cum summo studio per Legatos peteret, quod penè in suam potestatem transtulisset, & longè periculosius sit amissum retinere, quàm penè ereptum vltro concedere, quum id nullis viribus, nulla ingenij solertia recuperari posit, Theodoro Laschari ab Ioannissa Regis amicitia discedenti, inducias concedi oportere, non modò vtile, sed etiam necessarium esse. nam, dum cum Rege Lascharis amicitiam, res, rationemq; belli iungeret, vt planè alterum vinceremus, victoria tamen per alterum vti non licere. In horum sententiam pactæ induciæ & iuratæ. Henricus Augustus continuò Petrum Braiaquellum Daschylio accersit: persuadet pro suo iure, vt oppidum Laschari tradat, simul & Diuæ Sophiæ arcem. quæ, vt arbitratu suo vellet, teneret, demoliretur've; quibus rebus induciæ sanctiores videbantur. Theodoricus Losius, Seneschallus Imperij, reliquiq; captiui redduntur. Confestim Henricus nihil ab instituto consilio discedens, Constantinopolim reditum comparat; vbi statuit cum omnibus copijs Adrianopolim adire, atq; ita octauo Kalend. Iulij, iam multa æstate, qui dies Diuo Ioanni Baptistæ sacer est, Selymbriam pergit. Ex eo die, iustis itineribus Adrianopolim aduenit, & Prætoria ad vrbem, Adrianopolitanis in campis posuit. Adrianopolitæ Imperatoris præsentia valde hilarantur, portisq; apertis effusi, vt quibus nihil longius foret, quàm vt vrbis tanquam ergastulo emitterentur, repentè in Prætorium Imperatorem salutatum concurrunt: eum æquissimis animis omnes viderunt. Eodem Græci frequentes aduolant: Ibi diem Imperator agit, dum inspicit attentius, quà aries murum percussisset, ac pręsens agnoscit murorum & turrium discussiones, combustiones, saxorum subuolutiones; detrimenta deniq; tormentis Regijs, cuniculis, & machinationibus illata, oculis cernit. Postridie castra mouet, quatuorq; dierum iter in fines Regni Ioannissæ pergit. quinto autem die ad Lulum consedit, quę vrbs ad Hęmi montis radices sita est, populo satis frequens, quod eò Rex Barbarus paulò antè Coloniam deduxisset. Verùm populares tanti Exercitus aduentu in fugam consternuntur, atq; in Hæmi nota latibula sese abdunt. Henricus antè vrbem castra ponit. nostri equites, sed ij leuis armatu-

armaturæ, perpetuis illatis detrimentis, quum etiam incendijs grassarentur, prædabundi regionem quam latissimè percurrunt, vnde greges boum, ac bufalorum, aliaq; armenta abigunt: quorum ea regio, agrorum & pastionum amplitudine abundans, ditissima est. Adrianopolitani inopes, vt incommoda accepta maioribus commodis sanarent, prædæ cupiditate castra sequebantur. hi carros, quos secum aduexerant, frumento alijsq; leguminibus onerant. hìc triduum Imperator Exercitum reficit. nec tamen vllum tempus equitum leuis armaturæ populationibus vacuum esse sinebat. Sed illud satis incommodè rationem belli habuit, quòd dum iter montuosa & angusta Hæmi via prædatoribus faciendum esset, equi valde atterebantur, ascensus descensusq; difficultatibus fessi & rupti. Hoc mali remedium Imperator putabat, si Eustachium germanum fratrem, Theodoricum Flandrum, nepotem Philippi Namurcensis & Louanij Comitis Filium, Anselmum Chaemum, Gualterium Escornaium, Ioannem Bliantium qui quatuor Cathaphractorum equitum turmas implebant, equitibus leuis armaturæ prædationibus occupatis, subsidio mitteret. Itaq; nostri hoc præsidio freti, audacius in interiorem Hæmum penetrant, quo acta præda, terrorem popularibus, cædes & incendia aduerso tempore circumferrent. Sed quando in Hæmi montis, tot illustrium virorum cladibus, & aduersa nostrorum fortuna nobilitati mentionem incidimus, etsi leuiculum fortasse quibusdam videri poterit, non tamen ab instituto labore alienum erit, hoc loco, tùm propter ipsius montis inter cęteros Europæ nobilitatem, & varios in eo nostrorum casus, tùm verò magis propter rerum ad historię captum attinentium memoriam, accuratius pauca quædam, neq; ea sanè iniucunda de eius origine & situ postetis, Francorum res Constantinopoli gestas ad admirationem lecturis, breuiter aperire. Secant Rhætiam superiorem, quam primam dicunt, perpetui montes, qui à Graijs, & Pęninis Alpibus ad vada Sabatia, & Ligusticum mare, Narbonensem Galliam à Togata diuidentibus, oriuntur, & in Orientem conuersi, multiplici incolarum frequentia, oppidis, pagis, amnibus, fontibus, Brigantino lacu clari, altissimis iugis, continenti tractu, diremptis innumerabilibus populis, vsq; in Thraciam penetrant, & in Euxinum porriguntur, per interualla locis plurimis peruij, at nominibus, vt locis differentes. Hi, ab ijsdem Sabatijs, vbi ad Rhætorum iuga peruenerunt; per Iulias & Carnicas alpes, perpetua veluti cathena in Dalmatiam abeunt, Pannoniam ab Illyrijs disterminantes; reflexo inde ad Scardum montem itinere, per

Dar-

Dardanos & Macedones Thraciam ingrediuntur, ac demum vastissimis rupibus in Euxinum prorumpunt. Sed, vt primum, relicta Macedonia, Thraciam attingunt, vno Hæmi nomine vocantur. monte interim Rhodope, Atho, Ismaro, cum reliquis humilioribus iugis, cedentibus. Hic est Hæmus ille Thraciæ mons, qui immanibus, & supra quam facilè credi posſit, altis iugis extollitur, tot vatum carminibus clarus, à Meridie Macedonicis Alpibus exortus, atq; inde perpetuo dorso variè flexus in Septentriones excurrens, & in Pontum desinens, innumeras gentes dilterminat: breuiterq; hoc sibi Regnum in Thracia vendicat, quod in Macedonia Olympus, in Græcia Parnassus, in Italia Apenninus, & in Sicilia Ætna posſident. Ex huius vertice propter immensam altitudinem, vtrumq; mare, Ionium scilicet & Ægeum cerni posse Polybium credentem, grauis author Strabo hallucinatum existimat. Hæmi excelsitatem sex passuum millibus subiri scriptores tradunt. huius auersam partem ad occasum æstiuum, & in Istrum deuexam, Mysi seu Valachi, quos diximus, fermè totam accolunt, in qua superiùs Ioannissam Ternobum Regiam habere memorauimus. infesta Thracibus & ad latrocinia gens nata, cum plana Getæ, Triballi veteres, & Sarmatæ, vsq; ad Pontum, vicis atq; pagis magis quàm vrbibus occupent. vnde sumpto de Hæmi accolis nomine, omnem regionem quæ vltra Thraciam ad Istrum protenditur, Mysiam inferiorem, & Valacchiam dicunt, Moldauiæ proximam, Euxini Ponti, & Ciabri fluminis, aliter Sucouæ, finibus inclusam; quam eandem Constantinopolitæ, & Thraces infra Hæmum habitantes, Transalpinam, quasi trans alpes vocant: quum Mysia superior, hodie Bosnam à Bosna fluuio, & Seruiam dicunt, Dardano clarisſimo amne irriguam, à Septentrionibus confluente Danubij & Saui, à Meridie Macedonicis montibus, ab Ortu eodem Ciabro amne, & ab Occasu Dalmatia terminetur. In Hæmo igitur monte, multę atq; latisſimę sunt conualles, à Mysis & Thracibus partim aratris cultę, & pastionibus fertiles, partim syluis atq; nemoribus impeditæ, quę amnes non modo vitreos fundunt, & fontibus scatent, sed alicubi etiam prębent salutares thermas, & fodinas maximè beneficas: tametsi omnes Hæmi tractus, celsisſimis atq; asperrimis iugis, sit vel media æstate, Aquilonibus, gelu, & perpetuis niuibus infames. Hæ conualles, ad exitus fauces habent quem plurimas pertinentes ad eam planitiem, quę Thraciam & Philippopolitanam prouinciam respectat, atq; Adrianopolim perducit. Ad hos exitus, viarum angustiæ nostris Hæmum ingresſis minus notæ,

ad

ad suos reditum difficillimum faciebant. Quare Mysi in vnum maximo numero contracti, vti quisq; de superioris Hæmi rupibus quas pro speculis habebant, de nostrorum excursionibus ? fumo significatione facta, cognoscit, distinctis locis se conglobant; intenti expectantes, vnde nam Franci equites essent erupturi. Quum igitur non sani homines, acta præda, nullis præmissis speculatoribus, ex Hæmi conuallibus viarum ignari descensum admaturant, Mysi nostros pluribus locis vno tempore, impetu facto, effuso cursu, & clamore edito adoriuntur. in locorum ignaros & equis fessis, sub sarcinis inuadunt, virisq;, multò etiam magis equis incommodant; ita vt victis propiores essent, quam victoribus. tumultuaria pugna exoritur. Mysi, vndiq; circumsistunt, & præoccupatis angustijs, quæ exitum coarctabant, à tergo simul & à lateribus se ostendunt; nec, latioribus protecti scutis, longioreq; hasta prævalidi, incuruo gladio, aut parua secure ad galeas pertundendas, armatum nostrum equitem aggrediuntur. Nostri, nihil animo dimisso, tanta vi, tantaq; alacritate partim equites, partim amissis equis, pedites resistunt, vt modò confertis, modò dissipatis ordinibus pugnarent. sed cum numero pauci essent, atq; equis extrema lassitudine defatigatis vterentur, consistunt, & pro tempore consilium capiunt, vt fortissimos quosq; in tergo dimicaturos mittant. Reliqui capto moræ spacio, ad euadendum antecedant: & sæpè conuersi, ac demum auersi, certamen redintegrent; vt pugnare simul, atq; iter facere cogantur. Sed recentium cataphractorum turmis nouissimè præsidio aduentantium recreati, post multam pugnam, nonnullis hostium interfectis, qui fauces viarum custodiebant, nostri angustijs egressi, cum in patentem planitiem euasissent, & se maioribus turmis cataphractorum iunxissent, prælium redintegrant. Cæterum Mysi qui dispersi sępius circumuolitarant, & nostros assiduè in orbem pugnantes inuenerant, pari successu vires experti, subitario pręsidio perspecto, & nostrorum insidias veriti cum vltrà audendum non putarent, conuerso itinere insequendi finem fecerunt. Franci equites, cum primùm Diuino ductu, auspicijsq; effugium patuit, se in castra ad Imperatorem, iustis itineribus recipiunt. Postridie Henricus Imperator vasa more militari colligi iubet, iustisq; itineribus Adrianopolim versus castra mouet. In castris ad vrbem in prato positis, quindecim dies egit, dum miles prædas, & manubias, frumenti & commeatus actas, Adrianopoli in tuto deposuit. Eodem fortè, & Bonifacius Marchio Rex Thessalonicæ, Serris decedens, quas egregiè munierat, Mosynopolim venit; quę vrbs sta-

tim Marchioni deditionem fecit. Ea re confecta, Legatos Adrianopolim ad Imperatorem Henricum generum confestim mittit, qui docerent, quoniam propiùs accessisset, Marchionem de communibus rebus loco propter Hebrum flumen opportuno (Marizam dicunt) quod sub oppido Cypsella fluit, secum colloqui velle: quando præ negotiorum multitudine, nihil coram de rebus communibus constituere potuerat, & periculosum fuisset, non pacatis Græcis, per quorum fines ingredi oportebat, vnà ad colloquium coire. Imperator, cum suo Senatu Bonifacium socerum suum Mosynopoli esse, libenter audijt: idem gaudere omnes Imperatoris comites. Bonifacij nuncijs responsum, se præscripta die, colloquio non defuturum. Ita Imperator institutam viam peragit, Cononemq; Bethunium Prothouestiarium Imperij, & summa virtute Equitem, Adrianopolis tutelę præposuit, centum equitibus attributis. Non ita multo post, vterq; in Cypsellę conualle, ad locum præstitutum conueniunt. Cypsella, Thraciæ ciuitas est ad Rhodopæos colles, Adrianopoli proxima, propè Hebrum, iuxta quam amnis labitur à Cypsello olim condita, vnde vrbi nomen antiquitùs Cypsellum. Ex altera Hebri parte Imperator, ex altera Bonifacius Monferratensis Rex Thessalonicæ, fatalis voti sui compos tendit; idq; tanta omnium lętitia, quanta vix dici potest. nimirum, amicorum tanto interuallo absentium gaudiorum morsus acriores esse solent. Tum ferè primo verbo Marchio socer, filia ecquid agit? vt valet? responsum dicto citius, grauidam esse; quę vox omnes omnium nuptiarum felicitates complectitur. Hoc nuncio pater lachrymis suffunditur. Eodem tempore, feuda pacta ante cum Balduino quondam Augusto, renouant simul Bonifacius Imperialis cliens (quem nunc hominem Ligium vocant) & Henricus Augustus: recensq; fidelitatis, vt moris est, solennibus cæremonijs facta professione, authoratur. Nam Thessalonicæ cęterarumq; Macedonię, & Thessaliæ Ciuitatum, Imperatorem ipsum iustum, legitimumq; Dominum, se verò tantum vtilem confirmat, vt qui rem Imperij ad perpetuo vtendum fruendum quæsijsset. Atq; illo ipso tempore Bonifacius Marchio nonnullas possessiones Gotthofredo Villharduino Thraciæ & Campaniæ Mareschallo, veteri amico, de maiore Imperij beneficio, siue feudo, delibatas, nempè Mosynopolim cum agro, aut Serras (Amphipolim fuisse diximus) cum earundem agro, vtrum optarit, quo iure Mosynopolitæ veteres, aut Serrani tenuerunt, atq; etiamnum tenent, beneficio dedit. Ita Villharduinum subclientem eiusq; hæredes fecit, Imperatoris iure saluo. Ibi, dum biduum commo-

morantur, deq; mutuo inter se amore, propensa præstantiq; voluntate multa commemorassent, in suis tamen sermonibus ingentem vtiq; spem capere. Nam quamuis, Dei voluntate, colloquium tàm latum & festiuum inijssent, eo tamen hostes offendi posse. quandoquidem per familiares sermones, certius & efficatius consilia, de bello aduersus Mysum gerendo, non semel, aut iterum inita, explicataq; fuissent. Constituunt igitur aliam colloquio diem: se sub Octobris finem, ad Vrbem Adrianopolim adsuturos, atq; eò copias omnes contracturos, quas communibus auspicijs in Ioannissam Barbarum, atq; immanem, omnisq; iuris contemnentem hostem, ductarent: si sua consuetudine ritu apum, relictis aculeis subitò euolantium, imbelli aggressu, multitudine vexata, & rebus omnibus enudata, cęptas obsidiones deserat. His rebus quæ videbantur constitutis, maximè hilares è vestigio diuersi abeunt. Marchio, properante fato Mosynopolim, quæ extremæ Thraciæ ciuitas est ad Hæmum montem, Sardicæ proxima. Imperator, Constantinopolim, qui biduum in prato propè Cypsellam castra habuerat. Bonifacius Marchio quinq; diebus Mosynopoli rerum actioni datis, continuò de Gręcorum popularium consilio, qui exiguo suorum numero ingentia Mysorum agmina consertis manibus stultè, atq; insolenter concisuros, & deleturos iactabant, Exercitum in Hæmum montem Francis maximè funestum agit. cuius partem ad Mosynopolim vergentem, Mosynopolitæ agrestes de proximæ vrbis nomine, Mosynopolitanum montem appellant, viamq; diei in Hęmi interiora vastabundus procedit. ibi, cum aliquandiu fuisset, & repentinis incursionibus ingentem cladem Mysis attulisset, è successu rerum se ipso ferocior, ratus Ioannissam inexpectatis copijs aggredi, & maximis detrimentis afficere, susceptum consilium temerè præuertente fortuna, in Mysorum insidias incurrit. inde enim redeuntem Mysi montani, cum de superioribus Hæmi iugis per deruptos, & angustos tramites se dimittentem Henricum conspexissent, adeò accuratè, ac diligenter, vt equitum numerus facilè recenseretur, amplioribus copijs suis confirmati, abeuntem de repentè inuadere non dubitarunt. Itaq; vt fors cuiq; telum, quidpiam've teli vice obtulerat, vt viderunt Bonifacium tanquam viribus imparem, cum paucis esse, eò armati vlulatum tollunt (id signum in hostem procurrendi dare consueuerunt) atq; omnibus partibus Bonifacium, vti à re feliciter gesta ex labore se reficere, & conquiescere parantem, dum equi & viri promiscuè, summa lassitudine fessi, corpora curarent, totis viribus adoriuntur. Maximè autem

agmen postremum eminus cominus fatigant, atq; irritant. Marchio, excitato tumultu ad Mysorum clamores, cum induendę loricæ tempus deesset, districto gladio in fata sua pręceps ruens, in equum casu excursioni adornatum adcurrit, & vecordi impetu, infaustoq; consilio in nouissimam aciem, qua conserta pugna laborabatur, è vestigio contendit, ac in Mysos impetu facto, acerrimè dimicans, hostem paululùm sustinuit, ac repulit; sed mox Barbaro animo ad audaciam erigente, ac prælium penè instaurante (quod tum demum natura homines maximè audere faciat, cum repentè commutata fortuna, timere desierint) compluribus Bonifacij equitibus interfectis, alijs dispalatis, & in fugam versis, Bonifacius in tanta rerum asperitate, lassitudine, ira, doloreq; perditarum rerum consternatus, iniquiore loco pugnans, tametsi supremæ virtutis opus constanter ederet, vulnus in brachio inter cubitum & humerum, excisis neruis & musculis, grauissimum accepit, vnde se, equum, atq; humum cruore suffundebat. Ea re animaduersa miles, subitò animo defici, & per ignauiam cedens, passim cędi. qui proximè astabant, dominum præ vulneris cruciatu, & dolore vix in equo hærentem, sustentant, & fulciunt. Sed cum sanguis arteria concisa, minimè sisti posset, ita vbertim vulnere manabat, vt semihoræ momento secuta conculsione refrigerato, & penitus extincto calore, oculis rigentibus, collo brachijsq; contractis interiret. Equites tumultuantes, vno consensu, omni spe salutis in fuga constituta, è manibus hostium sese eripientes, iacentem humi relinquere, atq; animos remittere. Qui manserunt, & ad exanimem astiterunt, omnes ad vnum concisi. Bonifacio caput ceruicibus amputatum, & lanceæ præfixum, Ioannissę Ternobum dono missum. Quo insperato, nec opinato munere, cum non obscurè admiratus risisset Marchionis temeritatem, quòd Mysorum viribus stultissima ratione extimatis, suos equites qui essent exigui, cum tanto equitatu intra Hæmi conualles committere, quàm regredi maluisset, nihil sibi in vita quicquam iucundius, & gratius oblatum fuisse, palàm Deos hominesq; testatus est. At verò, hostis capite immaniter lacerando, cum odium satiare non posset, oculos exaturabat. Ita nihilo felicior Balduino Augusto, & Ludouico Blesensium, & Carnutum Comite, Bonifacius animi præstantia, & virtute plusquam heroica, anno qui Christianæ salutis fuit, septimus supra millesimum ducentesimum, bello pro patria occidit, ac honestum vitæ, atq; militiæ finem imposuit. Vir certè tam tristi vitæ exitu indignus, nisi eo fati genere, aduersus Religionis nostrę hostes

for-

fortiter pugnans aditum sibi ad cęlum, perenni cum gloria muniuisset. Neq; verò operæprecium esse reor, vt à legentibus hoc loco, & ad historię calcem properantibus, veniam deprecemur, quòd nos hi tres viri, duo quidem Belgici superiori, vnus Italici nominis decus præsenti libro tot rebus præclarè, ac fortiter gestis inclytis heroibus comparandi, ab instituto longiùs abstraxerint. quando, eos omni laude ad perennem nominis famam, peculiari volumine exornari par fuerit. veterum Græcorum more, qui rerum gestarum copia, & gloria pollentes, non ipsos modò Reges, & Imperatores, sed minores etiam Duces nobilissimo elogio æternitati consecrarunt. quoniam præclarum viuidæ gloriæ lumen, quod æternum luceret, hoc ipso pio, atq; honestissimo vitę exitu, posteris suis reliquerint. Tantus dolor luctusq; soceri morte Henricum Imperatorem cępit, vt nihil ei ad animi sensum acerbius accidere posset. nec mętorem Latini Thraciæ incolæ minorem sustinebant. haud immeritò. dolebant enim clarissimum bello Ducem, omnis memoriæ Principem, militari scientia, & liberalitate præter cæteros claros, tam miserè, atq; indignè perijsse. Agnetem Augustam deplorantem, eiulantem, ac lamentantem Patris fatum, non sine lachrymis videres. Siquidem de tanti Patris cæde, tantus mętor, & dolor mulieri, pro conditione, impatibilis est. qui Francis, & Constantinopolitis, qui alienis sensus abstrusos omnes corpore excutit, atq; exulcerat, quid filiæ, Patris morte addita, ad doloris acerbitatem adiungas? Nisi verò vnus aliquis Cælitum, animum ipsi releuasset, qui sensim contabescebat (adeò enim parentes in liberorum visceribus hærent) totam oppressisset. quo porrò luctu, ac mętore eius beneficiarios angi, & excruciari credas, qui Bonifacij benignitate, vitam commodè ducebant? quo, cęteros Barones affectos putas? horum animis eo maior incessit, quod Bonifacij morte hostium spes elatas, nostri incredibiliter mętetent. Monferratenses Marchiones in Subalpinis Italiæ regionibus trans Padum, à Saxoniæ Ducibus repetita origine, antiquissimæ stirpis sunt: Ex quibus Bonifacius, genere, ac nobilitate Marchionum omnium Italiæ princeps fuit. Paternum genus à Saxoniæ Ducibus; Maternum ducit à Cęsaribus Augustis, vetustissimis Austriæ Ducibus. Nam, ab Henrico Austrio IIII. Imperatore, Leopoldus Austriæ natus est. cuius filia Iuditha Bonifacij mater, eadem Conradi Imperatoris ex matre soror, Austria nomine fuit. Ex Maria autem Lotharij II. Imperatoris, & Saxoniæ Ducis filia, Raynerius, atq; ex hoc natus Guilielmus Bonifacij pater. Quare Bonifacium

facium origine ſanctum, atq; Auguſtum fuiſſe, eiuſq; gentis memoriam, ſanctitati proximum Cęlites colendam, teneamus: quòd, ea iam ab Conrado, & Guilielmo Longaſpatha, germanis fratribus, pro communi Religione in Syria, ſeſe domeſtica conſuetudine deuouit. Moriens Bonifacius, ex prima vxore Agnetem Auguſtam, & duos liberos mares, Guilielmum Monferratenſis Marchionatus, & Demetrium Theſſalonicenſis Regni hæredes reliquit. cum ex ſecundis nuptijs Margaretę Hungariæ Regis ſorore, Iſaacij vidua, vtpotè ſterili thoro, nullam prolem ſuſcepiſſet. Sed Demetrio Theſſalonicenſium Rege ſine liberis defuncto, in Bonifacio IV. Guilielmi filio, Marchionatus Monferratenſis, cum Theſſalonicenſe Regno continuatus. Cæterum, in Ioanne Marchione, magni Guilielmi filio (prout in rebus mortalium viciſsitudo eſt) omni maſcula Bonifacij, & Monferratenſium Marchionum prole extincta, Iolantidis Ioannis ſororis, Imperatori Andronico Palęologo, Seniori cognomento, Michaelis primi Palæologi Conſtantinopolitani Imperatoris filio pridem nuptæ, filius Theodorus Porphyrogenitus, Conſtantinopoli in Italiam perueniens, Monferratenſem Marchionatum, mortuo auunculo, ad Palæologos tranſmiſit: à quibus, longa Palæologici Auguſti generis ſerie, in Tranſpadanis nempè ducentum quadraginta annorum ſpacio, ducta, Bonifacio Guilielmi IX. & Annæ Alenconiæ ex Regum Franciæ ſtirpe, filio, currentis equi lapſu exanimato, Chriſtianæ ſalutis anno trigeſimo ſupra milleſimum quingenteſimum, nulla prole ſuperſtite, Marchionatum, cum aſcendentis ſtirpis ordine nemo propior haberetur, Ioannes Georgius Bonifacij patruus ſuſcepit. Is, quòd eſſet ſecundo partu editus, tùm verò natura, & valetudine imbecillus, iamdudum à parentibus ſacris initiatus, ex antiqua Marchionum prærogatiua Lucedij Abbas erat factus, quandoquidem templo cum ſacratis ædificijs peramplo, & excelſo à Monferratenſibus Principibus in Deiparæ honorem, priſcis ſæculis condito, atq; in alimenta Ciſtercienſium Monachorum, ampliſsimis & maximè frugiferis prędijs, vt ſuprà retulimus, liberali pietate collatis, per quadringentos annos ex domeſtico Patronatus iure, manſerat penes Marchiones ius Archimandritæ, ſiue Abbatis declarandi. Palęologæ igitur reſtituendæ familiæ Monferratenſis, vſq; ad internecionem extinctæ, cum niſi in vno Ioanne Georgio ſpes foret, ſacris protinus renunciauit, ac mox Carolo Cęſare deſpondente, Iuliam Aragoniam inſignem Regiæ ſtirpis puellam, vxorem duxit, eo Rege Federico genitam, quem externorum Regum coniuratione

iuratione

iuratione, Neapolitano Regno patrum memoria exutum, & profugum in Gallia ad Ludouicum XII. singulos miseriæ suæ casus deplorantem, Turonis fato functum audiuimus. Sed his nuptijs, bono alioquin ex auspicijs Cæsaris concepto omine, felix euentus postmodùm defuit. Siquidem, prout nosmetipsos medio in cursu spes nostræ persæpè frustrantur, Ioannes Georgius, vt erat languido corpore, & tum maximè diuturnæ valetudinis tædio grauiter conflictatus, in lethalem incidit febrem, cum de more apud Casalenses, quæ certa Marchionum sedes est, nuptiæ forent festa hilaritate celebrandæ. Itaq; deducta paulò post Regijs honoribus in Monferratensem agrum puella, quam vix semel aut iterum, officij causa accedentem ad lectulum salutarat, intra paucos dies fato cedens intacta virgine, maritalis thori fructus, ex perpetuo morbo decerpere non potuit. quamobrem Margareta Bonifacij defuncti soror, eadem Federici Gonzagæ Mantuani Ducis vxor, Salasso Marchione, & Sabaudio Duce controuersiam iuris facientibus, Caroli V. sententia, ex vsu iuris & æqui, legitima hæres pronunciata, MDXXXVII. Marchionatum Monferratensem ad Gonzagas detulit. Nunc Margaretę filius Guilielmus Mantuæ Dux, Francisco fratre paterni dominatus hærede, sine liberis superioribus annis sublato, fraternum primo Mantuæ Principatum adeptus; deinde matris eundem Monferratensem Marchionatum, opulentissimam in Subalpinis hæreditatem, summa Monferratensium beneuolentia, materno iure creuit. Sed nulla profectò res, vt ad Bonifacium tandem regrediamur, in vsu militari posita fuit, quæ huius viri scientiam effugerit. Sapientia verò militaris, & consilij grauitas, quæ quò rarior in bellatore (qui haud ferè perturbationibus vacat, vt interdum etiam animo tumultuetur, ac fluctuet) eò certè pulchrior in Bonifacio, quanta in nullo vnquam aut audita, aut lecta. In eo etiam, pręter immortalitatem, alia omnia nata cum bonis, vel ratione parta, adde etiam quę homines de Dijs, atq; fortuna optanda ducunt, abundè erant. Gentis vetustas, per Saxoniæ Duces, & Henricum primum Imperatorem, iam inde ab Aledramo progenitore, qui posteris ad virtutem gradum fecit, nuptijs Gilbergæ Berengarij Italiæ Regis filiæ dignato, factis nobilissima, cum Henrico Orientis Imperatore in generum ascito, illustris affinitas, animi magnitudo, opes, potentia, liberalitas, beneficentia; atq; hinc nata gratia militaris. Modestiam verò illi planè familiarem laudant, quòd se adeò ciuilem & vrbanum, adeò semper commodum omnibus præbuit, vt Ducem pariter, &

com-

commilitonem diligerent, vt facilè amicos inueniret, & difficiliùs amitteret. Illud tamen Imperij lumen extinctum, sapientiæ, fortitudinis, celsitudinis animi, munificentiæ, triste omnibus desiderium reliquit. His, tota vita constanter vsum, si vnum mortis diem eximas, quo audaciùs quàm consultiùs in armatum hostem inermis irruit, iure dicere possumus; sed eam tamen euenisse vel iniquis etiam confitendum est, quam martius miles præcipuè voto petit, Deos, aut ex hoste victoriam, aut mortem precatus. Bonifacio igitur extincto, cuius desiderium nullius virtus non dico expletura, sed ne lenitura quidem esset, Imperium Constantinopolitanum, altero lumine orbatum videbatur. Ita fluctuante Imperio, vno tantum relicto Henrico, qui Prætoris Veneti & magistratuum consilio ac cura vsus, in excubijs & custodia tanti Imperij laboraret, Græciæ exules de repentè emergunt. &, qui tacitas simultates gerebant, eductis copijs apertè bellum vndiq; administrant. Ex his qui opibus & clientelis valebant, hinc in Macedonia & Thracia, inde in Bithynia & Troade equitatum tumultuarium, ac peditatum colligere, & specie bellantium quocunq; adibant, depopulari, & quoscunq; obuiam haberent, aut sibi adiungere, aut pugnantes fundere, ac fugare. Sed vnus maximè Theodorus Lascharis, Francis natura infestissimus, tanta animi ferocia Bonifacij morte audita, tantaq; speratæ victoriæ fiducia, vir stolidè pugnax efferri, vt tota Bithynia, & Troade Francos intra paucos dies solus se exterminaturum audacter prædicaret. alij, ægestate nauiculas vndecunq; possent nacti, pyraticam facere. In Græcia verò, circum maritima Peloponnesi litora, archipyrata (quæ gentis est leuitas, & præceps ingenium) repertus, nymbum prædonum, opinione citiùs, duplicat. Hi, Ægæi, Icarijq; maris insulas omnes prædari, vrbesq; non ita munitionis opere, aut natura tutas, capere, & ibi receptacula constituere, & nostris negotium facessere. His rebus fieri, vt Veneti Insulani, & Peregrini Franci Proceres appellati, in Ægæi Creticiq; maris insulis, magna detrimenta acciperent; interdum etiam sedibus pellerentur. Idcirco Venetijs à Patribus Senatusconsultum in eam sententiam opportunè factum, vt ex Venetis qui opulenti essent, & suo sumptu classem commodam, & classarios alere possent, his ius esset quæ in quadrante, & sesquuncia Constantinopolitani Imperij Veneto attributa erant, & à prædonibus occupata, recuperandi, & salua Veneti Ducis, Reiq; publicæ clientela, in rem suam vertendi. nominatim autem omnes Ægæi, Ionijq; maris insulas, maioribus quibusdam insulis exceptis, quas publico

blico

blico propriè reſeruatas volebant, quòd hæ niſi maioribus auſpicijs atque copijs recipi poſſent. Itaq; læti illo Senatuſconſulto, magna animorum alacritate complures Conſtantinopoli comparatis triremibus, & nauibus ædificatis, ſinu Ceratino egreſſi, res repetitum contendunt; & quidem ad non dubiam prædam, quòd poſſeſſiones maritimas, ex partitione rerum Imperij, frugiferas colerent. Igitur infra Helleſpontum Marcus Dandulus, & Iacobus Viadrus Gallipolim ad Propontidem Cherſoneſi Thracij vrbem, Seſto proximam, occupant. Alij aliò excurrunt. Marcus Sanutus, aliquot Ciuibus ſocijs aſcitis, ex Cycladibus Naxon, Paron, Melon, Æginam, & inter Sporadas, antiquis dictam Theraſiam, nunc Santerinam in ſuam poteſtatem ſubijcit, præclara virtute Ægæi inſularum cum poſteris Principatum adeptus, quem Ducatum appellant. Ab hoc mox Franciſcus Creſpus, ducta vxore Florentia Sanuta Marci filia, Marci Senioris atnepti; cæteriq; dein Creſpi Duces, Orientalium Imperatorum affinitate clariſſimi, omni maſcula Marci Sanuti, & Dominorum de Carceribus prole extincta, Ægæi per multos annos Principatum in Naxo inſula tenuerunt, ad Iacobum vſq; Creſpum alterum & vigeſimum Naxus, & Ægæi Ducem. cui proximè à Selymo Turcarum Imperatore, contra paterni iuriſiurandi fidem, direpta inſula quando eſſet vnà cum prætioſa ſuppellectile, Principatus ereptus, Senatus Venetus, cum exul in Vrbem veniſſet, ob veterum Creſporum Regulorum cum Rep. neceſſitudinem, & merita; vel quòd bello aduerſus Michaelem Palæologum Imperatorem, aliquando Reip. ſuppetias tuliſſent; quo nomine Raynerij Zeni Principatu, anno poſt CHRISTVM natum MCCLXV. Ciuitate, ac Comitiorum iure quidam donatos ferunt; vel quòd cum Venetis clariſſimis Patricij ſanguinis familijs, Priola ſcilicet, Cornelia, Lauretana, & Zena poſtea affinitatem coniunxiſſent, quarum ſingulis magno auri pondere, Nicolai quondam Creſpi filiæ in matrimonium iampridem fuerant collocatæ; vel poſtremò, quòd noſtra ætate Catharina Iacobi ſoror, eadem Ioannis Aloyſij Piſani Senatoris vidua, Franciſciq; ac Ioannis Patriciorum parens ſpectaretur, prouectum annuum certę pecunię, qua ſeſe liberoſq; aleret, præclara cum laude ſummæ pietatis attribuit. Cæterum Rauanus à Carceribus Veronenſis, is viuo Dandulo, ob magnum ingenij robur, & exploratam fidem, in conſilio aſſidebat, Eubœam ſibi vendicauit, cum proximo Euripo, qui (vt ferunt) ſepties in die reciprocante æſtu commouetur. Eam inſulam cum ab Duce Venetiarum, & Rep. clientelæ nomine accepiſſet Rauanus, &

nepotes rerum naualium rudes, suis viribus mox diffisi, quando eam maritimis præsidijs, non absq; ingenti pecunia, tutari possent, & à prædonum incursionibus sæpius vexarentnr, Venetæ Reipub. non ita multos post annos, vtiles domini ius suum cessere. Sed familia à Carceribus, vt omnium rerum vicissitudo est, in vnico Nicolao Ioannis à Carceribus, & Florentię Sanutæ filio, trientis Euboici paterno, itemq; Ægæi materno iure Principe, non multos post annos penitus extincta; cum Summaripa interim familia, Paros, Antiparos, Andrusq; Ægæi insularum dominatus, iam inde ab Gaspare Summaripa, qui Mariam Sanutam Nicolai cognomento Spezzabandæ filiam, Nicolai à Carceribus sororem vterinam duxerat, ad superiora vsq; tempora continuatus, à qua demum, parẽtum nostrorum ętate in Veneriam Patriciam familiam transijt Summaripis extinctis. Euboea Insula pleno iure in ditionem recepta, Patres vti de Corcyra ab Leone tyranno antea recepta, fecerant, quemadmodum infra referemus, Venetum Præfectum, Baliuum appellabant, Gallorum more præsidiarum, & togatum magistratum, Chalcidem ad insulæ præsidium mittunt, qui Chalcidensibus, vnà, & Insulanis ius diceret, & classe, ac terrestribus copijs, hostium iniurias propulsaret, præcipuè verò, de Feudis militiæ, siue clientelis agrorum (casalia vocabant) quę in Euboea Veneti Patritij, & Ciues trientis iure, amplissima habebant, cognosceret: &, æqui ac iuris optimè semper consultus, agros equestris militiæ nomine emeritis tradi solitos, & ex Venetis legibus beneficiarios, legitimo hæredi, vel cui magis præclarum ius esset, adiudicaret. Is magistratus in insula continuatus, donec Euboea in Venetorum ditione fuit. Cæterum, Marinus Dandulus, Andron vsurpat. Andreas, & Hieremias Ghisij, Marci filij excursionem continuantes, Theonon Miconemq; (recentiores Micolas dicunt) Scyrum præterea, & quæ ad Pelasgicum sinum pertinent, hodie Volum nominant, Scyathum, Scopelumq; interceperunt. Petrus Iustinianus, & Dominicus Michael Ceam. Philocolus Nauaiosus Lemnum, quam nunc (vt suprà retulimus) Staliminem appellant, antido to Lemnio, quod terram sigillariam dicunt, pernobilem, inuasit: idemq; postea præclaræ virtutis nomine, ab Henrico Augusto singulari cum honore Imperij Megadux factus, & inter Imperij Proceres ascriptus. Nec ita multò post, Zianus Dux consulto Senatu, Raynerium Dandulum Henrici Ducis defuncti Filium, vnà, & Rogerium Permarenum, peritissimos rei naualis Duces, vnius, & triginta Triremium classi pręficit; eo consilio, vt Corcyram publico Reipub.

commo-

commodo recuperent; mox in Græciam nauigent, ac vno tempore, summis viribus, non modò Ionij, sed ipsius quoq; Ægæi maris insulis arma inferant; neq; prius incepto absistant, quam commissa pugna honestis pactionibus insularum quadrantis & sesquunciæ Imperio potirentur: aut postremò cum classe superati & victi, in eadem belli fortuna conciderent. Classis Corcyram prouehitur, & ex præscriptis conditionibus bellum administratur. Leone Vetrano Genuensi insulæ tyranno, & sæuissimo Archipyrata capto, & de eo publicè supplicio sumpto; vnaq; de sexaginta amplius insulanis, nefandæ tyrannidis socijs, latronum more strangulatis, insulæ potiuntur. Et quia Methonem atq; Coronem, duas munitissimas Peloponnesi vrbes, gerendo bello, & Cretæ reliquisq; Reipub. insulis, atq; oppidis recuperandis, maximè opportunas didicerant, Corcyra digressi, & classe in Peloponnesum celeriter promota, Methonem, mox iuxta Sinuosas prominentium montium rupes ac scopulos, magno ambitu superato Gallo capite, in Messeniaco sinu proximam Coronem pyratarum perfugia, receptacula, & latebras capiunt, sceleratisq; hominibus purgant, & in suam potestatem redigunt. Ex naualibus turmis & classiarijs delectu habito, copias conscribunt, atq; oppidis imponunt. mox, à Patribus in recepta oppida cum dubiæ oppidanorum fidei parum crederetur, Ioannes Quirinus, & Iacobus Delphinus à Castelli custodia, Castellani dicti, statim mittuntur quæ paribus præsidijs tuerentur: Exinde Zianus fraudem atq; perfidiam Corcyreorum suspectans, quòd Græcos de more gentis leues, & infidos, ingenio semper excubanti paratoq; non temere cauendum intelligeret, ad res constituendas & componendas Corcyræ insulæ, Xviros patricios, itemq; plebeos, velut in Coloniam, mittit. Atq; in his Angelum Acotantum, Petrum Michaelem, Stephanum Foscarenum, Iacobum Ferrum, Gilbertum Quirinum, Octauianum Firmum, Symeonem Bonum, Marinum Campulum, Iulianum Scauiarum, & Ioannem Dotonum. Interim Venetus Præfectus sub Baliui titulo, qui præsidiarius & togatus est magistratus, insulæ præesse iussus: hodieq; collegis Consiliarijs adiectis, Corcyram insulam posthac per trecentos & sexaginta amplius annos, perpetua ac constanti incolarum fide, quasi domestico ingenti præsidio custoditam, in Reip. ditione moderatur. Bimus magistratus est, præclarisq; viris demandatur: His Corcyræ rebus gestis, Dandulus & Permarenus, insulæ per deditionem potiundæ spe, classem ad Cretam appellunt, quam superiùs de Bonifacio Monferratense Marchione, præsenti pecunia Dandulum

Venetiarum Principem emisse memorauimus, de cuius prętantia, & situ, ab ipsa operis calce quasi decurso spacio, eius interpellatione, ad carcerem reuocati, non ad legentium voluptatem, sed propter insulæ celebritatem, quæ sanè terræ ipsius vetustatem & amplitudinem arguit, nonnulla quæ apud scriptores longo labore didicimus, cum ab historiæ serie non recedant, operæpretium erit paucis enarrare. Creta, Candia dicta, nostri maris insula nobilissima est, eiusdem nominis Candiam Vrbem, insulæ Metropolim, ad Aquilonem habens. maior est quàm Cyprus; minor autem quam Sicilia & Sardinia, quibus solis in toto Mediterraneo cedit; interim nobilitate & fertilitate par omnibus, & nostro præsertim sæculo, maluatici vini vnius omnium laudatissimi copia, quod maximè generosum est, longè superior. Situs insulæ Orientalior est quàm Peloponnesi; interq; Atticam Græciæ, & Cyrenaicam Africæ oram, media iacet, haud amplius bidui ad alterutram nauigatione. alluunt maria, ab Occasu Ionium, ab Ortu Carpathium, à Septentrione Ægæum, & ab ea vocatum Creticum, à Meridie Africanum. Forma eius oblonga, retortis lateribus, & inter æstiuum Ortum, Occasumq; ita porrecta, vt altero fastigio in Boream, altero in Notum transuersa reclinet. angusta magis & longissima est ad Orientem, vbi contra Rhodon Sammonico Promontorio extollitur. ab Occasu retusior, in duo Promontoria dispalescit; quorum Austrium contra Phycuntem Cyrenaicæ Crioumetopos dictum, quoniam frontem arietis exprimat: alterum, obuersum Peloponneso Cimarus vocatur, Straboni. Sunt & in lateribus Promontoria, quorum Austrinum potissimum Phenice contra Chorum & Africum, Arctum Zephyrium Sporadibus aduersam, Ptolomæo. Plinius IV. lib. nusquam latiorem esse quinquaginta millibus passuum, tradit; cum longa tamen ducentorum septuaginta millium sit, & ambitum quingentorum viginti millium, complectatur. nec multò minus apud Ptolomæum ex obseruata graduum longitudine colligitur. referendum id duxi quò similius vero fiat, quod magno consensu scriptorum traditur, centum eam vrbibus aliquando fuisse claram, quarum circiter quadraginta, Plinij ætate numerantur. extant hodieq; non paucæ; quarum minimum decem suos Præsules habent, Vrbe metropolitana maritima: eo, quo & insula nomine, Candia dicta; fortassis à candore deducto nomine: quandoquidem Strabone teste, eius insulæ montes occidui, albi seu candidi dicuntur. In totum autem iniquior est molliter assurgentibus clinis, quorum fertilissimæ conualles cernuntur. Exasperatur & montibus

Ida

Ida maximè, qui mediæ insulæ altißimus imminet, & ante Solis Ortum Sol videt, pedem eius, oppidis circum coronæ instar, ambientibus. Rigant amnes Oaxis, Virgiliano notus carmine, & Letheus, alijq; non ignobiles. Ager Creticus syluestrium caprearum & stambucorum copiosus, ceruo eget. Lupos, vulpes, aliaq; quadrupedum noxia nusquam educat. Largæ vites, mira Solis indulgentia; nihil hortis vbiq; à Citriorum pomorum & medicorum amœnitate beatius. in apricis enim & erectis collibus odoratæ syluæ perpetuò virent, ita aptè exceptis in orbem Solibus, vt Autumnus prælongus, & suo tepore suauis, contusa duritiæ hyemis, cum verna temperie coniungatur. Arborum prouentus adeò abundantes, vt in huius tantum insulæ parte, quarum copiosa est, repullulent cæsæ cupreßi. sed hac vel vna re beata est Creta, quod noxijs animalibus caret. porrò gloriam fertilitatis, non vrbium modò fama, verùm & vetustatis honos, & potentia, rerumq; gestarum memoria vincit. Præfuisse Insulæ Iuppiter fertur, vetustißimus Rex, cuius Lactantius ante alios, meminit. fuit & Gnosius cognominatus Rhadamantus, tanta integritate vir, vt tribunal ei & iudicium apud inferos pristini Vates fabulosè tribuerint. De Minoe Rege minimè fabulosum est, primum eum Cretensibus leges dedisse, & optimis institutis magna ciuilitate ornasse, quam mox paulò & Lacedæmonij sint imitati. De maris Imperio & insulis Cretæ subiectis, scriptores abundè testantur. Inde enim prouerbium natum, Cretes nescit pelagus; de eo, qui quod eximiè nouit, dißimulat. Variè postea Tyrannis paruit, non Græcis modò, sed & Barbaris; donec post deuictum in Asia Antiochum, Romani eam Metello Duce, qui inde Creticus dictus est, deuicerunt. Quocirca, in Romanæ Reipub. ditione multos annos fuit. Inde, post CHRISTVM natum, cum Paulum, & Creta ipsa Apostolum euangelizantem audisset, mox Episcopum habuit Titum: qui alijs ordinatis, celebres in ea postmodùm Ecclesias constituit. Sed euersa Romani Imperij potentia, vel, à Constantino, Byzantium delata, per multos annos Creta Græcorum Augustorum iuris fuit, quam tamen Sarraceni classe sæpe vastarunt. Postremò, collapsis Imperij Orientis rebus, & capta à Latinis Constantinopoli, per Venetos, ingenti pecunia, vt suprà retulimus, de Monferratensi Marchione Bonifacio coempta, in prouinciam redacta est. Cæterum non ita longo interuallo post Danduli, & Permareni in Cretam appulsum, atq; insulam ex multorum mensium bello in deditionem receptam, quòd eam præter dubiam incolarum fidem, nec militari præsidio satis custoditam

ſtoditam viderent, ad arcendos Græcorum tumultus, Colonia Ziani Principis & Patrum ſententia, è ſex Vrbis regionibus(ex quo Sexterios appellamus) Senatuſconſulto Cretam deducta. cum interim Venetus Prætor Iacobus Theupulus, Ducis titulo inſulam, adhibitis Conſiliarijs & Quæſtoribus, adminiſtraret. Præceps enim erat Græcorum natio, & rerum nouarum cupida; nec ita fidei quam Reipub. dederat, tenax. Atq; ideò haud ſcimus mirandum'ne ſit, quod homines induſtrij & ingenioſi, cum ſe plus alijs videre & ſapere intelligant, ad Imperium ſolum ſe natos putant, ſuiq; generis homines, externorum in eum gradum, inuaſione, & perpetua poſſeſsione, Imperij dignitate orbatos, iniquo animo ferunt, nec homines facilè natura mobiles, nouiſq; rebus ſtudentes quieturi videntur. Ex ſingulis igitur Venetæ Vrbis Sexterijs delectu habitu, certum Patriciorum, equitum, & plebeorum peditum numerum, quibus agri ex lege publico aſsignati, Ziano Principe authore, anno Chriſtianæ ſalutis duodecimo ſupra milleſimum & ducenteſimum deduxerunt, quæ Colonorum inſulæ firmiſsima foret cuſtodia. Ita, Zianus Princeps miſſa in Cretam Colonia, & dictis legibus Colonorum, Rempub. fortiter prudenterq; adminiſtrabat. Verùm qui præclaro augendi Imperij, & proferendorum foris finium ſtudio detentus erat, domi quoq; ſicut & alij ſuperiores Principes Veneti, Chriſtiana pietate memorabiles, ſummæ in Deum, Diuoſq; omnes pietatis ſtudium oſtendit. Nam præter vetuſtam Diuæ Helenæ Ædem, cuius in Inſula quæ ad Orientem Vrbi accubat, exædificandæ author fuerat, vbi Oliuetani Monachi frequentes Sacris operabantur, eò etiam Diuæ corpus Conſtantinopoli paulò antè ab Aycardo Canonico Regulari, Venetias delatum, & apud Carmelitas ad eam diem paruo in honore repoſitum, piè deportandum curauit. Sacellum quoq; in Palatio Marciano, Diuo Nicolao ſacrum (cuius nomen in ſummo honore ab Vrbis primordio, ciues ac nautæ in noſtra Vrbe præcipuè habent) à Dandulo Duce pridem bello Conſtantinopolitano votum, cum is morte præreptus, id erigere non potuiſſet, Zianus ſucceſſor, ære proprio conſtituit, ac dedicauit. Sed patrum memoria Leonardi Lauretani Principatu, loco religione ſoluto, quod veteris palatij incendio & ruina abſumptus, in elegantiorem poſtea formam noſtro ſæculo, ab Franciſco Donato Principe reſtitutus, foro acceſſerit, ſiquidem in eo hodie III viri Aduocatores ius dicunt, Ara Diui Nicolai, eodem in Palatio propius Diui Marci Ædem, delubro nobili fornice compoſito tranſlata, ab Andrea Grito Principe luculen-

luculenter exornata est. quo VIII. Id. Decembris à Duce, & Sacrum Collegio, Ædis Marciæ Canonicis Sacra facientibus, quotannis castè, & piè supplicatum aditur. Sed Zianus qui pia liberalitate Sacellum Diuo Nicolao erexerat, in eiusdem quoq; parietibus, bellum Constantinopolitanum rubrica depictum, quod Sacello adhuc integro Maiores nostri viderunt, à posteris spectari voluit: vt quam & Ædem andulus difficillimo bello, pro Reipub. amplitudine vouisset, in eadem quoque ipsius studio, & cura, ad totius posteritatis memoriam, & non dubium gloriosæ victoriæ testimonium, totius belli series spectaretur.

FINIS.

VENETIIS.

Apud Marcum Antonium Brogiolum.
M DC XXXIV.

INDEX LOCVPLETISSIMVS
NOMINVM, AC RERVM OMNIVM,
Quæ in hac de Bello Constantinopolitano Historia, continentur.

A

Blesensis

Bosphori

Vide Constantinopolis.

C

Carislus

Cocytacus

D

E

F

Fede-

G

I

Legati

M

Macha-

N

O

P

Penina

Q

RAVA-

R

S

Q

R

S

Sporades

T

Theo-

X

Z

FINIS.

INDEX NOMINVM FAMILIARVM PATRITII SANGVINIS VENETARVM,

Quæ in hac Historia continentur.

TYPOGRAPHI ERRORES.

Prior numerus paginas, secundus lineas indicat.

		ERRATA.	CORECTIO.
9	18	vniuersi	vniuersis
11	35	dictis	diebus
22	7	fine fine	siue siue
22	35	Suessones	Suessiones
42	2	Palatinæq;	Palestinæq;
86	37	Theutorum	Theutonum
138	20	Ex templo	Extemplo
143	14	Peleponnessiacus	Peloponnesiacus
171	31	Ducarim	Ducarium
178	23	Bargundo	Burgundo
219	7	Claude	Clade
224	3	militante	militanto
237	33	sidem	fidem
242	12	Cumanus	Cumanis
250	24	Valle	Vallo
273	35 39	Rabanus.	Rauanus.

